

c

68

VIATA ROMANEASCA

REVISTA A SOCIETĂȚII SCRITORILOR DIN ROMANIA

ANUL I

Nr. 1

IUNIE

1948

CUVÂNT ÎNAINTE

MIHAIL SADOVEANU: Lisaveta — MIHAI BENIUC: Alte cântece — CAMIL PETRESCU: Turnul de fildes — EMIL ISAC: Am băut din fântânile voastre — AUREL BARANGA: Întâlnire cu viața — MIHAIL ROLLER: 1848 în principate — GĂAL GĂBOR: Problemele scrisului și ale scriitorului în democrația populară română — V. SVETLOV și T. OIZERMAN: Apariția marxismului, o răsturnare revoluționară în filosofie.

TEORIE ȘI CRITICĂ

NICOLAE MORARU: Elemente noi în poezia românească
BARBU CÂMPINA: Semnificațiile experienței lui Caragiale
EUGEN SCHILERU: Literatura occidentală văzută prin prizma
criticii științifice.

COMENTARIU

DINU NEGREANU: Problemele învățământului artistic.

CRONICI

ZAHARIA STANCU: Iurie Krâmov — PETRU DUMITRIU:
« Întâlnirea din pământuri », de Marin Preda — VERA CĂLIN:
« Călătoriile lui Gulliver », de Jonathan Swift — SILVIAN IOSI-
FESCU: « Petru I », de Alexei Tolstoi, « Statele neunite », de
Vladimir Pozner.

REVISTE

MIHAI NOVICOV: « Flacăra » — un examen critic.

★

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

BUCUREȘTI

1948

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A SOCIETĂȚII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

COMITETUL DE DIRECȚIE:

Ion Călugăru — Miron Constantinescu — Gáal Gábor
Corin Grosu — N. Moraru — Perpessicius — Camil Petrescu
L. Răutu — Al. Rosetti — Zaharia Stancu — D. I.
Suchianu — Cicerone Theodorescu

★

REDACTOR - ȘEF : *Cicerone Theodorescu*

SECRETAR DE REDACȚIE: *Corin Grosu*

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

BD. LASCAR CATARGI Nr. 39 — TEL.: 2.06.40

BUCUREȘTI

CUVÂNT ÎNAINTE

« *Viața Românească* » ce se înfățișează astăzi unui public cetitor pe care îl nădăjduște cât mai larg, este o revistă nouă. Ea își îndreaptă cu hotărâre privirile spre acel viitor luminos, ale cărui puternice temelii se reazimă pe solul sănătos al noii noastre Republici populare. Forma politică ce și-a făurit-o poporul nostru prin lupta dusă în ultimii trei ani de către forțele democratice grupate sub steagul clasei muncitoare, a împlinit și depășit, după un veac de frământări, idealurile înflăcărâte ale generației de luptători dela 1848. Urmând pilda mereu grăitoare a acestor înaintași, « *Viața Românească* » își propune să înfățișeze în paginile sale și să stimuleze o creație scriitoricească strâns legată de viața maselor largi ale poporului. Ea afirmă dintru început funcția socială și caracterul angajat, recunoscut sau nu, ale oricărei literaturi. Ea mărturisește fără niciun ocol atitudinea sa ideologică, militând pentru o literatură, o artă, o cultură realistă în viziune, optimistă în spirit, prietenă și susținătoare a oamenilor muncii.

Rădăcinile acestei poziții luptătoare constituie o nobilă tradiție a literaturii naționale, tradiție pierdută însă, treptat, în vreme ce ogorul artei era înțelenit de buruienile care, crescute peste măsură, împiedecau pe artist să vadă înainte.

Cu toate acestea, acum mai bine de patru decenii, într'o perioadă în care antagonismele de clasă începeau să capete, în țara noastră, un caracter acut, o atare poziție militantă a fost schițată, dar cu o linie încă nesigură, de vechea « *Viața Românească* ». Oferind paginile sale unor scriitori plini de iubire pentru popor, « *Viața Românească* » se interesa cu sollicitudine de păsurile și frământările acestuia. Dela început, ea constata prăpastia de netrecut dintre « clasele de sus » și popor, care « el singur este o clasă pozitivă ». În acest spirit, îmbinând literatura cu « chestiunea socială », « *Viața Românească* » aducea în lumea literelor noastre, izolată de viața și realitățile poporului, alături de dezbaterile problemelor sociale, scrisul unor poeți și prozatori, esești și critici de valoare. Imbrățișând unele idei înaintate ale epocii, ea a avut să sufere și a rămas până la suprimarea sa de către dictatura fascistă, în 1940, unul dintre locurile de întâlnire ale scriitorilor progresiști ce s'au succedat de-a-lungul acestor patru decade. Lipsa unei

legături mai temeinice cu masele largi, spre care totuși își îndrepta privirile, și mai ales deficiențele ideologice ale aparatului critic de care se folosea i-au constituit slăbiciunile. Dar poziția luptătoare a vechii «*Vieți Românești*» constituie un patrimoniu pozitiv, pe care prezenta revistă înțelege să-l preia, pentru a-l duce mai departe, alături de tradițiile cele mai bune, potrivit datelor istorice specifice, pe care condițiile epocii actuale și avântul constructiv al unui popor trezit la viață le oferă din plin artei literare.

«*Viața Românească*» de astăzi va milita pentru o literatură care, având rădăcini adânci în trecut, să fie în același timp nouă, expresie a efortului creator și a luptei pentru promovarea unei alte vieți în țara noastră, pentru o artă accesibilă și, în cel mai înalt înțeles al cuvântului, educatoare. Ea înțelege astfel, nu numai să combată metehnele trecutului, dar și să participe cu ceea ce e propriu puterilor sale la entuziasta mișcare constructivă ce se manifestă astăzi în focul întrecerilor de producție din fabrici și uzine și în efervescența creatoare a muncii voluntare din șantierele naționale, — în clocotul cărora noțiunile de muncă și creație capătă sensuri îmbogățite și transfigurate iar raporturile dintre om și societate apar în contururi mai clare.

Lupta pentru o țară nouă și pentru o orânduire mai bună nu își va putea da roadele atât timp cât nu se va purcede hotărât la o transformare radicală și în ordinea culturii. Un puternic și consecvent efort cultural va trebui să meargă susținut în pas cu avântul popular, pentru realizarea României viitoare, abia întrezărită astăzi, o altă Românie, în care deosebirea dintre sat și oraș se va fi șters definitiv, ale cărei ogoare vor fi brăzdate de zeci de mii de tractoare, ale cărei cele mai neînsemnate cămine vor primi lumina și înlesnirile date de energia electrică, pretutindeni folosită, în care mii de școli, sute de licee și zeci de universități vor fi șters cu totul abisul dintre o robie: munca manuală și un «*drept rezervat*»: activitatea intelectuală. O luptă aprigă a început și trebuie dusă mai departe pentru edificarea acestei Românie viitoare, o luptă necruțătoare față de elementele retrograde: analfabetism, superstiție și obscurantism șovin, egoism și rătăcirii morale. Tăria acestei lupte stă în avântul mulțimilor către un viitor mai bun; ea trebuie să inspire și pe creatorul de frumusețe, și să-și găsească expresia într'o artă legată de lumea reală în care trăim.

Transfigurate astfel de viziunea lumii de mâine, literatura și arta în genere nu se mai pot inspira din dogmele interesate ale lumii de ieri, care se stinge în marasmul propriilor sale contradicții, negând, împotriva tuturor evidențelor, posibilitatea progresului istoric, în însăși clipa în care masele muncitoare îl dovedesc prin iureșul lor constructiv. Întreg câmpul creației nu poate fi decât expresia adâncă a realităților sociale din care crește artistul, și care desmint, toate, dogma invariabilității ordinii naturale și sociale și aceea a omului «*etern*». Oglindind just lumea ce se naște și luminând perspectivele dezvoltării ei, literatura noastră trebuie să se ridice hotărât și efectiv împotriva tristelor mostre de descompunere cu care anumite curente, larg răspândite în Occident, mai caută să o momească.

In aceste curente ale Occidentului tradiția realistă e părăsită. Scriitorimea apuseand, bolnavă de o incoercibilă înclinare spre evadare din lumea reală, nu mai vrea să vadă fenomenul social; interesată în acoperirea acestuia, ea evită să atace problemele fundamentale pe care epoca le pune scriitorului; ea înlocuște izvoarele vii ale inspirației cu speculația fără conținut, fantastică și maladivă, cu aventura gratuită și absurdă. Un individualism extrem se manifestă în degenerarea eroilor și temelor, în goana după rafinamentul formalist mistificator, în hermetism, suprarealism, existențialism și alte subterfugii ariviste cu pretenție de «artă», — în eclecticismul cioburilor de idei, culese la întâmplare, orișicum și de oriunde. Aceste curente literare, pustiitoare de suflete, străine de realitățile noastre prezente și viitoare și dușmane căilor pe care prezent și viitor le deschid, curente a căror bază filosofică idealistă desumanizează literatura și duc la subestimarea omului, vor găsi în paginile prezentei reviste o cercetare critică severă și susținută.

«Viața Românească» se va strădui să aducă în literatura noastră și o critică nouă, pornită din convingerea că orice artă este un sistem de vederi asupra lumii, o ideologie, oglindirea pe planul ideilor a realităților materiale și raporturilor sociale sub aspectul lor dinamic, în dezvoltarea lor necesară, cuprinzând și perspectiva viitorului. Privită astfel, creația literară va fi supusă unei critici largi, ne-impresioniste, științifice și constructive, îmbrățișând în același timp forma și fondul, în fapt inseparabile, ale operei de artă, folosind forma pentru a ilustra cercetarea temelor, a conținutului ideologic al operei, degajându-i fără reticență valoarea și indicându-i deficiențele. Se va afirma cu energie necesitatea înprospătării mijloacelor de investigare și de expresie artistică, obligativitatea principială, atât pentru creatorul de artă cât și pentru criticul său, de a privi natura, societatea și omul cu o optică realistă, constructivă și cuprinzătoare și de a se pătrunde în același timp de ideea dezvoltării dialectice a naturii și societății.

Se va sprijini creația literară în efortul ei de a-și însuși o viziune nouă, generoasă și de a se îndrepta spre straturile progresiste ale societății, spre masele populare, ale căror energii abia au fost eliberate. Astfel, se va reexamina întreg patrimoniul literar lăsat nouă de înaintași, reliefându-i-se semnificația, arătându-i-se, acolo unde ele apar, slăbiciunile și pornirile retrograde, dar și punând în valoare elementele pozitive.

Înțelegând să rămână o revistă a ceea ce este fundamental în devenirea noastră socială, «Viața Românească» se va consacra cu deosebire faptului literar; dar, privind în față realitatea, ea nu va ezita să atace și problemele paralele sau mai largi, ale căror contingențe cu arta literară reies din însăși viziunea realistă afirmată. «Viața Românească» va încuraja cu precădere tineretul creator, către care ea se și îndreaptă și pe care nădăjduște să și-l apropie, dar va privi cu cald interes spre scriitorii mai vârstnici care îmbrățișează idealurile de artă aci mărturisite. Revistă a Societății Scriitorilor din România, ea va pune accentul pe literatura din România, acordând atenția cuvenită

literaturii progresiste și constructive de pretutindeni, dar mai ales artei literare a vecinilor noștri apropiați, artă în fruntea căreia se află prestigioasa literatură sovietică, artă nouă a țării socialismului.

Insușindu-și astfel tot ceea ce experiența literară a ultimilor ani a dovedit că este valabil în patrimoniul lăsat de înaintași, alăturându-se efortului general spre mai bine, combătând cu vigoare diversiunile decadente strecurate dinafară cât și exponențele lor autohtone, promovând o critică de principii și constructivă, propunându-și să răspundă imboldului către propășire și frumusețe al maselor largi și urmărind să-i înlesnească formularea, « Viața Românească » pornește la drum deschizându-și larg porțile pentru o literatură nouă, ce cată să exprime, să suscite și să susțină avântul creator al poporului însuși.

REDAȚIA

LISAVETA

Luni s'a întâmplat să fie ploaie, o ploaie mărunță și cenușie.

Eu eram pregătit desdedimineață să mă duc prin sat, așa cum știam că-mi rânduise Lisaveta.

M'a luat în răs mama:

— Să umbli prin sat pe-asemenea vreme? Șubă ai? Cortel și ciubote ai?

— N'am; nu mi-a făcut încă tata.

— Atunci așteaptă până ce ți-a face și te-i duce atunci.

— Însă eu vreau să mă duc acuma. Vine Florea să mă ieie.

— Dacă nu-i lipsește o doagă, va veni. Dar eu îl știu om întreg.

Incepeam să mă înduplec; mă gândeam să scot de subt un dulap niște jucării vechi; când aud sunând în clampă poarta ogrăzii. Am sărit la fereastră. Intrase Florea; ajunsese în preajma cerdacului. Am slobozit un țipăt de bucurie. Mama a scuturat din cap, cu fruntea încrêțită:

— Multă minte îi mai trebuie și lui Florea Panțiru!

— Doar mi-a făgăduit, mamă, răspund eu. Era și Lisaveta de față.

— Când?

— Alaltăieri.

— Unde?

— Subt Prisaca Duruitoarei...

— Aha! a făcut mama. N'a mai adaos nimica. Am văzut că înțelege ceva și m'am tulburat că am desvălit o parte din taina pentru care mă legasem. M'am înroșit până în albul ochilor, întru mare umilință.

— Ei, ce-ai rămas așa? m'a îndemnat mama. Deschide ușa, să-ți intre prietinel.

Am deschis ușa. Florea sta în prag cu niște saci pe brațul stâng.

— Tot vă duceți? a întrebat mama răsând. Nu-i chip altfel?

— Ne ducem, ducă Profiriță, dacă dai învoire băietului. Se chiamă că ne-am înțeles și am făcut « condract »...

— Martoră fiind și Lisaveta?

— Sărut mâna, așa este. Eu nu pot acoperi dreptatea și se va vădi la vremea sa adevărul.

— Atuncea îi bine, Floreo, s'a înduplecat mama, cu blândețe. Inșă nu vezi ce vreme-i? Curge de ast'diminează.

— Am adus saci, ducă Profiriță. Și până la fierăria lui Toma Ursaru nu-i departe.

Eu m'am bucurat nespun auzind de saci. Am tras pe mâneci mântăluța albastră și Florea a potrivit asupra mea sacul în chip de glugă. Ce-mi trebuie cortel? Nu-mi mai trebuie nimica. Nici nu-mi pasă!

Mama s'a bucurat mult văzându-mi înfățișarea îndrăzneată. A ieșit după mine o clipă în cerdac, să vadă cum mă duc. Simțeam pe mine picurii de ploaie domoală; era o lumină cenușie până într'o zare de pâclă. Florea și-a pus și el gluga; m'a apucat de mâna dreaptă, am ieșit în drum, apoi am apucat pe o uliță povârnită.

— Eu n'am văzut încă fierăria lui Toma Ursaru, am zis eu lui Florea.

— Ai s'o vezi acuma. Fiecare lucru la vremea lui. Dar te-aș întreba eu un lucru, băiețel.

— Intreabă-mă.

— N'ai spus nimica mamei? Parcă am fost avut o tocmală.

— N'am spus nimica, am răspuns eu cu avânt. Pot jura că n'am spus!

— Nu jura, că-i păcat. Dacă mă încredințezi că n'ai spus, te cred. Dar mie mi s'a părut că duduca Profirița ar cunoaște ceva.

— Apoi de mama nu-i chip să te ascunzi cu totul. Așa, când am furat din chiseaua tatei tutun și i-am dat lui Ghiță Gâțu, mama a cunoscut numai-decât. Și altele le cunoaște numaidecât. Au și spus odată, Domnica și Ghiță Gâțu, că mama e mare farmazoană.

Florea a râs, strângându-mă de mână:

— Asta trebuie să fie!

C'un strigăt bucuros, i-am dat o veste:

— Iaca și Lisaveta!

Lisaveta lui Gheorghe Cucu venise printre niște grădini și acum sărea un părleaz în hudița povârnită, în dreptul nostru. Avea și ea în cap glugă de țihal și râdea la mine. Așa am crezut eu că râde la mine, căci îi eram drag. Dar într'o clipă privirile ei verzi n'au mai stat asupra mea.

I-a zis Florea:

— Pe așa vreme socoteam că să stai acasă.

— Stare-aș bucuroasă, a răspuns Lisaveta, dar nu mă lasă nevoia. Mi-a mai rămas lână netoarsă și mă duc s'o isprăvesc la fetele lui Iancu Lioara. La sfinții Arhangheli pun stative, ca să-mi întregesc zestrea.

— Bine faci, a încuviințat flăcăul. Am socotit că stai acasă cu supărarea.

— Supărarea trece, bădică Florea, a răspuns c'un glas dulce fata lui Gheorghe Cucu. Dacă n'ar fi nădejdea și dragostea, o sârmană fată s'ar da cu capu'n jos într'o fântână.

A apucat-o repede înainte, cu fruntea în piept.

Florea mi-a lepădat mâna. I-a poruncit:

— Stăi, Lisavetă.

Fata a stat, fără să-și întoarcă fața. El s'a dus la ea și i-a pus o mână pe umăr, apoi i-a apucat brațul. Ea dintr'odată și-a întors fruntea răzimându-și-o în pieptul lui. Numai o clipă. Hudița era pustie și ploaia țărâia asupra grădinilor.

M'a spăriat o cioară care s'a legănat în sbor asupra mea: Carr!

Lisaveta s'a dus. Florea s'a întors la mine, apucându-mă iar de mână.

— Nici ce-ai văzut acuma să nu spui, mi-a grăit el cu glas moale.

— Ce să spun? N'am văzut nimica... l-am încredințat eu.

— Și băietul e farmazon ca și mă-sa... și-a dat părerea Florea cătră sine însuși. Râdea: parcă atunci ar fi ieșit soarele din păclă, luminându-l.

De departe am auzit larma de foi și de ciocane în căsoaia faurului.

Am intrat pe o poartă ferecată. Așezarea lui Toma Ursaru era bine împrejmuită cu gard înalt de nuiele străjuit cu spini. În mijlocul ogrăzii, fântână cu cumpână. În latura căsoaiei unde lucra meșterul cu ucenicul lui, un bordeiu mare bine îngrijit, cu ferăstruici cu chenar albastru. Un câne a început a zăpăi într'un cotlon, întinzând de lanț. Baba Safta Ursărița a suit din bordeiu sub ploaie. Și-a scos din colțul gurii luleaua cu căpăcel de alamă și a răs c'o gură creată și știrbă. Purta catrință neagră, testemel galben, ciubote cu tureci, brâu cafeniu și un zăbun de culoarea catrinței. Și-a plecat spre mine clonțul de vrăjitoare și m'a sfredelit cu ochii. Ea își închipuia că râde; eu m'am înfiorat.

— Hăsta-i coconul cel viteaz al duduicăi Profirei? a întrebat ea pe nepotul Panțirului.

— Aista-i, babă Saftă.

— Apoi îl cunosc de când era cât o găză. Și i-am descântat de plânsori. I-am adus somnul ursului, să doarmă bine și să intre în el puterea pământului. Nu fie de deochi: văd că-i cât un tumuruc. Veniți încoace, la meșter.

Am intrat în larma căsoaiei. Foile găfâiau ținând aprig aprins un jar de mangal. Bătrânul Toma, cu sdrențele ninse de funingine, a apucat în clește fierul alb din grămada de pojar. L-a adus la nicovală și în aceeași clipă ucenicul lui, lăsând cumpăna foilor, a înșfăcat barosul. Când au lovit, întâi subțire și pe urmă adânc, fierul a împroșcat stele. Au alternat bătăile ciocanelor ca o melodie. Am răms încântat, și în clipa aceea am dorit să mă fac faur.

Bătaia pe nicovală a stat. Moș Toma a vârit iarăși în jar fierul; ucenicul, sbârlit și rânjind, a lepădat barosul și s'a acățat de prăjina foilor.

— Gata cangea, meștere? a întrebat Florea.

— Până la nămiază e gata... a răspuns meșterul, pe lângă țeava lulelei, apoi a scuipat într'o parte.

— Da cu șina cum facem?

— Cum să facem? Adă roata și ți-o șinuesc numaidecât. Pe domnu Ali-sandru Panțiru noi nu l-om da niciodată de sminteală.

— Atuncea, cât potrivești cangea, eu mă reped la rotar. Socotesc așa că a gătit ciolanele și schițele și a încheiat roata. Ți-o aduc și-i potrivești șina.

— Așa om face.

— Pe băiețel îl las aici până ce mă întorc.

Băiețelul își scosese în vremea asta din cap gluga și lepădase pe niște fier vechiu sacul. Apoi se alăturase de baros și-i cercase puterea. Putea să ridice barosul; încât Ursărița și-a pocnit palmele, după aceea și-a făcut cruce.

— Doamna-Maica-Domnului, bine-mi pare că ni l-ai dăruit când era numai de-o șchioapă și bolnăvior. Dovedește vrednicie și are să ajungă ceva pe lumea asta. Atuncea poate și-a aduce aminte de baba Ursărița și i-a cumpăra un bariz nou.

Se opriseră din lucru și meșterul și ucenicul și se uitau la mine. Țiganca a strigat cu patos:

— Hăsta-i coconu cel viteaz al duducai Profirei! Eu l-am descântat și eu l-am câștigat. L-am cumpărat c'un pitac dela duduca Profira, ca să nu-l mai cunoască bolile. Mi l-a dat pe fereastră; eu i-am dat drumul și el s'a întors pe ușă la mămuca lui. Are să vie, meștere Toma, vremea să-i potcovești harmăsar, ca să se ducă la împărăție, să caute Domnițele și să bată războaiele.

Eu m'am opintit cu barosul și-am bătut odată în nicovală.

Baba Ursărița m'a stupit, ca să nu mă deochiu.

— Place-ți acesta meșteșug? m'a întrebat meșterul cel bătrân.

— Imi place, am răspuns eu.

— Ii place, a adaos baba, dar dumnealui s'a duce tot la împărăție, precum i-i scris. Bunu-i și meșteșugul nostru. Căci faurul numai odată bate cu ciocanul și câștigă banul. Și între atâtea sate boierești nici nu poți să dovedești. Chiar de n'aș fi eu cu ghioc și cu frigare, moșneagul tot ar câștiga mâncare. Țucu-ți ochii, tare te-aș ruga și te-aș pofti, coconule, să rogi pe duducața maica ta să trimeată Ursăriții o bucată de slănină din cea fiartă și moale, că nu mai are baba măsele. N'ai să uiți.

— N'am să uit, am răspuns eu, și am dat o a doua lovitură cu barosul în nicovală.

— Mânca-te-ar baba cu tot cu ciuboțele! a strigat Ursărița căscând o gură neagră. M'a cuprins și m'a sărutat și abia mi-am tras sufletul de greață, în mireazna otrăvită de mahorcă și lulea veche.

Moș Toma Ursaru a strigat deodată cu înfricoșare:

— Dați-vă la o parte! feriți-vă din cale! vine măriia sa!

C'un braț a ferit pe baba Ursărița ca pe nimic. Ca și cum ar fi năvălit în fierărie o urgie, baba m'a apucat de-o mână, m'a împins afară și a poticnit și ea peste prag. Indată au pornit iar ciocanul și barosul cântând, și scânteile au prins a roși ca într'o învierșunare a lor proprie. Afară, ploaia contenise.

— Iese și sfântul soare din nouri... a îngânat baba Ursărița.

Intr'adevăr, a ieșit soarele și, departe, a sticlit între lunci apa Siretului.

— Aşa-i acest moşneag câteodată... a mormăit Ursăriţa, făcând cu umărul şi cu luleaua din colţul gurii semn spre fierărie. Parcă ar fi cine ştie ce. Şi când colo nu-i decât un fier îndoit.

— Se chiamă cange... am adaos eu.

— Da. Văd că ştii şi asta.

— Ştiu; că mă duc şi eu la prins somnul din bulboana morii.

— Poate ne-a da şi nouă domnul Florea o bucată de peşte... s'a tânguit Ursăriţa cu mare jale. Să-i spui domnia-ta, că văd că ai trecere. La ce te uiţi, milostivu babei? La cetatea asta de gard şi la poarta asta de închisoare? Hastea mă înnăbuşă pe mine de treizeci de ani, dar nu-i vinovat meşteru Toma. Căci această fierărie e boierească şi când am intrat noi aici aşa am găsit-o. Şi porunca boierului hălui bătrân aşa a fost, ca s'o ţie ca o cetate. Ş'apoi ne-am făcut şi noi bordeiul nostru şi trăim aici. Pe urmă boierii n'au mai avut nevoie de noi, căci au adus maşini de peste nouă mări şi nouă ţări, şi meşteri nemţi. Au adus şi lăcătuşi şi fierari nemţi, care hasta nu s'a auzit la noi de când lumea. Fiecare seminţie cu meşteşugul ei poruncit. Dar acuma se apropie pe semne sfârşitul lumii. Aşa că Nemţii au rămas boierilor, iar meşterul Toma oamenilor. Noi ne mulţămim şi aşa. Am trăit o viaţă aici; poate-or găsi creştinii şase coţi de pământ şi pentru noi, acuma cât de degrabă. Iar pentru feciorii şi fetele noastre s'a vedea pe urmă ce-o fi. Deocamdată lumea e-a lor şi li se pare că n'au să mai moară. Mai ales am pe feciorul cel mai mare, Motică. Acesta-i slujbaş la primărie şi poartă straiu împărătesc. Da-i aşa de gras, coconule, că trebuie să-i facă straiu din două straie, înnădindu-le. Dar şi cum ţi-a bate el barabana, n'o mai bate nimeni pe lumea asta. Şi când strigă poruncile stăpânirii dintr'un capăt de târg, s'aude până în capătul hălălalt. Şi are, cuconule dragă, dar la băutura. Mare beţiv: are putere de bea cinci ocale şi abia după haia se culcă şi doarme. Bun lucru băutura, căci nu-i dată decât voinicilor, dar într'o privinţă nu-i bună, că nu te poţi îmbogăţi. Oiu spune şi eu ca Motică: Fa Ursăriţă, maică dragă, o viaţă are omul şi gata! Nu-i nimene ca Motică al meu de gras şi de fromos.

Vrăjitoarea cea bătrână s'a apropiat de uşa bordeiului şi a întrebat ceva cu glas răstit şi răguşit, într'o limbă necunoscută. I-a răspuns cineva subţirel.

— Am aicea o nepoată dela fiica mea cea mai mare. O chiamă Mititica. Mă slujeşte, ca să-i fac zestre. Am pus-o să lipească bordeiul. Rânduiala noastră e să fie bordeiul curat ca o oală nouă, şi tot la două zile o pun pe nepoata asta a mea să lipească pe jos. Mă împac cu dânsa, dar câteodată o mai bat şi ea fuge. Fuge la mă-sa. Când se duce la mă-sa, mă-sa o bate şi dânsa, şi a-doua-zi mi-o aduce. Pe fete dacă nu le baţi, nu iese din ele sculă bună.

N'auzi tu, Mititico? a răcnit vrăjitoarea moldoveneşte.

— Ba aud, a răspuns glasul cel subţirel.

S'a arătat în prag o Țigăncușă firavă de doisprezece ani, cu obrazul castaniu-deschis şi cu ochii mari. Li erau cosiţele împletite cu cordele roşii

și la gât avea salbă de bănuți de argint. A ieșit în lumină, cu mâni delicate și piciorușe fine. Și-a păturit fusta albastră de stambă și s'a uitat la mine cu îndrăzneală.

— Asta-i, a grăit vrăjitoarea. Eu am să-i fac zestre și eu am s'o mărit. Ai gătit de lipit?

Copila și-a arătat dinții:

— Ba mai am.

— Atuncea de ce-mi stai hlizindu-te? Du-te și isprăvește.

— Mă duc. Am vrut să văd de ce m'ai chemat.

— Te-am chemat să te vadă coconul. E hăl pe care l-am cumpărat dela mămuca-sa și i-am schimbat numele. Și pe care l-am descântat și l-am scăpat de toate bolile. Are să se roage dumnealui de maica dumnisale pentru o bucată de slănină și de Florea Panțiru pentru o bucată de pește. Iar când va fi mare, are să-i cumpere babei un bariz nou.

— Da mie nu mi-a cumpăra nimica? a răs Țigăncușa.

— Dacă te-i purta bine, ți-a cumpăra și ție un șirag de hurmuz. Intră și isprăvește lipitul!

Țigăncușa a dispărut. Ziua a rămas însorită, dar' mi se părea că-i lipsește ceva.

M'am uitat spre drum. Florea Panțiru întârzia. M'am uitat dincolo de drum: am văzut pe-o prispă, subt streșină de stuf, cinci fete cu furcile, vorbind cu hărnicie și alergându-și fusele. Cum am cunoscut între dânsule pe Lisaveta lui Gheorghe Cucu, am înțeles că acolo-i casa lui Iancu Lioara.

I-am făcut Lisavetei semn cu mâna. Ea a coborât numaidecât de pe prispă și, fără să-și întreprupă torsul, a trecut în uliță, și din uliță a pătruns în cetățuia fierăriei.

— Ce-i, băiețel? a întrebat ea. Așteaptă-l pe Florea, că n'are să întârzie mult. L-am zărit pe deal, trecând după cai. După ce-a aduce caii, îi înhamă și numaidecât vine. Cu căruța aceea mergem mâni la baltă.

M'am bucurat. Dar Lisaveta nu venise numai pentru mine, ca să-mi spuie ceea ce puteam înțelege și eu singur. Baba Ursărița a priceput numaidecât de ce a trecut fata cu așa repeziciune drumul. Deși soarele era în putere, ochii Lisavetei păreau că păstrează încă în ei negurile ploii de dimineață.

— Fată, i-a zis ea șoptit, ducându-se spre dânsa (iar eu am întors într'acolo o ureche ageră), fată, eu oi fi la tine la înserat și tu să n'ai nicio grijă. Dacă este fapt, baba Safta ți l-a desface. Și unde a fost supărare, ți-a veni bucurie.

Ochii verzi ai Lisavetei s'au aprins; negura lor s'a risipit.

— Te-aștept, mătușă, a șoptit ea; și nu ți-a fi degeaba.

Mi-a zâmbit cu dulceață, venind spre mine, ocolindu-mă și trecând grăbit spre poartă, fără a-și înceta torsul. Se auzea în deal, la intrarea huditei, tropot de cai.

Când Florea a intrat în ograda meșterului, cu căruța numai în trei roate și c'o drughineață în locul roatei a patra, și cu roata a patra în coșul căruței, meșterul Toma a ieșit în ușa căsoaiei și a strigat spre el:

— Adus-ai sângeapa de rachiu?

— Am adus-o! a răspuns flăcăul.

— Atuncea și cangea dumnitale e gata.

M'am dus în fierărie să văd și eu cum se înfățișează acel minunat instrument de prins somni. După atâta cântec de ciocane și roiuri de scânteii, n'am văzut decât un cârlig mare, cu ureche de vârit într'însa prăjina. Am rămas întru câtva desamăgit.

Cât a îmbrăcat meșterul cel bătrân roata cu șina ei, eu am dat târcoale bordeiului, ca să mai bag de samă și la altele. Am văzut-o pe Mititica. Ea și-a sticlilit dinții la mine; iar eu nu i-am spus nimic.

* * *

Intr'o zi din săptămâna aceea, Lisaveta a trecut des-de-diminează prin ogradă pe la noi, m'a căutat și mi-a spus așa că are să vie la moară și ea ceva mai târziu. Acu are a se duce numaidacă în altă parte, unde are treabă; iar după ce isprăvește acea treabă, coboară la Siret.

— Poate până atuncea s'a face și vremea frumoasă... a adaos ea râzând. Așa să-i spui lui Florea, dacă vine pe-aici să te ducă la moară.

— Se poate să nu vie? am răcnit eu scandalizat. Doar îl aștept de câteva zile. Tot îl aștept și văd că nu mai vine.

— Ba de venit are să vie... m'a încredințat fata lui Gheorghe Cucu. Eu mă duc și să nu uiți ce te-am rugat.

— Nu uit; dar pe urmă vii și tu.

— Oiu veni, de ce să nu vii? Ca să văd și eu o drăcărie ca aceea.

După ce s'a dus Lisaveta, n'a trecut mult și-a venit Florea, cu sloboda, fără căruță, cu capul gol.

M'a întrebat grabnic:

— Ce faci, băiețel? Mergi ori nu mergi la moară?

— Merg, am răspuns eu cu hotărîre. Te aștept de un ceas.

— Atuncea cum să facem?

— Atuncea să mergem.

Florea se uita în juru-i, căutând ochilor un punct de razim.

I-am spus ce mă legasem să spun:

— A trecut Lisaveta pe aici.

El a părut interesat și s'a apropiat, ca s'audă mai bine.

— A trecut pe aici și a spus așa că noi să ne ducem înainte, iar ea a veni mai pe urmă; că are acuma treabă în altă parte. Și după ce-a mântui treaba care o are în altă parte, apoi a coborî la Siret.

— Așa și-a spus?

— Așa mi-a spus.

Florea a crâșnit, frământându-se. A stat un timp uitându-se pieziș în pământ, apoi a ridicat fruntea.

— Bine... a rostit el, pufnind pe nări. Unde se duce nu ți-a spus?

— Nu mi-a spus.

— Bine. Atuncea mergem numai noi. Spunea și moș Alisandru că merge, numai cât și el are puțină treabă, c'o oaie beteagă. Il luăm și pe dânsul.

M'a apucat de mână și m'a dus până în dreptul porții lui moș Alisandru Panțiru. N'a mai rostit nicio vorbă. A dat în portiță cu piciorul, parc'ar fi vrut s'o dărâme. Portița s'a deschis țipând cu frică. Dela șopronul unde se afla, moș Alisandru a întors capul și a părut nemulțumit. Florea a căutat pe prispa înaltă a casei celei mari o pălărie pleoștită și și-a tuflit-o în cap, trăgând-o adânc pe ochi. A pus doi căluți roibi la oiștea căruței, le-a potrivit hamurile și hățurile. Pe urmă s'a întors cătră uncheș. A așteptat până ce moș-Alisandru și-a înfășurat în jurul chimirului lanțugul cuțitului. Atuncea s'a mișcat spre el.

— Rămâne Nuța acasă, a început el cuvânt.

Bătrânul l-a privit cu luare-aminte:

— Ei?

— Ei, dacă rămâne Nuța acasă, atuncea mergi dumneata devale. Unii sântem cu vârtutea, —dumneata vei fi cu capul. La o treabă ca aceea la care ne ducem, trebuie mai cu samă pricepere.

— Bine, să merg. Da mi s'a părut că erai mai grăbit acu un ceas. N'aveai când m'aștepta. Iar acuma de ce ți-i fi pus tu în cap vechitura aceea, pe care era vorba s'o dăm la niște Țigani? Parcă ești dracu de pe comoară.

— Ba-i bună, uncheșule, și vechitura asta, pentru isprava la care ne ducem.

— Ș'apoi de ce-mi vorbești așa, răstit?

— Nu te supăra, uncheșule, a îngânat Florea. Să-mi fie cu iertăciune. Am și eu a mele necazuri.

Uncheșul a tușit îndesat: chiml și a bătut cu piciorul în pământ. Fără să mai adaoge vorbă, s'a dus să-și ia straiul cel gros de pănură; și-a pus peste plete căciulă; a venit și m'a aburcat în căruță; a pipăit cangea, toporul, a căutat într'o traistă cuțitul cu care jertfea la Ignat porcul; s'a suit și el lângă mine, iar Florea a luat de zabale roibii și a scos căruța în drum. O clipă s'a arătat Nuța, noră tânără, în pragul uneia dintre cele două căsuțe din ogradă. S'a uitat în urma noastră cu niște ochi cât străchinile. Florea a închis poarta, s'a suit pe lăvicioara de dinaintea noastră, a dat biciu și-am pornit repiegior.

Vremea fusese luminată la răsăritul soarelui. Acuma se sbârlise. Bătea un vânt rece «din sus», cum se spunea în acel ținut miezului nopții; adică din susul Siretului. Nouri după nouri alburii se îmbulzeau închizând văzduhul.

Intâi am trecut prin sat. Gospodari și gospodine strângeau popușoii de prin grădini. Nu s'au arătat la porți copii în durligi și cu capete goale. Am

văzut numai doi, cu niște viței. Infășurați cu polcuțe de-ale mamelor, cu capete de caiere sbârlite și cu nasurile vinete și umede.

L-am cunoscut pe unul Costăchiță; avea într'o mână un harag subțire și umbla desculț. I-am zâmbit, dar el nu s'a uitat la mine; era amărit.

— Se pregătesc ploile de Septemvrie... a zis, mai mult către mine, moș Alisandru. Dacă plouă până la Ziua Crucii, apoi om avea toamnă lungă. Să pregătești plugurile și să duci cuțitele și brăzdarele la Toma Ursaru... a adaos el cătră Florea.

Flăcăul a încuviințat din cap, fără glas. Moș Alisandru Panțiru a urmat:

— Când eram la munte cu oile, și porneau ploile acestea, numaidecât se stârnea în poieni mugetul cerbilor. Mă uitam de sus, ș'apoi îi vedeam câteodată cu cerboaicele. Noaptea, nu puteam închide ochii de răul lor. Cum erau la munte cerbii, așa-s aicea în sat unii oameni.

Florea a tușit. A urmat a tăcea.

Moș Alisandru a oftat:

— Așa a pus Dumnezeu o suferință la vremea ei, în toată zidirea. Ce zici, Floreo?

— Ce pot spune, uncheșule? Așa-i cum grăiești dumneata.

Când am ieșit din sat în șesul Siretului, vântul s'a întezit, iar lumina a părut a se umbri mai tare. Uneori soarele abia se mai vedea, subt hobote de noură răsfirate de vânt. Undeva, peste Siret, subt dealurile de dincolo, mugea, la aria Hărmăneștilor, o batoză și fumul locomobilei se rupea brusc dela coșul de fier și se lungea cătră miază-zi. În lunca Siretului, pe malul nostru, patru cositori trăgeau ritmic cu coasele în otava unor fânațuri. Altă lume fusese alungată de pe câmp de vremea rea.

Din pricina vântului, n'am auzit svonul morii decât când ne-am apropiat. Am făcut o cotitură pe-un drumeag, am dat pe după o perdea de sălcii și plopi, și moara, cu streșinele joase, a fost înaintea noastră. Caii s'au oprit.

Din iruga dela deal, unda se fura cu repeziciune în lăptoc, lovind cu freamăt în spetezele celor două roți. Valul spumat se ducea în bulboană, ș'apoi îl mâna gârla la vale, tot cătră apa râului, în capătul răzeșiei lui moș Alisandru. Auzisem în două rânduri, în acele zile, povestea balaurului. Când fuseseră ploile cele viforoase dela Sântilie trecut, puhoiul Siretului năboise cu mare putere umplând iruga și trecând și peste maluri. Gârla de din vale se prefăcuse într'o baltă care s'a unit într'o noapte cu Siretul. În acea noapte cată să fi rătăcit dela vale cătră deal, cătând cotlon de liniște, un somn bătrân. Apele au scăzut cu repeziciune și somnul a rămas în bulboană. Deocamdată n'a băgat nimene de samă; apoi, când a prins a umbla iar moara și s'au adunat oameni din sat cu măciniș în bătătură, s'a văzut că în scobitura de subt roți, la adâncime, este ceva — o dihanie necunoscută unui asemenea loc pașnic. Acea dihanie a apucat într'o zi o rață mărișoară de șase săptămâni a lui Calistrat morarul. În altă zi a apucat alta. Până ce-a isprăvit tot căr-

dişorul de raţe a lui Calistrat. L-au mai văzut oamenii înhăpând guzganii care umblau înnot în curmezişul bulboanei. Calistrat a înţeles uşor ce este. A lăsat pe oameni să-i spuie « balaur », iar el a înştiinţat pe moş Alisandru Panţîru, stăpânul morii.

Acum îi venise aceluia balaur ziua de apoi.

La adăpost de vânt, subt şandramaua dinspre amiază, se aflau două cară cu boii dejugaţi şi cu ţuhalii de grăunţe descărcaţi şi răzimaţi de un părete. Pietrele morii umblau domol pe faină, c'un sgomot monoton care mi-a trezit, ca şi în alte dăţi când fusesem acolo, un fel de încropeală de lene şi de somn. Cei doi gospodari au ieşit, odată c'o răsfirare de fum, pe uşă, s'au oprit o clipă ca să ureze noroc şi bun venit, apoi au trecut la cară, ca să mai puie ceva subt botul boilor porumbi. S'a arătat şi Calistrat, alb de ometiţă.

Morarul Calistrat nu era om vechiu. Când îl vedeam prin sat, avea plete negre şi mustăţi de catran. Aici la moară, îl găseam îmbătrânit. Ori era altul; ori avea meşteşug să se prefacă după voinţă. Era de o sută de ani şi-i ziceam « moş-Calistrat ». El râdea.

— Iaca şi moş-Calistrat! am zis eu.

El a răs ca de obicei, scuturându-şi pletele şi risipind pe vânt ninsoare.

— Bine-ai venit, stăpâne, a salutat el pe moş-Alisandru.

— Mulţămescu-ţi, fine Calistrat, a răspuns bătrânul Panţîru. Pregătit-ai hârleţele?

— Pregătit.

— Atuncea-i bun. Am adus şi noi celelalte meşteşuguri.

Florea a deshămat caii şi i-a dus subt alt şopron. A răzimat de-un stâlp cangea în prăjina ei. Am intrat cu toţii în şandrama. Ardea un foc într'un colţ, răspândind fum până sus la acoperiş, în podul morii, unde umblau pietrele, şi la bageaga de unde se vedeau sforul Siretului şi depărtările.

La focul de vreascuri şi rădăcini, ceaunul pe pirostrie. În ceaun fierbea o mămăligă. În laturea focului, un hârb de schijă în care se rumeneau bucăţele de carne afumată de porc.

Calistrat ne-a îndemnat cu voie bună:

— Înainte de-a începe vânătoarea, vă poftesc să vă puneţi şi domniile-voastre inima la cale cu ceva. . . După poruncă, am adus ş'o garafă de rachiu de cel bun, dela orânda boierului, ca să cinstim pe creştinii care ne dau mână de ajutor.

Pieirea balaurului era pusă la cale cu vorbe ca toate vorbele. Mărturisesc că mă aşteptam la cu totul altceva, la o operaţie cu totul neobişnuită şi dramatică. Oamenii noştri şi cei doi gospodari străini au cinstit dintr'o sticlă verde; s'au aşezat în jurul mămăligii pe scăunaşe cu trei picioare, au luat cu degetele bucăţele rumenite de carne. Am aflat că cea mai bună mămăligă dintre acele care se fac între graniţele acestui popor e cea fiartă şi amestecată îndelung la un foc care fumează, subt o şandrama de moară; iar cea mai bună friptură e cea din hârbul de ceaun a lui Calistrat morarul.

M'am suit în pod, m'am coborît; am privit fuga pietrelor, am observat mecanismul teicei și al hadaragului; a trecut vreme de-un ceas; oamenii s'au îndestulat. Balaurul îi aștepta cu liniște în bulboană, subt roți, nebănuind că toată zidirea lui Dumnezeu are sfârșit. Liniștea noastră și liniștea lui erau la fel. Oamenii mai aveau adaosă o nădejde — ca să-l dobândească, întrebuițând măiestrii viclene.

Moș-Alisandru Panțiru a mai cinstit odată pe cei de față din garafa verde. Și gospodarii străini, și Calistrat, și Florea au răspuns cu potrivite vorbe, pomenind numele Domnului Dumnezeu care are grijă să ne îndestuleze cu cele plăcute vieții. Mai erau puține grăunțe într'un coș; pe urmă morarul avea să oprească și piatra ce mai măcina.

Iată că intră în grabă Lisaveta lui Gheorghe Cucu, purtând din toată puterea ființii ei un tăbultoc.

— Mă rog dumilorvoastră, zice ea cu glas trudnic, lepădând tăbultocul la pământ; mă rog nu mă lăsați și măcinați-mi. Faceți-mi rând că tare-s grăbită, ajutați-mă să mă întorc numaidecât. Tătuca-i rău și rău, și tot mai rău de asară.

Moș Alisandru o privea cu mirare. Florea Panțiru cu uimire. Rămăsesem și eu cu gura căscată, ca și Florea.

— Dar bine, fată, întrebă bătrânul Panțiru, dacă ai avut de măcinat, de ce n'ai încărcat grăunțele în căruța noastră și, dacă erai grăbită, de ce n'ai venit cu noi...

— Vai, moș-Alisandre, amărită sânt și nu ți-oiu putea răspunde.

— Și de ce n'aștepti să te 'ntorci odată cu noi.

— Is cu mare grabă, moș-Alisandre; parcă mai știu unde mi-i capul? Bine-ar fi fost să fi făcut cum spui; bine-ar fi cum zici să fac; dar tare m'aș întoarce acuma, căci l-am lăsat pe tătuca singur. Nevoia asta e ca un bicu care nu-mi îngăduie să stau.

A izbutit și Florea să îngâne:

— Da nu ți-am spus de-asară? Nu te-am așteptat ast'dimineață?

Ea s'a întors c'o mișcare repezită și cu ochi aprigi spre Florea; a vrut să săgeteze o vorbă. Dar abia i s'au mișcat fără sunet buzele și a venit la Calistrat:

— Bădică, nu mă lăsa... l-a rugat ea.

Morarul a apucat tăbultocul și s'a suit să-l toarne în coșul slobod. Intâi i-a luat merticul.

— Nu-i nimica, a zis el cătră moș-Alisandru; întârzii numai cât aș rosti «tatăl nostru»...

Eu eram sus la bageagă; Lisaveta s'a suit pe trepte în podul morii ș'a venit lângă mine. S'a uitat și ea prin ochiul deschis asupra împrejurimilor și depărtărilor. Se vedea, hăt în josul râului, un călăreț, care venea la umblet pe un cal bălțat.

— Acela-i calul lui Nastasache... a murmurat ea. Are să treacă și pe-aici. Poate se oprește; ori poate nu s'a opri.

— Nu se oprește, am încredințat-o eu; dacă-i aici moș-Alisandru, Nastasache nu îndrăznește...

— Ba a îndrăzni, băiețel, că acuma, de unde până unde, a ajuns să fie prietin cu Florea. Asta n'oiu mai înțelege-o eu niciodată. Așa mi-i de urît acest om...

— Cine, Lisavetă?

— Așa mi-i de urît acest om, Nastasache, care nu se mai află cât mi-i de urît...

Călărețul și-a purtat calul pe-un dâmb. Acolo s'a ridicat în scări, priveghind împrejurimile. Putea, după cal, să-l cunoască oricine că e om boieresc și să se teamă de el. S'a pus iar în mișcare; a ocolit spre duruitoare; a făcut un ocol cătră sat, apoi a trecut prin preajma morii în direcția de unde se arătase întâi.

Lisaveta lui Gheorghe Cucu a avut o răsufare prelungă, ca un oftat. Morarul a strigat de jos, dela covată:

— Gata!

Fata s'a coborît.

Calistrat a abătut apa; roțile s'au oprit, moara a stătut. Când am ieșit noi, oamenii străini începuseră a săpa șanț în laturea bulboanei, ca să se scurgă adâncimea și să se împuțineze locul de salaș al balaurului. Florea a pus mâna pe cange.

— Lisavetă, a zis el deodată, răsucindu-se în loc; de ce faci tu asemenea lucruri?

— Care lucruri, bădică? a răs cu tristeță Lisaveta. Da dumneata, bădică, ce ai cu Nastasache, de umbli în petrecere cu dânsul? Nu știi că ți-i dușman?

— Nu-i chiar așa, Lisavetă; văd că s'arată om blajin.

— Crede, bădică, crede... a cântat ea clătînând din cap; crede, și pe urmă rău ți-a părea că m'ai prăpădit.

— Prostii de-a muierilor, Lisavetă. Cine știe ce ți-or fi spus!

— Așa, bădică? Asemenea răspuns ai pentru Lisaveta? Să știi că nu pui cangea în balaur; o pui în mine!

S'a opintit cu tărie, săltându-și pe umăr tăbultocul cu făină, ș'a apucat-o repejor, pe o cărare de-a-dreptul spre sat.

Florea a lepădat cangea din mână. În aceeași clipă s'a auzit glasul poruncitor al lui Alisandru Panțîru:

— Vină încoace, măi băiete, am desvălit adâncimea.

Florea s'a plecat și a ridicat repede prăjina cu cârlig. S'a năpustit, ocolind pe după roți, a văzut în groapa cu apa scăzută încordându-se într'o turbureală înfricoșată somnul. A pus cu putere cangea și s'a svârlit îndărăt, smucindu-se spre sine. Oamenii cei străini au apucat și ei și au prins tustrei a trage îndemnându-se cu glasuri speriate.

Moș-Alisandru Panțîru a venit cu toporul și cu cuțitul cel mare de jertfe. Când cei cu cangea au aburcat la mal căpățina somnului, moș-Alisandru,

ținând toporul din scurt numai cu dreapta, a izbit în ea de trei ori cu muchea, făcând din gătlej:

— Ih! ih! ih!

Iar Calistrat a venit și el cu un maiu de lemn.

— Asta-i pentru rațele mele! a răcnit el pälind.

Balaurul a lunecat pe pajiște cu mișcări moi; moș-Alisandru s'a dus la el cu cuțitul. Mi-am acoperit ochii cu mânilor, așteptând ca Florea să tragă cangea din trupul Lisavetei. Lupta cu dihania Siretului nu ținuse decât trei minute; iar eu o visasem nopti și zile. Alisandru Panțiru s'a bucurat de o pradă de cincizeci de ocă. Florea era tot așa de supărat ca și mine.

* * *

De două sau de trei ori pe săptămână îi veneau ducă Profirița gazetele locale.

Cea mai obișnuită și cea mai grăbită era Casandra lui Ion Gheorghe. A doua, baba Ștefănoaia. Baba Ștefănoaia venea mai greu; avea neconținut în delectniciri în sat cu lehuze, cu prunci bolnavi; trebuia să doftorească, să descante; avea a se duce și în șesul Siretului, ori pe dealuri, după buruieni de leac. Le căuta cât mai de vreme. Curând, după ploile de toamnă și după brume, această sfântă farmacie avea a se închide.

— Apoi, ducă Profirița, s'a deschide iar « spițeria » asta a lui Dumnezeu tocmai la primăvara ce vine, pe la Buna-Vestire.

Baba Gafița Ștefănoaia era crescută ca din pământ, spătoasă și voinică, fără să fie grasă. Mânca puțin și singură, când n'o vedea nimeni, gusta rachiul numai din vârful buzelor și se strâmba cumplit, încrețindu-și buzele încununate cu peri sălbatici cărligați. Avea un neg mare în colțul stâng al gurii și tocmai cu partea aceea a obrazului mă atingea, când se pleca să mă sărute. Fustele și polcuțele-i vechi purtau o mireasmă aspră de piper și cimbru.

Spunea domol, prelungindu-și parcă în descântece vorbirea.

Casandra lui Ion Gheorghe vestise scurt: « o blăstămăție... ».

Era ceea ce s'ar numi la târg « un scandal ».

— Mare poznă, ducă Profirița, îngâna baba Gafița Ștefănoaia. Mare poznă, ducă Profirița, căci oamenii is tot mai păcătoși iar feciorii din ziua de azi au deprins toate răutățile. Când mă aflam eu fată, la tătuca și la mămuca...

Casandra lui Ion Gheorghe a intervenit, de lângă stative:

— Asta va fi fost pe vremea Turcilor, mătușă Gafiță.

— Răzi tu, Casandră, i-a răspuns fără supărare bătrâna; dar tot mai bine era pe vremea Turcilor decât acuma în vremea Nemților.

— Atuncea erai tânără.

— Eram, căci noi femeile toate avem o primăvară și înflorim. Iar cei care umblau să ne culeagă, se purtau cuviincios și cu băgare de samă, în vremea aceea. Fiind lăsate dragostele dela Dumnezeu, bine este să le primim. Bine ar fi să mai avem și minte. Dar în vremea tinereții, Domnul Dumnezeu dă fetei mai multă nebunie decât înțelepciune. Iar bărbaților și mai multă nebunie decât femeilor. Așa că se amestecă bătrânii, cu sfaturile, ca să puie rânduială. Dacă-ți place cu adevărat flăcăul — zicea mămuca — nu-i sta împotrivă decât atâta cât e bine ca să-i fii mai dragă. Și dă-i o năframă, drept dovadă că te ai bine cu el. Și știind de asta părinții, și ai unuia și ai altuia, pregătesc nunta. Așa m'a cuprins de după mijloc Ștefan, în sara de Dumineca-Mare, când ne întorceam dela horă. Și ne-am văzut numai noi singuri a-doua-zi, de Rusalii. Ș'apoi n'au trecut trei săptămâni și i-am fost cusut năframă cu ibrișin albastru. Eram numai de cincisprezece ani. Nu te uita așa la mine, Casandră; eram atunci mai frumoasă decât tine. Ș'apoi mama mi-a gătit toată zestrea toamna, și în Cășlegile celui-lalt an am făcut și nunta. În unele părți de lume s'auzea că ar fi umblând holeră și mor oamenii; iar aicea la noi au nuntit și au ospătat. Mă întorc la vorba mea, ducă Profiriță, că se înrăutățește lumea. Nu-i chip să intru într-o casă de creștin, în sat la noi, și să nu mă întrebe gospodina: ce-i cu pozna aceea, babă Ștefănoaie?

— Blestămăție, mătușă Gafiță.

— Așa-i, Casandră. Tot una-i oricum i-ai spune.

— Da ce este, femeilor? s'a uimit stăpâna casei privind-le lung.

— Fata lui Gheorghe Cucu... a pornit lămurire grabnică Casandra.

— Ce-i cu fata lui Gheorghe Cucu? Eu o știu cuminte și isteată.

— Apoi asta-i. Mata n'o cunoști? Da nu-i vorba de dânsa.

— Atuncea de cine-i vorba?

— De altcineva, cucoană Profiră dragă, a pornit iar năvalnic Casandra. E vorba de flăcău. Nu mult în urmă s'a brânțăluit în hudiță cu Nastasache. Vra să zică, noi știm ce poftea Nastasache vatacul. Păcătosul și slutul! El socoate că dacă umblă calare pe cal balțat, apoi îi chiar Machedon împărat. Nu-i vorbă, socot eu că până ce nu s'a uitat Lisaveta în ochii lui, el n'a luat foc. Are acest narav Lisaveta: se uită drept în ochii bărbaților. Și apoi după ce i-a spus vorbele cuvenite Florea Panțîru, Nastasache s'a tras îndărăpt, dar boala nu i-a trecut și n'a uitat. Să se puie cu Florea, nu-i dă mâna. Să asuprească pe fată, — Lisaveta nu se teme de asta. A dat el târcoale la horă în ograda lui Vasile Săcăreanu. Lisaveta nu se duce la horă; încă nu i-a făcut maicii sale parastas de patruzeci de zile. Așa că ce caută Nastasache la Vasile Săcăreanu? Il căuta, cucoană Profiră dragă, pe Florea Panțîru. Nu cu dușmănie, nici cu vorbe rele.

— Ba cu buzele unse cu miere... murmură baba Ștefănoaia.

— Spui bine, mătușă Gafiță: cu buzele unse cu miere. Când se rupe hora și se împrăștie unii încoace, alții încolo, Nastasache pofteste pe flăcăi la orândă. Că i-au plăcut danțurile lor voinicești, și are gust dumnealui să-i

cinstească. Hai la orândă, la Bercu. Moș Bercule, dă acestor flăcăi, prietinii mei, o vadră de vin. Aduce Bercu vadra de vin. Beau flăcăii, bea și Florea Panțiru, bea și Nastasache. După vorbe și pahare, iaca pe Nastasache frunte lângă frunte cu cine? Cu Florea. Așa s'au îmblânzit și s'au împrietinit, care nu se mai află. N'a fost numai de oara aceea. L-a poftit Nastasache pe Florea Panțiru și în altă sară. Atuncea au fost numai ei doi. Au băut cât le-a plăcut. Pân'ce s'a muiat de tot inima flăcăului. Și fiind amețit de băutură, l-a dus Nastasache la una Tudosia văduva. Bărbatu-său Iordache Coșăraru s'a prăpădit în bătălie la Plevna. Și ea a rămas de-atuncea în laturea coșărelor boierești, la marginea satului. Ingrașă curcanii și claponii curții. Se chiamă că se pricepe și-i dă cuconu Iorgu vechilul leafă, pe lângă tain. Dar are această Tudosie altă slujbă, că se duc unii dintre oamenii boierești la dânsa, la vreme de sară. L-a dus Nastasache pe Florea Panțiru la Tudosia văduva: asta-i!

Duduca Profirița și-a pocnit palmele.

— Ce face Lisaveta?

— Apoi n'ai văzut mata ce face? Parcă nu-i în toate mințile. Are dreptate.

— Acuma ce are să se întâmple?

— Cucoană Profiră dragă, întrebă-mă și nu ți-oiu putea da răspuns.

Casandra lui Ion Gheorghe și-a țuguat buzele, și-a încrucișat mâinile în poală și n'a mai spus nimica. Istoria ei se isprăvise. Putea lumea să se mire cât pofteste.

Atuncea a prins a descânta cu vocea-i moale baba Ștefănoaia.

— Să spun eu ce face Lisaveta, ducă Profirița. Lisaveta a fost la baba Ursărița; au văzut-o fetele lui Iancu Lioara. Babă, zice, nu mă lăsa. Iar Ursărița, care-i o vicleană ș'o păgână, o ademenește cu vorba, îi cere slănină și pâne și rachiu, și bani, — și-i făgăduiește să facă farmece, să puie lumea în rânduială, să-i aducă iar dragostea la vreme de sară. Ce poate să facă o vicleană ș'o păgână? Ce face ea totdeauna-i cu primejdie; căci ea la sfânta biserică nu se duce, rugăciunile nu le știe și nu le spune. Invățăturile ei sunt dela diavol. Se știe că a făcut de ursită uneia Ruxanda, femeia unui grămătic care era în slujba boierească acum vreo douăzeci de ani la curte. Și grămăticul acela, Manole Fara cu numele, lăsase pe Ruxanda și se dăduse în dragoste c'o Unguroancă dela Stolniceni, muierea mecanicului boieresc dela Stolniceni. Și-i face pe ursită Ursărița și împlinește ea toate câte le știa săvârși ca să se stângă Unguroaia dela Stolniceni, să piară de bubă neagră, de inimă străpunsă, de astmă și neputință. Ș'a murit în clipă Ruxanda, femeia grămăticului, duduie Profirița. Asta-i Ursărița. De când o cunosc eu! Va fi având știință de unele bune, dar săvârșește destule rele. Nici îndrăznește să se ducă la preot; nici cutează să intre în biserică.

Acuma ea, pe Lisaveta, a purtat-o cu vorba. Nu s'a dus să-i facă nimica. Ce i-a spus ea a fost numai ca s'o ademenească; s'o mai cheme odată, și încă odată. Căci dacă o chiamă până într'a șaptea oară, apoi fără ea nu mai

poate. Și când a veni Ursărița, fata are s'o primească cu bucurie, și mai ales cu bani și daruri. Și mai ales are să aibă credință că i-a face Țiganca bună treabă, și i-a mai făgădui și altele. Iar vicleana și păgâna știe că, dacă s'a dus într'o sară un flăcău la o muiere ca Tudosia văduva, apoi de multe ori acolo nu s'a întoarce. Căci acolo-i poartă deschisă. Iar în Florea Panțiru nu se află stricăciune, ca 'n Nastasache vatavul. Florea Panțiru e fecior cuminte, din neamuri. Așa că el tot la dragostea lui se întoarce, cum se duce vătuiul la același izvor în care i s'au oglindit întâi ochii și unde-i place lui cu adevărat. Este un descântec:

*Pădurea-i umbroasă,
Apa răcoroasă,
Iarba de matasă...*

Apoi apă răcoroasă și iarbă de matasă se află numai când e dragoste. Așa că Florea are s'o caute iar pe Lisaveta. Și atunci vicleana și păgâna are să se laude că i l-a adus ea. Mai bine m'ar crede fata pe mine. Că eu i-l menesc fără farmece și primejdii, ci cunoscând numai năcazurile și patimile omenești.

Duduca Profirița a oftat, rămânând pe gânduri. În ochii ei lucea ca o lacrimă mila pentru fata lui Gheorghe Cucu.

— Știu eu? a șoptit ea.

Cassandra s'a răsucit pe laița stativelor:

— Crezi dumneata, mătușă Gafiță, dar eu n'oiu crede.

Baba Ștefănoaia a zâmbit:

— Casandră, a zis ea, când vei fi ca mine, urită și de șaptezeci și opt de ani, ai să crezi și tu.

Mama s'a înseninat la aceste vorbe, având în ochi și pe buze surâs, ca o puzderie de soare.

— Numai așa s'ar putea liniști biata Lisavetă, a zis dumneaci cătră amândouă gazetele sale. O văd de câteva zile umblând vârtej în toate părțile; caută și nu găsește; se ostenește și nu se poate odihni. Duminica ce vine, vra să facă parastasul pentru maică-sa. Am înlesnit-o cu grâu și zahar pentru colivă. A veni și mi-a țese în schimb în zile de ploaie, căci e fată vrednică și mă pot bizui pe dânsa. ...

— Mda... a oftat Casandra lui Ion Gheorghe. Asta într'adevăr ar fi mai bine să facă, decât să bată drumurile ispitind în toate părțile. Ce știe lumea de Tudosia? Cine l-a văzut pe Florea intrând la Tudosia? Ce vorbe grăiau unul cătră altul Florea și Nastasache într'o noapte când se întorceau dela orândă? Era lună... Se tot opreau, își spuneau ceva tainic și râdeau... Băteau câinii la ei... Să fiu eu ca Lisaveta, nici nu mi-ar păsa. Măi băiete, frumos ți-am dat, vechiu și urit ai căutat în altă parte; să-ți fie de bine, de tine nu mai vreau să știu.

Baba Ștefănoaia a îngânat:

— I-i drag flăcăul.

— Atuncea s'o doară, n'am cum s'o ajut. Macar să nu se facă de răs.

— Vine Lisaveta l a tresărit dintr'odată dela locul său mătușa Gafița.

Chiar în clipa aceea s'au auzit în cerdac pași, s'a deschis ușa și fata a intrat. A venit la duduca Profirița închinându-se și sărutându-i mâna. Aceeași ceremonie a îndeplinit-o cătră baba Ștefănoaia. Duduca Profirița a întrebat:

— Ce mai faci, Lisavetă?

Cu privirile înnegurate, fata a strâns din umeri. Viața pentru dânsa nu mai avea înțeles. Lumea se mișca și vorbea zadarnic în juru-i. Intrase în cameră din lumina unei zile blânde și aurii de Septemvrie și totuși purta în toată ființa un fel de răceală crâncenă.

Cassandra i-a zâmbit cu prietenie prefăcută:

— D'apoi bine-mi pare că te văd, Lisavetă. N'aud de tine nimica, nu știu unde ești și ce faci. Așa-i toamna, când toate de pe câmp și din gospodărie te strigă.

— Așa-i, a oftat Lisaveta.

S'a așezat pe un scăunel, lângă stăpâna casei. Ii înghețaseră ochii și gura; nu voia să facă nicio mărturisire. Atunci gazetele s'au ridicat și s'au dus, neîndrăznind să adreseze mamei nicio privire de înțelegere. Era în toată înfățișarea fetei un fel de putere a durerii, de care s'au sfiit.

După ce au plecat ele, ochii fetei s'au întors spre duduca Profirița, dintr'odată încălziți de o rugămintă:

— Știi de ce-am venit la mata, duduca Profiriță?

— Spune, Lisavetă; te-ascult.

— Mi-ai spus mata, duduca Profiriță, alaltăieri, când m'ai chemat să-mi dai grâul și zaharul — bogdaproste și-ți sărut mâna...

Fata s'a întrerupt, ca să sărute ușurel și cu delicateță mâna mamei și pe dos și în palmă.

— Mi-ai spus mata așa, că dorești să te duci într'o zi la țintirim, unde ai și mata un mort mititel, sărăcuțul... M'aș duce și eu cu mata; eu am acolo pe mama și-mi trebuie... E o vreme afară, duduca Profiriță, ca 'n grădina raiului. Așa socot eu că va fi fiind acolo, unde-i mama, și unde-i și puiul matală. Vorbim noi aicea de dâșii; vorbesc și ei acolo de noi.

— Merg, Lisavetă, a răspuns mama fără avânt. Crezuse întâi că fata lui Gheorghe Cucu venise ca să i se mărturisească; dar Lisaveta urma să stea închisă în sine.

După ce duduca Profirița s'a gătit, au ieșit amândouă prin fundul grădinii, printr'o portiță care da în câmp. Pe o cărare, au ajuns la un drumușor de hotar despărțind ogoarele sătenilor de trupul cel mare al moșiei boierești. S'a dus pe drumușorul de hotar până la țintirim, prin liniștea de aur a zilei. Pe azurul cerului nu era o pată. Pe întinderea miriștilor boierești nu se zărea

nimeni. În apropierea țințirului, o vulpe roșie ca focul a ieșit dintr'un tufiș; s'a depărtat târîindu-și coada lungă prin păiușuri.

Moș Gheorghe Talianu, paznicul, le-a ieșit înainte; le-a deschis porțița dela « calea eternității », cum era scris pe-o tăbliță că se chiamă satul lui de morți; după aceea s'a dus cătră muierea sa, pe un ogoraș, unde amândoi se îndeletniceau în ziua aceea să scoată cartofe.

Ileana paznicului e « moldovancă de-a noastre... » lămurea duduca Profiriței Lisaveta. Și iaca, l-a luat pe acest papistaș pribeag. Da acuma moș Gheorghe s'a făcut și el « creștin », umblă îmbrăcat ca noi, se spovăduiește și se împărtășește la popa Petrea.

Se auzea în urmă, pe ogor, glasul de ceartă al Ilenii. Il muștra aspru și ascuțit pe Talianu ei. Până ce moș-Gheorghe s'a oprit, s'a răzimat în coada sapei, și-a scos din gură luleaua și i-a adresat prin barba-i cărunță o sudalmă adevărată și bărbătească. Muierea și-a plecat nasul în pământ și a prins a lucra mai cu hărnicie. Lisaveta a pufnit de răs.

Au intrat în țințirim. Era la Pașcani un țințirim pentru toți morții acelor locuri — ori de ce rit creștin ar fi fost. Nemții și Leșii din Gară, târgoveții venetici, sătenii băștinași, își aflaseră hodină toți în același liman de pace. Mormintele catolicilor, de o parte, erau încă împodobite de florile cruțate de brumă. Au trecut dincolo de mormintele catolicilor; apoi s'au oprit, ca să se orienteze, între crucile de lemn, printre tufe de trandafiri și lemnul-Domnului. Lisaveta a scos din sân lumânările de ceară și mănunchese de busuioc uscat. A întins duduca Profirița un mănunches și a aprins făclie. A lăsat-o la mormântul puiului, și ea a trecut mai departe cu lumina. Dintr'odată s'a prăvălit la pământ, ca și cum ar fi tăiat-o dela glesne o coasă. A așezat cu grijă, la cruce, florile uscate și făclioare, după aceea a cuprins în brațe țărâna și a prins a boci.

Plângea, cânta și spunea lucruri neînțelese. Duduca Profirița le auzea nedeslușit; ar fi dorit să aibă liniște, ca să-și poată lega și dumneai inima sa de-a mortului său. În același timp simțea o curiozitate să deslușească dacă Lisaveta să tânguie și se mărturisește moartei.

Intr'adevăr, se tânguia și se mărturisea:

— Mămucă, mămuța mea, cânta ea; de ce m'ai lăsat pe lumea asta singură și amărită? te-am avut pe dumneata și nu te mai am; o dragoste am avut și s'a prăpădit cum te-ai prăpădit dumneata. Of! of! nu mai am putere să trăiesc aici. Mai bine cu morții decât cu viii...

Duduța Profirița și-a simțit pieptul sfâșiat de durere și-a prins a lăcrăma și ea pe mormântul puiului său. Ii picurau lacrimi fierbinți pe cele dintâi flori ale gropii. Erau flori de merișor albastru ca cerul de deasupra. Erau florile copilului său și ale durerii sale și le privea totuși cu plăcere.

Lisaveta a contenit dintr'odată; s'a ridicat în picioare ș'a venit domol apoi lângă duduca Profirița, îngenunchind, ca să bocească și pe « puiu »,

cum spunea ea. L-a bocit și pe puiu cu vorbe știute și cântate. Pe urmă s'a răcorit și a tăcut.

Amândouă s'au întors domol, pășind prin singurătatea mormintelor, lăsând în urmă făcioarele aprinse. Nu adia nici cea mai ușoară boare de vânt.

Făcând cale întoarsă pe lângă șanțul de hotar, Lisaveta dintr'odată a început să se mărturisească; și a spus duducai Profirița toate câte o sfășiau și o chinuiau. Era tocmai ce știa dumneai dela gazetele sale; și se mira în sine cât de bine despicasе lucrurile baba Ștefănoaia. Avea deci nădejde și în prorocirea ei.

— Ascultă, Lisavetă, a zis mama; tu să fii răbdătoare, căci acel care ți-i drag are să se întoarcă la tine.

— Să te-audă Maica-Domnului, duduca Profirița, a răspuns Lisaveta, oftând.

Și-a trecut palma pe dinaintea ochilor, ca s'alunge parcă o nălucire pustie, apoi s'a răsucit aprig spre duduca Profirița.

— Cum crezi mata să fac? Tare te-aș ruga să mă sfătuești. Abia astăzi a trecut pe la mine baba Ursărița. Mi-a adus o pană de pasere măiastră, ca s'o pun în perna lui Florea. Cum să fac, cum să i-o pun? Doar s'o rog pe Nuța, cumnată-sa. Cu Nuța trăiesc bine, sântem prietine. Aș putea s'o rog pentru facerea asta de bine. Numai să nu afle cealaltă cumnată, Paraschiva cea cu nasul mare. Paraschiva asta n'o poate suferi pe Nuța, de aceea nici pe mine nu mă poate suferi; i-s ca o bubă în ochiu. Când stau amândouă nuro-rile față de moș-Alisandru, apoi cârnesc din nasuri, una într'o parte, alta în altă parte. Dar poate s'a putea feri Nuța și i-a putea pune lui Florea pana descântată.

Și mi-a mai spus ceva baba Ursărița. M'a mustrat că umblu cu straiu mohorit: parcă-mi ninge și-mi plouă. Zice că tocmai acuma se cuvine să umblu mai gătită și mai înflorită. Știu eu ce să zic? Mata ce spui, duduca Profirița.

— Eu aș zice că s'ascultăm pe femeile bătrânc, a răspuns duduca Profirița. Ele știu mai multe decât noi.

* * *

Pe o zi umedă, închisă pretutindeni de nouri, Florea Panțiru venea c'o căruță plină de lemne din pădurea Stolnicenilor. Când și când vântul pălea cu șfichiuri de sloată.

Flăcăul era bucuros că poate face popas la moară, ca să se mai desmor-tească. De aceea se și abătuse din drumul mare ocolind pe subt Prisaca Duruitoarei.

Siretul curgea scăzut în singurătate; lunca era goală, ogoarele omenești de pe râpă și șesul boieresc unde se făcea grâul cel bun se întindeau pustii. Toată lumea din sate era strânsă în case, ca țistarii în tainițele lor; postul

Sfintei Nașteri începuse, sărbătorile de iarnă se apropiau. De aceea și Florea se duse la lemne, din îndemnul lui moș-Alisandru. Nu era vreme prielnică de cărături; gospodarii din vatră așteptau pârție de omăt ca să se ducă la pădure. Însă Alisandru Panțiru avea socoteli ale sale. Mai întâi, până în sărbători vremea s'ar fi putut înrăutăți fără îngheț și fără ninsoare, și atunci adusul lemnului dela pădure s'ar fi făcut mai anevoie. Al doilea, după ce-a da omătul și s'a pune drum bun de sanie, omul chibzuit are altele de îndeplinit, mai cu folos pentru gospodărie și plugărie. Toate i le înșirase bătrânul pe degete lui Florea, așa că flăcăul se supunea ca un rob ce se afla al unchiului său și ca un fin, și mai ales ca unul ce nădăjduia să aibă un sprijin când va fi să se așeze și el gospodar la casa lui.

Acea vreme nu era depărtată: numai dorobănția să și-o isprăvească. Făcea armată la «schimbași». La câteva luni îi venea rând să se înfățișeze la companie, în târg. Primăvara, câteva săptămâni la o concentrare. Miliția i se părea ușoară; acuma la urmă, i se păruse mai grea, din pricina unor năcazuri.

Toate ale vieții îl împovărau din pricina acestor năcazuri. Și drumul acesta la lemne i-a scos atâta năduf, încât îi vine să-și blesteme zilele. În pădure hârtoape și glod. La întors, caii nu suie bine la deal, nu opresc indestul la vale. Frig și umed. I-i foame. Li lipsesc toate.

Ii lipsește mai ales o fată care i-i dragă. Altădată știa că se poate îndrepta în spre casa ei ca în spre o vatră cu foc blând. Acuma nu mai poate nădăjdui, căci florile de astă vară s'au scuturat și au înghețat. Va fi fiind și el vinovat ca un om cu pacate, care nu se află om fără greșală pe lumea asta; dar și așa fiindă aprigă cum s'a arătat Lisaveta nu s'a mai pomenit. Numai îl împunge cu vorba și cu ochii. N'are ochi, are săgeți fata asta. Când îi era lumea dragă și era soarele încă în putere în aceste locuri, la Prisacă, apoi se lipea Lisaveta de el ca o mielută. Acuma a scos ghiare. Și numa ia așa întoarce privirile, parcă el n'ar fi nimica. Câteodată îi vine s'o apuce și s'o sdrobească. Dar cu cât i-i mânia mai iute, au atâta hotărîrea i se usucă mai grabnic. Acuma îi întoarce semeția pe care o avea el, când ea i se supunea subt umăr și-l ruga și i se tânguia: «bădică, bădișorule... rău are să-ți pară când eu n'oiu mai fi și te-i afla singur...». Acuma s'ar duce el să-și plece fruntea, dacă ar fi după focul care îl mistuie; însă unui bărbat i se cuvine să fie dârz. Așa-i lasat dela Dumnezeu de când lumea asta.

Intâmplările cu Nastasache și cu Tudosia s'au dovedit niște puneri-la-cale. Căci Nastasache ținea să-l lase în preajma văduvei aceleia și să-l adoarmă cu minciuni, întorcându-se iar la cărările și la pârleazul din fundul grădinii știute. Noroc de câni. Moș-Alisandru cunoștea ori nu cunoștea despre ce e vorba și ce se pune la cale; cum simțea că este ceva, striga cătră un fecior, ori cătră o noră, ori cătră un copil, să sloboadă dulăii din lanțuguri. Mai ales cănele cel cu blana roșie, pe care-l chiamă Pârjol, se izbea și rupea ca un lup. S'a nimerit să deie chiar el însuși drumul cânilor în unele nopți. Și contenindu-și rătăcirile lăturalnice la Tudosia, s'a aflat într-o părăsire și

jale, căci Lisaveta părea a nu-și mai aduce aminte de ceasurile bune pe care le-au fost petrecut ei în acea vară luminată.

— Stați, băieți, a zis cu blândeță Florea, când a ajuns în bătătura morii. Hodiniți și voi; să vă dau o țără de orz.

Simțea o milă. Nu atât pentru cai, cât mai ales pentru sine.

În șopronul de lângă șandramaua morii, câteva căruțe cu boii dejugați. Moara umbla; oamenii toți înlăuntru, ca pe o vreme nemilostivă ca aceea.

După ce-a scos cailor zăbalele și le-a pus în capete trăistile cu grăunțe, Florea Panțiru a intrat în șandrama, desfăcându-și de pe el sumanul de pănură și scuturându-și de sloată căciula. Era ca totdeauna foc la vatra veche, și fum. Prin acel fum toate i se păreau ca niște vedenii. Oameni și muieri. Au venit cu săcultețele ori tăbultoacele pe umăr. Macină și se întorc pe jos, căci cei mai mulți n'au vite de ajutor. Până ce le vine rândul, râsnesc din gură vorbe goale și povești. Ce-ar fi să fie și Lisaveta la moară? Asta-i numai o nădejde. Dintr'o privire înțelege că Lisaveta nu-i acolo.

— Noroc bun! salută el.

— Noroc bun! răspund oamenii dela foc.

— Mulțămim dumnitale, adaogă și Calistrat morarul. Ai umblat bine, Floreo? Găsit-ai lemne?

— Am găsit; dar binele ce-am avut îl doresc dușmanilor. Drum greu, curge sloată...

— Așa-i în luna lui Noemvrie, grăiește un uncheș cu lulea. Acuma omul cuminte șede mai mult pe lângă vatră. Scoate nasul afară, să vadă de unde suflă vântul. Dacă suflă din crivăț, apoi se întoarce în casă și se dă iar pe lângă foc. Abia îndrăznește până la moară și încă și atuncea numai când nu poate sta pe loc de gura nevestei. S'a isprăvit făina? Atuncea dă o fugă până aicea și Calistrat îi face rând la vreme. Dar alții, ca Florea și ca moșu-său, vor să adune bogățiile pământului.

— Care bogății, moș-Ilie? se apără Florea. Se chiamă că uncheșul meu mi-i nânaș și stăpân. Poroncește el și eu săvârșesc.

— Cât e iarna de lungă voi nu vă hodiniți.

— Apoi ei nu fac boieresc, râde Calistrat. Au dragoste să muncească, căci nu-i mână nimeni cu harapnicul. Pe când alții, vai de sufletul lor.

— Ferice de cei care pot agonisi, grăiește filosoful cu lulea. Cei care nu pot agonisi să se mângâie cu vorbele din carte: Gol am ieșit din pânțele maicii mele; gol am să intru. Căci pânțele maicii noastre e pământul dintru care am fost zidiți.

— Bag samă că și dumneata, moș-Ilie, faci ceva; iarna. Cetești cărți, ca boierii.

— Nu-s boier, dar citesc. Cărțile boierilor is de prin țările nemțești, pe unde se plimbă ei și huzuresc. Eu am un gromovnic pentru nevoile noastre. În el se arată schimbările vremii, soarta oamenilor după zodii, se spune când va fi foamete, boliște și gâlceavă între împărați.

Calistrat se interesează:

— Are să fie, poate, vreun războiu ?

— Ferească Dumnezeu, măi băieté. Ajung atâtea năpăști pe capul plugarilor; nu le mai trebuie și prăpăd, de gustul și petrecerea împăraților.

Oamenii au încuviințat cu însuflețire asemenea vorbe. Prorocia asta îi place și lui Florea Panțiru. Numai în vreme de pace se întemeiază gospodăriile cele bune. Astfel încât are să-și întemeieze și el gospodăria lui.

— Sacii noștri i-ai pregătit? întrebă el pe Calistrat.

— I-am pregătit; te așteptam.

— Atuncea mai stau puțintel, cât oiu fuma o țigară și mi-oiu desmorți mâinile la foc.

Când să puie răspunsul cuviincios Calistrat, iaca, de unde era mai mult fum și negreață, a ridicat o mână ca o cange baba Ursărița. Florea nici n'o băgase în samă până atunci. Ca un fel de sfială l-a lovit ușor.

— Ia-mă și pe mine până în sat, voinicule... a rânjit ea. Am o traistă de făină, da-i destul de grea pentru bătrânețele mele. Ți-i face o milă ș'o pomană cu biata babă Safta Ursărița...

Flăcăul se socotea puțintel rușinat de zâmbetele oamenilor care erau de față. Cunoștea el că, de câte ori grăiește un faraon ori o faraoancă, Românii noștri au obiceiul acesta să-și întindă buzele și să-și arate dinții; însă el cunoștea și altceva în jimbăturile acestea: că în loc să ducă tinereță și frumuseță, soarta i-i să ducă o babă slută. Pentru brațul lui, Lisaveta ar fi fost ca o pană de păun. Pe când pe Ursărița asta n'au s'o poată urni caii din loc, așa-i de grea.

— Bine, mătușă Saftă, te iau, a zis el, întorcând fruntea, ca să nu mai vadă adunarea dela vatră.

S'a grăbit să-și fumeze țigara, apoi și-a cărat sacii și i-a așezat în căruță afară, de-asupra lemnelor, învălindu-i c'un țol. Baba Ursărița a fost numai-decât pe urma lui, tăbărcindu-și traista de făină. Florea a făcut loc și trăistii lângă saci. A strâns orzul în chilna de dinapoi, în paie, a pus cailor roibi căpițelele, și din când în când trăgea cu coada ochilor spre babă. A văzut-o că-și strânge luleaua în tureatca ciubotei și-și îmbodolește capul c'un șal vechiu.

— Nu ți-i frig, mătușă ?

— Nu. Chiar de mi-ar fi, mi-i da dumneata oleacă de jar, din acela pe care-l ai în trup și te mistuie. De gheață să fiu și de stâncă de piatră, și mă topesc.

Florea Panțiru nu putea răspunde; limba asta încă nu știa s'o vorbească; dar înțelegea.

A făcut Ursăriții loc înainte, pe maldărul de paie. S'a așezat și el alături, în dreapta. A îndemnat caii și-au pornit.

— Lasă-i mai încet, a protestat baba Safta, că numai două măsele mai am, și nu mi-a fi bine să le prăpădesc. Mai am nevoie de ele doi ani. Știu că dumneata te-ai duce cât de repede.

Florea a mormăit ceva, strângând din umeri.

Baba Ursărița l-a privit pieziș:

— Du-te mai domol, numai să te duci bine.

— Nu te 'nțeleg ce spui, mătușă Saftă.

— Să nu te rușinezi, voinicelule, și mărturisește că înțelegi prea bine.

Dar socoți că unde ar fi bine să te-aștepte, nu te-așteaptă nimeni.

— Ai venit anume la moară, babă? Ai știut că trec cu căruța?

— Poate am știut.

— Te-a trimis cineva?

— Nu m'a trimes nimenea. Dar cunosc eu ce gândești și ce-ți trebuie.

Nu-i nevoie să-ți stâng frigarea, nici s'ascult ghiocul, nici să-ți dau în cărți și 'n bobi. Numai m'am uitat la dumneata și-am văzut tot. Ai ochi negri.

M'am uitat până în fundul lor.

Florea a râs, privind într'o parte.

— Ce-ai văzut? N'ai văzut nimica.

— Ba după ce ți-oiu spune ce mi s'a arătat, n'ai să mai rostești vorba asta. Fă bine, voinicelule, și vără mâna pe subt suman în chimir. Și scocio-răște acolo numai c'un deget. Scoate o băncuță și dă-o babei Safta, că tare-i face trebuință. Ș'apoi ți-a spune baba Safta toate.

Florea Panțiru a ascultat cu uimire aceste vorbe. Intr'adevăr avea într'o despărțitură a chimirului câteva piese de argint de câte cinci lei și de câte doi lei, și alătura, într'o despărțitură mai strâmtă, trei arginți de câte un leu și-un bănuț de-o jumătate de leu. Erau banii lui. Banii uncheșului, rest dela vama pădurăriei, îi avea în buzunarul dela suman. Urmând poruncii, a scociorit banul de argint pe care i-l cerea Ursărița și i l-a dat. Ea l-a prins numaidecât în cângi și l-a mistuit în chimirul ei.

— Ai un năcaz! i-a spus dintr'odată Țiganca cu alt glas. Căii abia mergeau la pas prin sloată. Lui Florea i s'au înnegurat ochii ș'au prins a-i vâjâi urechile. Ai un năcaz mare, voinicelule. Noaptea, nu dormi; ia așa mi te răsu-cești, ca pe grătar. Ai mânca; ai ce, dar n'ai gust și plăcere. Of-of-of! asta-i boală de dragoste!

Florea își ținea firea; inima îi bătea cu neliniște.

— Găcit-am au ba?

Flăcăul a înghițit greu și a încuviințat, aplecându-și repede fruntea de două ori.

— Să-ți spun ce să faci ca s'ajungi unde poștești?

— Poate socoți, babă, că poftesc să mă duc unde vorbea lumea? Lumea nu știe nimica.

— Lumea nu știe, dar baba Ursărița știe.

Florea a râs, rătăcit:

— Ce știe baba Ursărița?

— Dacă mai dai o băncuță babei, ți-a spune și asta. Ți-a spune și altele.

— Nu-i mai dau.

— Ba dă-i, țucu-ți ochii negri. Pe dragostea dumnilale o chiamă Lisaveta. Flăcăul a vârit mâna în chimir și a tras un leu de argint. L-a trecut babei.

— Cunoscutu-ți-am inima bună, ochi-negri! a rânjit ea. Să știi că ți s'au sfârșit necazurile. Ți-a veni somnul; ți-a veni pofta de mâncare. Până acum n'ai îndrăznit: a fost între dumneavoastră mânie și scârbă. Ai dușmani care te-au pârît și te-au grăit de rău și ți-au închis cărările. Și mai cu samă o babă descântătoare și fermecătoare ți-a fost împotrivă. Dar nu-s eu aceea, să știi că e alta. Eu îți desfac, voinicile și bunule, și-ți dau sfat cu folosință. Ascultă la baba. Asculți?

— Ascult... a răspuns înăbușit Florea.

— Ascultă și vără în cap. Să știi că fata se află acuma în primejdie: așa mi se arată mie. Ș'acum e vremea să te duci, ca să i se moaie îndârjirea. Căci ea te iubește, suflete, și numai pe dumneată te are și numai în dumneata crede. Dă mâna. Nu asta; dă mâna dreaptă.

Florea i-a dat dreapta.

— Cum pun eu mâna pe mâna ta, așa să pui tu această mână pe mâna ei. Vorbe să nu-i spui. Să intri la înserat astăzi, la dânsa. Să te duci la dânsa. Și să pui mâna ta pe mâna ei și să-i prinzi mâna dreaptă. Și să taci. Și când ți s'a lăsa la piept, numai atuncea spune-i ce te-a ajunge mintea și cum te-a învăța inima. Înțelesu-m'ai?

— Înțeles.

— Atuncea oprește, că baba se dă jos aicea, la marginea satului. Și să faci cum te învăța Safta Ursărița. Și când oiu veni cu sămănatul în ziua de anul nou să nu uiți și să faci babei dar după bucuria dumnilale. Rămâi sănătos; fă cum ți-am spus și ți-a fi bine. Eu îmi iau fărina și dusu-m'am.

Florea Panțiru a rămas singur. A oftat, luminându-se de-o nădejde și i s'a umplut ființa de-o dulceață și de-o amărăciune.

A îndemnat caii spre casă.

* * *

Când a ajuns la poarta Panțirului, sporiseră roiurile de ninsoare iar ploaia se împuțina.

« De-acuma se pune iarna... » se gândea flăcăul pe când deschidea porțile și dădea glas, cu un hăulit prelung.

În casa cea mare s'a văzut mișcare prin geamurile fără perdele ale chiliei bătrânului. Lampa a fost așezată pe prichiciul uneia dintre cele două ferestre, luminând o parte din ogradă și o învălmășală mâniaoasă de fulgi. Când căruța cu cei doi căluți roibi și cu Florea a trecut spre șură, a ieșit și moș-Alisandru din casă, îmbrăcat ca pentru o vreme ca aceea și c'o căciulă buhoasă în cap. Au sunat pe rând și ușile căsuțelor celor mici și au ieșit pe prispe Nuța și Paraschiva întrebând dacă este nevoie de ajutor. Constantin și Dumitru, feciorii moșului, bărbații lor, nu erau acasă. Se duseseră la târg ca s'aducă « gază » și sare. Nu se întorseseră încă.

— Stați și vă vedeți de treabă ! le-a poroncit bătrânul. Ce avem de făcut isprăvesc eu și cu Florea.

Flăcăul deshămasese grabnic caii și le dăduse drumul slobozi în grajd, la iesle. Apoi apucase cei doi saci de făină, câte unul subt fiecare braț, și cu pași mari se dusesse să-i trântască în camară, în casa de sus. Se auzise de afară bufnitul lor. Fără nicio întârziere se întorsese și pornise a descărca de lemne căruța, svârlind trunchiuri mari și despicături de ulm și fag subt un șopru. Bătrânul se uita la dânsul și clătina din cap. Da să se apropie și el, domol, ca s'ajute; n'avea când prinde ceva cu mâna. Umbra lui și-a lui Florea se încrucișau, se apropiau și se desfăceau în întunerecul ușor luminat; iar viscolul se întetea în pata de lumină a ferestrei. Printr'un brad bătrân, înalt și singuratic, din ograda lui Gheorghe Cucu, a trecut cu șuiet aspru vântul.

— Ho, ursule ! a strigat dela o vreme bătrânul cătră Florea. Mai stăi și mai răsuflă; lasă-mă s'apuc și eu ceva.

Florea a mormăit două vorbe neînțelese.

— Aprinde-ți o țigară, a urmat bătrânul. Vreau să-ți spun ceva. N'auzi ?

— Ba aud, uncheșule.

— Atuncea contenește. Parc'ai venit din împărăția unde se bat munții în capete și unde sălășluiesc Strâmbă-lemne și Sfarmă-piatră. Doar nu ne alungă Turcii.

Flăcăul s'a oprit deodată, răsuflând foc pe nări.

— Răsucește-ți o țigară... a poroncit moș-Alisandru. Așa. Acuma, dacă te-ai mai domolit, spune-mi tu mie ce ai de-o bucată de vreme.

— Ce să am, uncheșule ? N'am nimica.

— Ba ceva ai tu, că de-aceea te-am văzut schimbat. Altfel îmi umblai astă-vară; altfel îmi umbli acuma. Având și eu ale mele griji, n'am prea înțeles și te-am lăsat în boii tăi. Iaca, azi o văd pe năcăjita asta, Lisaveta lui Gheorghe Cucu. Se oprește în drum și mă 'ntreabă de tine. Ce-i fi făcând și unde ești. Să mă oprească pe mine Lisaveta în drum și să mă întrebe de tine, când numai zăplazul vă desparte, mi s'a părut ciudat. Mă uit la dânsa. Plânsă. — Dar ce s'a întâmplat, Lisavetă ? — Imi spune ea că lui Gheorghe Cucu a venit și i-a cetit părintele Petrea; și l-a și împărtășit. Puțin mai are și se duce și tată-său, cum s'a dus maică-sa. Rămâne singură. Dar mai mare jale i-i că prietini întru care a crezut ea au uitat-o cu totul. De care prietini e vorba ?

Florea tăcea, cu inima bătând de nădejdea lui aprigă.

— N'auzi, măi băiete ?

— Ba aud, uncheșule.

— De altcineva nu poate fi vorba decât de tine. Căci astă-vară știam că te ai bine cu Lisaveta. După ce am ajuns acasă, am cercetat și pe Nuța. Mi-a spus ea toate. Eu am avut alte griji și n'am fost băgat de samă. Dar acuma vreau să știu din gura ta ce gând ai.

— Sărut mâna dreaptă, uncheșule și nânașule, a mărturisit feciorul; eu am avut gând bun. Dar a fost între noi o supărare.

— Am înțeles și asta. Spune și Nuța că numaidecât să te duci s'o vezi, fiind fata întru mare amărăciune. Dacă a avut mânie asupra ta, acuma i-a trece. Așa socoate și Nuța. Ele în de ele, femeile, știi mai multe.

— Sărut dreapta, uncheșule și nânașule, m'am fost hotărît și eu de bună-voia mea să mă duc. De aceea grăbeam să descarc de lemne căruța.

— Atuncea-i bun și bine faci. Lasă în sama mea lemnele. Tu du-te și te schimbă; poate găsești la Gheorghe Cucu pe părintele Petrea. Cum ai să te duci cu straiile dela pădure? Nepotu-meu de frate, ca un fin al meu ce se află din sfântul botez și mi-a fi fin și când a pune pe cap cunună, nu se cuvine a se înfățișa ca un argat. Noi sântem din neamuri și ne ținem mai sus. Și având plăcere pentru o fată vrednică și cuminte cum o cunoaștem pe Lisaveta, nu putem s'o lepădăm ca pe mărul mistreț din pădure, după ce am mușcat odată din el. Bună-i vorba asta a mea, finule?

— Sărutăm dreapta, uncheșule și nânașule, e bună.

Florea a venit supus la bătrân să-i pupe mâna. După aceea s'a repezit cu capul gol prin roiul viscolului, ca să puie pe dânsul schimburi nouă. Când era aproape gata, aruncând pe dânsul toate cu mișcări rupte și aprige, a venit și Nuța de jos și s'a oprit în prag privindu-l cu ochii mari.

— Te duci?

— Mă duc.

A fost în clipă în uliță și din uliță, cu capu 'nainte, a împuns ușa casei lui Gheorghe Cucu. Ușa aceea nu se deschidea destul de repede.

Pe urmă s'a deschis spre întunerecul tinzii. Prin crăpăturile ușii a doua, din dreapta, răzbea lumină. Cu inima învălmășită Florea a ridicat clampa. Bătăile inimii i s'au oprit în gâtlej. Socotea că n'are să poată vedea lămurit; dar a văzut-o întâi lămurit pe Lisaveta. Sta dreaptă în mijlocul casei, cu brațele lăsate în lungul trupului și albă la obraz. Gătită cu îngrijire la cap, dar fără flori, și cu straiul ei de Duminică. N'a întors ochii spre ușă. Cunoștea numai cu auzul pașii lui Florea.

Pe laița de lângă fereastră, baba Ștefănoaia.

Pe patul din fund, subt procladă, Gheorghe Cucu, slab, numai piele îngălbenită întinsă pe oase. Lampa de pe prichiciul hornului îi punea în ochi două ace de lumină. Florea a cunoscut că bătrânul trăia încă.

În încăpere mirosea a tămâie și a busuioc.

Flăcăului i-a venit dintr'odată liniștea. Avea a-și împlini hotărîrea ce luase. S'a alăturat de Lisaveta; i-a cuprins domol mâna; n'a spus niciun cuvânt.

Fata și-a plecat odată fruntea spre pământ. Nu și-a plecat-o pe umărul lui, cum dorea el. Dar mâna ei tremura în mâna lui.

Gheorghe Cucu a gemut încet din pocladă:

— Lisavetă... Lisavetă...

-- Aici-s, tătucă, a răspuns fata, scoțându-și mâna dreaptă din strânsoare.

-- Cine-a venit, Lisavetă? Parc'ar fi Florea Panțiru.

— Da, tătucă. A venit să te vadă.

— Bine-ai făcut, băiete. N'ai mai dat pe la noi demult.

Pe neașteptate fata a fost sguduită de plâns. Dar s'a stăpânit. S'a dus să crească lumina candelii dela icoane.

S'a făcut tăcere. Moș-Gheorghe Cucu închisese ochii.

Atunci s'a mișcat cătră el baba Gafița Ștefănoaia, s'a aplecat spre căpătâiul patului ș'a ascultat cu luare-aminte. S'a ridicat oftând. A făcut de două ori semn negativ cu fruntea și a trecut la vatră, ca să sporească focul.

— Eu aș zice, Lisavetă, a șoptit bătrâna, să vie Florea mai într'un târziu. Dac'a trebui, îl chem eu.

Fata și-a întors ochii plini de lacrimi spre dragostea ei. Nu se simțea copleșită de umbra aripei arhanghelului morții, ce stătea asupra casei. Ceasul trecerii părintelui său îl aștepta cu liniște. Măhnirea ei sălbatică se lumina de întoarcerea celui pierdut.

Florea s'a dus ca să stea cu fața în jos în culcușul lui, așteptând chemarea ei. Era bucuros. Și în același timp avea în el o nemulțămire, amărăciune dulceagă a unei desamăgiri.

L-a scuturat mâna bătrânului. Adormise adânc, fără să-și dea sama când.

— Scoală, băiete. Tu nu mânânci în sara asta?

Florea se trudea să cunoască unde se află. A înțeles că e în culcușul lui. Se visase într'o poiană cu zuzuit moale de albine. Nu era singur; se afla cu cea la care se gândea în clipa asta: ce-o fi făcând?

— Nu ți-i foame?

— Nu mi-i foame, uncheșule. Oare să fie târziu?

— Da de unde! Cucoșii nici n'au cântat straja întâia. Hai, scoală și vină să mâncăm. Trebuie să prinzi inimă și să te păstrezi în putere, dacă vrei să dai ajutor Lisavetei. Are să fie acolo destulă alergătură. Câte pregătite, câte cumpărate, câte aduse... Raclă și cruce la dulgher; pomenile, coliva, prapurile, dascalul, groapa, oleacă de praznic, părintele Petrea adus să citească mâni și poimâni. Câte altele! Ai să le înveți și tu, ca să le cunoști când mi-a veni și mie vremea să mă duc în asemenea călătorie. Oiu fi și eu bucuros atunci, cum e bucuros acum bietul Gheorghe Cucu. Amărită și săracă viață a dus cu boala lui de piept! Acuma s'alină. Se ușurează și fata de o povară.

Florea îl asculta pe uncheșul său cum vorbește cu glasul îndesat și cam aspru; cu toate acestea îi vorbea cu blândeță. Și-l urmă în odaia cealaltă, unde ardea focul în vatră. În preajma vetrei, pe o măsuță cu trei picioare, mămăliga, pe fund de lemn, aburea încă. Fiertura aceasta de porumb, care înlocuia pe cea străveche din mălaiu, era întovărășită, într'o strachină alături, de o bucată fiartă de somn îndulcit în sare. Au gustat amândoi în tăcere. Luau mămăliga cu mâna; bucățelele de pește le desfăceau mărunt cu linguri de lemn. Uncheșul și nepotul mâncau totdeauna singuri și rânduiala

mesei lor era tăcerea. După ce-au isprăvit, s'au clătit pe mâni; s'au întors spre icoane și și-au făcut semnul crucii.

— Ascultă, Florea, a grăit bătrânul Panțiru după aceea. Am a-ți mai spune una.

— Ascult, uncheșule, și două.

— Știi tu ce zestre are Lisaveta?

— Nu știu, uncheșule. Va fi având, ca orice fată.

— Eu nu vorbesc numai de-aceea, pe care o are clădită în odaia cea curată. Aceea au țesut-o ș'au cusut-o ea și cu maică-sa. A mai adaos ceva și ea singură în toamna asta. Are și avere.

— Ce avere poate avea pe urma unui bolnav și neputincios ca meș-Gheorghe Cucu?

— Apoi iaca are. Căci îi rămâne Lisavetei și tot pământul tatălui ei dela împroprietărire, și falcea din țarină, dela maică-sa, Sevastița. Are datorie grea la curte. Dar acea datorie, un bărbat vrednic o poate răscumpăra, mai ajutându-l și un uncheș al său. Tu ai socotit, băiete, că eu tare-s bolnav de mila voastră, când te-am îndemnat să te duci să vezi ce năcaz este acolo. Eu is cu luare-aminte mai ales la tine, carele ești sânge din sângele meu. Eu nu pot da îndemn să se însoțească golătatea cu sărăcia. Cum vine un val de nevoie asupra unora ca aceștia, numaidecât îi cufundă. Eu poftesc să intru cu plăcere în casa ta și să mă așez cu cinste la masa voastră.

Florea a rămas pe gânduri la asemenea vorbe înțelepte, însă a cugetat la ele prea puțin, căci în ființa lui nu era decât patimă. Indată i s'a înfățișat iar Lisaveta, cu zâmbetul și cu ochii ei de întristare. S'a întors la culcuș, ca să găsească iar în somn bucuria din care fusese deșteptat. Dar nu mai putea dormi. A auzit într'o vreme cântarea întâia a cucușilor. Era unul care bătea cu putere din aripi chiar dincolo de perețele cătră care sta el întors cu fața. După ce bătea, își slobozea cântarea ca dintr'o goarnă. După ce isprăvește oastea în primăvară, face și nunta. Iar îl strigă cucușul!

— Măi blăstămatule! a murmurat el. M'aș duce să văd ce face fata.

— Dacă stai cu ochii sgâiți în bagdadie, cum n'ai s'o-vezi și cum ai să te odihnești? l-a muștrat de pe cealaltă laiță bătrânul Panțiru.

Rușinat, flăcăul a închis ochii. Dar știa că n'are să doarmă.

În vremea asta, Lisaveta și cu baba Gafița Ștefănoaia pregăteau lui Gheorghe Cucu sfârșitul. Făclia de ceară, care să-l călăuzească prin întunecime și vămi spre tărîmul celălalt, era la îndămână subt icoane, încă neaprinasă.

Cucu se arătase neliniștit o vreme, după plecare lui Florea. Mormăia când și când vorbe, pe care le rostise și preotului, în ceasul mărturisirii în acea după-amiază. Cătră cântarea întâia a cucușilor a ațipit. Cât a fost în sat svonul străjii întâia, nu s'a deșteptat. Cum a contenit acel svon, meș-Gheorghe a deschis ochii și s'a uitat cu privirile limpezite împrejurul său.

— Lisavetă! a chemat el.

Fata n'a răspuns.

— Lisavetă, n'auzi?

— Ba aud, tătucă!

— Ascultă, Lisavetă. Mai nainte am adormit și să știi că m'am înfățișat la scaunul Impărăției...

Fata s'a uitat cu sfială cătră baba Ștefănoaia. Aceea i-a făcut semn cu mâna să nu deschidă gura.

— Auzi tu, Lisavetă? M'am înfățișat la scaunul Impărăției și acolo era Dumnezeu; dar eu nu-l vedeam. Se făcea numai în jurul meu așa, ca o umină mare. Și dacă m'am aflat eu la scaunul Impărăției, m'am mărturisit. Popa Petrea mă întreba... Era și popa Petrea acolo. Popa Petrea mă întreba și eu răspundeam. Da aveam limbă ageră și dădeam răspunsuri bune. Am spus toate răutățile câte am făcut eu pe lumea asta, dar având credință că Domnul Dumnezeu iartă. Așa ni-i scris nouă: să fim oameni și să greșim. «Da ai înșelat? — N'am înșelat. — Da ai luat dreptul văduvei și sărmanului? — N'am luat. — Da ai râvnit la bunul altuia? — Am râvnit; de ce să spun că n'am râvnit? Am râvnit pământ mai mult ș'am rupt două brazde dela megieș într'o Sâmbătă, înainte de Sfântul-Gheorghe. — Și bății ai stârnit? — Am stârnit atuncea, pentru cele două brazde, și m'am înfățișat la judecată. Pe urmă ne-am împăcat. — Da pe muiere ai bătut-o? — Am bătut-o, de ce să n'o bat; doar a fost muierea mea. Dar acuma îmi pare rău, căci n'are cine-mi da o lingură de apă. — Ba, dacă te pocăiești, te-a adăpa. — Mă pocăiesc, căci n'o ucideam din răutate. O ucideam că eram băut. — Să știi, zice popa Petrea de acolo dela scaunul Impărăției, că pentru beție nu este pedeapsă. Atâta pedeapsă este că pe acest tărîm nu-i nici rachiou, nici vin. — M'oiu nevoi și fără acestea,» zic. Popa Petrea a răs. Tu ce zici de asta?

Lisaveta tăcea.

— N'auzi, Lisavetă? Tu ce zici de asta?

S'a sculat de pe lăuța de subt ferestre baba Gafița Ștefănoaia și s'a apropiat.

— Cuscre Gheorghe, a șoptit ea; nu mai vorbi de acestea; căci omul poate păcătui și cu vorba. Acu taci și așteaptă să-ți vie ceasul trecerii. Noi ți-am pregătit toate.

— Bine, cuscră Gafiță, tac. Dar să deie răspuns Lisaveta.

— Ce răspuns să deie?

— Să deie răspuns la ce-am întrebat-o.

— D'apoi ce știe ea, sărăcuța? Va ști și ea când i-a veni vremea, cum ți-a venit dumnitale.

— Ba să-mi spuie ce crede ea. N'o bat, n'o asupresc; să-mi spuie de bună voie.

Înțelegând dela babă semn de deslegare, fata s'a apropiat și ea de patul din fund.

— Ce pot ști eu, tătucă? s'a tânguit ea. Ce pot eu pricepe, în anii întru carc mă aflu? Nu știu și nu mă pricep. Atâta pot să-ți spun, că-mi era jale când o păleai pe mămuca.

— Da pe tine te-am pălit?

— Nu, tătucă.

— Apoi nu te-am pălit că erai puțintică și-mi era milă de tine. De maică-ta nu-mi era milă, căci ea sărea cu gura și atâta mă blăstăma până ce puneam mâna pe băț. Pe urmă, când ai crescut tu, eu am slăbit. Și numai cât te uitai la mine... Tu, fată, să știi că n'ai ochi; ai otravă. Indulcește-te; ai să ai soț pe Florea. Acesta are pumn greu.

— Tătucă, i-oiu fi cu credință și nu m'oiu teme de nimica.

— Fie și-așa, a rânjit bătrânul. Dar să știi tu că așa mi s'a poruncit mie dela scaunul Impărăției, ca să-ți spun și să cunoști, ca să-ți îndulcești otrava care o ai. Nu râde. Ți-am spus.

Bătrânul a tăcut. Fata și-a astupat cu palma dreaptă zâmbetul. Baba Ștefănoaia s'a întors către icoane și și-a făcut cruce, mormăind:

— Iartă-i, Doamne, nebuniile.

Gheorghe Cucu a tăcut o vreme, cu ochii în bagdadie.

— Cuscră Gafiță, a zis el apoi într'un răstimp, aș mânca ceva. Mi-i poftă de-o halcă de carne friptă pe cărbuni.

— Ferească Dumnezeu, a întors cuvânt baba Ștefănoaia. Ne aflăm în post; pofta asta e dela demonul.

Bătrânul s'a mișcat cu neliniște subt poclada lui.

— Doamne Iisuse Hristoase, iartă-mă... a mormăit el.

După o clipă și-a scos mâna stângă pe subt marginea plocăzii, o mână ca o ghiară neagră.

— Lisavetă, dă-mi făclia, a șoptit el limpede.

Fata s'a grăbit să aprindă lumânarea de ceară dela lumina candelii și i-a pus-o în mână. I-a sprijinit cotul, i-a potrivit perina. În puțină vreme omul s'a eliberat de suferință.

— Acuma începe pentru noi grea muncă, a suspinat baba Gafița. Du-te și bate cu ceva în zaplaz la Alisandru Panțiru, ca să ne vie de acolo ajutor. Trebuie să scăldăm mortul, să-l îmbrăcăm curat; să-l pieptănăm; niște bărbați să-i radă măturoiul ist de barbă, ca să se înfățișeze cuviincios acolo unde se duce. Să-l legăm pe subt fălci, ca să nu-i rămâie gura deschisă, să intre în el duhuri necurate. Să-i punem toiag și ban de vămi. Să vie popa Petrea să-i citească cele poruncite; să se aducă fânar la poartă; să pregătim pome-nile, coliva și podurile. Ai parale potrivite, Lisavetă?

— Am înțeles dela moș-Alisandru c'oiu găsi la dumnealui sprijin.

— Atuncea-i bine ș'om face toate după cuviință. Și-i fi și tu fără grijă că tată-tău s'a duce slobod și nu s'a împiedeca pe cale. Lungă cale, cu șapte vămi. A da Dumnezeu ș'a ajunge cu bine în liman.

ALTE CÂNTECE

*Hei! fabricanților de fum
Și negustori de apă chioară!
Nu credeți c'o fi vremea, de acum,
Să sune cântec nou în țară?*

*Pecinginea cuvintelor de tângă
Vă copleșește sufletele încă,
Și glasul sfâșiat ca o mătasă coaptă
Nu îndrăznește să se 'nchege 'n faptă.*

*Mici duioșii, tristeți de funigei
Vă mucezesc în sânge lenevoase,
Și coaja vorbelor subțiri v'apasă
Ca pe o rămă treapta grea de stei.*

*Și-i strigătul, peste pământ, de-o șchioapă
Și vrerea luntre scufundată 'n apă.
Mai trageți cu urechi de scoică moartă
La lira de păienjenisuri, spartă.*

*Și vi se pare cum că nu e
Cristos ca voi bătut în cue.
Ori ne'nțeleși în umbră stați și 'n hrube
Lingându-vă plângând pe bube.*

*De zorii fragezi vă feriți ca de strigoi
Și soarele vă doare ca o rană,
Iar peste mugurii cei noi
Vă pare rău că se revarsă mană.*

*Ci cu am suferit la timpul său
Și am gemut cu țara de durere
Și-am opintit să dăm cu rău 'n hău
Așa precum se cere!*

*Iar câte-odată poate că-mi aduc
De jalea veche 'n cântece aminte
Și-mi vine greu și nu știu încotro s'apuc
Și mă întreb dacă mai pot 'nainte.*

*Dar coruri noi răsună 'n țară nouă,
Pădurea crește tânără și deasă,
Și din țărâna proaspătă și grasă
Se 'nalță holde 'n rouă.*

*Și-atunci când pretutîndeni e putere,
Voi nu cunoașteți cântul ce se cere?
— Nu clopote bătute 'n dungă,
Ci cântec de îndemn la muncă!*

CEI TINERI CE VIN

*Sufletul ăsta de bice,
De brice,
De ace și alice,
Sufletul ăsta al meu
De lacrimi este greu.*

*Dar vai! mă tem să vărs un strop,
Că vine potop,
Cu jale și plângere
Și tot pe atâta înfrângere.*

*Iar drumul înainte e mult
Și nu pot s'ascult
Pe deplin
Decât pe cei care vin.*

*Ei vor face dreptate
Tuturor.
Li aud ca pe-un cor
De tinere voci și curate.*

*Că am să-i văd
Eu însu-mi, nu pot ști;
Dar cred,
Și vor veni!*

PAHAR DE VIN

*Am spart butoiul bucuriei,
Dar nu pot îmbăta butucii.
Veniți, copii, voi cei mai tineri!
Lăsați să stee singuri cucii.*

*Nu vă uitați că rar mi-i părul
Și sur ca sara cea de toamnă.
Ca să s'așeze bine vinul
A fost hei! truddă grea în cramă.*

*Picioare au călcat în bute
De fată jună și curată,
Și, poate că voi nu veți crede,
Dar a rămas nesărutată.*

*Iar astăzi când în cupă joacă
Mărgele aurii curate,
Să știți că-s albele picioare
Și sărutările nedate!*

PIEPTIȘ

*Că eu sunt ori e altul, apoi lasă
Să spună cei ce au ținut o coasă
In mâni ori plugu'n brazda sfântă,
Și cine-or spune ei, acela cântă.*

*Nu-mi trebuie nici slavă nici belșug,
Cum n'am vrut și n'oi vrea vr'odată jug.
Dar cum ai mei n'au întrebat vr'odată
De trebuie câmpia semănată,*

*Așa și eu, cu mâna plină,
Arunc semințe de lumină
Și nu măntreb de voi culege,
Dar pân' la urmă s'o alege!*

*Eu grabă n'am ;
Și-așa ne știm noi neam de neam.
C'o fi un an, c'o fi o mie,
Dar ziua mea tot va să fie!*

VISURI AMEȚITE DE LUMINĂ

*Trecutul meu asudă lacrimi
Ca zidurile închisorii —
Atâtea nopți și zile acre
In anii destrămați ca norii!*

*Și câte, și câte tristeți
Imi înfloriră în suflet bureți!
Prin mucegaiurile verzi
Tu amintirea mea te pierzi.*

*Inima în cumpănă coboară
Și bate 'ncet, de crezi că dă să moară.
Iar gândul obosit și șters
Mai șchioapătă și se oprește 'n mers.*

*Numai privirea 'ntr'una trează
Veghează ne'nterupt veghează.
O, și n'a vegheat în zadar,
S'a 'nvrednicit odată de har:*

*O amintire scumpă totuși am.
Odată când cântau cocoșii
Mi-au bătut cu degetele 'n geam
Zorii miresmați și roșii.*

*Și inima de-atunci mi-i plină
De visuri amețite de lumină.*

Ț A R Ă

*De vrei să știi, nepoate, cine-am fost,
Istoria învaț-o pe de rost
Și află că mă trag din țara
Peste care luminează țara
Coroanei de fier înreșit
Pe fruntea lui Doja cel vestit.
In țara ceea au zdrobit c'o roată
Pe Horea, c'a pornit flămânda gloată
Să sloboadă omul de sub jug
Și să strice blăstămatul nemeșug.
In codrii țării prin frunziș răsună
Fluera lui Iancu cea nebună,
Pe care l-a mințit și l-a 'nșelat
Mincinosul de'mpărat.
Acolo, fiecare colț de stâncă
Povestește încă
De cumplite răsvrătiri
A' celor mulți, sătui de stăpâniri.
Fiecare val trecut pe peatră
Scrâșnește parcă mânios și latră
Ca la un dușman ce dă târcoale
Noaptea, pe furiș, prin vale.
Și unde miști, unde te duci,
Morminte-s peste tot, și cruci.
Iar spicele din țarină, când cresc,
Sug sânge omenesc.
De-accea pânea tăinue virtute
Și mari puteri necunoscute,
Și apa când o bei e vie
Cu duh și cu fiori de bătălie.*

*De-aceea, măi nepoate, când mă 'ndemn
Să scriu, îmi pare că fac semn
Cu coasa dreaptă: Înainte!
De-aceea grunțuroasele-mi cuvinte
Nu-s duișii dulcele, ci porunci
Ori arme de omor cu care-arunci
In cei ce ni s'au pus de-acurmezișul
Și-au vrut să lege 'n lanțuri munții, Crișul.*

*Nepoate, ca să-mi fii moștean,
Eu am să-ți las o carte, două.
Dar tu să știi că 'n ele-i viața nouă
Ce-a frânt și doborât-a pe dușman!*

MIHAI BENIUC

TURNUL DE FILDEȘ

Traversând grădina Ateneului, cei doi gazetari întâlneau un bătrân domn cu înfățișare anacronică, pentru acel an 1938, și mai ales pentru o vară atât de călduroasă. Asfaltul părea oglindă, privit înainte la câțiva metri, dar se adâncea moale sub călcătură, iar circulația, către ora două, era aproape întreruptă. Rarii trecători își descheiaseră hainele ușoare de vară, și-și scosese cravatele, sufocați de zăduf. Bătrânul domn era însă îmbrăcat într'un costum negru, atât de lustruit că părea dintr'un soi de mătase verzuie, purta cămașa albă cu guler tare, prea larg pentru gâtul lui slăbit, de-i atârna pielea ca gușile unui curcan. Trebuie să fi fost destul de înalt pe vremuri, căci și așa, ca un copac uscat, încocârjat puțin, era destul de lung. Avea în hainele lui, devenite prea largi, vestigii dintr'o mare eleganță vestimentară. Marginea de pe piept a vestei avea un tighel alb, iar în buzunarul de sus al hainei veghea de asemeni colțul unei batiste de linon alb. Haina neagră avea și ea un tighel de panglică mai groasă, ca un șiret, acum însă ici colo rupt și cusut fără prea multă îndemănare. Pantofii de lac, negrii cu bot foarte ascuțit și cu crăpături albicioase pe liniile de îndoire, erau acoperiți cu ghetre albe, peste care cădeau pantalonii prea lungi. Obrajii, acum osoși și scofâlciții se ascundeau parcă rușinați, în dosul unei mustăți mari albe, rezistând la fierberea de raze, ca și când paloarea lor ar fi fost de pergament.

— « Compară, spuse unul dintre gazetari, pe acest boier adevărat, care știe să fie atât de demn în bătrânețea lui scăpătată, cu bătăranii ăștia numai în cămașă și cu mânecile suflecate » și arată doi flăcăi cu pielea arsă de soare, cu piepturile păroase, în cămăși albastrui, cu capul gol, care păreau să fie doi funcționari particulari, grăbiți să traverseze piața Ateneului ca să mai poată prinde tramvaiul, acum după închiderea magazinului. Luciul de oglindă al unui mare automobil nichelat care arcui, ca să tragă la intrarea hotelului, mări impresia de torid incandescent, a nămiezii. Cel mai bătrân dintre gazetari îl salută pe domnul în negru, care scoase ceremonios pălăria tare, lustruită pe margini ca și haina neagră, și schiță un zâmbet mirat pe sub muștața albă și lăsată pe colțurile gurii...

— « Cine e? îl cunoști? întrebă surprins celălalt gazetar.

Tovarășul său, care pe lângă gazetărie își încercase pe vremuri norocul și într'un roman tradiționalist, răspunse, cu capul întors încă după cel ce trecuse.

— «Nu-l cunosc personal, îl întâlnesc însă adesea, pe aici prin fața Ate-neului. Il salut numai pentru plăcerea de a saluta această boierie, demnă acum când a sărăcit, cum a fost demnă și în vremurile bune de altădată. Am întrebat într'o zi pe un prieten cine este și mi-a spus că se numește Ruscanu și este fiul unui Ruscanu care a fost de nenumărate ori ministru sub Carol I».

Cel mai tânăr întoarse și el capul plin de admirație după trecătorul care se îndrepta spre noul sediu al Jockey-Clubului.

Trebue să corectăm puțin informația excelentului gazetar, care de altfel nu era la întâia informație greșită, și să arătăm că bătrânul în haine negre nu era chiar fiul fostului ministru Ruscanu, ci numai ginerele lui, Paul Lomanesco, și că mergea într'adevăr la acel club al cărui membru era, unde spera să împrumute o sută de lei dela un alt membru, care tocmai îi vorbise cu vreo două zile înainte, de candidatura unui prieten al său, în vederea alegerilor de membri, care se apropiau. Il așteptase și în ajun, zădarnic, iar acum era flămând, și furios că nici nu telefonase la club că nu vine. Numărul ambițioșilor din ceea ce se numea lumea bună, care se doreau membri ai acestui aristocratic club, era foarte mare, dar condițiile de admitere extrem de dificile și în asemenea împrejurare un vot juca foarte mare rol. Pregătirile începeau cu mult înainte și se traduceau, pentru Paul Lomanesco, prin invitații la masă, prin împrumuturi discrete de sume mici, căci în cele din urmă era din ce în ce mai rău cotat. Iși stricase de altfel singur această cotă, acceptând simple invitații la masă, pe când tovarășii săi dela Jockey-Club, cel dintâi club al țării, nu se mulțumeau fără locuri în consiliile de administrație ale feluritelor întreprinderi, ori alte aranjamente avantajoase, în schimbul voturilor lor.

De altfel pentru ca figura acestui «boier de altădată» (când se spune că boierii erau boieri, nu ca acei «parveniți» care acaparaseră viața politică și financiară a țării în această epocă de după războiul din 1916—18) să ne apară mai apropiată înțelegerii este nevoie să-l lăsăm mistuit de sucurile gastrice în fotoliul clubului și să ne întoarcem cu un sfert de veac în urmă, deci chiar în ajunul marelui războiu, în lăudata «epocă de aur», încercând să deslușim mai de aproape oameni și împrejurări de dinainte de 1914.

*

Așa dar de o săptămână Irena Lomanesco telefona într'una, căutând să-l surprindă pe nepotul ei, Gelu Ruscanu, acasă dimineața, sau în cursul zilei la birou. Să încerce seara la redacție se codise, căci i se părea ciudat ca numele ei să fie pronunțat departe, într'o lume necunoscută, pe care în clipa

aceea nici n'o vedea, iar ea să fie legată de acea lume, printr'un fir care o constituia, fie și pentru câteva clipe, prizoniera celor de acolo... Dar promisese doamnei Hariton și socoti că o femeie de lume trebuie să-și respecte cuvântul dat. Irena Lomanesco știa că în cercurile acestei lumi bune, greșelile formale erau mai de neiertat, decât vicleniile, care de altfel erau mai curând admirate, ca niște « glume » reușite (bine înțeles când consecințele nu-l priveau pe admiratorul, care se vrea doar spectator gratuit) iar trădările cele mai murdare erau mai puțin disprețuite decât o « Schoenheitsfehler » în societate (adică în lumea lor). Termenul era împrumutat dintr'o limbă puțin familiară, — dar ei socoteau că îi « simt » sensul, care « nu se poate explica ». Așa cum dealtminteri, această lume se descoperea, capitulând în fața unui excroc de mare envergură, dar vorbea cu desgust de cel care comitea o simplă « găinărie » și căruia fără greș i se închideau toate ușile. Promisese și trebuia să-și țină deci cuvântul. Iși călcase pe inimă și încercase azi într'o doară, pe la cinci după amiază la redacție. Ii răspunsese, spre surprinderea și fericirea ei de femeie uscată, chiar directorul ziarului, propriul ei nepot, pe care nu-l mai văzuse de luni întregi. Cu greu, în ajunul Crăciunului, reușise să aranjeze o « împăcare de sărbători » după aproape un an de zile de « supărare », care la început pornise dela ea, fiindcă îi reproșa că se « înhăitase », întors dela Paris, cu oameni care nu erau potriviți cu « obligațiile lor sociale », dar spre marea ei uimire, această supărare fusese luată de nepot pe cont propriu și el refuzase în urmă să răspundă la avansurile ei de împăcare și evita chiar să mai întâlnească pe cineva din familia lui. Fusese pentru Irena, un motiv de spaimă încă, în fața bătrâneței care o cuprindea, căci îndepărtarea nepotului îi agrava singurătatea, și-i nimicea sentimentul că familia lor încă ar mai putea dura. În afară de hotărîrea susținută, de a fi, ea îmbătrânită și uscată, posesoarea unui bărbat frumos, dorit și căutat de celelalte femei, mult mai tinere ca ea, vanitatea ei coriace mai avea o singură coardă, ceea ce ea numea « cultul familiei » simbolizat prin marea și vechea casă boierească în care locuia, și prin acest nepot care alături de ea, constituia singura descendență a unui fost ministru din « marea generație dela 1870 ». Cetitorul nu va pricepe orgoliul acestei invocări, dacă nu va ști ce însemna « fost ministru » pentru viața socială a României de dinainte de cel dintâi războiu mondial, când impresiona nespuse de mult chiar o simplă carte de vizită pe care scria, sub nume, doar atât, « fost deputat ». Era o cheie pentru toate ușile, datorită unui spirit de castă de necrezut, într'o țară de șase milioane de locuitori, care desființase prin constituție titlurile nobiliare și princiare.

— « Gelule te rog eu, mătușa ta, să vii azi neapărat la noi », și femeia care nu mai cunoștea alte emoții, aștepta crispată, sprijinită în bastonul ei cârje, cu gâtul întins la aparatul fixat după modelul curent de atunci, în perete.

Dela celălalt capăt al firului, veni un « nu mamă » (îi zicea mamă, fiindcă ea îl crescuse) atât de slab și de dezolat, că ea fu încurajată să insiste.

— «Vino, Gelule mamă, vino chiar azi, s'ar bucura și Paul».

Se înșelase însă în mod ciudat, căci vocea din aparat era slabă și dezolată tocmai din pricina unei hotărâri care se simțea irevocabilă, definitivă, ca o plăcere înceată, lină, a unui vapor, din port, spre o destinație fără întoarcere.

— «Mătușe, d-ta nu poți să înțelegi, nu mă mai interesează bucuriile și necazurile lumii d-tale. E o lume moartă pentru mine... un cadavru intrat în descompunere».

Disperată, Irena, încearcă să devieze răspunsul, neașteptat de brutal într'o glumă:

— «Ei bine, iată, lumea mea nu se supără, dar lasă-ți și tu socialiștii tăi pentru o jumătate de oră, că n'o să te piardă. Și aci adăogă, cu o șiretenie feminină, amănuntul care avea puterea să decidă asupra lui. «Mai avem la masă numai pe Sinești, și nevastă-sa». Era sigură că anunțarea în trecut a prezenței Mariei Sinești, era o momeală cu multe șanse de reușită. Și chiar așa fu, dar pentru cu totul alte motive decât le presupunea ea. Vocea așteptată întârzie mult, Irena avu impresia că pâlania aparatului însăși pulsează tăcerea, pe urmă răspunsul veni moale, înșelând-o încă odată asupra motivelor adevărate.

— «Voiu veni, mătușe, la ora mesei».

O cuprinse o bucurie seacă. Iși dădu seama că motivul adevărat pentru care îl căutase atât nu era cuvântul dat bătrânei doamne Hariton, cât dorința ei de a-l vedea iar, fie și înfrântă în cele din urmă de cerbicia acestui bărbat de aproape treizeci de ani, pe care ea îl credea tot copil, dar fără care viitorul i se părea un copac uscat.

Fericită, începu să facă din nou ordine în atelierul năpădit de un soi de neglijență plastică, al soțului ei, care cultiva cu grijă desordinea, socotită de el motiv artistic. Alinie deci o parte din perinile vișinii de pe jos, puse tablourile cu abundența lor de lumină violetă în rame mari, presărate prin toate colțurile, la rând, frumos, unele în dreptul celorlalte, și pe urmă deschise ușile dela terasă, spre grădina care fierbea, în lumina aurie a după amiezei.

*

Prin cartierul «boicresc», străbătut de strada Batiște, cam spre răspântie cu vechea stradă Scaune era, în vremea când se petrec acestea, o curte cu o grădină imensă mărginită de trei străzi, de care era ferită printr'un gard de cărămidă solid cu un contrafort, și atât de înalt că de pe stradă nu se putea vedea casa, ci numai coroanele castanilor mărginași. Cărămida roșie începuse să prindă ici colo mușchi și putea fi cu greu ferită de afișele publicitare și alte insanități, mai ales pe cele două stradele, mai dosnice. De altfel casa și imensa ei grădină păreau nelocuite, căci tăblița de metal cenușiu cu litere negre dela poarta de fier, căptușită și ea cu tablă ruginită: «Atențiune, câini răi»... părea de prisos, fiindcă în decursul anilor puțină lume fusese văzută

intrând aici. Stăpânii locuiau tot timpul în străinătate, iar paznicii erau invizibili. Pictorul Paul Lomanesco și soția sa Irena se întorseseră totuși de aproape un an în țară, din motive care se vor vedea și refăcuseră puțin vechea casă boierească. Mult nu, căci ar fi fost costisitor din cale-afară și la drept vorbind ar fi fost mai convenabil să clădească alta nouă. Reparațiile și îmbunătățirile priveau mai ales o cameră mare dispre răsărit, transformată într'o vastă sală de baie cu mozaic pe jos, pe când alte trei camere mai din față, destul de spațioase și ele, fuseseră prefăcute, din dărâmarea pereților despărțitori, într'un cuprinzător atelier de pictor. Din trei ferestre spre apus se făcuse astfel una singură mare ca de vitrină, arcuită de trei ori sus și unificată jos la podea, cu o ușă dublă, de sticlă înflorată care da pe terasă. De altfel această podea nu era uniform întinsă, ci tocmai în dreptul ferestrei constituia un fel de podium cam cât o treime din cuprinsul atelierului, pe care ajungeai urcând două trepte. Se găsea pe podium în afară de chevaletul înalt, un mare pian negru, pe a cărui coadă lăcuită era aruncat cu un gust nonșalant, adică numai în parte, un șal persan. De altfel tot atelierul era mult în gustul epocii, după moda «artistă» creată de frații Goncourt, adică semăna cu un pod de casă și cu un magazin de antichități. Mobile vechi, desperechiate, draperii bogate, vreo două divanuri joase, și acestea cu stofe grele pe ele, brocarterie de tot soiul, se găseau laolaltă cu vreo două vitrine mari de un stat de om cu obiecte mici, acele «biblouri» care fermecau privirile gingașe ale epocii. Tablouri numeroase, încadrate somptuos, păreau puse la întâmplare, în realitate erau distribuite pe pereți și unele sprijinite chiar pe podea cu un rafinament foarte gustat de cunoscători.

În această zi de Mai, printre liliicii înfloriți care mângâiau gingaș fe-reastră, veneau oblice, prelungi, razele roșcate ale unui solemn apus de soare. Paul Lomanesco, un bărbat ca de cincizeci de ani, foarte frumos încă, era a pian cântând cu aplicație concentrată o sonată beethoveniană.

Părul puțin rărit, cu fire lungi date peste cap, fruntea oblică înaltă fără nicio cută, contrastau cu pungile întunecate din jurul ochilor negri ca de odaliscă, cu obrajii palizi. Mustața galică îi cădea mătăsoasă în jurul gurii cu buze obosite. Purta un monoclu cu panglică neagră, petrecută pe după gât. Era într'un halat somptuos de mătase neagră și cu țesutul oblic, deasă ca șeviotul, cu flori de aur ca o uniformă de diplomat, în pantofi de lac, de casă. Îi plăceau atât de mult inelele, încât era greu de admis că toate pe care e purta aveau pietre veritabile. Alături de el, în picioare, soția lui Irena, femeie uscată, ca de cincizeci de ani și ea, părea și mai înaltă fiindcă se purta mereu în negru, ca să pară distinsă. Avea gâtul înfășurat într'un guler de voal și dantelă neagră până aproape de urechi. Un medalion cu lăntișor de aur, în «sautoir», făcea pedant cu monoclu bărbatului ei. Schiopăta de piciorul drept și se sprijinea într'un baston-cârje cu mâner mic de abanos negru. Se vedea limpede că n'a fost nici în tinerețe frumoasă și părea de mirare că o femeie, uscată ca o guvernantă, cu bărbie ascuțită, a putut să fie

soția acestui frumos pictor care se vrea înconjurat numai de lucruri frumoase. Vru să-l întrerupă, dar el îi făcu semn să spue ce are de spus și continuă să-și plimbe cu o ușoară distincție mâinele pe clape:

— « Spune mai departe... ».

Irena se întrerupse încurcată, căci nu știa ce să mai adaoge.

— « Asta-i tot... Trebuie să primești neapărat ».

El nici n'o privi măcar, spunând leneș, dar fără posibilitate de replică:

— « Nu... ».

— « De ce să nu primești? Atâți inși ar fi fericiți în locul tău ».

Iși puse monoculul cu o demnitate jicnită, privind-o ca un judecător.

— Gara Ploești? Să pictez gara Ploești?

Irena după ce așteptă un timp cu buzele decolorate, strânse, reluă șovăind:

— « Al treilea tablou trebuie să fie un port cu multe vapoare și silozuri ».

Pianistul diletant se întrerupse iritat, cu mâinile sprijinite pe coapse, cu coatele în afară. Vocea lui era muzical mândră.

— « Dar căpitanul portului nu trebuie să se vadă, Irène? ».

Femeia păru încurcată, însă își urmări gândul cu tenacitate.

— « Firește, în fața căpitaniei trebuie să se vadă, în uniformă, salutând, căpitanul ».

Pictorul o complectă mai iritat, perfid.

— « Pe căpitanie trebuie să se vadă bineînțeles drapelul național, nu? »

Irena se întregi încăpățanată, dar sfioasă, cu toate că, așa în picioare, părea un jandarm în negru.

— « Așa cred... Ei doresc să arate în aceste șase tablouri, pe care vor să le puie în sala de Consiliu a Ministerului Lucrărilor Publice, realizările principale ale acestui minister... ». Ii întinse un plic mare, cât o servietă, alb, format oficial. — Uite aici sunt cele șase fotografii: Podul Regele Carol I, Gara din Ploești...

Paul Lomanesco o întrerupse dezolat.

— « Nu pot face asta, Irène... ».

Femeia în negru răsai cu vârful bastonului blana albă de urs de pe podium.

— « Nu pricep de ce nu poți... Nu e așa de greu... ».

— « De acord, Irène, tu nu pricepi. Nu încapă discuția că nu păcătuiești prin exces de inteligență... A ta va fi împărțita cerurilor... Dar până atunci ești nevasta mea... și e greu ».

Din nou îl privi dreaptă, și acum autoritară oarecum, fără să ia notă de dorința lui de a o jigni.

— « În definitiv, nu văd de ce nu ai putea picta aceste tablouri? Dacă ei le vor așa? De vreme ce ni le plătesc? ».

S'a sculat de pe taburetul pianului și se plimbă agitat.

— « Dar eu sunt artist, Irène, și un artist mai curând se spânzură decât să picteze, întocmai, gări și porturi după fotografii, pentru sălile de consiliu. De asta am expus la Salonul Oficial dela Paris? ».

— « N'am și eu dreptul, ca nevasta ta, să te rog asta? Am promis lui Sinești care și-a luat obligația față de Ministru să te convingă să primești. Oamenii așteaptă să le faci concesia asta ».

Ridică din umeri nenorocit.

— « Ai tot dreptul, firește, Irène, să promiți... și ai dreptul să mă rogi ce vrei, dar să mă înnebunești cu cicăliturile tale n'ai dreptul ». Și în picioare, apăsă furios pe clape. Nu, totuși, fără distincție. Femeia în negru îl întrebă înmărmurită, cu fața uscată de martiră.

— « Te cicălesc eu? Eu? Bine că mi-o spui... Asta-i părerea d-tale despre mine? Spune-mi acum că sunt și rea, că sunt geloasă. Eu care te las să umpli atelierul cu femei ».

Paul se întrerupse, dar rămase cu degetele pe clape.

— « Nu... nu, ești un ideal, ești o sfântă... mergi sigur în rai, dar până atunci ești nevasta mea și, ți-o repet, e greu ».

Se așază pe taburet și se aplecă apoi din nou, concentrat și distins deasupra pianului, reluând motivul central al « Sonatei patetice ». Dar era prea lipsit de talent ca să poată realiza muzica beethoviană. Nu avea destulă energie ca să poată reda nici fortissimile, care erau înlocuite cu un fel de sdrobire cu lopata pe clape, și mai ales nu avea suficientă energie ca să realizeze acel svelt andante, care devenea sub degetele lui un fel de lipăit de papuci. Altfel se vedea cât de colo că era iubitor al muzicii, fie când se gândea pe el însuși elegant și elegiac cântând pentru vreo femeie frumoasă, la pian, fie când, sub pretextul că numai muzica îi favorizează inspirația, solicita pe câte o femeie de lume care să-i cânte în timp ce el picta copleșit de subiect.

Câteva clipe nu îndrăzni să-l turbure în exercițiul lui muzical. Așteptă în picioare lângă un tablou, portret în mărime naturală, al unei doamne foarte elegante, cu o mare pălărie mușchetar, de catifea violetă, din care o pană de struț alburii-viorie și ea, alerga înapoi. Gâtul îi era înfășurat într'un soi de imitație de blană, făcută tot din fulgi viorii de struț ceea ce se numea pe vremea aceea un « boa ». Propriu zis din figura doamnei se vedea astfel numai jumătate, profilul. Era îmbrăcată într'un tailleur vișiniu, iar silueta ei era elegantă ca un picior lung de literă majusculă dictando, și se subția din ce în ce, până jos la vârful ascuțit al botinelor. Tabloul era încă pe chevalet, întreg, în picioare, părând că a fost terminat chiar acum, dar se puteau vedea și alte portrete în picioare, elegante, tot așa sprijinite direct pe podea și toate nuanțate, mai mult sau mai puțin, în violet.

După ce mai așteptă șovăind câteva clipe, femeia porni la atac.

— « Ascultă Paul, peste câteva minute Sinești și nevastă-sa vin aci. Te rog zi, da... ». Și continuă cu un ton mai scăzut. — « Pe urmă crede-mă... Cei patruzeci de mii de lei pe care îi luăm ne-ar permite să cumpărăm vila

dela Menton... Am putea să stăm aproape tot anul pe Coasta de Azur... Aș veni eu singură în țară, ca mai înainte, trei luni pe an, să lucrez moșia... ».

Exasperat se sculă de la pian.

— « Bine Irène, primesc... » dar — și aci își întoarse fuiorul moale al mustăților — « fără căpitan. Și fără drapel tricolor... ».

Așteptă răspunsul ei. Acum ea șovăi.

— « Dacă ei vor căpitan și drapelul tricolor... probabil că nu se poate altfel ».

Paul trânti amărât o scrumieră, în formă de gândac mare de metal lăcuit roșu.

— « Bine, hai, cu tricolor ». Și pe urmă intrasigent, disperat. — « Dar fără căpitan? ».

— « Ba și cu căpitan ».

Dintr'o dată izbucni un lătrat strident, furios de câini.

— « Ei trebuie să fie... Au și venit ».

Intră un fecior în vestă scurtă lipită pe corp, cu dungi cafenii alternând cu dungi albe, cu mânecile de mătase neagră.

— « Au venit domnul și doamna Sinești? » întrebă mirată Irena.

— « Nu, e numai un domn care zice că îl caută pe domnul Sinești... ».

— « Aci, la noi? Ce-s manierele astea? Domnul Sinești își dă adresa aici ca la hotel? », izbucni furios pictorul, și-și sdrobi țigarea cu vârf aurit în scrumieră.

— « A spus că se va întoarce mai târziu... are ceva de vorbit cu domnul Sinești ».

Arătă mâna, la privirea lor întrebătoare, căci îl fixau nedumeriți.

« M'am sgâriat de sgarda câinelui. A trebuit să-l țin în brațe ca să nu-l sfâșie pe străin ».

Paul ridică brațele cu o indignare scandalizată.

« Și tot a spus că se mai întoarce? întrebă el sarcastic. Apoi cu un ton mânios, către Irena. « Nu sunt de ajuns doi dogi, mai cumpărăm încă patru ».

Irena cercetă cu oarecare spaimă rana dela mâna bătrânului fecior. După ce o legă cu o bucată de tifon adusă din baie, privi lung pe bărbatul ei, care se așezase din nou la pian, fără să arunce o singură privire celui mușcat de câine. « Și totuși sunt frați » șopti ea, nu fără un soi de admirație, pentru cruzimea de care era în stare acest pictor hotărât să rupă orice legătură de familie. Până și reflexele i se adaptaseră liniei lui de conduită hotărâtă.

Cu treizeci de ani înainte fata fostului ministru Tache Ruscanu studia pictura la Paris. Era un pretext ca să stea în străinătate, adică să nu fie nevoită să aibă contact cu fetele de o condiție socială inferioară ei, rămase la București. În acest mod, fetele de lume, aveau libertatea de a trăi studențește la Paris, în loc să ducă o viață severă de familie acasă. Acolo, mergea foarte des la masă în casa unei prietene a mamei ei, doamna Hariton, văduvă care se fixase la Paris pentru ca să aibă totuși un cămin băiatul ei, care

studia dreptul. Irena Ruscanu era la douăzeci de ani mult mai urită decât la cizzeci.

Avea figura tatălui ei, un cap de Wagner fără favoriți, — înlocuiți la ea cu un pufușor galben. Tot dela tatăl ei, politician dârz, temut de adversari ca și de prietenii din acelaș minister, moștenise și o aprigă voință de autoritate, odată cu un sensualism brutal și bine strunit. Toată viața, această femeie regretase că nu s'a născut bărbat, ca să continue ceea ce ea numea cu mândrie opera tatălui ei. Dimpotrivă, fratele ei, ca într'o figură încrucișată de cadrul a sexualității, pe care nu o explică precis legea mendeleiană, moștenise tocmai frumusețea moale și visătoare a mamei lor. Grigore Ruscanu, tatăl lui Gelu, era în casa tatălui său, frumos ca o fată frumoasă, iar Irena era disgrațioasă ca un bărbat voluntar și urît, din acelaș capriciu inexplicabil al cromozomilor. Doamna Hariton, pentru că era mai economicos, își adusese cu ea la Paris, și ca să-i formeze, spunea ea, doi « feciori » de casă dela București. Erau copiii unei foste jupănese care trăise și murise, slujind, în casa Hariton. Frați numai după mamă, cei doi, frumoși ca niște statui, rămăseseră și ei în aceeași casă. Petre, mai mare cu vreo zece ani, îngrijia ca un tată, după moartea ei, de fratele cel mai mic. Acesta, care avea pe atunci vreo douăzeci de ani, se numea Dumitru și a devenit mai târziu Paul Lomanesco.

Și-a început cariera de pictor ca model, în atelierul pe care și-l improvizase la Paris pe Rue Vaugirard, senzuala Irena Ruscanu, o vreme cu învoirea condiționată a Doamnei Hariton, apoi, după ce a renunțat la cariera de fecior de casă boerească, trecând drept profesionist al pozei. Prietenele Irenei Ruscanu, ca și unii colegi de altfel, veneau bucuroase să lucreze și ele după un model atât de arătos. Ca să-l păstreze numai pentru ea, fata cu gura boțită și buze subțiri, dar cu nasul și maxilarele pronunțate, a lui Tache Ruscanu, a început să-i dea lecții de pictat. Cu timpul, lui Dumitru Găman i s'a pierdut urma, căci până la sfârșit cei doi, ca prietenii acum, se mutaseră în sat la Barbizon, unde mai dăinuiau încă, prin anii aceia, amintirile impresioniste, și la vechiul han acoperit cu iederă și caprifoi se mai adunau epigonii cu pipă ai lui Th. Rousseau, Millet, Corot și ai celorlalți din marea epocă.

Și încetul cu încetul se formă Paul Lomanesco. O fabuloasă aptitudine de adaptare, mimetismul social și chiar cultural al « românului deștept » transformă un flăcău crescut între sufragerie și fereștriuca bucătăriei, într'un pictor monden la Paris. Firește că acest lucru nu ar fi fost cu puțință fără grăul celor două mii de pogoane, fără relațiile sociale ale fetei unui fost ministru și fără tenacitatea de pasăre de stradă a femeii, care ținea cu orice preț să realizeze încă odată și încă odată experiența, întoarsă, a lui Pygmalion. Indârjirea ei crescuse când un accident de călărie în pădurea dela Barbizon o condamnă toată viața la sprijinul unui baston de abanos, cu mâner mic de cârje. În realitate acest baston și ușoara schiopătare în loc s'o uritească, îi atenuaseră agresivitatea bărbătească, fără să-i micșoreze apriga senzualitate, dacă nu dimpotrivă. Dorea acum, ca o sfidare adresată femeilor

frumoase, care o priveau cu superioritate, să fie ea stăpâna unui superb mascul care, instalat în confort și bine îmbrăcat, făcea trecătoarele să întoarcă tulburate capul. Renunță ea însăși la pictură, fiindcă se convinsese că nu are nici un soi de talent, și nici nu se prea luase în serios ca pictor, dar se dedică rolului de manager al soțului ei, în al cărui talent nu crezuse nici o clipă la început, dar pe care îl trâmbiță hotărâtă, mai târziu convinsă, și mândră ca de o descoperire personală. Veniturile stoarse moșiei de pe lângă Brăila, după moartea tatălui, permiteau asemenea fantezii pe malurile Senei. Dar cu cât Paul (Pol pronunța ea totdeauna, firește) gusta mai mult din farmecul noiei sale condiții sociale, cu atât mai mult ar fi vrut să i se uite originea, în deosebi anii de slujitor la masă cu mănuși albe și cu o mână la spate, în casa Hariton.

Până la urmă nu mai erau decât trei fapte, care afară de ei doi, mai cunoșteau acea delicată taină familială. Fratele Petre (pe care anume, ca să-l aibă sub control, el îl luase ca fecior și-l chema acum Joseph, dat ca basc de origină) și bătrâna Doamnă Hariton, cu fiul ei ministrul Justiției. Fratele acceptase situația nu numai fiindcă era mai menajat în această casă decât ar fi putut să fie cu serviciul în alt loc, dar și fiindcă își privea fratele, cu zece ani mai mic, cu o admirație înțelegătoare și fără margini. De altfel, dela o vreme, parcă și uitaseră cei doi că sunt frați. Doamna Hariton cu fiul ei tăcuseră până acum din tact monden. Nu le displăcea nici faptul că din casa lor pornise, ceea ce credeau și ei că este o mare carieră de pictor. Îi înțelegeau deci slăbiciunea lui Paul Lomanesco și îl ajutaseră chiar prin consimțământul lor tacit să-și facă o genealogie destul de fantezistă, care în definitiv nu supăra pe nimeni. De două săptămâni însă Irena nu mai dormea uscată de spaimă. Era neîndoios că dacă Gelu Ruscanu mai continua campania împotriva lui Hariton, acesta avea să-și iasă din sărite, cu urmări foarte neplăcute pentru Paul Lomanesco și deci pentru ea, fiindcă Irena știa că în asemenea împrejurări oamenii se agață de orice le-ar putea fi de folos. Acum trei zile se produsese simpla intervenție, a doamnei Hariton, dar nu se putea ști ce avea să urmeze. Acesta era motivul real pentru care îl căuta și aștepta cu nerăbdare adâncă pe Gelu Ruscanu și pe care Irena Lomanesco abia avea curajul să și-l mărturisească. Își păstrase bărbatul, altfel irascibil, dându-i mereu impresia că ea singură îl poate apăra de orice neplăceri în viață, iar pe de altă parte ea însăși, care făcea atâta caz de familia ei, nu ar fi fost bucuroasă să se dezvăluie ceea ce în adâncul ei socotea drept o mezialianță, pentru ca să devie pradă cancanurilor salonarde, foarte periculoase în rivalitățile mondene.

Paul Lomanesco se opri din veșnica reluare a Simfoniei patetice și îi spuse că se duce să se îmbrace.

— « De ce să te îmbraci? ».

Arătă surprins nedumerit, halatul, escarpenii de lac, care-i dau un aer de colonel de cavalerie pensionar în ținută de alcov.

— « Scot halatul, schimb papucii aceștia ».

— « Nu te cunosc. . . . Ai primit aci poate o sută de femei în halat de lucru și acum pentru Maria Sinești ți se pare că nu ești destul de convenabil? devii suspect. . . Dacă aș fi geloasă? ».

— « Dar nu ești ». O privi apoi lung, ironic, strângând notele. « În orice caz ai putea să vezi în asta tocmai faptul că o respect. . . e altfel de femeie. . . ».

— « Tocmai faptul că e singura femeie pe care o respecti mă pune pe gânduri. . . De altfel a telefonat Gelu că vine și el. . . ».

Asvârli iritat notele pe pian.

— « De ce « dealtfel »? . . . ce vrei să insinuezi? »

— « Nimic, voiam să-ți spun numai că faptul că executați amândoi sonate la patru mâini, la pian, nu înseamnă că vine pentru tine ». A îndreptat șalul și s'a oprit perfidă. « Pe urmă poate că nici nu e adevărat. . . ».

O șfichiui scurt cu o cravașă imaginară.

— « Ești o proastă. . . » și o măsură din cap până în picioare, cu monoculul pus anume.

— « Ei, dacă mă faci proastă, măcar să fiu sinceră ». . . era tăioasă căci se vedea că are de plătit multe polițe vechi. « Părerea mea este că ea vine pe aici cu nădejdea să-l întâlnească pe Gelu mai mult decât pe tine ». . . Apoi, șireată, privi lung fotografiile, și picziș, ca o sulită perfidă.

El veni brutal spre ea ca și când ar fi vrut să-i ceară socoteală.

— « A telefonat el că vine, sau l-ai chemat tu?, spune clar. . . ».

— « L-am chemat eu. . . a fost pe aici bătrâna doamnă Hariton. . . părea foarte nenorocită ».

Razele lungi ale crepusculului de Mai, incendiau ferestrele înflorate translucid dinspre terasă.

— « Doamna Hariton? » se mira el.

— « Ai uitat că e un fel de rudă a noastră? . . . Ea e mama ministrului de Justiție? . . . Se pare că de vreo două săptămâni gazeta lui Gelu atacă necuviincios pe Hariton. . . Ceva murdar. . . Mă simțeam tare prost ieri, când o vedeam sus la mine, în fotoliu. . . Una din cele mai mari cucoane din București. . . Une vraie grande dame. . . Acum când are aproape optzeci de ani. . . Nu pot uita că a fost cea mai bună prietenă a mamei. . . Iși ștergea lacrimile cu batista și îmi spunea cât suferă fiul ei din pricina calomniilor nepotului meu. . . Vrea să-și dea demisia din guvern. . . I-am promis că-i vorbesc neapărat azi lui Gelu. . . ».

— « Ce vrei, Gelu e un Ruscanu pur sânge. . . un adevărat descendent al postelnicului Ruscanu. . . Ultimul descendent, etcetera, etcetera. . . ».

Irena păru dintr'odată și mai înaltă, mai uscată în rochia ei neagră. Acest « etcetera » o exasperase. Iși strivea medalionul în lăntișor de aur de la gât.

— « Ascultă Paul, d-ta nu ai dreptul. . . ».

Veni dela fereastră spre ea, ironic, hotărît s'o facă să lunece sub zeflemelele lui, căci ironia are singurul lui mod îngăduit de emancipare.

— «Dumneata»? Atunci e grav... ».

— «Da, dumneata nu ai nimic sfânt... Disprețuești toate... Iți râzi de toate, ești un nesuferit voltairian... Dar te rog foarte mult să nu faci nicio glumă pe socoteala familiei mele și schimbă apoi ușor tonul... »
«Adu-ți șaizeci de femei în atelier, dacă artistul din tine... — pretinzi tu — trebuie să trăiască între femei goale... dar îți spun eu, că un artist adevărat nu poate să disprețuiască șapte generații care se știu una de alta ». Revenind la pronumele direct înmuiă și mai mult vocea, ușor îndurerată. «Nu e nimeni de vină dacă Gelu a luat-o pe căi greșite... E tânăr și încă nu cunoaște oamenii, nu înțelege viața... Dacă ar fi trăit tatăl său,... ar fi fost altfel... ».

Se întunecă toată ca o reproducere cromolitografică de pisc înourat. Femeia aceasta dură și energică, cu un simț practic pe care ea îl confunda totdeauna cu simțul realității, căci nimeni nu-i explicase niciodată ce deosebire de esență este între aceste două moduri, era gata pentru toate concesiile, însă nu accepta sub niciun motiv vreo critică a trecutului, în deosebi a trecutului familiei ei, a cărei vestală ușor mumificată se socotea. Paul înțelese că a mers prea departe, și continuă cu un ton concesiv care să evite coliziunile.

— «Atunci ești de vină tu, care l-ai chemat să-și ia doctoratul la Paris, căci acolo la Paris a devenit demagogul de azi... Inimă de mătușă... Ii dădeai bani pe furis, bani din veniturile moșiei, care erau — nu-i așa? — puțini și banii mei... Trei ani n'am știut că în afară de mesele pe care le lua la noi, îi dădeai încă trei sute de franci lunar... o avere... ».

— «De unde știi dumneata că sunt o avere trei sute de franci?... Dumneata care risipești cu miile? Ai putea să-mi spui și mie de ce ai cumpărat masa cea florentină cu trei mii de lei?... La ce poate folosi o masă florentină? ».

Paul îndreptă mai întâi tabloul în mărime naturală, femeia în picioare, elegantă în rochia ei mauve, cu o pălărie enormă, tip mușchetar, care era sprijinit chiar pe podea și se înclinase prea [mult. Mângâie apoi îndelung petalele lungi, întoarse, ale unui snop de crini albi, care înebunite parcă de dorința de a se consuma, umpleau atelierul de esențe ametoitoare.

— «Irena, de sigur că a-și putea să-ți spun, dar ar fi de prisos... Este absolut sigur că tu n'ai pricepe... Tu nu poți să înțelegi că un artist nu poate rezista în fața unui lucru frumos... Că preferă să nu mănânce, dar dă ultimul ban pe obiectul care i-a încântat privirea ».

Pleoapele ei sbârcite aveau între ele o lumină subțire, tare, ironică, mai ales neconvinsă.

— «Dă-mi voie să-ți spun că atunci într'adevăr nu mai pricep nimic... Nu te văd pe tine renunțând la o masă bună pentru nimic în lume... ».

— «Pentru că ești avară... O masă cuviincioasă ție ți se pare orgie ».

— « O masă fără șampanie ție ți se pare că nu este cuviincioasă... dar à propos de masă... Du-te de te îmbracă, dacă ții să te schimbi. Sineștii rămân la masă... și ei și Gelu ».

Iși caută pe perinele canapelei « Récamier » pipa, care-i slujea uneori de alibi distins în conversație.

— « Bine, dar vreau să-mi spui dinainte menu-ul. Eu nu sunt ca tine, eu am obraz... Nu te obligă nimeni să inviți lumea la masă, dar dacă o faci trebuie să te simți. Te previn că trebuie să ai nu numai țuică și mastică, ci și două feluri de vermouth alb și negru la aperitive... Să nu te mai văd numai cu măslină și chifteluțe ca gustări... Ori dai icre negre, ... or mai bine lipsă. Șase feluri de hors d'heuvres sunt chestie de bun simț... Și încă un lucru... Am văzut că ai început să dai șampania în bol ca să nu să vadă că dai șampanie românească... Să lași de o parte meschinăriile. E mai elegant de sigur să servești șampania în bol... dar e cu atât mai desgustător să trișezi, dând poșircă românească... Dacă ai avea pic de sensibilitate, dacă ai fi și tu o adevărată artistă, ai înțelege ce e nedelicat în procedeul tău ».

— « N'avea nicio grijă ». Se auzi iar lătratul furios al câinilor, și ea îl grăbi capitulând. « Hai, du-te și te îmbracă ».

Paul o privi câteva clipe enervat din prag și urcă cele trei trepte spre camera de culcare. Irena făcu în grabă ordine, după concepția ei, adică atenua desordinea voită a perinilor pe jos, a vaselor de flori. Cei doi intrară conduși de fecior. Maria Sinești era o femeie de o frumusețe turbure, cu ochi mari negri, care își schimbau neconținut expresia după sinuozitatea nervoasă a buzelor. Era într'un tailleur de culoare verzuie a matostatului, pe umeri purta o capă mare de cașmir albă. Pălăria, la moda de atunci, era foarte mare, de voal verzui cu borul întors într'o parte, ca pălăriile de mușchetar. E ușor de văzut că a fost modelul tabloului, cu ramă bogată, așezat în picioare. Bărbatul ei, într'un costum bleumarine cu dungi subțiri rare, albe, care îi subliniau talia robustă, își purta capul cu orgoliu, ca un atlet de circ matur. Deși avea toată fața osoasă și largă, rasă, cu sprâncenele mari, îmbinate l-ai fi putut închipui totuși gol, cu o eșarfă plină de decorații în diagonală, cu mustăți răsucite, întoarse ca un luptător de circ.

Tânăra femeie lăsă cu un gest grațios al umerilor să-i cadă capa albă pe fotoliul englezesc de pluș vișiniu, cu spătar foarte înalt, și pe urmă se întoarse cu un zâmbet copilăros spre stăpâna casei, pe care o sărută, cu o indiferență curentă.

— « Irena, știi că pe mine nu mă mai latră câinii? ».

— « Atunci pe cine au lătrat de au făcut atâta larmă? ».

— « Pe Șerban... Eu am venit mai întâi la poartă, să sun, și el a rămas să dea ordin șoferului... Amândoi câinii săreau bucuroși când m'au văzut... Pe urmă au început o hărmăială infernală când a apărut și Șerban... ».

— « Te țin minte de anul trecut... te-ai plimbat de atâtea ori cu Paul prin grădină, că ai devenit de-ai casei ».

Sinești, care examina cu oarecare paradă de cunoscător un tablou așezat în colțul ferestrei, interveni surâzând.

— « Ce grădină ? Pădurea asta, în plin oraș, o numești d-ta grădină. Doamnă ? Eu nu înțeleg de ce nu vindeți dumneavoastră codrul ăsta ? Parcelat, ar constitui un cartier ».

— « Nu vrea Paul... Vrea să se simtă izolat în plin București. Vrea să se plimbe prin parc fără să întâlnească priviri vulgare... Nu poate lucra altfel... Intr'o zi, grădina asta va fi celebră... A pictat-o de atâtea ori... Cel puțin treizeci de apusuri de soare... ».

Câteva tablouri mari, panoramice, cu rame grele aurite pe care erau puse plăci de metal ca la muzee, cu numele pictorului, atestau pe pereți marea pasiune a lui Lomanesco pentru apusurile de soare, pe care le nuanța însă pe toate în violet. Astfel pe peretele din stânga, drapat în catifea stânenie, era un apus de soare cu raze lungi pe zăpadă, văzut printre siluetele violete ale unor plop înalți. Zăpada sticloasă, cu o dără de lumină ca o cărare ușoară de raze, era și ea viorie. Aceiași plop violeți, în alt tablou, străjuiau un alt apus de soare, de astădată în luna Mai, acum în locul zăpezii însă erau sub plop, boschete mari, care păreau după pointilismul paletii, cascade de liliac înflorit. Ici colo pete tari ca de jeratec, arătau orgia apusului. În sfârșit un alt tablou înfățișa răsăritul luni peste aceiași plop violeți, lumina astrului pătrunzând printre siluetele lor arunca o dără aurie peste pete negru violete care reprezentau, parese impresionist, parterele și boschetele grădinei, totul fiind scaldat într'o ușoară penumbră liliachie. Efectele de siluete cu umbrele lor violete erau foarte marcate.

Șerban Sinești încă sub impresia intrării printre cei doi câini dogi sălbateci, și oprindu-se deadreptul în fața portretului soției lui, care, de altfel, deși pozase în tailleurul de culoare negru verzue, ieșise și ea până la urmă îmbrăcată tot în vișiniu, întrebă, făcând un gest vag cu mâna:

— « Cine v'a găsit, Dumnezeule, dogii aceștia infernali » ?

— « Eu », răspunse Paul Lomanesco, intrând, căci auzise întrebarea, și continuă: « Eu, i-am căutat în toată Franța și i-am adus ca să mă feresc de parlamentarii români ».

— « Sunteți chiar atât de antiparlamentar ? Cum se poate explica o asemenea aversiune la un artist ca dumneavoastră » ?

— « Perfect logic... Detest în general oamenii și cum fiecare parlamentar reprezintă cincizeci de mii de indivizi... fă socoteală cât de mult trebuie să detest, eu și câinii mei, pe deputați și pe senatori, încă și decorați... ».

Sinești se întrerupse din examinarea tabloului și întoarse capul ca un animal gata de atac. Era întotdeauna întâia lui mișcare, accentuată în clipele de mânie cu salturi brusce, ca fandări repetate de scrimă; pe urmă, cu o stăpânire de sine de diplomat, relua răspunsul, învăluindu-se cu mâinile în tot soiul de acolade studiate și paranteze elegante. Ținea degetele palmei lipite și întinse, numai degetul mare îl păstra deslipit întors în sus întorcând

elegant mâna însăși ușor înăuntru. Erau gesturi profesionale, de avocat distins, care se studiaseră probabil la începutul carierei în oglindă. Vorbind, gândea ostentativ, căutând, urmărind pentru el însuși, fără să ia notă că e în public, ceea ce avea să spună.

— « Oricum, domnul meu (un tic parlamentar) foarte multă lume e, mi se pare, de altă părere. Cunosc atâția inși care aleargă după câte un mandat de deputat ».

— « Iar după ei aleargă discret mandatul de arestare », își mângâie pictorul cu înțeles mustața mătăsoasă, căci tot frecventând o lume de spirit și având atât succes în viață, feciorul desghețat de altădată, era adeseori spiritual.

— « Dar dă-mi voie să observ că nu detești chiar toți oamenii... Se spune de pildă că ai o slăbiciune notorie pentru femeile tinere... și frumoase... Ele au liber acces în această cetate păzită cu câini răi... »

— « Femeile tinere și frumoase nu sunt oameni... Sunt o specie deosebită... Nu detest decât un singur gen de femei... femeile-pictori... »

Irena se simți îndatorată să intervină, ca să arate că atunci când e vorba de femei, ea totuși există, că tot ceea ce se întâmplă este cu consimțământul ei.

— « Femeile sunt slăbiciunea artiștilor. Găsesc și eu însă că ceea ce privește politica, Paul exagerează... Bărbații trebuie să facă și puțină politică... A făcut, și încă ce politică, tata, că a fost ministru în guvernul dela 74, apoi în acela al lui Vernescu. A făcut o politică și fratele meu Grigore, tatăl lui Gelu, care a fost de patru ori deputat... Cu politica, și-a mâncat o moșie de 2000 de pogoane... Dar e politică și politică... Mi s'a spus, domnule Sinești, un lucru de necrezut... Că în vizitele electorale sărutați mâna cârciumăreselor... » Și așteptă cu privirea întrebătoare.

— « Cum, de necrezut?... Dimpotrivă, vă rog să credeți... Asta o face și Take Ionescu... »

— « Și mâinile nu miros a ceapă »?

— « Mâinile miros, dar din fericire, voturile nu... »

— « Nu miros numai mâinile, Domnule Sinești... » întreruse cu distincție blazată, pictorul. — « Miroase toată politica. Numai intrigi, poftă și trădări. O promiscuitate desgustătoare... Cei mai curați nu păcătuiesc decât prin ambiții pașnice... Am fost invitat adeseori să iau parte la unele adunări... Am plecat desgustat... » Sinești, invitat parcă la un discurs, își vâră degetul cel mare, al mâinii stângi, la subțioara vestei și expuse cu autoritate, cu degetele palmei întinse, lipite, în afară de cel mare.

— « Dacă socotiți că numai oamenii politici sunt vinovați, vă înșelați... Fiecare țară are oamenii politici pe care îi merită... Să vedeți trădările și poftă alegătorilor noștri. Să vedeți ce cere lumea dela un deputat și atunci să vedem dacă mai vorbiți cu desgust, numai de oamenii politici... Unul dintre cei mai influenți alegători ai mei la Senat, fabricant de mezeluri, este prins că pune în comerț carne de porc bolnav... Nu-ți închipui cât a trebuit

să mă sbat să anulez procesul verbal al medicului primar al Capitalei. Fabricantul cu frații lui și tatăl său, reprezintă șase voturi la Senat și zece la Cameră. Ca să te alegi la Senat îți trebuie uncori numai 165 de voturi. Înțelegi atunci ce înseamnă cele șase ale cârnățarului... într'o cumpănă sau alta?»

— «Dacă acest cârnățar reprezintă țara luminată care alege parlamentul, atunci fii liniștit domnule Sinești, nu-i iau apărarea și sper să nu mă ating nici pe stradă de asemenea indivizi... Am să pun deasupra gardului de zid și sticlă pisată... Am să dublez numărul câinilor...»

Irena era nervoasă și nu știa ce să facă pentru ca să poată vorbi singură cu Sinești.

— «Dar Paul, cu atâta politică ai uitat să-i arăți doamnei Sinești noua ta achiziție, masa florentină, cumpărată ieri».

— «O masă florentină? Unde ai găsit-o?», întrebă Maria Sinești cu o amabilitate indiferentă.

— «Nu știu unde... A dat trei mii de lei pe ea...» și Irena surâse cu o ironie uscată.

— «Doamnă, scuzați pe nevastă-mea. Prețul unui obiect este ceeace o izbește mai mult, iar admirațiile ei sunt în funcție de banii plătiți pentru acel obiect... Este însă vorba despre ceva foarte interesant... O masă din secolul al XVI-lea. O adevărată piesă de muzeu, de care mă mir că a ajuns în București...»

— «Hai, du-te și i-o arată... Știi că arzi de nerăbdare să i-o lauzi pe toate fețele...». Se întoarse apoi către Maria. «Du-te să vezi masa florentină, Maria, în biroul lui. Te luăm arbitru».

Când cei doi au dispărut, Irena se îndreptă agitată, insistentă către Sinești, care răsfoia un album de pe pian.

— «V'am așteptat cu multă nerăbdare... Voiam să...»

— «N'am putut vorbi cu Ministrul Lucrărilor Publice... pentru că la început am prezidat chiar eu ședința de azi, la Cameră, iar mai târziu, când a venit Stănescu, era prea mare aglomerație la banca ministerială...»

— «V'am văzut din tribună când ați fost la el... Era al treilea pe banca ministerială...»

— «Da, însă n'am putut vorbi... Era greu... Vorbisem mai întâiu cu secretarul general la bufet, care mi-a spus cum stă chestiunea... Ministrul șovăe foarte mult... Ii e teamă... A fost o delegație de pictori la el, cu alt deputat... Macarovici... Aflaseră că e vorba să i se dea comanda soțului D-voastră și au venit să protesteze... Amenință cu campanii de presă...»

— «Cum e cu puțință asta? Indrăsnesc ei să se compare cu Paul? Au curajul să discute un pictor celebru ca el?»

— «I-am văzut și eu pe culoarul Camerei... Aproape că vociferau... Spuneau despre soțul d-voastră că e un pompier... Că pictează femei ca un fotograf și apusuri de soare cu șerbet... Pretind că nimeni nu va mai ști peste douăzeci de ani cine a fost pictorul Lomanesco».

Irena se apropie îngrozită de el, nevenindu-i să creadă.

— « Spuneau ei asta despre un artist mare ca Paul? Dar Paul a expus la Salonul Oficial la Paris... La salonul din 1908 cele mai admirate portrete au fost al Ducesei de Nessieres, pictată de Flameng și al Contesei de Ricci, făcut de Paul... »

— « Le-am spus și eu asta... Unul dintre ei, cu o cravată cât o basma neagră, spunea că știe el cum a răsbătut Paul Lomanesco la Salonul dela Paris... »

— « Cum?... », gesticulă Irena sufocată, uluită, ne mai găsind cuvintele.

— « Prin femei... Că își exploatează cu abilitate avantajile de bărbat frumos... »

Irena izbucnind acum, fierbea și se plimba schiopătând prin atelier.

— « E nemaipomenit, nemaipomenit... Ce lume desgustătoare Ah, are dreptate Paul când nici nu vrea să stea de vorbă cu niciunul... Dacă ai ști ce asalturi îi dau... La ce recurg ca să fie prezențați... Bine face că nu primește pe nimeni. Sunt răi și invidioși. Unul se preface ținut și și-a trimis soția aci, ca să-l roage să vie să vadă pe bărbatul ei care ar fi bolnav în pat acasă. Înțelegi, asta ne mai lipsea acum. Relații cu toți nechemații de pe aci, când Paul este celebru în Europa întreagă. Cred că ești și d-ta de acord că atunci când expui la Salonul oficial de la Paris devii cunoscut în toată Europa. Nu »?

Ar fi timpul să spunem câteva cuvinte despre cariera acestui subțire artist, estet până în vârful unghiilor, poate chiar hiperestet apusean.

Ar fi mai simplu, de altfel, să arătăm că fiecare tablou al lui cuprinde lămurit, în tehnica lui, trei etape de lucru, care sunt și cele trei etape pe care le-a parcurs, filogenetic pictorul, în cariera sa impresionistă.

Aceste tablouri înfățișează mai ales siluete înalte, iar la baza lor, schițe de obiecte, care de fapt nu sunt decât tot siluete. Golurile dintre aceste contururi schițate, sunt umplute cu o culoare tare, naiv uniformă: zăpadă albă, apă albastră, câmpie verde, acoperiș roșu. Cu alte cuvinte așa cum desenează copiii pe la treisprezece—paisprezece ani. Este și prima etapă din cariera sa, anume ceea ce învățase în atelierul Irenei, acasă. Avea incontestabil talent pentru contururi și siluete, era adică un bun caligraf (dar nu și desenator, căci aceasta este altceva) și aducea aceste calități în pictură. Mai târziu în pădurea de la Barbizon, el învățase să îngrămădească peste culoarea uniformă a siluetei, pete crude de culoare vie, distribuite cu vârful pensulei, reprezentând momente tari de lumină, apusuri, frunzișuri galbene de fag toamna, câmpul încărcat de maci. Cu cât punea mai multe pete vii, tari, cu atât era mai mult impresionism.

Dar până aci nu era decât un elev mediocru și n'ar fi putut depăși nici măcar o expoziție de amatori. Prin 1895 însă, cei doi fură invitați la Londra de o camaradă de atelier a lor, un fel de lady excentrică și puțin ambalată pentru pictorul fără talent, dar frumos ca un Appolon. Ii prezentă, pe amân-

doi, și prietenilor ei. Cu ocazia acestei vizite la Londra trecu Paul la cea de a treia etapă a carierei sale, descoperind la o expoziție a lui Whistler, viziunile fluviului înecat în ceață viorie, cu focuri îndepărate înecate în ceață, violete și ele, ori stacojii. Paul Lomanesco avu revelația umbrei violete. De acum încolo tot ceea ce va picta va fi învăluit în umbre viorii, va fi pătat cu violet.

Efectul în cercurile mondene la Paris fu extraordinar, mai ales când el aplică violetul și portretelor. Fu recunoscut ca un mare rafinat. Nu mai picta decât siluete elegante, cu pălării mari, toalete mauve, înconjurate de schițe de obiecte (numai schițe căci zicea el: « nu sunt fotograf sunt artist ») năclăite și ele în violet, totul într'o atmosferă străveziu viorie.

Chiar dacă modelele erau îmbrăcate în alte culori, pe care el nu le știa picta, le impunea « viziunea lui de artist », oferindu-le adaosuri de îmbrăcăminte violete, și până la urmă aducând totul la nuanțe din această culoare (cum se întâmplase cu portretul în mărime naturală al doamnei Sinești).

Prin urmare apa devenea stânenie, zăpada viorie, câmpul liliachiu. Când i se spunea că nu realiza asemănare cu obiectul, el replica așa cum am spus, că nu e un pictor fotograf realist, căci deși marele Nadar trecuse prin fotografie, Paul Lomanesco nu știa în ce constă anume arta în fotografie și o disprețuia ca toți colegii lui de generație, ca toată intelectualitatea « distinsă » a începutului de veac, fiindcă ea socotea mai mecanică prezența obiectivului de cristal, decât ochiul orb, cu ticuri tehnice și revoluție automată, al « marilor pictori » contemporani.

Ar părea paradoxal tocmai faptul că, în asemenea condiții, dobândise o mare faimă de portretist. Aci însă era ajutat de un truc mai mult inconștient. El picta numai femei și bărbați, eleganți, *la modă*. Schița siluete elegante cu penelul. Sporea șansele de asemănare cu concursul îmbrăcăminte. Obrajii erau de obicei escamotați cu un contur just. E adevărat că toate portretele lui semănau între ele, dar însăși moda cerea femeilor de lume să poarte aceleași siluete, aceleași pălării, aceleași culori. Ele trebuia să aibă gura la fel schițată cu ruj, sprâncenele la fel trasate cu creionul negru. Semănau deci între ele, ca manechinele în vitrină. Se deosebeau doar prin câte o bijuterie personală, prin vre-un mic amănunt, și astfel sarcina pictorului era extrem de ușoară, mai ales când învăluia totul, cu pretins rafinament, într'un ton violet.

Incapacitatea de a putea vedea cu adevărat realul, de a vedea pur și simplu, se traduce prin următorul fapt uimitor, care domină pictura apuseană de 100 de ani și trădează lipsa de geniu. Obiectele pe care le propune, apar ca adevărate pe pânză numai în siluete schițate, aruncate în grabă cu penelul sau numai « privite de departe ». Cu cât marele pictor independent încearcă în cursul lucrului să dea mai multe amănunte, cu atât el pierde asemănarea inițială și până la urmă el se vede nevoit să spuie că nu-l interesează modelul, că el nu e fotograf (și nu e, căci adevăratul fotograf e un artist creator autentic) că modelul este un pretext pentru originalitatea viziunii sale.

Acum Irena accentua deci disperată asupra celebrității soțului ei, revenind stăruitor asupra drepturilor care se cuvin acestui mare artist.

— « Ei cer să se dea comanda la șase inși, de fiecare câte un tablou », închee pe gânduri Sinești.

— « Dar un tablou înseamnă 7000 de franci... Ce să facă Paul cu 7000 de franci? » izbucni îndârjită femeia. « Cred, lor le convine. Pentru ei 7000 lei înseamnă o avere... Asta-i dreptate în țara românească? ».

— « Doamnă, nu trebuie să vă supărați... fiecare luptă să-și câștige existența.

— « Domnule Sinești, explică te rog ministrului că asta nu se poate... Știu că e un om de lume și va pricepe ».

Irena se plimba nervoasă, schiopătând mai mult ca de obicei, dar nu uită să ridice o pernă rotundă, albastră aproape indigo, pe care soțul ei o aruncase pe jos cu intenții artistice.

— « Dar vedeți, Doamnă, au și ei greutateți... De, nu pot să nu mă gândesc la nevoile tuturor... Tocmai spre asta înclină și ministrul: să ajute cât mai mult... ».

— « Dar acum nu e vorba de asistență socială... Paul e un mare artist. Și pe urmă, pentru că ei vorbesc de greutateți, ei bine, trebuie să-ți mărturisesc, fiindcă sunt silită s'o spun, și noi o ducem destul de greu. Aci în țară cheltuielile sunt mari, firește mai mici decât cele din Franța, căci Paul cheltuiește foarte mult. În fond de aceea ne-am întors în țară... cel puțin aci nu plătim chiria enormă de acolo... Pe urmă, la moșie am avut tot soiul de încurcături... Țăranii sunt răi și încăpățânați... Numai eu știu cum de mă pot descurca... Firește, lui Paul nu pot să-i spun totul... El e un artist. Trebuie să fie deasupra necazurilor, să nu aibă alte preocupări decât pentru arta lui... Dar dumneata ești prietenul nostru de aproape 20 de ani. Avem moșiile vecine. Ne înțelegem deci unii pe alții... ». Spusese aceasta cu un accent cu înțeles și veni confidențial mai aproape. « Știi că mi-au rămas peste 400 de pogoane, aproape un sfert din întreaga moșie, neînsămânțate? » Căzu pe gânduri și continuă mai târziu cu un ton trist, obosit. « Țăranii sunt foarte ingrați... Vin la curte iarna și cer când nu mai au ce mânca, iar când vine primăvara se duc și lucrează la alții, uitând să-și plătească ceea ce au cerut, îngenunchiați de nevoie, iarna... ».

— « Doamnă nu vă supărați, dar dumneavoastră plătiți 60 de bani ziua de om muncitor ».

Irena îl privi încruntată, stânjenită.

— « Dar le dăm și de mâncare pe deasupra... ».

— « Dumneavoastră nu controlați vechilul... Peștele sărat pe care li-l dă, e de obicei stricat... Sunt bătuti la curte cu frânghia udă... Când am fost în campania electorală, astă primăvară, am avut mari dificultăți pe tema asta ».

— « Vorbe, scornituri de oameni răi și lași... Nu trebuie să-i ascultați. Dumneavoastră îi cunoașteți? Niciodată nu sunt mulțumiți... Orice ai face pentru ei... ».

— « De ce nu dați mai bine totul în dijmă? Ar fi mai ușor... ».

— « Să le dau lor două părți din cinci? A, nu, mulțumesc... Și pe urmă nici nu se pune chestiunea. Ei nu știu să lucreze pământul, nu scot niciodată mai mult de o chilă la pogon... Dacă nu se ține cineva de capul lor... Dacă nu-i îmboldește la lucru... Nu-i știi? Abia sgârâe pământul... ».

— « Vedeți că, și așa, cu oamenii plătiți cu 60 de bani pe zi, cu pește sărat stricat, cu mazăre cu gărgărițe și mălai încins... nu poate să mai meargă. Și mai sunt și bătuți pe deasupra... Deh... cei care au fost odată, nu mai vin în alt an... Și rămâneți cu moșia nelucrată... Ar trebui să-l schimbați pe administratorul ăla... Altfel nu va mai veni nimeni să muncească la Dumneavoastră... Cred că ați făcut rău că l-ați scos astă primăvară din mâinile ministrului de Interne. Dacă nu m'ați fi rugat atât, eu ași fi preferat să nu interviu ». Irena îl privi uluită.

— « Să rămâie arestat administratorul nostru? Cum asta? ».

Sinești își aprinse vădit enervat, o nouă țigară. Ar fi vrut să evite această chestiune penibilă, care de altfel îi provocase grave încurcături în alegeri. Neomenia cu care erau tratați și exploatați țăranii pe de cele 2000 de pogoane moștenite dela bătrânul Ruscanu, de pictorul Lomanesco și nevastă-sa, întrecea chiar ceea ce se făcea în restul județului și era un motiv de comentarii aspre până și pentru moșierii vecini, ei înșiși de altfel oameni de mână tare și fără prea multe scrupule sentimentale.

— « Doamnă, acest om a insultat pe maiorul de jandarmi care i-a refuzat concursul, cerut cu obrăznicie, pentru scoaterea silită a oamenilor la lucru ». Irena aproape că nu-și putea reveni.

— « Nu mai are atâta trecere numele de Ruscanu în țara românească, încât un ofițer de jandarmi să nu-și dea seama cât îi e permis și cât nu? Astfel este răsplătit și meritul pictorului Lomanesco aci acasă, fiindcă aduce cinste României, acolo unde », sfârși ea într'un rictus care deveni rânjet, « nu poate ajunge oricine? ».

Cât era de enervat, Sinești izbucni totuși într'un fel de surâs athletic.

— « Pictorul Lomanesco? Dar tocmai el a cerut să nu i se dea drumul administratorului D-voastră. Știți ce a răspuns la telegrama de intervenție trimisă de nevasta administratorului D-voastră? A cerut să nu i se dea drumul ».

Irena se lăsă în fotoliu cu picioarele moi.

— A cerut Paul ca administratorul nostru să nu fie eliberat?

Omul din fața ei scoase cu un gest retoric, de parcă ar fi prezentat documentele la bară, portefeuille-ul din buzunar și din el desfăcu încet o telegramă împăturită.

— « Am păstrat-o ca s'o arăt la club ». Și citi amuzat, cu emfază: « *Nu-l eliberați, crăcănat, roșu la față și cu mustața mâncată de cari, este un tip prea inestetic pentru postul de administrator. ss Lomanesco* ».

Irena se miră că nu a fost întrebată și decise că această ispravă a soțului ei nu poate rămâne nejudecată, dacă nu nepedepsită.

— « Cum o să ne putem lipsi de el?... E singurul om în care am încredere... E foarte energic... E un slujitor de nădejde. Dar să lăsăm moșia... Te rog din toată inima, aranjează chestiunea aceasta cu comanda, dela Ministerul Lucrărilor Publice... Știu ce mare trecere ai. Noi totdeauna ne-am ajutat unii pe alții ».

— « Doamnă, știu prea bine că datorez toată cariera mea de avocat fratelui Dumneavoastră. Nu sunt un ingrat. N'am uitat nimic... dar... ».

— « Te rog, te rog... Nu pune problema așa. D-ta ai fost totdeauna un adevărat gentleman. Nu te compari cu atâți politicieni, cu pleava de azi. Cunosc toată constituanta asta. Știu câți bani face fiecare... Acum două luni când bărbatul meu s'a prezentat președintelui Poincaré să-i mulțumească pentru legiunea de onoare... știi ce i-a spus acesta despre oamenii politici ai României? Ei bine, l-a privit cu un ochiu pe jumătate închis și i-a spus, teribil de ironic: « Sper pentru Dumneavoastră, că anul care vine, 1914, — căci audiența a fost acum de Crăciun — nu va pune probleme politice prea grele pentru România ». Știi, nu-i așa? că el a pledat într'un proces aci la București și a plecat cu o foarte proastă impresie... ».

— « Da, da », răspunse Sinești care examina atent portretul soției sale. « L-a avut adversar pe Tache Ionescu... ».

Irena a tăcut un timp, apoi îi spuse încurcată:

— « Vreau să-ți spun și adevăratul motiv pentru care sunt atât de neînștită în chestiunea acestei comenzi, pentru că în adevăr dacă vrei să-ți spun sincer, am ajuns de nu mai pot dormi noaptea. Acum trei luni, când am luat pianul acesta... adică l-a luat Paul, fiindcă nu poate picta fără muzică.

— « Ce e? Un Pleyel? De unde l-ați luat? ».

— « Dela Feder ».

— « Cât l-ați plătit? ».

— « Tocmai asta vreau să-ți spun. 7000 de lei... ».

— « Scump... Petroviceștii au luat... ».

— « Nu știi cum e el? Nici nu se interesează de preț... Dă ordin să i se trimeată acasă... N'am dat decât un aconto de 2000 de lei... Mi s'au dat vreo câteva amănări, dar am fost anunțată dela magazin că Luni mi se ridică pianul. Nu vreau ca aceasta să se întâmple pentru nimic în lume... Înțelegi ce umilit s'ar simți Paul... Nu mi-ar ierta-o niciodată ».

Sinești a rămas pe gânduri, a clătinat din cap. A scos apoi un carnet de cekuri din buzunar și s'a dus la un mic sertar de mahon cu dungi aurite.

— « Am luat un obicei nou... Cecul... E mai comod. Incasați-l mâine la Banca Românească și achitați pianul. Ne vom aranja noi... ».

Irena îl privi foarte mișcată.

— « Nu știu cum să-ți mulțumesc, Domnule Sinești. Ești într'adevăr un gentleman ».

În prag, venind dinspre terasă, apăru un tânăr ca de treizeci de ani, aproape înalt, într'un costum bleumarin. Avea o față palidă, intensă, ochii

negri puțin ridicați spre tâmple. Buzele mai curând subțiri, dădeau o impresie de concentrat. Purta brațul stâng într'o eșarpă neagră petrecută după gât.

Nu dădu mâna cu nimeni și nici nu luă parcă notă că Irena îl sărută cu un soi de recunoștință grăbită, fiindcă venise totuși.

— « In sfârșit, după ce te-am căutat trei zile, de dimineața până seara . . . » își arcui ea cu amărăciune gura botită, subțire . . . « Era o vreme când nu era nevoie să aștept trei zile ca să-mi acorzi o audiență ».

Sinești care îl măsurase cu coada ochiului pe cel intrat, adăugă cu o anume intenție.

— « Ce să mai spun eu care eram obișnuit să-l văd toată ziua pe Gelu la noi în casă. Mai ales la Paris. Uite că acum aproape îmi vine să îi spun « Domnul Gelu Ruscanu », și aci el pândi efectul cu privirea. « De când s'a întors, în urma noastră în țară, n'a mai fost la noi decât o singură dată. Ai să vezi cum o să-l certe Maria care nu admite asemenea trădări ». Și cum din birou tocmai se întorceau Maria și Paul, « Ce zici Maria? îi reproșam lui Gelu că nu mai vine să ne vadă ».

Maria tresări îngândurată și, cu un gest evaziv, care ar fi putut să fie un fel de răspuns, căută să se sprijine de pian. Irena veni mai aproape de Gelu și îl apostrofă cu un ton care s'ar fi vrut de tandră supărare, dar se traduse într'un amar reproș.

— « Ascultă, poți să-mi spui și mie ce ai cu Hariton? . . . Ți-a provocat el vre-o nemulțumire personal? Spune-mi, vreau să știu ».

Gelu rămase pe gânduri, absent, cu tâmplele mereu ușor ridicate. Această absență în privire îi sporea încă accentul de personalitate și frumusețe fizică. Se vedea că e în afară de sfera preocupărilor iritante ale mătușii sale, că e obsedat de gândul anume cu care venise.

Irena așteptă un răstimp, apoi când văzu că el nu se gândește să-i dea nici-o explicație îl apostrofă cu o îndurerată energie, cu o grabă care o demasca.

— « De unde atunci atâta îndârjire împotriva bietului om? De ce atacurile acestea sălbatece? Imi spunea cu ochii în lacrimi, bătrâna Doamnă Hariton, că nici nu vă cunoașteți măcar personal. A trebuit să vie să mă roage pe mine ca să intervin eu pe lângă tine ».

Dar Gelu tăcea absent mereu. Golul dintre tonul ei și atitudinea lui o făcu pe Irena să se întoarcă spre Maria ca după sprijin.

— « De două săptămâni, gazeta lui Gelu cere scoaterea din minister a lui George Hariton. In articole de coloane întregi și în tot soiul de note veni-noase . . . ». Și iar se apropie exasperată de el. « Ce ai dumneata cu omul acesta? Uite, mama lui m'a rugat anume să te întreb asta. Vor să știe ce dorești . . . Ce urmărești . . . »

Dar Gelu, concentrat, tăcea mereu.

Irena își dădu acum seama că socotise lucrurile prea simplu, că luase prea degrabă tonul autoritar, pe care contase dintr'o greșală de calcul.

— « Domnule Sinești, spune și dumneata dacă asemenea atacuri sunt îndreptățite? Suntem oameni de lume, ce Dumnezeu, avem și noi unele obligații ».

Dar spre marea ei surprindere, Sinești după o lungă șovăire aprobă atacul gazetei.

— « Doamnă, deși nu aprob vederile politice ale « Dreptății Sociale », mărturisesc că nu mi se pare atât de neîndreptățită campania acestui ziar, care pare într'adevăr un ziar independent ».

Toți cei de față, în afară de Gelu, se priviră uimiți.

— « Bine, dar dumneata ești chiar din același partid cu Hariton »?

Sinești, păru stânjenit și vru să se explice.

— « Faptul că suntem amândoi din același partid... nu mă împiedică să fiu obiectiv... Hariton a făcut greșeli... Opinia publică nu poate îngădui orice. Sunt momente când spune și ea categoric, această opinie publică: « Până aici... »

Foarte abil de obicei, acest obicinuit al marilor procese, nu observase totuși că Irena avea un motiv mult mai personal care o făcea să intervieve atât de nervoasă într'o chestiune, care aparent nu depășea simpla obligație mondenă. Numai când ea îl privi crispată, încremenită de această intervenție neașteptată, își dete seama că atinsese un punct nevralgic... Ca să câștige timp, el își scoase cu un gest încetinit, tabachera plată de aur, o desfăcu gânditor, dar cu o prefăcută atenție și repetă scuzându-se parcă.

— « Până aici... »

Sinești nu era în felul lui o excepție. Oamenii politici ai timpului, în cea mai mare parte avocați de altfel, avea un orizont al subiectivității atât de restrâns, încât accentul intereselor personale, trecea asupra tuturor chestiunilor de interes general, într'un mod atât de firesc, că acești oameni nu mai aveau nici măcar umbră de jenă, dându-și aerul că sunt obiectivi.

Pictorul care se așezase la pian ca să poată examina în voie, neobservat pe Maria, întrerupse brusc tăcerea care urmă.

— « Asta-i... obiectivitate de partid... »

— « Dumneata poți vorbi așa »? întrebă Irena, cu o iritare abia stăpânită. « Și ce-i reproșezi anume colegului dumitale »?

— « Nu eu, ci opinia publică... « Dreptatea Socială » dacă vrei... Hariton este ministrul Justiției... dar are un nepot avocat, care câștigă în mod suspect toate procesele în care pledează... »

Nemișcat la sfârșitul frazei, Sinești aștepta ca un orator răspunsul.

— « Dacă o fi avocat de talent? Dacă e muncitor? Dacă acei pe care îi apără au dreptate »?, îl fulgeră, cu ochii ei verzi, femeia, mânioasă. Dar Sinești, atât de sigur pe el de obicei, nu se mai putu stăpâni.

— « O fi el muncitor... O fi având talent... O fi având dreptate acei pentru care pledează... dar trebuie să recunoașteți că e aici o chestiune cam delicată... E loc pentru orice bănuială... După cum prea bine arată în fie-

care zi gazeta nepotului d-voastră. « Justiția » însă — și puse cuvântul între ghilimele — trebuie să fie deasupra oricărei bănuieli. Înțelegeți, avocatul nepot vine în fața magistraților și pledează... magistrații vin la Ministru și cer să fie înaintați... E cel puțin o indelicatete... și-și pipăi cu înțeles buricele degetelor. Irena era sincer nedumerită, dincolo de motivul real al supărării ei.

— « Dar bine, Domnule Sinești... », interveni, punându-și monoculul cu șiret negru, pictorul. « Înțeleg să vorbească așa un demagog ca Gelu, dar dumneata, apărătorul familiei, să ataci un unchiu care își sprijină nepotul? Nu mai recunosc partidul colectivist... »

— « Partidul nostru e un partid de înaltă moralitate... Doamnă... care... », vru să continue din deprindere, Sinești.

— « Care moralitate? », îl întrerupse iritată femeia, obișnuită să-și impuie voința. « Ce vrei să faci acest nepot de ministru? Să-și piardă cariera? Să-și distrugă viața? Paul are dreptate... Nu m'aș fi așteptat să te aud vorbind și pe dumneata ca pe un socialist care nu mai are nimic sfânt. Nici religie... Nici familie... Nici proprietate... Care vrea să ne vadă pe toți o apă, hamali în port sau văcsuitori de ghetete... » și întorcându-se: « Nu e așa Gelule, că așa gândesc oamenii d-tale? »

Dar cum știa că nu va mai avea niciun răspuns, reluă cu amărăciune acumulată. — « Cum a putut băiatul lui Grigore Ruscanu să se înhăiteze cu « niște socialiști », este un mister de nepătruns pentru mine... Să studiezi la Paris literele, să-ți iei cu « magna cum laude » doctoratul... Să-ți ai în partidul tatălui tău asigurat locul de deputat și să preferi totuși să ții isonul unor oameni fără căpătâiu...? » Imbrăcată în negru din cap până în picioare, cu părul savant albit, cu profil de răpitoare, se sprijinea ferm de bastonul de abanos.

— « Eee... Ce să-i faci? Chestiune de gust... Eu la Paris mă duceam să vizitez Luvrul... », interveni iar Paul Lomanesco, amintindu-și de orele de educație sistematică organizate de Irena. « Eram la toate premierele lui Rostand... Joia, la Academia Franceză... Seara aplaudam până mi se înroșeau palmele pe Sarah Bernhard. Dumnealui aplauda pe Jaurès la meetingurile socialiste dela « Vélodrome d'Hiver »... și urma cursurile lui Aulard... Eu eram abonat la « Les Annales » și citeam pe Oscar Wilde, Pierre Loti, Bourget, iar dumnealui citea numai l'Humanité... De ce te mai miri? Paul Lomanesco era convins că numai câțiva oameni foarte distinși citesc pe Oscar Wilde și era definitiv mândru de a fi printre ei.

Feciorul aduse un braț de ramuri de liliac pe care îl împărți în vase. Pictorul interveni însă enervat, căci nu era mulțumit de efectul artistic.

— « Gelu a candidat ca independent, zice el, dar pe lista lor pentru Constituantă în trei județe... » continuă Irena, « în toate trei locurile la olaltă a avut 136 voturi... » și surâse ironic. « Ii trebuia 1500 voturi ca să se aleagă într'un singur județ... Cum o să se aleagă vreodată un socialist deputat, la noi? E o nebulie curată să crezi că poți să faci politică la noi în țară aliat

cu socialiștii... Ceeace mă doare e că Gelu este singurul bărbat din neamul nostru care nu urmează tradiția familiei. Tata a fost de trei ori ministru... Grigore, frate-meu a fost deputat la 28 de ani... Dacă nu murea, la prima venire la guvern a conservatorilor, era ministru. Iar Gelu, — aci surâde dezolată și-și plimbă privirea peste cei prezenți —, căuta sprijin la socialiști... că acolo vine... A, să facă asta unul care pornește de jos, care are toate porțile închise... care trebuie să lupte ca să răzbată, dar nepotul unui fost ministru?».

Se ghicea în această femeie o amară suferință că nu se născuse ea bărbat, în locul molatecului și visătorului ei frate. Se simțea neputincioasă ca un vultur cu aripile tăiate, domesticit de nevoie. Suferea mai ales că nu poate să ia parte la luptele politice dintre bărbați, ca un infirm care nu poate să participe la un joc sportiv.

— « Irène, să lăsăm politica. Ne dai sau nu, să mâncăm azi »? întrebă pictorul nerăbdător.

— « Mă duc în pavilion, să văd dacă e pusă masa... »

— « Bine, dar aperitivele ai putea să ni le trimiți aici, până e gata masa ».

Irena făcu un semn împăciuitoar și ieși spre terasă.

Sinești care era încă preocupat de dificultățile pe care le întâmpina cu privire la comanda celor șase tablouri, din cauza șovăielii ministrului, vru să aibă o seamă de lămuriri oarecum tehnice, chiar dela Lomanesco. Chestiunea era foarte delicată, trebuia să procedeze cu grijă, fiindcă bănuia că în nici un caz pictorul nu ar fi vrut să se demaște și să arate că el ține cumva la această comandă, preferind după obiceiul său să lase « corvoada » operațiilor subterane și camuflete soției sale, pentru ca privirea lui de artist idealist să rămâie senină și dezinteresată deasupra. Floarea nu trebuie să știe din ce uriciuni se hrănește rădăcina. Pretextă deci că ar vrea să vadă și el masa florentină și trecură amândoi în birou.

Rămași singuri, Maria și Gelu Ruscanu se priviră îndelung, stânjeniți, apoi ea întrebă cu o ușoară umbră de tristețe în voce, dorind să nu-și trădeze cumva bătăile accelerate ale inimii.

— « A fost destul de grav, totuși accidentul dumatile de automobil? Sunt aproape patru săptămâni de când v'ați răsturnat? Nu »? Și arată spre brațul purtat în eșarpă. El îi surâse cu superioritate.

— « Nu mai am nimic. De vre-o două zile am simțit oarecare greutate în braț și medicul mi-a recomandat să-mi cdihnesc mâna, purtând din nou câteva zile eșarpa.

El privi mirată și bucuroasă în același timp, apoi zâmbi gândindu-se la propria ei emoție.

— « Ce-a fost și când am citit în ziare despre accident! Cu două-trei zile întârziere, mi se pare. (Până vin ziarele acolo, pe valea Nereului...) Eram disperată că nu puteam obține legătura telefonică să întreb la București. Era de altfel și o vreme imposibilă... N'am putut dormi toată noaptea... »

Ii pândeia privirea și surâdea, scuzându-se parcă. « După cum vezi, am fost destul de caraghioasă ».

El o privea mereu, stăruitor, cetind în ea, fără voia ei, ca într'o carte deschisă.

— « Anul acesta ai fost aproape tot timpul la țară ». Și vocea lui avea un fel de duioșie care de altfel era climatul nouilor lor întrevederi după despărțirea de acum câțiva ani. « De ce fugi de București? Nu ți-e urît singură acolo »?

Maria îi răspunse cu o ironie înmuiată de tristețea ochilor, negri, mari.

— « Așa dar ai observat că am lipsit tot anul din București?... Iată ceva nou... Și acum răspunsul... Nu, nu mi-e urît pe valea Nereului. Mi-e urît aci, în orașul acesta în care totul mă apasă... În care nu mă regăsesc în nici-un mod... »

Gelu luase de pe pian, și se juca ușor cu el, un enorm evantaliu de dantelă albă, care avea în mijloc o frunză de piele pictată, cu o reproducere după Boucher, totul întins pe speteze de sidef. Era o piesă rară, la care Lomanesco ținea în deosebi. Apoi privi îndelung femeea și o întrebă cu vocea voalată, căci între ei nu mai putea fi parcă decât surâsuri dezolate.

— « Tot nu te-ai împăcat cu vremea și cu oamenii, Maria »?

— « Tu mă întrebi asta?... » și ea zâmbi cu un soi de muștrare, dar și cu aluzie la bărbatul ei în același timp. — « Oamenii de aci sunt prea duri, prea aspri pentru mine ». Il privi apoi drept în ochi cu intenție. — « Prea puțin înțelegători ».

— « Bărbatul d-tale ce spune »?, întrebă el fără să accepte invitația ei de a schimba tonul evaziv al revederii.

— « Ce ciudat mi se pare că-mi pui astfel de întrebări. Am toate motivele să cred că bărbatul meu e bucuros că-l las de capul lui... Mi-am dat oste-neala să-l înțeleg... să ne înțelegem... dar e mai bine pe valea Nereului... »

— « Copiii?... » și el închise așteptând, enormul evantaliu cu care își ocupa mâinile.

— « I-am luat cu mine. Invață cu mine. Trec din nou, ca în copilărie fiecare clasă, cu ei, acolo în munți... » Și Maria surâse cu o amorțită tristețe. « Cu Nicolae trec anul acesta într'a patra... Sper să iau premiul I-iu... » și își lăsă descurajată mâna albă pe genunchiul rotund, pe rochia de stofă ușoară verzue.

— « Știi de ce am venit aci, Maria »?

— « Te-a chemat mătușa Irena să te certe... Nu știu ce năzbâtii faci la gazeta aceea a dumatiale... »

— « Pentru asta mai puțin... Mă caută de trei zile și poate nici n'aș fi venit... Dar mi-a spus că vei veni la masă și atunci am ținut și eu să vin să te văd ».

Maria, înțelegând greșit, tresări cu emoție.

— « Iată o mare noutate... și de ce oare »?

— « Voiam să-ți vorbesc... »

Maria îl privi, mereu emoționată, surâzând.

— « Da » ?

— « Ceva foarte serios... »

În ferestrele mari ca de vitrină, răzbiră, înșelătoare, un snop de raze roșietice, ca un reflex întârziat al apusului de soare.

— « Atunci nu e vorba de o nouă declarație de dragoste... »

— « Aproape dimpotrivă... »

Maria îl fixă cu o nervozitate comic desamăgită.

— « A, da... »

Gelu Ruscanu, brusc încruntat, fără niciun gest, decât crisparea dură a mâinii, o privi în ochi.

— « Maria, vreau să-ți înapoiez scrisorile... »

— « Scrisorile mele » ? întrebă ea surprinsă, încremenită... și reluă apoi jicnită, cu un mic surâs. — « Dar nu ți le-am cerut, n'am nevoie de ele... »

— « Mă gândeam mereu că o femeie de lume nu poate fi liniștită atâta timp cât își știe scrisorile de dragoste în mâinile unui străin », spuse el mințind.

— « Nu, sunt foarte liniștită », se apăra ea. « De altfel am să-ți spun un secret. Nu sunt femeie de lume, deci n'am motiv să fiu neliniștită... Dar poate că tu vrei să scapi de ele?... » Iși prinsese genunchiul de deasupra cu ambele mâini, albe, palide, pe stofa verzue ca matostatul.

— « Poate și asta... ».

Ea rămase uimită, căci nu se aștepta la această confirmare brutală.

— « Aa... ». Pe urmă se ridică nervoasă, descurajată. « Am avut totuși o înțelegere între noi la despărțire. Ca un jurământ... Că orice se va întâmpla în viitor, niciodată nu ne vom simți străini unul de altul... Că dacă viitorul și nici prezentul nu ne este posibil... trecutul ne va rămâne intact... Mi-ai spus că simți că dacă peste douăzeci de ani îmi vei auzi vocea, vei fi tot atât de turburat ca în seara când ne-am întâlnit întâia dată, la teatru. Ai spus că îmi vei păstra scrisorile chiar dacă se va ivi o altă femeie în viața ta... ». Tremura puțin. Veni aproape de el de tot. — « Este astăzi altă femeie în viața ta ? ».

— « Nu. »

— « Atunci ? ».

— « Scrisorile tale îmi turbură conștiința... ».

— « Iată un fapt nou... ». Și surâse amar, cu o ironie feminină. « Nu e prea târziu ? ».

— « Mai cu seamă una dintre ele ».

— « Bietele mele scrisori... ».

— « A fost o vreme când au avut sens... încercă tânărul bărbat o scuză iritată ».

— « Dar atunci ce devine tot trecutul nostru... ? ». Ce devine tot trecutul meu ? Ți-am spus, prezentul mă jignește mereu, nu mă pot împăca de loc cu el și nu aștept nimic dela viitor ».

— « Poate că nu e decât firesc... Femeile se refugiază în deobște în trecut ». Maria, obosită, nostalgică, spuse totuși cu hotărâre, ridicându-se din fotoliul cu spătar înalt, de stofă vișinie.

— « Nu ».

Gelu veni intens aproape de ea ca pentru o îmbrățișare.

— « Maria, este o scrisoare pe care trebuie s'o iei, cel puțin pe asta, neapărat înapoi... ». Fața lui atât de palidă și frumoasă de obicei, era acum descompusă cu linii rupte.

— « De ce, una, anume? ».

O privi lung, crispat, răsucit în el însuși:

— « Scrisoarea în care îmi destăinuiești crima lui Sinești... Tăcu un timp, cu un ocol, se duse la pian și reveni cu o mărturisire. — « Nici n'am îndrăznit s'o iau la mine ».

Maria lupta cu ea însăși, cu hotărâre tragică. După un timp, refuză stăruind, cu umerii drepti.

— « Scrisoarea aceea, nu o iau înapoi... ».

Gelu s'a oprit îngândurat, căutând în el însuși. Nu mai era în stare să găsească nici o altă ieșire. Era măcinat, mistuit de lupta interioară.

— « Ce inspirație nefericită ai avut când mi-ai scris-o... ».

Maria, abătută o clipă, veni brusc spre el, cu un fior răsfrânt adânc din toată ființa ei.

— « Ai plâns când ți-am adus-o... Am venit într'o seară la tine, când era bărbatul meu plecat la țară... Nu ne văzusem două zile... Ai plâns... Mi-ai spus că o socoți, tocmai această scrișcare, cea mai mare dovadă de dragoste, pe care o femeie o putea da unui bărbat... ».

Gelu își frângea mâinile...

— « Ah, nu mi-am dat seama atunci, că povestindu-mi crima lui, ai făcut din mine un complice... ». Și brusc înfiorat îi șopti crispat: « Omul acesta a asasinat... ».

Cuvântul căzu ca un tăiș de oțel greu. Gândul însuși părea o bufniță răătăcită în acest atelier.

Tânăra femeie zâmbi cu oboseală și părere de rău:

— « Era totuși o vreme când complicitatea îți convenea... ».

— « E foarte greu să mă înțelegi... De ce nu-ți iei scrisoarea asta înapoi? ».

— « Gelule, poate că nici nu te înțeleg și nu știu cum să-ți explic. Imi vine în minte o frază a ta, din vremea când încercai să frecventezi cluburile socialiste. E comic puțin, dar mă ispitește să-ți spun și eu ce a spus cândva Clemenceau, apărând revoluția franceză: « Revoluția e un bloc ». Uite, îți spun și eu: « trecutul nostru e un bloc... ». Și fără acest trecut prefer moartea. Nu voi lua înapoi această scrisoare... și nu știu ce voi deveni dacă aș afla că ai ars scrisorile mele... ».

— « Nu mai poate fi vorba de trecut, Maria. Cum ași putea să-ți explic? Tocmai de acest trecut vreau să fug... să mă ascund. Aș vrea să-l pot scoate

din ființa mea cum scoți o haină pe care vrei s'o arunci de pe trup ». Pu-
sesse mâna pe mâna ei, cum nu mai făcuse de ani de zile și ea se cutremură
toată. O strângea nervos, cu un soiu de disperare. « Nu mai există trecutul
meu, Maria, nu vreau să mai existe ».

— « Cum poți să fii atât de crud ? întrebă ea întru târziu, înțelegând gre-
șit sbuciumul lui. Știi ce înseamnă acest trecut pentru mine ? Numai amin-
tirea lui mă mai poate ajuta să trăiesc în conacul acela singuratec, dintre mă-
gurile împădurite... fugind de bărbatul meu, față de care toată ființa mea
este numai rezistența iritată. Lasă-mi acest trecut. Am și eu nevoie de un
punct de care să mă reazăm. Pe vremuri ne înțelegeam. Azi gândești altfel ?
Atât de puțin ne putem bizui pe firea omenească ? ».

O ascultase întăritat de neînțelegerea ei. Ii luă apoi, cu prietenie totuși,
mâna.

— « Nu m'am schimbat, Maria. Nu m'am schimbat în esența mea. Este în
mine azi tot numai iubire. Dar altfel de iubire. Sunt acum eu, cel mai adevărat.
Am descoperit o lume nouă, pentru care ochii mei erau închiși atunci. Un nou
sens vieții. E aci mai multă nevoie de iubire, decât în toate acele beții în
doi, care nu dau impresia infinitului, decât numai fiindcă în clipa sărutului
amanții închid ochii. Aci, unde sunt acum, dragostea înseamnă ardere lucidă,
cuvinte simple, tovarășie în durere și mai ales încredere de cremene în viitor.
Sunt același, dar ochii mei văd azi altfel, mai limpede, mai adânc. Lumea
în care trăiești tu azi, nu mai este lumea mea. Este în societatea de azi o pro-
miscuitate care mă desgustă. Muhcitorii aceștia, care sunt tovarășii mei de azi,
nu privesc cu frunțile îndârjite, decât viitorul. Alături de ei, cot la cot cu ei, îmi
simt trecutul ca o povară de care aș vrea să scap. Simt că îmi moleșește voința.

Il ascultase încremenită, cu fiecare frază mai uimită, și când tăcu îl întrebă,
neînțelegătoare, cu o îndârjire feminină neașteptată.

— « Ce-are aface acest lucru cu scrisorile mele ? ».

Gelu scoase brusc brațul din eșarpă:

— « Știi tu de ce am pus din nou eșarpa azi ? Ca să nu dau mâna cu Sinești ».

Maria, îl muștră din cap până la picioare, aproape îngrozită:

— « Câtă înverșunare... ».

— « Acum înțelegi cât mă îngrezește complicitatea cu ei ? ».

— « Ce-a făcut din tine politica asta ? Gelule, ce suflet gingaș aveai... ».

Ce-a făcut din tine... ».

— « Nu vezi că până și aci nu ne înțelegem ?... În părerea asta pe care o ai
despre politică. Până și aci vine ecoul lumii acesteia triviale. Tu crezi că « a
face politică » înseamnă a-ți face meseria din a parveni cu orice preț ». Iși puse
iar eșarpa și continuă iritat. « Oamenii din jurul tău fac politică numai ca
să-și creeze lor înșiși situații... Sunt niște ariviști, aparent aliați între ei,
dar care se urăsc unul pe altul... Dar mai este și o altă politică de care ei
pare că n'au auzit niciodată. Este să lupți pentru ca semenii tăi să nu
fie exploatați, să nu mai ducă o viață de animale înjugate, să lupți pen-

tru ca oamenii să fie mai liberi și mai fericiți... Adevărata politică, ei nici n'o bănuiesc ».

Paul apăru în clipa asta pe estradă, și se întoarse teatral către Sinești, care îl urma, cu țigara aprinsă, după explicațiile « tehnice » din birou.

— « Poftim, despre ce poate vorbi un tânăr de azi cu o femeie frumoasă... I-am lăsat singuri un sfert de oră... și tot ce are să-i spue dumnealui este să discute politică ».

Gelu se întoarse, zâmbind sarcastic către Maria.

— « Uite ce dispreț și la dumnealor pentru politică ». Și, brutal, către Paul: « Ce înțelegi dumneata prin politică, de vorbești cu atâta dispreț despre ea? ».

Paul Lomanesco învârti pe arătător șiretul negru al monoclului, descriind cu el, cu dispreț, volute ușoare.

— « Nu mă interesează niciun fel de politică... Eu sunt înainte de toate un artist și un artist vede în lume numai frumusețea... M'am izolat tocmai ca să nu ajungă până la mine vuetul străzii. Mă simt deasupra ambițiilor mărunte ale celor de rând... ».

Gelu zâmbi amar și ridică din umeri cu silă. Pe urmă, cu voință absent, luă din nou în mână evantaliul de dantelă albă și piele pictată.

— « Știu că nu vă convin asemenea vederi... » reluă pictorul. « Știu că nu puteți înțelege de ce un artist trebuie să rămâe totdeauna deasupra ».

Aproape scrâșnind din dinți, Gelu aruncă evantaliul, veni spre Lomanesco și îl privi cu o brutală precizie:

— « Te simți deasupra?... Ești atât de mândru de izolarea dumitale? Dar în lumea asta, așa cum e alcătuită ea, nu te poți izola decât cu îngăduința celor răi... Lumea asta din care îți tragi hrana, este atât de abjectă, încât nu te acceptă și nu te tolerează decât cu prețul complicității... A te izola este, întotdeauna, a fi sperjur prin tăcere. Aștepti, cu ochii într'altă parte, să ți se transfere, în plic închis, la domiciliu, cota ta parte ».

— « D-ta ai o optică specială... Vezi numai ce e urît în jurul d-tale. Lumea este abjectă, pentru că ochii dumitale o văd astfel... Eu care am o privire senină, văd numai frumusețe în jurul meu... Dar dumneata nu poți să înțelegi o asemenea seninătate superioară... ».

— « Cum să nu te înțeleg? În realitate, dumneata nu vezi, ori nu știi cum să privești lumea... Sunt uneori pajiști prin păduri, numai coloare, numai forme unduioase, numai bogăție de pete vii... Singurătăți încântătoare. Poți să treci pe poteca idilică destul de liniștit... Dar dacă le-ai încălcat o clipă domeniul lor de pradă, dintr'o dată sunt numai șuerături nu mai limbi și spinări de șerpi întăritați, noduri de vipere, cărora le-ai tur burat digestia. Ce poți să vezi d-ta?... La temperatura călduță, la care funcționează estetica d-tale senină, lumea e o comedie... Pentru cei care ard în jarul ei, totul e o dramă continuă ».

Paul îl fixă prin monoclu, după ce își netezi mustața mătăsoasă, albă.

— « Am să-ți răspund la aceasta cu o vorbă a lui Nacianu, acum câteva zile la Club: « Nu știi dacă această Europă din Mai 1914 este atât de rea... Nu știi dacă această societate este într'adevăr bună... Poate că mă înșel... Tare mi-e teamă însă că dacă, printr'o întâmplare nenorocită, această Europă din Mai 1914 s'ar prăbuși... lumea de mâine ar regreta-o ca pe un paradis pierdut... Ar avea zi și noapte nostalgia ei... ».

Gelu îl lăsa parcă dinadins, să se scalde satisfăcut, în efectul acestui citat, apoi îi răspunse, rar:

— « De sigur că lumea d-voastră crede asemenea literatură, de aceea nu mă mir că nu s'a găsit nimeni să-i răspundă limpede aceluia domn: « Nu ar fi cu neputință... să fie așa cum prevedeți... Sunt chiar de acord cu dumneavoastră în ceea ce privește lumea capitalistă de azi... Europa din 1914 va fi pentru ea într'adevăr un paradis pierdut. Dar numai ea va regreta... Când Transatlanticul, după ce a traversat oceanul intră în port, cei din saloanele de lux, care au dansat și au petrecut, regretă că voiajul a durat puțin... Ani de zile au nostalgia nopților de pe covertă... Dar miile de oameni de la căldări și din echipaj sunt fericiți că s'a sfârșit... Pentru ei traversarea Oceanului e azi un blestem. În orice caz, nu vor regreta această Europă — căci nu a fost paradisul lor — muncitorii exploatați, oamenii de știință măcinați de greutatea materiale, poeții care știu că ei lor au murit în ospiciu și artiștii care nu s'au comercializat.

Paul Lomanesco ascultase în picioare în colțul din stânga a atelierului lângă portretul mare cât o ușă, ca atitudine o simplă pastişe după celebrul portret a lui Van Dyck. O numise « Doamna cu tulipe », fiindcă mângâia ușor cu degetele un vas cu lalele viorii, elegantă pălăria ei imensă, resfrântă, cu ogarul culcat la picioare, de parcă ar fi pozat pentru un fotograf. Pe urmă ridică nedumerit din umeri, simțindu-se sub protecția propriei lui opere.

— Cine e de vină că unii poeți au murit în ospiciu?

Gelu tremura aproape, și veni spre el îngrozit.

— « Cum? dumitale îți se pare firesc, și o spui cu atâta seninătate, că poeții trebuie să moară în ospiciu? ».

— « Eu știu că până la urmă orice talent răzbate », răspunse pictorul cu un ton de plictiseală tradusă ca de obicei prin învârtitul monoculului cu șnur negru în jurul degetului arătător. « Și pe urmă, ce vrei? Este o fatalitate... ».

— « O fatalitate? », izbucni îndurerat Gelu Ruscanu. Se opri apoi din mersul agitat, și îl privi aproape amenințător... « Ceea ce numești dumneata o fatalitate este de fapt o crimă... ».

— « O crimă? ».

— « Da, o crimă ignobilă... Accepți, cu indiferență un adevărat asasinat... ».

— « Fie și o crimă, dacă vrei să spui așa... Pe mine cuvântul nu mă sperie... Pierde atâta lume, că dacă aș sta să mă gândesc la toate crimele care se comit, nu aș putea să mă ocup de pictura mea ».

— « Cum poți să spui asemenea lucru? », întrebă fierbând Gelu Ruscanu.
« Cum poate să-ți fie indiferentă o crimă? ».

Paul Lomanesco îl privi cu o ușoară și distinsă înclinare a capului spre umărul stâng.

— « Pentru mine singura crimă este urîtenia. Mi-am însușit de mult părerea amicului meu Laurent Taillade: « *Que m'importe le crime, pourvu que le geste soit beau?* ».

Gelu Ruscanu, care aștepta încordat de furie, primi parcă fraza în obraz. Rămase câteva clipe gânditor, apoi se închise în el însuși, ca și când și-ar fi strâns în jurul corpului o mantie neagră. Pe urmă reluă încet, cu o voce parcă de pe altă lume.

— « O societate care crede că o crimă poate fi frumoasă, este o societate în descompunere, care nu are nevoie de altceva și nu merită decât o lovitură cu vârful piciorului, care să-i grăbească o agonie indecentă.

Irena intră urmată de un fecior cu un cărucior pentru aperitive, bine încărcat, căci nu numai că nu îndrășnea — chibzuită în realitate — să supere pe soțul ei atât de pretențios, dar acum ținea să facă impresie lui Sinești.

— « Nu vă supărați, dar masa va mai întârzia câteva minute... Au fost aduși târziu puii, căci pictorul nostru vrea pui grași, bine hrăniți, numai dela fermă. Ii cumpărăm tocmai dela Buftea, de unde ni-i aduce cineva cu trenul.

Feciorul, după ce a împins căruciorul în mijloc, anunță incurcat și el:

— « A venit mi se pare din nou domnul care l-a căutat pe domnul Sinești. Deputatul, fără să pară surprins prea mult, îi făcu semn.

— « Poftește-l în vestibul... ». Și întorcându-se spre ceilalți: « Vă rog scuzați-mă... Vreau să văd pentru ce mă silește acest domn să abuzez de ospitalitatea d-voastră ».

Bernigrădeanu care și intrase, izbucni ne mai putându-se stăpâni:

— « Când o să știi despre ce e vorba!... ».

— « Domnule coleg... » îl privi tăios Sinești.

Dar noul venit găfâia încă, era ca un alergător în cursa Marathonului.

— « De trei ori am fost pe aici... ». De fapt spuse numai o parte din frază, apoi brusc — « Ești ministru! ».

Se produse un fel de rumoare stupefiată, vestea păru o clipă de ne crezut.

Sinești, copleșit de emoție, reluă după un timp cu vocea scăzută, puternic concentrat.

— « Ce vrei să spui? ».

— « Am vorbit cu secretarul general dela Prezidenție » găfâi celălalt.
« La cinci Premierul a telefonat lui Hariton că l-a numit președinte al Consiliului de Administrație dela Creditul Extern... Știi ce 'nseamnă asta? ».

Sinești conveni, stăpânindu-se.

— « Evident, i-a cerut demisia... ».

— « Exact. Apoi a telefonat la prezidenție să ți se facă decretul de numire la Justiție. Măine îl semnează regele, și la unsprezece depui jurământul. Să fie într'un ceas bun ».

Il îmbrățișă teatral, îndemnând aproape pe ceilalți să fie la înălțimea momentului și să-l imite pe el.

Irena încremeni fericită și se privea cu Paul care surâdea încântat. Maria singură plimba o privire absentă și vag curioasă. Gelu în schimb părea cuprins într'un pieptar de foc.

Femeia în negru, solemnă, se apropie apoi cu gravitate de Sinești: « Te felicit călduros ». Ii dădu mâna ceremonios. Sinești i o sărută în același ton, apoi Irena îl îmbrățișă protocolar, ca un general care dă acolada noului admis în ordinul unei mari decorații.

Paul porunci nervos către servitor: — « Ai pus la timp șampania la gheață ? ».

— « Sunt câteva sticle... ».

— « Adu repede o tavă cu pahare și o sticlă frapată »...

— « Mă scuzați acum, domnule Paul Lomanesco », spuse Bernigrădeanu și făcu gestul de a pleca spre ușă.

— « Lasă-ne cu scuzele acum... Noi îți mulțumim că ai adus vestea asta chiar în casa noastră ».

— « Sunt mulți care te caută de un ceas... » reluă, către Sinești, fericit mesagerul. « Prin mijloacele mele, care nu mă înșeală niciodată, am aflat că domnul Sinești ia masa astă seară aci la d-voastră... Am dat bacșiș bun servitorului său de acasă să nu mai spue la nimeni... Ca să nu mai fii deranjat, bine înțeles ». Paul conveni patinând fericit pe această întâmplare. « De acord, subscriem și acoperim cota parte a bacșișului ». Sinești care așteptase în zadar, se îndreptă spre nevastă-sa pe care o îmbrățișă, fără să observe indiferența ei.

Bernigrădeanu, se întoarse, complimentar către Sinești.

— « Cine crezi că era consternat de vestea asta la Club?... Garoiescu... Cine protesta împotriva « Vizirului »?... ».

Sinești, șopti cu fălcile încleștate, apăsă ca o amenințare.

— « Ascultă, să știi un lucru: Câți câini m'au lătrat, toți au turbat ».

Intre timp s'a adus șampania... Paul, ridică paharul scânteietor.

— « Scumpe domnule Sinești, suntem foarte bucușori, ca prieteni ai dumitale și foarte onorați în același timp, că ne este dat să fim cei dintâi care ciocnesc o cupă de șampanie cu d-ta, în clipa când îți vine vestea aceasta coplesitoare ».

Lumea asta se simțea bună, frumoasă, plină de poezie și se înduioșea de ea însăși.

Irena, foarte mișcată veni să îmbrățișeze pe Maria, care participă molatec la întreaga împrejurare.

— « Doamnă, veți înțelege cu atât mai mult emoția mea, cu cât domnul Sinești primește vestea că a devenit ministru, chiar în această casă, unde tatăl meu însuși a îmbrăcat de trei ori fracul ca să meargă la palat ca să de-

puie jurământul, în această casă în care ministrul de azi și-a început cariera de avocat strălucită, ca tânăr, foarte tânăr secretar al fratelui meu... ». Apoi, cu un soi de trimitere spre Gelu. — « Cât s'ar fi bucurat Grigore de acest eveniment, dacă pronia cerească nu l-ar fi răpit atât de tânăr încă dintre noi... ».

— « Doamnă, permiteți-mi să fac o observație », interveni Bernigrădeanu, « deși nu mai este printre noi, strălucitul ziarist și om politic Grigore Ruscanu, el a colaborat totuși la actul de azi, indirect însă prin fiul său... ».

Fu un fel de uimire pentru toți, dar el continuă.

— « Căci nu trebuie să uităm, că dacă domnul Șerban Saru Sinești este azi consilier al tronului, aceasta se datorește în primul rând domnului Gelu Ruscanu », și arată puțin ridicul și protocolar spre Gelu... « care, ca un vajnic apărător al dreptății și ca un adevărat campion al opiniei publice, a provocat înlăturarea celui nevrednic pentru ca în sfârșit, cel indicat prin meritele lui să-și poată ocupa locul cuvenit... Propun să închinăm un pahar de șampanie pentru domnul Gelu Ruscanu și pentru presa românească, această forță care garantează moralitatea vieții publice ».

Fu un moment confuz și penibil.

Gelu se prefăcu, înjunghiat, că n'a auzit. Păru și scuzabil de altfel faptul că nu ciocnește din pricina eșarfei, ceilalți se eschivară de asemeni, ciocnind până la urmă doar Bernigrădeanu cu Irena și Paul.

— « Și acum, cred că putem trece la masă, nu-i așa Irena? », spuse pictorul și ceilalți confirmară. — « Domnule Bernigrădeanu, d-ta care ai fost crainicul unei vești bune, fă-ne plăcerea și ia masa cu noi ».

Se îndreptară toți spre ușa larg deschisă a terasei. Gelu nu se mișcă însă din fotoliu, Maria șoșăi puțin în prag, și se eschivă să ia brațul lui Paul. Gelu brusc hotărât, cu un gest brutal, o reținu în ultima clipă în atelier.

Gândul că prin acțiunea lui nedisciplinată, tocmai el contribuise la venirea lui Sinești în fruntea justiției românești, îl înnebunea... Se frământa sucit, de parcă avea un pumnal între umeri, rămas acolo de câteva clipe.

— « Spune o vorbă, Maria... ».

Femeia îi răspunse cu o vagă dezolare:

— « Ce vrei să spun? ».

— « Spune o vorbă, Maria... », stăruie Gelu Ruscanu, cu o voce arzătoare... « Trebuie oare să mai dăinuie o lume ca asta? ».

Ea, neînțelegând prea bine fraza lui, care nu era decât o irupere a fierberii din el însuși, ridică ușor din umeri.

— « Ce importanță ar avea orice aș spune eu? ».

— « Orice ai spune m'ar răcori puțin... ».

— « Gelule, lumea asta nu e pentru noi... Ne depășește în toate modurile... Orice încercăm noi, iese pe dos... Unde am putea pleca? ».

Cu pumnul încleștat pe marginea lăcuită a pianului, Gelu își apropie fața de așez.

— « Maria, acest Sinești care a ucis, nu va fi ministru... ».

Maria, ghicind se ridică îngrozită.

— « Scrisoarea ? ».

— « Scrisoarea nu mai are nicio importanță... Este în mine o lege care nu poate fi atinsă de nimic material. Lupta a devenit un comandament ».

Maria, fu cuprinsă de teamă, ca o frunză de o flacără.

— « Gelule, ai să publici scrisoarea ? ».

Bărbatul din fața ei răspunse, de pe acum îndepărtat de tot, de ea de-așemenea .

— « Scrisoarea nu mai are nicio importanță, chiar dacă ar fi un simplu mijloc... Totul a devenit inevitabil... ».

Maria îl apostrofă cu o convingere limpede și adâncă.

— « N'ai să publici scrisoarea. N'ai dreptul... Nu-ți aparține... Intretine și ei sunt eu și tu ești însăși ființa mea... Nu vei putea. Ar trebui ca un râu să înceapă să curgă în sus, spre propriul lui izvor, pentru ca tu să fii în stare de o asemenea ticăloșie... ».

— « Nu te mai bizui pe mine... Maria. Stăm azi fiecare sub altă stea, decât atunci când s'a întâmplat ceea ce tu vrei să rămâe neschimbat. Am văzut după aceea și am înțeles alte lucruri decât le vedeam împreună... Am văzut un joc, jucat numai pentru mine însumi, și de atunci am alți ochi, mintea mi-e alta... ».

« — N'ai să faci asta... », îi șopti ea, într'o rugămintă desnădăjduită.

Gelu era însă înnebunit de această reușită pe dos a diletantismului său politic. I se păru că singura soluție e să meargă până la capăt.

Apăru iritat și bănuitor, Paul Lomanesco, care se întorsese din pavilionul în care era pusă masa, ca să-i silească să vie cu el.

— « Ce-i asta, ați rămas să vă spuneți anecdote? Vă așteaptă lumea la masă ». Și se grăbi să ofere cu poză cavalierească, brațul său, femeii. Maria îl privi năucită, îngrozită că el ar putea întrerupe această convorbire de care depindea poate viața ei, și în care el cădea ca o bârnă prăbușită într'o sală de operații, când bisturiul atinge zonele inimii. Ochii ei mari, de sălbăticune nervoasă, și așa neliniștiți tot timpul, căpătără dintr'odată o palpăire de flacără, iar mâinile i se frământau în gol. Se gândi însă în aceeași clipă că dacă pictorul acesta ar fi bănuir despre ce este vorba, ar fi devenit și mai insistent, și numaidecât gura ei înroșită, fiindcă își mușcase buzele până la sânge, se schimbă într'un surâs strepezit, care în contrast cu panica ochilor negri, îi dădu o frumusețe parcă năpământească. Părea cuprinsă de o veselie smintită.

— « Venim numaidecât, Domnule Lomanesco, numaidecât... Imi spunea Domnul Ruscanu... îmi spunea... Era ceva... » și nu găsea cuvintele cum un picior lunecat în spre prăpastie, nu găsește puncte de sprijin, căutând în gol.

Paul Lomanesco, patinând ca de obicei peste tot ceea ce era real, ca un orb cu ochii deschiși, nu observă sbuciumul ei, și cu un fel de autoritate de intelectual distins, întrebă mirat:

— «Știe domnul Gelu Ruscanu, anecdote atât de interesante?».

O clipă privirea lui Gelu se fixă asupra lui, ca un ac de colecționar asupra unei gănganii care îl încântă.

— «Dacă știe anecdote?», întrebă Maria cu un soiu de rânjă disperat. «Ah, nici nu știi ce meșter fără pereche este în privința asta... Ah, ce am râs», și tânăra femeie hohoti iar într'un râs smintit.

— «N'ași fi bănuit niciodată că domnul Gelu Ruscanu știe să povestească anecdote picante», reluă senin și incredul celebrul pictor.

Gelu privea neliniștit sbuciumul nervos al Mariei, exasperarea ei că s'ar putea ca indiscretul curtenitor să nu plece, dar simți nevoia să-i răspundă tot printr'o replică indirectă.

— «I-am spus doamnei, dragă unchiule, o anecdotă delicioasă, una cu o crimă, cu o adevărată crimă, care te-ar încânta și care-ți convine de minune». Este de cel mai mare folos în consecințele ei îndepărtate, pentru frumosul dumitale *turn de fildes*, spuse el cu un ton aproape șuerat, amar. Dar iremediabil senin, pictorul nu observă nici accentul ironic, nici aluzia, care îl indica și pe el drept profitor al crimei lui Sinești. Insistă cu obișnuitul lui surâs distins, punându-și monoculul:

— «A, atunci vreau să mi-o spuneți și mie, neapărat, vreau să mă amuz și eu».

— «Ți-o va spune numaidecât doamna Sinești, eu trebuie să plec neapărat la redacție», îi spuse Gelu sarcastic și vru să plece spre ușă.

Maria tresări, înjunghiată.

— «Domnule Lomanesco, vă rog, vă rog, lăsați-mă câteva clipe cu domnul Ruscanu... Nu pot asculta cu martori anecdotele prea picante... Ah, lăsa-mă câteva clipe», și cu un gest pe care se părea că nu-l mai făcuse niciodată în viața ei, atât era de stângaciu și de crispat, îl împinse, cu același râs smintit, pe seninul artist spre terasa ușa terasei, pe urmă se întoarse și se prăbuși, fără să spuie o vorbă, în fotoliu.

Gelu se apropie de ea cu o nesfârșită duiosie.

— «Maria, fă tot posibilul să-l convingi pe Sinești să nu primească Ministerul Justiției...». Accentuă cu o amară intenție «Justiție»... «Fă tot ce poți ca să-l împiedici pe Sinești să fie ministru...».

Ea se ridică din fotoliu ca hipnotizată.

— «Dacă vei face ceea ce plănuiești, mă doare un singur lucru: gândul că nu ne vom mai vedea niciodată...».

Gelu, cu capul proptit în piept ca un crucifix, ocoli răspunsul.

— «Mai bine ar fi să-l împiedici...».

Făcu câțiva pași spre terasă, se opri crispat în loc câteva clipe, apoi plecă spre ieșire, hotărât, ca de platină.

Maria Sinești rămase îndelung îngândurată, năucită, sprijinindu-se de spătarul înalt al fotoliului englezesc de pluș vișiniu. Fața ei, albă catifelat de obicei, părea acum albă ca varul. Paul Lomanesco, intrigat că încă nu venise la masă, reveni în atelier și, fără să înțeleagă, fără antene pentru realitatea din jurul lui, văzând că e singură, îi declară cu un gest, larg, pe care el îl socotea probabil inspirat.

— « Cât ești de frumoasă... Rămâi așa, ca să mi te întipăresc bine în minte. Vreau să te pictez, rezemată de acest fotoliu ».

O bucată de vreme, Maria Sinești, năucită de brutală hotărîre a omului pe care îl iubea încă, rămase prăbușită în fotoliu, fără să-și poată da seama de cele ce se întâmplă cu ea. Lomanesco, mereu fără simțul realității, incapabil să înțeleagă ceva din întâmplarea la care participa cu o euforie de păun involt, îi schița cu gesturi teatrale, care-i deveniseră a doua natură, silueta, cu cărbune pe pânza cenușie. Atât de puțin își vedea cu adevărat modelul, încât în afară de contur, pe care-l trasă cu destulă exactitate și eleganță caligrafică, nu observă dezolarea istovită a ochilor, cutele adâncite de o parte și de alta a gurei, îndoirea de arc a umerilor.

— « Ești încântătoare... rămâi, rămâi așa... niciodată n'ai fost mai frumoasă. Aș face orice nebunie pentru o femeie atât de nostimă... »

Adjectivul « nostim » îi păru femeii desmeticite atât de nelalocul lui, încât avu ca un soi de convulsione în desgust și se ridică iritată.

— « Doamne Lomanesco, trebuie să mergem neapărat la masă... Suntem nepoliticoși cu ceilalți ». Gestul însuși de a se ridica brusc, îi stimulă hotărîrea de a face față situației. Obişnuită cu disciplina în purtări, de acasă, redeveni femeia de lume, cu ipocrizia iscusită și amabilă, exercitată în jocul minciunilor convenționale.

Cei dela masă, sub impresia copleșitoare a evenimentului, trecuseră însă cu ușurință peste absența celor din atelier. Sinești se trăda doar prin faptul că nu scotea o vorbă, întors cu totul în el însuși, uluit de perspectivele care i se deschideau. Bernigrădeanu și Irena dimpotrivă, găsindu-se numai în faza unor probabilități doar schițate, vorbeau agitat, comentând cu o fierbere emotivă amănunțele întâmplării. Ioseph, ajutat de fata în casă, lua de pe masă farfuriile aproape pline, căci nimeni nu putea mânca de înfrigurare, și cu gesturi înmănușate în alb le pune pe tava de argint, pe care o purta după el fata în rochie neagră și șorțuleț alb. Lomanesco încercă să explice că avusese un moment de inspirație, dar era de prisos căci nimeni nu era curios să știe de ce întârziaseră cei doi, de ce lipsea Gelu Ruscanu.

Cu toate că ziua fusese foarte caldă, aci între copaci și răzoarele de flori, era răcoare.

La drept vorbind imensa grădină era îngrijită numai în jurul casei, dela care porneau două, trei alee așternute cu pietriș, unele și cu pergolă detrandafiri agățători. Restul era în părăginire. Mai ales, pe sub plop și liliaci, din

pricina umbrei și a trunchiurilor groase, încărcate de mușchiu, pământul era micșorat. Se poate să fi fost și din pricină că era aci unul din izvoarele pârâului Bucureșticăiei, dispărută azi, ale cărei ape sunt îndreptate spre canal. Pe vremuri, deasupra izvorului se construise un fel de mică peșteră în facsimil, de ciment, vopsit în verde, acum acoperită și ea de vegetație pălășită, cuib de broaște și alte soiuri, târătoare.

Se auziră din nou câinii lătrând cu furie și după un timp feciorul se întoarse anunțând între ghilimele că «doi domni și o doamnă» au sunat la poartă și cer stăruitor să vorbească cu «domnul». Din vasta lui experiență, și numai din privirea lui sigură, bătrânul fecior știa să dea aceluiaș cuvânt nuanțe diferite. De pildă, un lucru însemna «domni» la poartă, iar altceva, cu totul deosebit, ca altă specie, însemna cuvântul «domn» când era vorba de stăpânul casei.

Intr'adevăr la poarta de fier căptușită cu tablă, sunaseră, stârnind mânia câinilor, doi pictori boemi și prietena tânără, și sărăcăcios îmbrăcată, a unuia dintre ei.

— «Nu le-ai spus că suntem la masă?», întrebă iritată, cu umerii înălțați Irena, de parcă sta să cadă pe spate.

Feciorul răspunse încurcat că deși le-a spus acest lucru, cei de afară nu se supăraseră de loc, zicând că așteaptă afară în stradă, până când se vor scula domnia delă masă.

Cu toată frăgezimea lor, nici puii de Mai fripți nu avuseseră trecere și rămăseseră în farfurii abia atinși. Era prea complicată desfacerea lor pe farfurie pentru niște oameni nervoși, cărora nu le mai ardea de mâncare. Sinești ceru voie, cu un soi de dezolare, să fumeze, fiindcă era prea frământat iar fumatul îi era necesar ca un alibi al gesturilor. Irena, care în altă împrejurare ar fi considerat această cerere în timpul mesei, ca o grosolană injurie pentru gazdă, încuviință cu o privire aproape înduioșată. Toți înțelegeau să respecte tăcerea îngândurată a omului de care sperau să se agațe, spre un destin social unic, căci norocul de a fi intim cu un puternic al zilei, care printr'o simplă semnătură putea să crece situații în câteva minute, era socotit ca o întâmplare cu totul rară pentru cei interesați. Luna nouă răsări albă, spre apus, sub streșina chioșcului, și Irena își atinse cu speranțe noi nelul de aur și briliante de pe degetul ei arătător.

Dar nu numai «turnul de fildeș» își pritocea înfrigorat poftele și se simțea împospătat de speranțe noi, ci și cei de afară din stradă, priviseră bucuroși arcul mic de argint al lunei noi, printre plopii înalți cu frunză fremătătoare. Chiar cel mai greci la trup și la obraz dintre cei doi bărbați, care se așezaseră pe marginea trotuarului țărănește ca pe scăunele joase, începuse să suradă la glumele cu care îl îmbiau ceilalți doi. Fusese adus cu sila de ei, dar acum protestarea lui, era mai mult o acceptare, chiar dacă mai stăruia înmuiaț.

— «Cred că facem o greșeală... Lomanesco are să se supere că îl scoatem dintr'ale lui».

Tânăra femeie, deși avea aproape treizeci de ani, părea o copilăndră, mai ales îmbrăcată într'o rochiță pestriță de vară, care-i lăsa brațele subțiri goale. Stătea rezimată de trunchiul un ui teiu puternic, pe care trotuarul primăriei îl cruțase, îngăduindu-l în calea trecătorilor, și fuma. Iși încreți figura mică de asiatică frumoasă, într'un suris plin de căldură și prietenie.

— « Să se supere ? Crezi că se poate supăra vreodată un om care locuiește într'o casă și într'o grădină ca aceasta ? Oamenii aceștia, care sunt deasupra mizeriilor vieții nu cunosc necazurile, ca florile și ca ființele din paradis. Oamenii aceștia, când izbutești să ajungi până la ei, fac binele copilăroși și mirați. Numai lupta grea pentru existență înăsprește și înrăutățește pe oameni, dar sunt convinsă că nevasta lui Lomanesco, și el însuși, nici nu au măcar noțiunea banului. Când va afla că ți-e soția bolnavă, va merge el personal la ministru ca să-ți obțină aprobarea pentru un tablou ».

Mitrache, care își rezămasese coatele de genunchi și își ținea în palme obrazii trași, pe mușchii lor tari și aspri de flăcău dela țară, fără să se gândească exact la sensul vorbelor pe care ea le înlănțuia cu o vioiciune plină de căldură, îi adresă un surâs recunoscător. Adriana și prietenul ei, îl aduseseră aproape cu sila. Locuiau toți împreună, tocmai pe lângă noua gară care se construia la Obor, într'un pavilion părgănit dintr'o fostă vie, întovărășiți într'un menaj boem, el cu soția și un copil de doi ani și ceva, deoparte, ceștilalți doi îndrăgostiți, de altă parte, care se certau și se împăcau cu furie de câteva ori pe an. Amândoi bărbații erau, în jurul vârstei de treizeci de ani, socotiți printre frunzașii generației lor, și lucrau cu nădejde, sperând să poată, printr'o expoziție comună, să iasă la suprafața necazurilor materiale.

Pavilionul urma să fie dăruit pentru o linie de garaj, dar nici așa nu mai era de locuit din pricina prafului de cărămizi și moloz dela magaziile gării. Mai ales că dela o vreme, de când fusese rupt gardul, începuse să se arunce în jurul lor gunoaie, tinichele ruginite, cărpe murdare ca pe un maidan.

Suferea mai cu seamă Elvira, soția lui Mitrache, care fusese cu doi ani în înainte bolnavă, după nașterea copilului și care, în timpul din urmă, arăta toate semnele unei maladii galopante. De câțva timp nu mai putuse părăsi patul. Odată cu primăvara, pe care o așteptau toți cu nerăbdare, reîncepuse și lucrul pentru liniile de gara j și, cum luna Mai fusese secetoasă, nori de praf, din pământul uscat, zobit în picicare, dar și de cărămidă, acopereau totul. Cele două pogoane de vie ale casei părăsite nu fuseseră propriu zis expropriate, dar exproprierea gării în construcție le năruise. Vița se uscaseră căci nu mai putuse fi lucrată, cașii, gutuii și cireșii nu mai dădeau nici frunze ca lumea. Câțiva corcoduși singuri, în via, căreia i se furase de către salahori și gardul, mai dăinuiau, ca pe un maidan, albiți de praf. Asta fusese soarta tuturor viilor care înconjurau lacul Fundeni. Deveniseră toate maidane, iar casele, cu pridvoare de lemn și turnulețe acoperite cu tablă roșie, se dărâpăneră. Intr'una din ele, pe o chirie de nimica toată, căci proprietarii erau mulțumiți acum ca să mai fie cineva acolo, să nu se pară părăsite ca să nu

fie și jefuite de uși și ferestre, locuiau, cum am spus, pictorul Mit-rache Anghel cu soția lui și un copil de doi ani, într'una din camere, Liviu și Adriana, într'alta. Odaia mare de tot din colț fusese transformată în atelier. Sincer vorbind, pentru acest « atelier » ei erau invidiați de toți foștii lor colegi dela belearte, dintre care mulți dormeau iarna pe sălile Gării de Nord, iar vara prin grădinile publice. Se descurcau neînchipuit de greu. O masă bună era o sărbătoare, de altfel foarte rară. Iși înșelau foamea cum puteau, fericiți totuși că au o locuință unde să se poată adăposti și lucra, pe nimica toată.

De un an și jumătate însă, nu mai era de trăit pe acest maidan prăfuros și era din ce în ce mai limpede că boala atât de grăbită a Elvirei era și din pricina degradării locuinței. Acum nu mai aveau decât un singur gând. Să fugă cât mai departe și cât mai curând. Suferințele tinerei femei istovite, care mai trebuia să poarte și grija gospodăriei și a copilului, le înnegreau inima, îi îmbolnăveau și pe ei toți de grijă și amărăciune umilitoare. Aflaseră prin-tr'un camarad de comanda pe care o pregătea Ministerul Lucrărilor Publice și deodată fulgerase pentru ei, albă în înaltul albastru al cerului de primă-vară, nădejdea nebună a unei schimbări posibile. Fuseseră cuprinși de o agitație care-i făcea să pară tot timpul bolnavi, cu febră. Vestea o adusese Adriana și o adusese greșit înțeleasă. Ei socoteau că ministerul oferă șapte mii de lei pentru toate șase tablourile și erau înfrigurați de gândul că ar putea să li se încredințeze lor, adică lui Mitrache, comanda unuia singur dintre cele șase tablouri. Ingrămădiți pe o masă de brad, pe care mai erau farfuriile în care mâncaseră, cei trei făceau cu creionul în mână socoteli ameteitoare, de ce ar putea face cu cei o mie și ceva de lei, pe care socoteau că i-ar putea căpăta. Până la urmă căzuseră la învoială că nimic nu era mai cuminte decât să cumpere pe lângă Curtea de Argeș o casă țărănească, într'o livadă de două pogoane de pruni. Liviu care lucrase la executarea unor reproduceri de pe Biserica Domnească, știa mai sus pe deal, o astfel de casă cu două camere mari sus, cu gărlciș și un grajd, care ar fi putut fi luată cu vreo șase sute de lei. Puteau să mai cumpere cu 300 de lei o vacă de lapte, doi purcei și o duzină de păsări. Liviu mai cerea să se cumpere un fierăstrău, două rân-dele, ciocan și minghinea, căci pretindea că se pricepe ceva la tâmplărie și ar fi lucrat toată vara ca să transforme căsuța lor într'o adevărată vilă, pe care o și vedeau zugrăvită de ei toți în mod fantezist. Drumul ar fi costat pentru toți patru, cu bruma de bagaj pe care o aveau, vreo optzeci de lei. Un sac de făină, douăzeci de lei, zece banițe de porumb alți douăzeci de lei. De o sută de lei aveau să cumpere pânză, uleiuri și vopsele. Adriana cerea să se facă din prima zi un scaun lung de grădină pentru Elvira, care avea să stea toată vara întinsă la soare, în aerul cu miros de fân cosit și flori de câmp, cu cana cu lapte alături, ea atât de istovită și atât de însetată de odihnă. Se îmbătau nebunește cu planuri, goale ca niște cupe de chef pe scenă, îngroziti de lipsurile care îi măcinau, arși de gândul unei vieți noi.

— « Intr'un an facem material pentru două săli și stărnim vâlvă », declara cu voce moale între prieteni, puțin răsfățată, Adriana, căreia entuziasmul îi anima doar mâinile și surâsul cald de păpușă asiatică. Socoteau că aveau dreptul să spere asta, fiindcă într'adevăr toți trei erau socotiți de camarazii lor drept frunțași ai celor care absolviseră școala de belearte în ultimii cinci ani. Cum se întâmplă de obicei în asemenea împrejurări, tocmai selecțiunea asta care se realizase în stima pe care le-o arătau cei din jurul lor, îi unise și în viață pe acești trei camarazi, Elvira nefiind din lumea pictoricească, ci o fostă elevă a unei școli de sericicultură, o dragoste de liceean a lui Mitrache, care, ca și ea, era dintr'o comună de pe lângă Oltenița, amândoi fii de oameni cu totul nevoiași. Toți trei fuseseră primiți în fiecare an la « Saloanele » pe care le deschidea « Tinerimea Artistică » într'o imensă baracă-panoramă de pe locul și azi viran, pe care se plănuiește ridicarea unei primării monumentale. De altfel după războiul mondial, asociați cu un alt pictor cu câțiva ani mai în vârstă decât ei și cu un sculptor, elev al lui Bourdelle, au format « Grupul celor cinci » care a constituit prin expozițiile sale o parte integrantă a mișcării plastice din România. Acum, necunoscuți, erau însă nespuse de săraci și roși de lipsuri, exasperați de neazuri. Suportaseră totul cu un curaj boem, dar boala soției lui Mitrache îi îngrozea. Se întorceau cu inima strânsă seara acasă, știind că o găesc din zi în zi mai rău. Ea, tocmai ca să nu-i sperie, nu încetase până în ultimul timp să ducă, tot mai palidă, tot mai înghețată de nădușeli reci, treburile casei. « Eu sunt pe lume să vă slujesc pe voi, care sunteți artiști și trebuie să vă ocupați numai de pictura voastră. Dacă nu mai sunt în stare să țin nici o mătură în mână, nici nu mai e nevoie să mai trăesc ». Fierbințala moale a mâinilor ei, le stăruia, luându-le tot curajul, în palmă.

Nu cunoșteau mai pe nimeni, dar li se spusese că fără o recomandare a vreunui personaj important, nu va sta nimeni de vorbă cu ei, că nu vor putea trece nici măcar dincolo de ușierii în uniformă, ai cabinetului. Asta îi cam descurajă puțin, dar seara, în timp ce Elvira gemea cu o privire de câine, pe divanul din atelier, neputând rezista ispitei, făcură din nou, bugetul viitoareii strămutări, în aer curat, într'un sat de sub munte. Deslegarea acestei încurcături o găsisse Adriana, care tocmai citise în gazetă o informație despre audiența pictorului Paul Lomanesco la Palat. O scrisoare de recomandare a celebrului lor confrate le va putea deschide negreșit ușa, atât de strașnic păzită, a ministrului cu iscălitură prețioasă.

— « Cum o să ne recomande, dacă nu ne cunoaște, dacă nu ne-a văzut niciodată »? mârâise Mitrache, care de altfel nu primise, fără șovăire, nici ideea de a face o lucrare de comandă. Fusese nevoie ca Liviu să-i amintească plin de îndârjire, că toate lucrările Renașterii, în arhitectură, pictură și sculptură nu fuseseră decât comenzi, ca să-i mai îndoie și adoarmă orgoliul excesiv. « Și pe urmă, nu știu cum să vă spun, îmi vine greu să mă duc la ministru cu recomandarea lui Lomanesco în buzunar ».

— « Nu te recomandă Lomanesco », isbucnise Adriana mânioasă. « Te recomandă asta și asta... și asta ». Luase din teancul de pânze rezemate de perete și podea, una la subsioară, alta în mâna stângă, alta în mâna dreaptă, și pornise de-a-dreptul spre ușă. « Am plecat, veniți după mine ».

Au ajuns-o abia când trecea peste terasamentul de pământ proaspăt fărâmicios pe care încă nu se așezaseră linia de garaj. Adresa pictorului le era cunoscută, fiindcă « Turnul de fildeș » era obiectul conversațiilor obișnuite la școală și juca un deosebit rol în visurile viitorilor meșteri ai penelului.

Acum așteptau pe trotuar în fața casei, sub conducerea energetică a fetei, care rezemase lucrările de zidul faimos și sprijinită când de felinar, când de teiul mare cât un stejar, pe care-l respectase trotuarul primăriei, le explica din nou, de ce e convinsă că vor izbuti. Nu era de conceput ca un mare artist ca Lomanesco să nu-și dea seama de valoarea unor lucrări ca pânzele lui Mitrache pe care le aduceau cu ei. Greutatea era, recunoștea și ea, să poată ajunge până la el. După asta totul ar fi mers ușor ca o scrisoare pusă la cutie.

— « Și pe urmă nu se poate ca o lună nouă atât de frumoasă și un teiu care te zăpăcește cu mirosul lui, ca ăsta, să nu ne poarte noroc ».

Așezat pe trotuar, cu obraji trași, dar muschiuloși sprijiniți în palme, Mitrache tăcea cu un soi de încordare, sugând din capătul de țigare răsucită în palmele lui puternice. Liviu care era mult mai șuiu, cu fruntea boltită, peste sprâncenele mari îmbinate, negre, deși el era blond și uscat la față, își aproba prietena cu maxilarele lungi și subțiri încleștate mut în clătinări convinse afirmative.

Cei dela masă, cu excepția lui Sinești, continuau să fie agitați și vorbăreți. Aveau prea multe de spus, evenimentul îi copleșea. Când ajunseră la înghețată, Sinești fusese căutat la telefon de către șeful de cabinet al Lucrărilor Publice, căruia i se comunicase, la cerere oficială, unde se află, anume din partea ministrului său, că toate cele șapte tablouri au fost aprobate pentru pictorul Lomanesco. Dar acum noul ministru al Justiției se mulțumise să spună un simplu « bine » și, după ce comunică vestea Irenei rămase mai departe pe gânduri. Incepuse deci să și funcționeze sistemul serviciilor interministeriale, care da adevărata valoare practică puternicului post pe care-l va ocupa. Datorită acestui sistem, el știa că va obține orice, dela oricare dintre colegii lui, ca și când orice chestiune ar fi depins de propriul lui minister, căci fiecare din ei avea de cerut câte ceva celorlalți. Titularul Lucrărilor Publice se grăbise să-i anunțe aprobarea lui Lomanesco, fiindcă o societate de antrepriză în care era personal interesat, avea un proces, pierdut la început și recâștigat, în recurs nesigur la Casație. Cazul îi era cunoscut lui Sinești, ca avocat și acum știa că va putea obține orice va dori la acest departament. Soția sa, care era încă în panica amenințării lui Gelu Ruseanu, nu-și putea stăpâni jocul reflexelor întotdeauna exagerate la ea, decât aruncându-se într'o discuție despre flori, care nu interesa de altfel pe nimeni, ca într'un

chef desnădăjduit. Pergola, care lega chioșcul de terasă, era toată înflorită și ciorchinii lungi și violeți de glicine se continuau pe cei patru stâlpi susținători ai coperișului, se strecurau ca niște brațe spre masa lungă, albă, încărcată de cristale, porțelanuri și argintărie. Când Lomanesco auzise comunicarea lui Sinești că i s'a aprobat comanda de tablouri, primise știrea destul de rece, căci în forma asta era prea abstractă pentru el, dar când nevastă-sa îi șopti emoționată, pe furiș, că vor putea cumpăra vila de la Menton, întâmplarea căpătă pentru el ființă concretă, căci se și văzu instalat pentru multă vreme în mediul acela cosmopolit, al coastei de Azur, către care îl împingeau toate ispitele obscure ale structurii lui de snob. Fu atât de copilărește bucurat de comandă, că îi fu frică să nu se compromită și să-și piardă reputația de om de lume blazat cu superioritate, arătându-și expansiv satisfacția.

Unul dintre dogii danezi uriași, cel cafeniu stropit cu alb, își așezase capul cât pumnul lucios cu urechile mici, ascuțite și drepte, cu fălcile de trei ori cât craniul, pe parmalăcul chioșcului și privea înăuntru plin de o serioasă curiozitate. Lomanesco se duse la el, bucurat că poate să-și ascundă emoția, mustit de perspectivele îmbelșugate ale plecării în streinătate, încercând să mângâie animalul voinic și lucios care-i privea pe toți cu sentimentul puterii lui, cu un liniștit dispreț parcă pentru jocul patimilor lor lacome vulgar agitate.

Trecuseră vreo două ceasuri, cornul lunii își terminase scurta lui apariție și cei de afară, de pe trotuar, care priveau impresionați porțile de fier ale «turnului de fildes», nu îndrăsneau să-i mai turbure aristocratica seninătate, și idilicul lui mister, cu pământestețile lor necazuri. Cei care-l locuiau, cei care aveau fericirea să fie primiți ca musafiri, gândea mereu Adriana, nu puteau cunoaște usturimile meschine ale nevoii de bani, pentru ca în asemenea lume, bogată, puternică, plină de noblețe, nevoile de bani nu se pun, nu au niciun sens, averile se dăruiesc celor ce au nevoie cu un surâs, ca buchetele de flori. Asemenea oameni trec prin viață cu sufletul limpede și înalt, ca albastrul acesta cristalin al nopții de Mai.

Feciorul, care îi credea plecați de mult, fu mirat când îi descoperi din nou la poartă.

— «Nu cred să vă poată primi astă seară. Musafirii vor pleca târziu. Veniți d-voastră mâine...».

Adriana se apropie de el trăgând din țigare, și cu gândul la femeia bolnavă de acasă, îi spuse cu vocea ei rotundă, târăgănată:

— «Ascultă, șefule, nu plecăm de aci, până nu ne primește. E ceva urgent. Vom dormi pe trotuar la nevoie».

Când, după multă șovăire, Joseph comunică pictorului hotărîrea celor dela poartă, acesta enervat, îi spuse să-i aducă numaidecât pe terasă.

Celor trei acum nu le venea să creadă că sunt primiți. Mergeau în urma feciorului pe poteca pavată cu cărămizi mici, roșii care lega poarta cu casa, și caldarâmul li se părea de cauciuc, atât erau de turburați. Când îl văzu pe

Mitrache, cu umerii lui voinici de hamal, numai în vestă, căci în zăpăceala lui așa plecase, Lomanesco nu mai pricepu nimic. I se anunțaseră niște pictori, dar flăcăul acesta cu fața aspră părea mai curând un zugrav care vine dela lucru. E drept că frumusețea de păpușe asiatică a fetei subțiri în rochița de stambă pestriță îl surprinse. Iși potrivi monoculul întrebător. Fața ei copilăroasă cu ochii mici, deveni numai linii oblice într'un surâs viu.

— «Maestre, vă rugăm să priviți aceste tablouri, vrem să cunoaștem părerea d-voastră» și îl duse sub tripiedul cu cele trei lămpi puternice.

Mirat că i se cere atât de puțin, se alipi de fată, căutând direcția bună a luminii.

— «Și pentru ca să cunoașteți această părere, erați hotărâți să dormiți în stradă?», întrebă apoi, surâzând.

— «Maestre, priviți vă rog», stăruî fata, care-și simțea inima în gât.

Lomanesco privi tablourile, care nu-l interesau, cu o afectare distinsă. Unul reprezenta o poartă grea de mănăstire, cu lemnul vechiu, lucrat în coloare viguroasă, aspră, altul un gard de zid înflorit de clematite, coborând frânt, trepte de piatră albă, tocite, iar cel mai mic era chiar portretul Adrianei, fragilă și luminoasă în același timp, de un relief de bujor alb.

La fiecare dintre ele, Lomanesco jucă, plin de amabilitate, comedia unei distante satisfacții. Fericită, Adriana îl rugă să le primească din partea lor, scuzându-se că nu au avut posibilitatea să le înrămeze.

Protestă amabil mereu, și când văzu că nu e chip să refuze, mulțumi cu o falsă căldură, mai mult ca să facă plăcere fetei. Liviu începu să prindă puțină nădejde.

— «Maestre, reluă cu un surâs sfios, Adriana, ne-am permis să vă deranjăm cu o mare rugămintă... Ministerul Lucrărilor Publice face o comandă de șase tablouri și v'am fi toată viața recunoscători, dacă ne-ați da câteva rânduri către ministru, rugându-l să încredințeze comanda unuia dintre aceste șase tablouri, camaradului nostru Anghel», și-l arătă cu privirea pe Mitrache, care rămăsese cu fălcile încleștate, neștiind ce să facă și ce să spună.

Lomanesco rămase o secundă împietrit. Întâmplarea cădea ca un pietroi în farmacia lui sufletească. Scoase batista din buzunarul dela piept ca să-și șteargă foarte încurcat monoculul.

— «Doamnă... domnișoară...», reluă un timp, regăsin du-se «sunt foarte încurcat, fiindcă, vă spun drept, n'am făcut niciodată asemenea intervenții și mărturisesc că asemenea chestiuni prea materiale sunt foarte străine de felul meu de a fi. E vorba de o cerere care mă stânjenește... nu sunt cu ministrul Lucrărilor Publice în relații care să-mi îngăduie să-i prezint o asemenea suplică...».

— «Dar maestre, reluă Adriana disperată, pentru d-voastră este o nimica toată, iar pentru noi... pentru noi...» și bălbâi, «ne-ar întoarce viața ca un scrânciob».

— « Da, dar e vorba de comenzi, de bani, de socoteli... o să râdeți dacă vă spun că sunt atât de străin de asemenea lucruri, încât nici n'aș ști ce trebuie să-i scriu în scrisoarea de recomandare, cum spuneți că îi zice ».

Toate explicațiile cu inima frântă ale Adrianei nu-l putură scoate din această dezolare amabilă a lui, de a nu le putea fi de niciun folos...

Era prea sus, prea nepământesc pentru asemenea chestiuni meschine.

De câteva ori Mitrache pornise spre poartă, dar fata se arăta atât de îndârjită, de stăruitoare, încât trebui să se oprească locului. Dogii alergaseră în salturi lungi și moi spre terasă, dar prezența stăpânului, îi făcea blânzi. Ca să scape de musafirii nedorți, Lomanesco încercă să le ofere țigări, cu un gest de falsă camaraderie. Adriana nu se hotărâ să se dea învinsă, căci gândul femeii bolnave de acasă o făcea să-și înfigă unghiile în palme de durere. Ca să scape din încurcătură, pictorul spuse servitorului care trecea să aducă pe terasă cafele pentru stranii lui musafiri.

Când văzu pe Joseph trecând cu tava cu cafele, Irena avu bănuiala că se întâmplă ceva neplăcut și porni spre terasă proptindu-se grăbită în bastonul ei cârjă. Cei trei se sculară de pe fotoliile de trestie intimidată de această doamnă severă în rochia ei de dantelă neagră, cu profilul ascuțit, cu maxilare puternice, dar cu un atât de mătăsoș păr savant albit, care-i da totuși un aer de tinerețe și feminitate. I se explică și ei despre ce este vorba.

— « Mărturisesc că totuși nu sunt prea lămurită... ». Rămăsese în picioare pentru ca acești oameni care i se păreau în limbajul ei « ordinari » să nu se așeze din nou în fotoliile de trestie, în prezența ei.

Adriana reluă cu mai multă căldură explicațiile pe care i le dăduse lui Lomanesco, convinsă în mod naiv, că doamna într'adevăr n'a priceput și că de îndată ce va ști de ce e vorba, va stărui ea însăși pe lângă soțul ei ca să le dea scrisoarea cerută.

— « Dacă înțeleg bine acum, atunci d-voastră vreți să obțineți pe căi lăturalnice, prin protecție, ceea ce se cuvine să se obțină numai prin merit », reluă Irena liniștit și tăios. În loc să izbucnească într'o apostrofă, fâlcile musculuoase ale lui Mitrache se strânseseră convulsiv, pe când Liviu privea năucit, neștiind ce să mai creadă. Numai Adriana, prea încălzită și incapabilă să conceapă răutatea vulturină a femeii, continuă să pledeze gesticulând mult.

— « Doamnă, e vorba numai de merit... Mitrache Anghel este cel mai mare pictor al generației care împlinește treizeci de ani acum. Priviți pasta asta viguroasă, relieful porții acesteia. E un mare talent... E de pe acum un meșter al penelului ».

Dar Irena refuză să privească tabloul pe care i-l apropia de privire această fată elocventă.

— « Atunci de ce are nevoie să recurgă la asemenea mijloace?... » întrebă, Irena nemișcată.

— « Dacă ați ști cu ce greutate luptă, nu ați vorbi așa... Este chestiune de viață și de moarte pentru... ».

— « Toată lumea luptă cu greutate... Fiecare știe doar de ale lui... », o întrerupse femeia în negru, cu un brusc ton amar...

Adriana o privi, uimită.

— « Dumneavoastră știți ce sunt greutățile? Cu acest palat și acest parc? Imi vine să râd, doamnă. Toate ușile vi se deschid singure, pe când celor tineri toate drumurile le sunt înfundate cu indiferență și cu dușmănie... ».

— « Un talent adevărat nu poate fi împiedecat de nimic, niciodată... Până la urmă, oricare ar fi piedecile tot răzbate... » reluă Irena, tonul ei de predică.

Adriana se clătină desmeticită și dintr'odată vocea i se înmuiă de o nesfârșită tristețe.

— « Până la urmă? ».

Iși duse mânuța mică asemeni unei lăbuțe de pisică, la obraz și spuse din nou ca un lung scâncet:

« Până la urmă? Dar ce mai înseamnă să birui tocmai la capătul vieții? După ce ți-ai presărat tot ceea ce ai avut mai aproape de ființa ta de-a-lungul unui drum hain? ». Se înmuie ca o păpușe dezorientată, gata să cadă.

— « Ceea ce pretindeți d-voastră este excesiv. Il siliți pe soțul meu să abuzeze de amabilitatea ministrului în mod indiscret, și să-i îngrădească printr'un demers nedelicat, libertatea lui de a hotări așa cum îi dictează conștiința... ». Și Irena îi privi cu gura strânsă punga.

Atunci, fălcile flăcăului cu obraji tari și umeri puternici se descleșară și el spuse simplu: « Aveți dreptate doamnă. Am greșit... Iertați-ne... Bună seara ». Și porni greoiu spre poartă. Ceilalți doi, surprinși de izbucnirea lui, șovăiră o clipă și apoi porniră încet după el. Paul Lomanesco privea nedumerit, ca și nevastă-sa de altfel, această aspră întorsătură. Nu știa niciunul nici altul ce să facă. Mai surprinși fură, când aproape de la poartă, Adriana se întoarse hotărâtă pe terasă, și luă la subțioară, fără să spuie o vorbă, cele trei pânze pe care nu le-ar mai fi lăsat pentru nimic în lume, într'o asemenea casă.

Când se regăsiră dincolo de poartă, în stradă, se cercetară lung unul pe altul, ca după o deraiere, priviră, de-a-lungul și de-a-latul lui, « Turnul de fildeş ».

— « Nu e înăuntru decât frumusețea mucigaiului și a nucii găunoase » constată cu desgust Liviu, încrunțând și mai mult sprâncenile îmbinate.

Adriana era nesigură ca o trestie vinovată.

— « Ești supărat pe mine, unchiule? ».

Flăcăul o cuprinse cu un braț puternic și îi sărută obraji.

— « Nu, Adriana... Ești o fată bună... Dar muierea aceea bătrână avea dreptate. Trebuie să găsim altă cale. Nu trebuie să mai fim nevoiți să recurgem la asemenea mijloace. Pentru noi și pentru cei care vor veni după noi. Imi

ard obraji de rușine». Vorbea greoi, rupt, parcă își înădea gândurile. «Suntem îngenunchiați în ceea ce iubim... Trebuie să facem ceva...» Și își frământa mâinile mari, căutând... încercând să apuce gândurile pe care le vedea... «Pentru ca nicio Elviră să nu se mai topească fără ajutor, ca soția mea... trebuie să găsim altă cale...». Răsufla greu.

Sfârși greu ce avea de spus, respiră apoi cu pieptul plin mireasma tare ca vinul a teiului cu rădăcinile încălcate de trotuar și porni încet, în tăcere, între ceilalți doi.

CAMIL PETRESCU

AM BĂUT DIN FÂNTÂNILE VOASTRE.

*Am băut din fântânile voastre
Și inima a 'nceput să se 'ncălzească
Pomul vieții tânăr nu s'a scuturat
Ochiul meu s'a făcut curat
Și toate 'ncepură să 'nflorească.*

*Părul meu nu mai era cărunt
Pasul meu nu mai era mărunt
Gura-mi era o fragă.
Am început să râd și să cânt
Lumea mi se făcu iar dragă.*

*Mi s'a topit gândul de fier
Durerile le-am aruncat pe drum
Râdeam că viața e pară și fum
Și iar laudam lumina din cer.*

CÂNTECUL CELOR UCIȘI

*Sângele care de mii de ani a curs
Se va face un fierbinte și roșu Ocean
Ingerii îngroziți îl vor privi prin ochian.*

*Se va numi: Oceanul celor uciși.
Blesteme și rugăciuni îi vor propti malul
Și nava nu va îndrăzni să-i taie valul.*

*Dar când o lacrimă de mamă va cădea
In Oceanul sângelui, adunat de veacuri
Imensa apă din adânc va tremura.*

EMIL ISAC

INTALNIRE CU VIAȚA

În drum spre șantier am avut o surpriză care m-a înghețat. Călătoream cu un autocamion descoperit în care am încăput, mai mult îmbrânchiți, striviți, vreo treizeci de oameni. Drumul era destul de rău, hârtoape și noroaie de sfârșit de Februarie, și la fiecare smucitură ne pomeneam svârliți unii în brațele celorlalți.

Numai fetele, o gazetăriță plină de toate entuziasmele noviciatului, și o pictoriță, s'au bucurat de un regim privilegiat. Au luat loc în cabina șoferului și au scăpat de vântul tăios ce se prăvălea în rafale dinspre dealurile mărunte, cenușii, ce ocoleau orașul. Noi ceilalți, în picioare, între saci de nisip și aparate de sudură, ne mențineam un echilibru precar, în primejdie neconținută să fim svârliți peste bord. La o cotitură a drumului au apărut dintr'oa coastă niște căruțe trase de boi molateci și încărcate cu tuburi grele de oțel. În dreapta străjuia drumul o clădire în ruină, numai fiare, traverse răsucite și pereți afumați.

— E aeroportul din Someșeni, mi-a explicat cineva lângă mine. O nebunie de clădire... păcat... l-au aruncat în aer Nemții la plecare... și apoi după o scurtă pauză: nu mai avem mult și-am ajuns.

Omul care vorbea era un bărbat de vreo treizeci și cinci de ani, mai mult scund, bine legat, cu o privire ageră, sprincenele stufos împreunate. Purta o haină de piele uzată, cojită, și cizme.

— Dumneavoastră mergeți la șantier? l-am întrebat.

— Lucrez acolo.

Și când mi-a spus ultimele cuvinte mi-am dat seama că vocea îmi este cunoscută și că pe omul ăsta l-am mai văzut cândva în viața mea.

Mi s'a întâmplat însă, așa cum se petrece de obicei în împrejurări asemănătoare, să încep a-l căuta și plimba în memorie prin locuri pe unde fără îndoială că omul meu nu umblase niciodată.

O clipă am avut satisfacția, dealtminteri imediat desmințită, de a-l identifica printre foștii mei camarazi de diverse concentrări, unul la fel clădit și cu un glas asemănător, camarad de care mă leagă diferite amintiri cazone. Mi-am dat însă imediat seama că celălalt avea un fel al lui icnit de a

repezi cuvintele, de par'că i le-ar fi împins cineva din spate, în afara faptului că ăsta de lângă mine — mai târziu mi-am dat seama — era și mult mai înalt.

Il priveam hoștește, pe furiș, ca să nu-i deștept bănuiala, crezând o secundă că l-am descoperit într'un tovarăș de companie sanitară făcută prin nouă sute treizeci și opt în niște sate bântuite de exantematic. Eram gata să-l cred medic când mi-am adus aminte că nefericitul meu confrate fusese răpus de boală la sfârșitul epidemiei și că l-am îngropat cu mâinile mele, noaptea pe ascuns, într'un cimitir moldovenesc. De unde îl știu atunci pe ăsta, pentru Dumnezeu, fiindcă de cunoscut îl cunosc perfect, de unde?

Când autocamionul a oprit a sărit primul și a început să ajute oamenilor la coborîre. Am sărit rău, m'a prins în brațe și am rămas îmbrățișați în mirarea celorlalți călători, care nu mai înțelegeau nimic. Am călătorit trei ceasuri ca doi necunoscuți, și deodată efuziunea revederii acesteia patetice, ce părea că nu se mai termină.

Ei cum s'a putut să nu-l recunosc? Să fi fost oboseala nopții petrecute în tren înghesuit pe o bancă de lemn, să fie lumina alburie, lăptoasă care ne înconjoară, sau să ne fi schimbat noi atât de esențial de am ajuns de nerecunoscut, nu-mi dau socoteală.

Și la urma urmei, cine știe, poate că m'am schimbat și eu, fiindcă dacă stau și mă uit bine văd că nu e de mirare că n'am descoperit în bărbatul matur cu fața brăzdată și arsă de vânt pe colegul meu din amfiteatrul de chimie, unde-l văd și astăzi în banca de lângă fereastra ce dădea spre curtea internatului de fete, capul aplecat spre umărul stâng, fața prelungă, măslinie, trăsături fine feciorelnice și cu o voce nedecisă mereu în schimbare, așa cum l-am lăsat cu douăzeci și cinci de ani în urmă.

Și fulgerător m'am întrebat de ce continui să-l văd în poza lui liceană, când atâția ani au trecut peste amândoi și atâtea întâmplări.

Mă leagă de Virgil ăsta o dramă de adolescență.

Mi-e teamă că am pornit să descriu una și ajung la alta, dar, știu și eu, poate că lucrurile sunt împletite și că asta este soarta lor să fie povestite împreună.

Era pe la sfârșitul clasei a opta, când, din tot restul colegilor de care mă țineam departe s'a apropiat de mine, n'ași putea nici eu lămuri ce l-a împins, Virgil.

Locuiam nu departe unul de celălalt și poate că la mijloc nu era decât dorința de a face drumul spre casă împreună.

Nu știam prea multe despre el, stătea la niște mătuși bătrâne, și din tot ce mi-a comunicat în epoca aceea nu țin minte decât că aștepta să-și treacă bacalaureatul ca să se facă farmacist militar.

Cred că nici nu discutam prea multe în afara celor legate de treburile școlii, fiindcă, trebuie s'o mărturisesc dela început, omul mi se părea iremediabil neinteresant, definitiv mediocru.

Intr'o după amiază de început de primăvară însă, după multe ceasuri de hoinăreală de-a-lungul cheiului până dincolo de barieră, mi-a vorbit despre Gina.

Știu că n'am să mai găsesc astăzi la atâția ani dela întâmplare sunetul cel mai potrivit ca să-mi descriu emoția, mirarea.

Băiatul ăsta subțirel, delicat, de o sănătate șubredă, avea în ochi o lucire mereu nesănătoasă, băiatul ăsta sfios și tăcut, mereu în panică să nu calce alături, îmi vorbea despre o fată.

Nu știu unde o cunoscuse, n'am întrebat, mi se părea neiertat de indiscret să cer amănunte, dar mi-a vorbit despre ea, despre fata asta căreia nu-i țin minte decât numele mic — Gina — cu o pasiune cu o căldură, care m'a făcut încă de atunci să înțeleg că există posibilitatea surprizei și că în fiecare om rămâne întotdeauna ceva de descoperit.

Fata despre care îmi vorbea avea vârsta noastră, vârsta fetelor întâlnite pe aleele grădinii publice, dar nimic din frivolitatea pe care Virgil o judeca teribil de aspru, a fetelor din internatul de peste drum căroră le aruncam bilețele vinovate și care ne răspundeau prin scrisori la fel de condamnabile.

Fata era un om aparte, chinuit de întrebări și de febre, de probleme fără răspuns, cu nopți măcinate de insomnie și lecturi turburătoare prelungite până dincolo de hotarele vinete ale zorilor ce o găseau trează, palidă și încercănată cu ochii amari.

Mi-a vorbit despre ea ceasuri îndelungate și băiatul ăsta altminteri simplu, puțintel, găsea asemenea tonuri și asemenea convingere, încât fata a început să existe în imaginația mea, să fie prezentă în gândurile mele încrezător că într'o zi — când, nu știam, nu-mi propuneam — am s'o cunosc.

Din ziua destăinuirii lui, legăturile noastre de prietenie au devenit mai traionice și nu mai știam nici eu dacă era el care mă căuta pe mine ca să-mi povestească mereu alte lucruri în legătură cu Gina, sau eram eu care-l așteptam nerăbdător să-mi aducă vești.

Fata începuse să facă parte din viața, din preocupările mele și mă pomeneam vorbind în gând cu ea ca și când ne-am fi cunoscut de când lumea.

Nu-mi dau seama dacă Virgil înțelegea ceva — nu i-am cerut niciodată să mă prezinte — și cu toate că aflasem între timp unde locuște, nu mi-am îngăduit niciodată curiozitatea să trec pe acolo.

Mi-o alcătuisem eu în gândul meu: înaltă, cu o frunte generoasă, cu părul în desordine și ochii, mai ales ochii mărturisind toate neliniștile. Și mi-a fost de ajuns, fiindcă știam, credeam cu îndărătnicie că într'o zi ne vom întâlni și ne vom vorbi, mirați amândoi, că nu ne-am văzut până atunci.

O singură dată, mi-aduc aminte, i-am vorbit despre Gina cu oarecare familiaritate, ca despre o veche și prețioasă cunoștință și am citit în ochii lui atâta descurajare, încât n'am știut cum să repar greșala.

L-am ocolit, țin minte, câteva zile și după aceea am reluat plimbările noastre prelungite discutând, prefăcuți amândoi, despre lucruri care nu ne

interesau nici pe unul nici pe celălalt, pentru ca apoi să ajungem încet, pe nesimțite, la același subiect: Gina.

Foloseam întâlnirile cu Virgil ca să transmit fetei preocupările mele, ultimile lecturi, concluzii pe care la vârsta aceea le socoteam de nesdruncinat, și aveam secreta certitudine că Virgil mă servește și că le transmite mai departe, deși nu știu nici astăzi dacă i-a pomenit vreodată de mine.

Se întâmplau deci toate lucrurile astea pe la sfârșitul lui Mai când întreg orașul părea că se primenește pentru marea sărbătoare a verii, casele își lepădau scurteicile cenușii pentru cămăși proaspete de var, gârla curgea tot molcomă dar în culori mai darnice, iar ziua întârzia sfielnică în lumini tot mai blânde peste cartierele mărginașe cu biserici și curți pustii.

După aceea a venit subit bacalaureatul, grijile aprige imediate și inevitabila despărțire.

A urmat o vacanță tristă prăfuită într'un oraș golit de oameni și ostil. Mă simțeam singur și părăsit — Virgil plecase în anul acela la mare — fără nicio perspectivă și fără niciun gând luminos în afara aceluia că undeva în acest oraș există, da, da, există Gina.

Mi-a rămas din acele luni triste un teanc de scrisori netrimise. Le-am răsfoit târziu de tot prin anii războiului când le-am ars împreună cu alte hârtii inutile, și am zâmbit de câtă naivitate am fost în stare și de cât ridicol.

Și am râs mai ales, nu de conținutul lor, cât de starea în care le-am scris, și de gravitatea, de seriozitatea tonului lor.

Mă retrăgeam, îmi aduc aminte, în odaia din fund în care nu pătrundeam decât la zile mari, și numai acolo, în dupăamiezi lungi, toride, când soarele încingea zidurile și pătrundea cu sulii de foc prin crăpăturile ferestrelor oblonite cu hârtie albastră, în deplină singurătate și reculegere îi scriam Ginei.

Dar a trecut și asta, a venit toamna cu grijile și poverile ei, cursurile unei facultăți ce nu-mi îngăduia niciun răgaz, cu ceasurile nesfârșite cenușii ale laboratoarelor, între niște colegi necunoscuți și dușmănoși.

Plecam dimineața în zilele de iarnă înainte de a se lumina, cu geanta încărcată de cursuri, rămâneam în orele de prânz în sălile de disecție îmbucând la repezeală o felie de salam și una de pâine, lângă cadavru, și mă întorceam târziu iarăși pe întuneric cu gura sleită de mahorcă și de acid fenic, cu capul gol de gânduri dar plin de scheme, formule și clasificări.

Despre Virgil am aflat mult mai târziu abia în primăvară că a abandonat ideea farmaciei militare și că studiază literele la o facultate de provincie găzduit de o altă mătușă, soția unui cunoscut profesor universitar.

Și așa, prins de iureșul vieții, nu l-am mai văzut pe Virgil până prin treizeci și cinci când într'o seară ieșind în oraș să mai aflu vești, izbucnise războiul din Etiopia, în fața Cărții Românești, ne-am lovit față în față.

Era altul decât cel pe care l-am părăsit în seara premergătoare bacalaureatului, împlinit, fără lucirea bolnăvicioasă a ochilor, fără roșăța suspectă a

pomeților și cu un glas bărbătesc, potolit, pe care nu i-l cunoșteam. Timiditatea lui se transformase într'o gravitate, o pondere, o seriozitate care-i veneau bine și de care mă bucuram. Am discutat, firește, despre o mie de lucruri — erau doar atâția ani de când nu ne-am mai văzut — despre tot ce circula și făcea să fiarbă orașul, atacul Italianilor în Africa, dar am simțit și unul și altul că altceva aveam să ne spunem. Și fiindcă Virgil întârzia mi-am luat eu inima în dinți.

— Dar Gina? Ce face Gina?

Treceam atunci prin fața cafenelei Corso, unde un grup de studenți pletoși, vindeau cu glas violent broșuri antisemite, și l-am văzut pe Virgil că se întunecă.

— Hai să trecem dincolo.

Și după ce am traversat s'a întors către mine, de data asta cu un glas alb, oarecare, ca și când ar fi citit numele unei firme.

— Cum, nu știi?

— Nu.

— S'a sinucis.

Mărturisesc că în prima clipă nu mi-am dat socoteală, și o secundă mi-a trecut prin minte că încercă o glumă proastă.

— Și dacă vrei să-ți spun cum, îți spun: aproape în fața mea.

L-am privit bine, fiindcă încă mai nădăjduiam să văd pe fața lui tresărirea unui zâmbet care să-mi dovedească, să-mi spună că nu-i adevărat. Dar omul nu glumea de loc.

— Venisem ca de obicei pe acolo, seara, după șapte. Nu era nimeni acasă. Ema...

— Care Ema?

— Sora ei, era la școală. Nu era nici mai veselă, nici mai tristă ca de obicei. « Sunt puțin obosită, mi-a spus. Dacă vrei treci alături și uită-te prin reviste. Am trecut pe la bibliotecă și am luat niște cărți. Eu mă întind puțin să mă odihnesc. Trebuie să vină fetele. Dacă vine Vera și Alice să mă trezești ». S'a culcat și nu s'a mai sculat niciodată. A fost găsită a doua zi dimineața otrăvită cu luminal.

Am rămas împietrit în mijlocul străzii, golit de sânge, cu picioarele paralizate și cu un nod în gât ce-mi tăia respirația. Nu, nu se poate... Imposibil. Omul ăsta delirează, spune prostii... Cum să moară? Păi, fata asta, de fata asta mă leagă o veche prietenie, poate mai mult decât atât... N'am văzut-o niciodată, e adevărat, dar o știu, mă știe, nu se poate să nu mă fi știut, m'am gândit la ea ceasuri întregi, zile, luni de-a-rândul, cum să moară?

Mi se părea moartea fetei o insultă care mă desonora, o cruzime de o violență, de o ticăloșie de nesuportat.

Cum să moară un om la cățiva pași, la câteva case de mine și să nu știu?

— Era obosită de viață, a mai adăugat Virgil, și n'am înțeles bine dacă în cuvintele lui era o urmă de tristețe sau de ironie.

— Lasă, mai vorbim noi. Și apoi ca și când trecerea ar fi fost firească; știi, m'am lăsat de litere, am trecut la politehnică, e mai practic. Mai vorbim noi.

În clipa aceea m'a acostat un trepăduș de gazetar, unul dintre acei jurnaliști de duzină, care fiindcă au trecut odată pragul unei redacții, ca să dea o știre la pagina sportivă, vor să lase impresia că dețin secretele conferințelor internaționale. M'a agățat ca să-mi comunice nu știu ce ineptie și m'am pierdut de Virgil.

Era în dreptul întretăierii cu bulevardul, am fost luați de curentul mulțimii ce furnica la ora aceea la răspântie și ne-am rătăcit.

Și am rămas pustiit în mijlocul orașului cu două gânduri în cap: vestea dispariției Ginei și celălalt, o frază care mi se învârtea năucă prin creier: «A fost găsită a doua zi dimineața otrăvită cu luminal. Dacă vine Vera și Alice să mă trezești».

De aici încolo încep o serie de lucruri ciudate. Ani de-a-rândul mi-am propus să scriu o carte despre viața acestei fete pe care n'am cunoscut-o niciodată, din existența căreia știam însă sau bănuiam atâtea amănunte, și deși am o mare ușurință a scrisului, facilitate care dacă mi-a fost de folos în anii de gazetărie, mi-a făcut în schimb deservicii în literatură, cu toate că despre alte lucruri pot scrie zeci de pagini fără oprire, despre Gina mi-a fost cu neputință să scriu mai mult de două rânduri: «A fost găsită a doua zi otrăvită cu luminal» și «dacă vine Vera și Alice să mă trezești».

Am început zeci de caete, mi-am făcut sute de schițe și de planuri, am încercat să scriu împotriva tuturor piedicelor ce mi se ridicau în față, totuși dincolo de cele două rânduri n'am reușit să adaug nimic.

În schimb aceste două fraze obsedante apăreau ca din senin și când mă așteptam mai puțin și e curios că le-am însemnat fie că se potriveau sau nu în toate povestirile mele, chiar dacă înscrierea lor acolo se potrivea ca nuca în perete. Mi-aduc aminte, de pildă că nu lipsesc nici din volumul «Ninge peste Ucraina» cu toate că legătura lor cu restul reportajilor de acolo este cum nu se poate mai stranie. «A fost găsită a doua zi dimineața otrăvită cu luminal» și «Dacă vine Vera și Alice să mă trezești».

Cine să fi fost Vera, cine o fi fost Alice, au știut ele altceva despre moartea fetei, cunoșteau ele ceva din tot misterul ăsta?, n'am aflat niciodată. Și nici pe Virgil nu l-am mai văzut.

Până la această dimineață plumburie de Februarie, când am descoperit un alt Virgil. Un bărbat cu obraz bronzat, cu umeri largi, cu mâini neîngrijite dar muncite, inginer pe șantier.

— Hai cu mine, mi-a spus. Sunt lucruri interesante pe aici. Nu pitorești te avertizez. Sau poate și pitorești, mai știi, voi literații descoperiți amănunte nostime acolo unde noi tehnicienii vedem numai detalii utile. Câte zile rămâi?

— Patru zile.

— Foarte bine. Hai să vezi șantierul. Și la noapte, dacă vrei, rămâi aici. Ce spui?

— Sigur că rămân.

— Știu. Nu în oraș. Pe șantier. Lucrăm și noaptea. Și dacă o să avem timp o să stăm și de vorbă. Poate că aici — și privirea lui se plimba de-a-lungul văii străjuite de dealuri învăluite în ceață — poate că aici — și nu înțelegeam de ce sublinia cu o tainică mândrie cuvântul aici — ai să înțelegi și de ce, ascultă bine ce-ți spun, de ce a murit Gina. Iți mai aduci aminte? Câți ani sunt? Șaptesprezece ani. Teribil...

Și s'a amestecat în iarmarocul de țipete, pocnete, strigăte, râsete, cântece ce spărgeau ferestrele văzduhului.

Am verificat din nou, cu ocazia vizitei la șantier, cât sunt de lipsit de imaginație. Nu, nu e o glumă. Sau, dacă nu lipsit de darul închipuirii, cât sunt încă îmbolnăvit de obiceiul de a clădi imagini gata construite acasă.

Imi alcătuisem de pildă cu privire la șantier o imagine industrială care nu se potrivea de loc, dar în niciun fel, cu această vale inundată de vacarm cu sute de oameni ce forfoteau fără întrerupere în sgomot de ciocane ce izbeau cu nădejde tuburile de oțel. Imi venea să zâmbesc când mă gândeam la proiectele mele atât de neconforme, atât de desmintite de realitatea asta imediată.

Călătorisem o noapte în tren cu o bună prietenă și o tânără scriitoare care mi-au pus o întrebare de un interes aproape profesional.

— Ce-ai de gând să scrii?

— Un jurnal de șantier, i-am spus, și în capul meu clișeele se și organizaseră. Vedeam elevatoare uriașe, cuptoare, unelte perfecționate, aparate de precizie.

Și deodată această vale în fierbere cu oameni ce te privesc o clipă, fără interes, și-și văd mai departe de lucru, iar șantierul, pentru amatorul de peisajii luxuriante, o mare surpriză.

Câteva sute de căpriori pe care odihneau țevi mari ciocănite cu furie peste care gălgăiau găleți de smoală topită. Iar pretutindeni, ca o mare tălăzuită, canonică fără oprire, forfota și încordarea oamenilor, a unor oameni negri, înveliți în saci, cu mâini de smoală, arse la încheieturi de stropii fierbinți, ai catranului, fețe tinere smolite de asfalt și praf, luminate de un zâmbet fugar.

Venisem cum am spus după multe nopți de nesomn, cu o retină intoxicată de mereu aceleași aspecte, și primul contact cu șantierul a furnizat imaginea nedeslușită pe care ți-o dau orașele necunoscute în care descinzi, după lungi călătorii, noaptea. Mi se părea că mă găsesc pe alt continent, pe cu totul alte paralele, într'atâta chipurile mi se păreau stranii și portul ăsta în saci peticiți de pe altă lume.

Virgil își făcea de lucru cu meșterii și numai pe furiș, așa mi s'a părut, poate m'am înșelat, mă iscodea ca să-mi surprindă reacțiile.

— Dar ăia de colo, l-am întrebat, ăia de colo, cine sunt?

— Care?

— Ăia cu părul vâlvoi.

— Ăia din fund? A, ăia din fund... Du-te și stai de vorbă cu ei că nu mușcă. Ăia sunt... fetele.

Am făcut, probabil, un cap surprins.

— Ce nu crezi? Da. Fetele.

Și fiindcă păream mai departe nedumirit, Virgil s'a simțit din nou obligat să mă lumineze.

— Ăștia sunt voluntarii, mă, auzi tu, voluntarii. Și apoi, dar par'că mai mult pentru el: iată o noțiune încă insuficient cunoscută de voi la oraș.

— Cum, insuficient cunoscută?

— Știu, am văzut, vorbesc gazetele, dar mă întreb, au început oamenii să priceapă ce se petrece aici? Mă... și Virgil, omul ăsta ponderat, cu reflexe supravegheate, m'a scuturat din nou, aici e altă planetă, înțelegi, altă lume, pricepi? Haide să mergem...

M'am sucit, m'am învârtit cam la vreun ceas printre oamenii șantierului și nu reușam să prind firul.

— Să-ți explic. Vino cu mine.

Am umblat vreo trei sute de metri spre poalele dealului din față, Virgil înainte, eu după el.

Il priveam cum calcă sprinten cu cizmele de cauciuc ce striveau și împrășcau noroiul.

— Vezi? Conducta începe de colo, și-mi arată un punct alburii în depărtare. Nu acolo, privește după degetul meu, dincolo. Nu se vede, dar în orice caz în partea aia cade. Umblă treizeci și cinci de kilometri și ajunge la oraș. Pe aici o să curgă gazul. Știi cine a săpat șanțul? Voluntarii.

Și fiindcă întorceam mereu capul și plimbam neconținut priviri surprinse dela poarta alburie din zare spre oamenii în haine de sac, Virgil m'a liniștit.

— Lasă că-ți explic la noapte. O să avem timp mai mult. Câți ani spui că sunt dela moartea Ginei? Șaptesprezece? Grozav...

Am rămas peste noapte la șantier într'un peisaj inedit luminat de reflectoare, de torțe și de stele înalte și înghețate ce clipeau peste capetele noastre.

În dreapta și în stânga dealurile presimțite plutind într'o negură adormitoare.

Ciocanele izbeau cu furie în tuburile de fontă, periile de oțel netezau obrajii țevilor, fetele învăluiau conducta în bandaje de iută și băieții turnau deasupra catran topit.

La zece pași de noi, cazanele fierbeau zeama asfaltului în care voluntarii vârau cu nădejde mestecăul, în timp ce la gura în care ardea jăratecul buștenilor așteptau rânduite gălețile goale.

— Hai să-ți povestesc ce s'a întâmplat acum două nopți și poate că ai să găsești material de scris. Eu, vezi tu, nu sunt scriitor — mi-a spus cu timiditate Virgil și i-am recunoscut din nou glasul sfios de acum douăzeci de ani — dar m'am gândit, să nu râzi de mine, că s'a putea scrie o bună nuvelă: « Noapte de Șantier ».

— De ce n'o scrii? l-am întrebat.

M'a privit pe sub sprincenele lui stufoase.

— Iar râzi de mine? Ce, eu știu să scriu? Mă 'ntreb dacă am să reușesc să-ți povestesc, dar să scriu. M'ascuți?

— Te ascult.

— Atunci, hai să ne aprindem câte o pipă și să ne desmorțim oasele lângă cazane că ne-a pătruns frigul și până dimineață mai e.

S'a așezat pe niște buturugi, lângă cazane, în care fierbea cafeaua neagră a catranului amestecată cu nădejde de un flăcău atunci venit de schimb.

— Știi câți ani sunt dela moartea Ginei? Șaptesprezece ani, trei luni și cincisprezece zile. Exact. Și apoi, ca și când, din nou, trecerea ar fi fost cea mai nimerită, către flăcăul care sălta cu lopata coca neagră.

— Ce-i mă Stancule, ai zis ceva?

— Nimic, domne inginer, nimic.

— Dar ascultă, și glasul lui Virgil a devenit subit sever, dumneata n'ai rămas de noapte și aseară?

— Rămas.

— Păi nu era vorba să vă schimbați?

— Era domn'inginer, dar dacă nu mi-i semn? Iaca stau.

Virgil a tras cu nădejde două fumuri albastre și m'a întrebat din ochi:

— Ai văzut? Ei bine, n'ai văzut. Sau mai exact: n'ai priceput. Uite aici lucrează aproape patru sute de oameni. Turnul lui Babel: toate națiile. N'are niciunul mai mult de douăzeci de ani. Și să fi dat cu praștia în toate colțurile nu trebuia să-i alegă mai feluriți.

Când am început lucrarea mă cam temeam. Cu cine să lucrez, Dumnezeule? Niciunul nu-i de meserie. Săteni, muncitori de pe la fabricile de încălțăminte, fetele țesătoare, mă rog, amestecătură. Cum o s'o scot la capăt?

După două zile, m'am dumirit. Lucrează, mă, de m'am speriat. Uite-i...

Și plimba ochii când deasupra șantierului, când spre ceru nalt de cristal.

— Ai văzut-o? și-mi arată o stea îndepărtată ce călătorea într'un fir albastru de lumină. Gata. S'a dus. Ce-i mă Stancule, la ce te gândești?

— Mă gândesc unde a căzut.

— Și tu unde crezi că s'a dus?

— Păi știu eu, Domnule inginer. O fi căzut în apă. Așa-i?

— Nu.

— Da unde?

— Nicăieri.

Răde. Nu crede.

— Las' că 'ntreb eu mâine dacă avem școală, unde s'a dus, da eu cred că de dus tot s'a dus ea undeva... și învârte mai departe coca de asfalt cu mestecăul lui ca lopata.

— Acum vreo cinci zile, continuă Virgil am cam stat. N'au venit țevile la vreme. Trebuiau desgropate din altă parte și au întârziat. Băieții, pe foc. Stăteau pe șantier și făceau venin.

— Vedeți Domnule Inginer că nu vin.

— Lasă mă băieți că vin.

— Vin, vin, dar uite, stă lucrul.

În sfârșit au sosit țevile și s'au pus pe lucru. Acu, unde erau par'că înfometaji s'au năpustit pe ele ca balaurii.

Au lucrat în ziua aia două norme. Știi ce-i asta? Adică dublu cât se face într'o zi obișnuită. Cântau și lucrau. Când s'a făcut șase seara mă pomenesc cu o delegație dintre ei.

— Dom'le Inginer, adică noi n'am putea să lucrăm și noaptea?

— De ce mă? îi întreb.

— Să scoatem paguba.

— Bine, mă, da se face întuneric.

— Nu-i nimic, punem reflectoare.

Perfect. Ei le-au adus, ei le-au montat și când era bine întuneric de nu se mai vedea nimic, le-au dat drumul cum le vezi și acum. E frumos, nu? Într'adevăr, peisajul ăsta de noapte ne mai întâlnit aiurea, încordarea a sute de oameni în lumina reflectoarelor mi s'a părut de o grandoare unică.

— Ei și acu să-ți povestesc ce s'a întâmplat două nopți în urmă. Ești curios?

— Mai întreb? Continuă.

— Și pe urmă după ce îți povestesc asta ai să-ți explici și altele.

— Ce?

— De ce ți-am pomenit de Gina. Nu, nu, ai să-ți explici. E legătură mare ai să vezi. De ce zâmbești?

— Fiindcă nu văd încă legătura.

— Phii, ce bună legătură... Unde am rămas? Așa... Chestia de alaltăieri noaptea... Oamenii ăștia cum îți spun au lăsat acasă tot: mamă, tată, iubită, slujbă, și au venit aici să lucreze la conductă. Stai cu ei de vorbă. Întrebă-i de ce au venit. Ai să vezi, îți răspund scurt — n'au vreme de palavrageală — ca să clădim țara. Incerci să-i descoși și bagi de seamă că-ți pierzi vremea. Aștia n'au timp de literatură. Sau dacă e vorba de literatură, o citesc. Iar unii dintre ei o și scriu. Dar nu amestecă viața cu literatura. Nu. Fi știu că au venit aici să facă o treabă și o duc până la capăt. Se școală la cinci dimineața și dacă ar fi să-i lași după ei, o duc așa fără oprire. Așa-i Stancule?

— Așa-i, Domn' Inginer.

— Dece mă Stancule?

— Fiindcă-s multe de făcut, domn'Inginer. Munca-i multă și viața scurtă.

— Și cum ți-am spus, au pus reflectoarele și au lucrat și noaptea. Bun. Acum, ce-ți povestesc eu s'a întâmplat alaltăieri. Va să zică, Joi spre Vineri. Intrecusem ziua norma de două ori.

— Sunteți mulțumiți, i-am întrebat?

— Nu, domnule inginer. Am hotărât s'o triplăm, o triplăm. Lucrăm și noaptea asta. Am pornit reflectoarele și dă-i înainte cam până pe la douăsprezece. La douăsprezece și jumătate, pac, se stinge lumina. Ce ne facem?

— Hai mă băieți, le spun, am lucrat destul, vorba aia și mâine e zi. Ne culcăm și cum s'o face ziuă o luăm dela început.

— Nu se poate, domnule Inger, îmi spune unul, Vlaicu, ne-am luat angajamentul? L'am luat. Ne ținem de el.

— Bine mă, fraților, dar nu mai avem lumină.

— Nu-i nimic. Aprindem niște făclii și merge. Lucrăm și așa.

— Cât?

— Încă un ceas.

— Bine...

Au aprins torțele, au înfipt pari în pământ, au urcat făcliile în vârf și a mers munca înainte.

— Dar stai, îmi spune Virgil, să mai dăm o raită și pe dincolo, că parc'că s'a stins un reflector...

— Nu, nu, arde. Spune.

— Mai bine să controlăm. Să vedem dacă arde... Să nu se întâmple ceva. C'aici e povestea...

Am plecat în lungul șantierului ce părea un mușuroi de furnici întăritate să doboare un adversar uriaș. Ciocanele cădeau cu furie peste țevile de oțel, zgomotele mărite de golul tuburilor se izbeau de coama dealurilor și se întorceau răsturnate, cântecele acompaniau baroasele, râsetele astupau cuvintele, strigătele, saltă țeava, adu catranu, veneau din toate părțile și deasupra ca un ecou învăliitor refrenul brigadierilor: « Brigada Vasile Luca ne numim cu toții, suntem mândri că purtăm numele dreptății »...

Virgil s'a amestecat o vreme printre brigadieri, a văzut cum merge lucrul și când s'a încredințat că totul e în ordine, și-a adus aminte și de mine.

— Unde am rămas? Așa... S'au aprins făcliile și s'a lucrat cu nădejde, Dumnezeu știe cât, fiindcă de aici nimeni nu consultă ceasornicul și timpul se măsoară cu alte unități. Eu eram în partea cealaltă, spre rampă și supravegheam cum rostogoleau tuburile pe căpriori, când deodată am auzit un țipăt.

N'am ureche fină, dar mi-a rămas din copilărie amintirea unui țipăt asemănător. Era într'o noapte pe o stradă înfundată lângă un seminar cu ziduri sumbre în jurul căruia mi-era frică să întârzii și căruia în serile prelunge de toamnă îi dădeau târcoale perechi de îndrăgostiți. Mi-era teamă să rămân în stradă dar în casă, singur, lucrurile aveau umbre tainice iar uneori mi se părea că scârțâie și că se îndreaptă spre mine. Il așteptam atunci pe

tata în drum până se întorcea acasă. Venea mai totdeauna beat, mânios și pus pe gâlceavă, dar asta-i altă poveste. Într'o seară am auzit pe stradă un țipăt îndepărtat, înfundat și fuga unui om care se îndrepta spre biserica adventiștilor. În noaptea aceea n'am bănuțit cine a țipat. Dar a doua zi dimineața am aflat că fiul pictorului de firme i-a svârțlit domnișoarei care locuia deasupra noastră, o sticlă de vitriol în față și că domnișoara care cânta frumos n'o să mai vadă. Eu n'am înțeles multă vreme nici ce-i aia vitriolul nici de ce i-a asvârțlit în față sticla, dar țipătul acela scurt, icnit, ca într'o pernă, mi-a rămas în minte și par'că-l aud și acum.

Da, în noaptea aia de Joi par'că a țipat cineva la fel. Erai aicia, Stancule?

— Eram, domn' Inginer.

— Ai auzit ceva?

— N'am auzit, Domn' Inginer, ce să spun că am auzit, dacă n'am auzit.

— Mă fraților, încep să umblu, a țipat careva dintre vci?

— Păi o fi țipat, Domn' Inginer, o fi țipat vreunul că i-o fi venit dor de acasă...

— Dar altfel n'a strigat nimeni? S'a lovit, e cuiva rău?

— Nu e domn' Inginer, cui să-i fie?

Și dă-i înainte cu munca până nu s'au mai văzut făcliile în aburul zorilor. Dar eu tot eram incredințat că a strigat cineva și mi-a rămas tot din copilărie spaima că se poate ca un om să strige și să nu-l audă nimeni.

— Și cine a strigat?

— Ai răbdare. Când s'a ridicat negura și era lumină bună, uite colo, lângă cazan, întins pe niște buturugi, Vlaicu.

— Ce-i cu tine mă, Vlaicule. Ți-e rău?

— Rău, domn' Inginer. Rău de tot.

— Dar ce-i?

Și-mi arată piciorul.

Pe întuneric, din grabă, din goană, intrase cu piciorul într'o găleată cu asfalt topit. Ars piciorul — spun doctorii — până aproape de os.

— Tu ai țipat azi noapte, Vlaicule?

— Eu, domn' Inginer.

— Când mă, Vlaicule?

— Păi știu și eu, când m'am ars.

— Și p'ormă ce-ai făcut?

— Ce să fac, îmi spune, și pleacă rușinat privirea. L'am oblojit și eu cum am putut.

— Păi bine mă, Vlaicule, se poate, de ce n'ai strigat, să te ducem la postul de ajutor, că slavă Domnului, avem. Te luau doi oameni în brațe și te duceau, că nu-i departe...

Și-a privit o clipă piciorul oblojit și apoi pe sub sprincene, cu un zâmbet.

— Se poate să strig, Domn' Inginer. Tocmai eu.

— Ce tu?

— Care sunt șef de ceată. Să sperii oamenii... Să stea lucrul?

— Auzi mă, și Virgil mă sgâlțâie iar, dar mai puternic ca oricând,— auzi?

— « Să stea lucrul », înțelegi? Asta s'a întâmplat aici, la zece metri de tine. Nu în romane, nu în cărți, aici, la zece metri de unde stai tu acum, în noaptea de Joi spre Vineri, noaptea în care tu călătoreai spre șantier și noaptea în care după mulți ani de zile m'am gândit din nou la Gina. Știi câți ani are Vlaicu ăsta? Nouăsprezece ani. Vârsta la care Gina înceta să trăiască. Vezi că lucrurile au legătură între ele? Când te-am văzut în autobuz m'am bucurat teribil. Pentru astea câteva clipe cât stăm de vorbă. Știu că vrei să afli unele lucruri...

— Bine, dar...

— Nu, nu te-ascunde. Știu că te-ai gândit și tu ca și mine de multe ori: de ce o fi murit fata aia? M'am întrebat și eu ani de-a-rândul. De ce o fi murit? Uite aici am impresia că încep să înțeleg. Ii vezi pe toți băieții ăștia? Cred că niciunul nu se gândește la moarte.

Au prea multe de făcut în viață ca să se gândească la moarte. Așa e Stancule?

Nu, nu, spune. Gina cred că a murit fiindcă n'avea pentru ce să trăiască.

Oamenii ăștia au.

Asta e toată deosebirea.

La 15 Februarie termină conducta. Vor să dea un festival.

Vii?

Scrive-le ce ți-am povestit eu. O scurtă nuvelă, așa de o pagină: « Noapte pe șantier », le-ar face plăcere. De Gina, însă, să nu pomenești. Nu-i interesează.

Aprilie 1948.

AUREL BARANGA

1848

IN PRINCIPATE

La începutul secolului al XIX-lea, Moldova, Țara Românească (Valahia) și Transilvania nu ființau ca principate independente.

Moldova și Țara Românească se găseau sub jugul Imperiului Otoman, iar Transilvania se găsea sub jugul imperiului absolutist habsburgic.

Orânduirea internă a acestor principate era cea feudală. Dar la sfârșitul secolului al XVIII-lea și mai ales la începutul secolului al XIX-lea, această orânduire cunoaște un proces de destrămare, proces care se accentuează cu atât mai mult cu cât se întărește schimbul de mărfuri.

Pe baza acestui proces intern și sub influența Marii Revoluții Burgheze din Franța, din secolul al XVIII-lea, aceste principate cunosc o serie de frământări sociale. Spre deosebire însă de luptele țărănești și orășenești care au avut loc în secolele anterioare și care au avut un caracter mai ales social, dezvoltarea capitalismului dă naștere și în aceste principate ideii naționale și imprimă frământările din Principate și un caracter național, pe lângă cel social.

Elemente naționale găsim în marea răscoală a țăranilor din Ardeal de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan (1784—1785). Dar mai pronunțate au fost ele în cadrul răscoalei sociale și naționale a țăranilor din Valahia, de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu (1821). Răscoala aceasta a fost, de fapt, prologul evenimentelor, care se vor desfășura în 1848. Răstimpul dintre 1821 și 1848 n'a fost « un somn de moarte », ci a însemnat ani de activitate ideologică și organizatorică, care a pregătit în Principate, evenimentele din 1848. Această activitate și-a găsit expresia concretă în acțiunea « Cărbunarilor » din Moldova, care au întocmit Constituția numită « a Cărbunarilor » (1822) cu 77 puncte, în care se găseau principiile:

— Domnul să conducă țara cu ajutorul Sfatului Țării — parlament, domnie constituțională; respectul proprietății și exproprierea pentru cauză de folos public; libertatea individuală; libertatea muncii și a comerțului; egalitatea cetățenilor în fața legii, care « să aibă aceeași putere pentru toți, spre a pedepsi și ocroti, fără deosebire de obraji ».

Ea și-a găsit expresia în « Societatea » creată în 1821 la Brașov, transformată la 1827 și care și-a lărgit apoi activitatea în Valahia, organizație secretă

care și-a luat sarcina să îndrumeze poporul român pe calea culturii, pe calea regenerării sale. Această « Societate » avea în programul ei puncte ca :

« Să se înființeze școli normale în capitala fiecărui județ și școli primare în fiecare sat, să se scoată o foaie în limba română, să se stăruiască spre a se eși... prin reforme înțelepte sau reînvierea vechilor așezăminte ale țării » din regimul în care se trăia.

Fiind expresia dezvoltării nouilor relații economice capitaliste în Principate, această societate începu a forma « o opinie națională spre a alcătui în adevăr o nație ».

Nouii condițiuni favorabile pentru dezvoltarea economică și întărirea ideii naționale se crează cu prilejul încheierii păcii dela Adrianopole dintre Ruși și Turci (1829), prin care Moldova și Valahia au căpătat autonomia administrativă, libertatea comerțului cu celelalte țări, dreptul pentru principate de a-și organiza la hotare cordoane sanitare și carantine păzite de ostași băștinași, înarmați, etc. precum și, prin prima constituție a Principatelor, Regulamentul Organic (1830—1832), care prevedea printre alte măsuri, o legislație unică pentru ambele Principate, legislație care ușura dezvoltarea economică și pregătea, din punct de vedere economic, unirea ce avea să se înfăptuiască mai târziu. Prin aceste ultime două puncte, Principatele sunt mai intens atrase în schimbul internațional de mărfuri. Grânele din principate încep să intereseze mai mult puterile occidentale, Anglia și Franța.

Produsele agricole devin din ce în ce mai mult o marfă de export. În 1831 exportul Moldovei și Munteniei se ridică la suma de 33 milioane lei, în 1832 la 61 milioane, în 1833 la 71 milioane, iar în 1840 la 96 milioane. Boierii, în dorința de a vinde cât mai mult, întăresc exploatarea masselor iobage.

Între 1830 și 1848, deși țăranul primește numai jumătate din terenul ce i se pusese la dispoziție înainte vreme, el trebuie să lucreze pentru boier, în Valahia 56 zile pe an și în Moldova 72 zile pe an.

Porturile de la Dunăre — Galați și Brăila — se dezvoltă rapid și odată cu ele se dezvoltă și șoselele necesare pentru scurgerca produselor comerciale spre străinătate, fie pe uscat (Brașov-Lipsca), fie pe apă, prin porturile dela Dunăre.

De exemplu, în anul 1840 au intrat 529 vase în portul Galați și 449 în Brăila. Și populația orașelor portuare crește repede; Galații care avea 7.000 locuitori în 1821, are în 1843 15.000 locuitori. În ajunul lui 1848 erau în Valahia 1845 km șosele.

Orașele devin centre comerciale mai active. Se dezvoltă comerțul (multe țări aveau reprezentanți în Principate), se deschid ateliere manufacturiere mai mari. Între 1830 și 1850 numai în Valahia și Moldova s'au înființat aproximativ 5.000 mori, mici fabrici și ateliere noi. Se crează o pătură burgheză relativ mai puternică, care, înavuțită prin afaceri, năzuia să capete dreptul de a lua parte la conducerea politicii interne a Principatelor, ce se găsea mai ales în mâna boierilor și să cucerească în afară unirea și independența națională a Moldovei și Valahiei, stânjenite de jugul turcesc.

În Ardeal dezvoltarea schimburilor de mărfuri era mai mare și activitatea orașelor data de mai multă vreme. Pe lângă problemele ridicate în vechiul Regat, problema națională ia un caracter mai acut chiar în relațiunile interne, Imperiul absolutist habsburgic căutând să desbina, populația română și maghiară, pentru a-și putea menține mai departe stăpânirea.

Din cele de mai sus reies și principiile care au stat la baza evenimentelor care s'au desfășurat în 1848 în Moldova, Valahia și Transilvania. Era dorința țăranilor de a scăpa din iobăgie. Era dorința lucrătorilor din orașe de a-și asigura un trai mai bun. Era dorința unei părți din boierime, interesată în schimbul produselor agricole, de a lărgi posibilitățile comerciale ale Principatelor. Era, în sfârșit, dorința burgheziei în formare din toate Principatele, de a-și întări pozițiile politice, prin înlăturarea unor privilegii feudale și prin înfăptuirea unirii și formarea unui stat național român independent.

Toate aceste năzuinți ale diferitelor pături sociale, care au participat la evenimentele din 1848 și-au găsit expresia în acțiuni parțiale care au premers mișcării largi revoluționare. În anii premergători lui 1848 au avut loc în Principate răscoale țărănești izolate; în Moldova, conjurația condusă de Leonte Radu; în Valahia cea condusă de Mitică Filipescu iar în Transilvania (1844) răscoala moților, condusă de luptătoarea maghiară Catarina Varga. S'a creat de către N. Bălcescu și I. Ghica organizația revoluționară secretă « Frăția » (1843), care avea ca deviză « dreptate-frăție » și, în sfârșit, evenimentele din 1848 au fost pregătite de o puternică și susținută activitate ideologică, purtată în numeroasele societăți culturale (în fond politice), în gazetele « Curierul Românesc » editat de Eliade, « Albina Românească » editată de Gh. Asachi, « Gazeta Transilvania » editată de Gh. Barițiu, în revistele « Dacia Literară » și « Albina Românească » condusă de M. Kogălniceanu, în « Magazinul Istoric pentru Dacia » editat de N. Bălcescu și A. T. Laurian, în școlile create de Ioan Maiorescu, Gh. Lazăr și Gh. Asachi în Transilvania, Valahia și Moldova — activitate ideologică ce a cultivat ideea națională și democratică, ce își găsește expresia în revoluția dela 1848.

Miscarea revoluționară în Moldova

Evenimentele revoluționare desfășurate în lunile Februarie și Martie în toată Europa au influențat Principatele Române. Primul lor ecou se face auzit în Moldova, prin acțiunea care se desfășoară în luna Martie.

Domnitorul M. Sturdza, boier vechiu, mare proprietar, lacom de bani, era oarecum interesat în dezvoltarea comerțului cu grâne. În timpul domniei lui, el încurajează și crează chiar unele condițiuni pentru intensificarea acestui comerț. Dar prin aceasta el nu urmărea schimbarea orânduirii feudale a Moldovei. El accepta și încuraja dezvoltarea acestui comerț numai în cadrul acestei orânduirii și în măsura în care nu o periclita.

Stimulat de aceste interese și sub presiunea evenimentelor, în momentul când — la Iași, mai ales — populația orășenească începe să se agite, el declara

în ziua de 12 Martie 1848, în mesajul pe care-l adresează Adunării Obștești, că este necesară întărirea economică tot mai strânsă între ambele principate, și « slobode relații între amândouă Principatele care, în existența lor politică sunt unite de aproape cu aceleași legături », și că acestea sunt « cu deosebire priincioase întinderii negoțului ».

De asemeni, el nu se dă în lături să ia legătură — prin ministrul lui de interne — cu conducătorii propovăduitorilor de reforme, prii între care se afla Al. I. Cuza, poetul V. Alecsandri, Const. Rolla, Lascăr Rosetti, Em. Costache, N. Ghica, etc. pentru a cunoaște cerințele acestora.

El află, așa dar, că se proiectează, pentru ziua de 28 Martie, convocarea unei adunări populare, în care să fie reprezentate toate stările, indiferent de naționalitate, pentru a lua hotărâri privitoare la nouile reforme ce trebuie aduse în Moldova.

În acest scop au început a fi organizate zilnic, la hotelul Petersburg din Iași, reuniuni populare, după exemplul banchetelor din Franța. La aceste reuniuni s'a ajuns la întocmirea unui memoriu ce cuprindea o serie de reforme.

Caracterul mișcării revoluționare din Moldova reiese din conținutul însuși al acestui memoriu. Se cerea respectarea Regulamentului Organic, dar în același timp se cerea responsabilitatea miniștrilor, disolvarea Adunării și întemeierea unei gărzi naționale cu cetățeni proprietari, indiferent de naționalitate, crearea unor bănci de scont, o salarizare mai bună pentru funcționari, suprimarea cenzurii, dreptul de petiționare către parlament și se vorbea chiar de crearea unei bănci de stat.

Caracterul moderat al acestor cereri reiese din faptul că ele nu pretindeau înlăturarea Regulamentului Organic. Acest regulament îndeplinindu-și însă rolul său istoric, se învechise. Păstrarea lui în condițiunile din 1848, frâna dezvoltarea Principatelor. Extrem de moderat ne apare memoriul când luăm în considerare faptul că revendicările țărănești nu erau enunțate.

O delegație formată din 4 persoane a prezentat acest program domnitorului Mihai Sturdza. Acesta nu se împotrivi multor puncte, dar consideră că nu poate accepta disolvarea Adunării, formarea gărzii naționale etc. Refuzul domnitorului a determinat punerea la cale a unei manifestații care, cu mitropolitul în frunte, urma să se îndrepte spre palatul domnitorului.

În ziua de 28 Martie s'a început chiar ridicarea câtorva baricade pe străzile din jurul grădinii publice din Iași. Toată aceasă agitație se mărginea mai ales la orașul Iași. Aceasta a ușurat domnitorului să împrăstie repede aglomerațiile populare de pe stradă cu ajutorul miliției sale și să înfrângă repede mica rezistență a conspiratorilor baricadați în palatul unui boier (Mavrocordat).

Mai mulți agitatori au fost arestați și predați Turcilor. Dar aceștia scapă și se refugiază în Muntenia, Transilvania etc.

Ecoul agitației din Iași s'a resfrânt totuși — deși slab — și asupra restului Moldovei. Deși la Iași problema țărănească nu a fost prevăzută în punctele enunțate, numai la auzul agitației din Iași începe să se agite și țărănimea

care ca și în « jacquerii » a sunat clopotele în unele sate (jud. Tutova) și au depus chiar rezistență la Bălțătești și Hangu (Neamț), acțiuni care nu au fost însă de mare amploare.

Mișcarea revoluționară din Moldova a fost prima, dar cea mai slabă din Principatele Române. Elementele burgheziei erau aici mai ales comerciale, iar comerțul principal se făcea cu produsele agricole.

Burghezia din Moldova era strâns legată de marii proprietari de pământ și de interesele lor. În multe cazuri, boierii erau deopotrivă moșieri și comercianți. Din această cauză, vedem cum se încearcă o lărgire a posibilităților de comerț, cu păstrarea în același timp a privilegiilor feudale care ținea țăranimea în iobăgie și aspre condițiuni de muncă acordate țăranimii.

Tot de aceea ne explicăm de ce printre fruntașii acestei agitații erau mai puțini burghezi decât boieri.

Abia după 1848 începu să apară literatura intitulată « Căința încrederii în boierii aristocrați și sfânta hotărîre de a nu-i mai crede », « Ce sunt meseriașii » și mai ales « Dorințele partidei naționale din Moldova », cuprinzând 36 puncte, cărora li se adăogă un proiect de constituție pentru Moldova și în care sunt expuse revendicările cu caracter mai pronunțat anti-feudal, desființarea privilegiilor, libertatea individuală, alegerea domnului din orice clasă socială, unirea Moldovei cu Valahia, etc.

Din cauza izolării mișcării de masele țărănești și a slăbiciunii burgheziei care, în condițiunile economice ale Moldovei nu a apărut ca o clasă bine încheată și de sine stătătoare, mișcarea din 1848 din Moldova n'a luat amploare. Dar ea va influența ulterior cristalizarea principiilor și a mișcării, care va duce mai apoi la unirea Principatelor și la formarea Statului Român modern.

Revoluția burghezo-democratică din Țara Românească (Valahia)

Spre deosebire de Moldova, în Valahia mișcarea revoluționară ia amploare. Pregătirea ei a avut un caracter mai organizat. Programul ei a fost mai precis și mai democrat revoluționar.

Deși revoluția din Valahia începe abia în luna Iunie 1848, organizarea ei începe chiar în lunile Februarie și Martie. Hotărît era ca revoluția să înceapă în Valahia în luna Aprilie. Dar, în urma intervenției poetului Lamartine, ministrul de atunci al Franței, care avea legături cu revoluționarii români, care cerea răgaz pentru a o putea sprijini, ea se amână.

Între timp « s'a început pregătirea ridicării poporului: s'au strâns bani, s'au cumpărat chiar arme și s'a făcut o organizare revoluționară care, în deosebi în București, era foarte dibaciu și puternic încheată, se organizase muncitorimea, mai ales tabacii și măcelarii și negustorimea din Capitală, în grupe de câte 10—20 frați, fiecare cunoscând numai pe șeful imediat al grupei. Șefii de grupe erau în relațiune cu membrii comitetului revoluționar și aceștia cu subcomitetul de trei, format din Ion Ghica, N. Bălcescu și Al. G. Golescu ».

Conducătorul ideologic al revoluției din Valahia a fost Nicolae Bălcescu. Acesta petrecuse 2 ani în închisoare, din pricina activității sale revoluționare. După eliberare, desfășură o activitate agitatorică și propagandistică, din care cauză fu silit a părăsi țara. Timp de 3 ani, până în 1848, când se întoarse în țară, el a colindat Italia și Franța. În Franța el a luat parte, în Februarie 1848, la luptele de baricade de pe străzile Parisului, pătrunzând chiar, împreună cu gloata revoluționară, în palatul regal.

Intensificarea activității revoluționare din Valahia grăbește întoarcerea lui în țară, unde participă activ la organizarea revoluției. Comitetele revoluționare din Valahia, îngrijorate de întârzierea ajutorului promis de Lamartine și de măsurile represive pe care le pregătea domnitorul Gh. Bibescu, hotărăsc ca, la începutul lui Iunie să treacă la acțiune.

Nicolae Bălcescu alcătuește programul compus din 21 articole, care a stat la baza acestei acțiuni. Acest program întocmit de Bălcescu și diluat de Eliade, a intrat în istorie sub denumirea «Proclamația dela Islaz». El prevedea independența, domnie constituțională cu domn ales pe timp limitat de toate stările societății, egalitatea drepturilor politice, organizarea unei gărzi naționale, responsabilitatea miniștrilor, emanciparea clăcașilor și împrăștierea lor, desrobirea țăganilor, instrucție egală și întreagă pentru ambele sexe, emanciparea Israelitilor și drepturi politice pentru orice compatriot de altă credință, convocarea de îndată a unei adunări extraordinare constituante alese, care să reprezinte toate interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face constituția țării decretată de popor, etc.

Pe baza acestui program, comitetul revoluționar repartiză forțele sale în diferite centre, spre Valea Prahovei, Oltenia, etc. pentru a mobiliza poporul. În comuna Islaz (Romanai) unde și garnizoana militară era de partea revoluției, se dă citire la 9/21 Iunie proclamației în mijlocul unei mulțimi de țărani și preotul Șapcă sfințește steagul tricolor, stindardul revoluției.

În aceeași zi, acest grup din Islaz, grupul militar sprijinit de mulțime, se îndreaptă spre București. În ziua de 9 Iunie, în timp ce la Islaz se dău semnalul revoluției din Valahia, are loc la București un atentat împotriva domnitorului Gh. Bibescu. În ziua de 11 Iunie, în urma presiunii unei mari manifestațiuni, care se desfășoară la București, manifestație la care au luat parte negustori, meseriași, muncitori, în frunte cu steaguri tricolore și cocarde pe care erau înscrise cuvintele «Dreptate-Frăție», și a refuzului armatei de a trage în manifestații, Gh. Bibescu e nevoit să sancționeze proclamația dela Islaz decretată de popor.

Se formează un guvern provizoriu, compus din N. Bălcescu, secretar de stat pentru Afacerile Externe; N. Golescu la Interne; Gh. Magheru la Finanțe; I. Eliade la Culte; St. Golescu la Justiție; C. A. Rosetti prefectul Capitalei, Colonelul Odobescu rămânea șeful armatei (acesta din urmă în legătură cu reacțiunea).

Domnitorul Gh. Bibescu abdică și fugi la Brașov. În ziua de 15 Iunie, când sosi din Islaz grupul de revoluționari, avu loc o mare manifestație pe câmpia Filaretului denumită Câmpia Libertății (în marginea Bucureștiului) care primi Constituția. Guvernul provizoriu se reorganiză. Această reorganizare a fost în defavoarea elementelor revoluționare democratice care-și asigurase sub N. Bălcescu influența în primul guvern provizoriu.

Guvernul provizoriu reorganizat, era compus din elemente ce se găseau sub influența moderată de dreapta a lui Eliade. În fruntea lui a fost pus mitropolitul Neofit, un reacționar care avea legături strânse cu boierimea feudală reacționară. Aceasta slăbi și mai mult caracterul combativ al guvernului provizoriu. Lui N. Bălcescu, Golescu, etc. elemente revoluționare democratice li s'au atribuit numai rolul de secretari ai guvernului cu vot consultativ. Dacă « *am rămas ca secretar — spune Bălcescu — am făcut-o cu intențiunea de a-i opri a face vreun rău* ».

Elementele contrarevoluționare din Valahia folosind pozițiile pe care le aveau în guvern prin I. Odobescu, organizară pentru ziua de 19 Iunie un complot și cu ajutorul unor ofițeri conduși de Odobescu, arestară « *în numele proprietarilor* » o parte din guvernul provizoriu.

Masele populare din București auzind vestea arestării guvernului provizoriu și agitate de luptătoarea Ana Ipătescu și episcopul Ambrozie din Buzău, etc. se îndreptară în masă spre palatul în care era deținut guvernul provizoriu, înfruntă armata și cu prețul a 7 morți și mai mulți răniți, eliberează guvernul provizoriu și arestează pe coloneii Odobescu și Solomon care se găseau în fruntea complotului.

În toată țara, intelectualii, negustorii, meseriașii și țărani care au venit la București au sărbătorit victoria revoluției și aprobarea Constituției.

Reacțiunea nu se dă bătută. De data aceasta folosi pe mitropolitul Neofit, care lansă svonul că armate streine au trecut granițele țării, pentru a înnăbuși revoluția.

Luând drept bună această informație, guvernul provizoriu se retrage la Târgoviște. Mitropolitul Neofit care în ajun depusese jurământul pe Constituție, rămâne la București, calcă jurământul, eliberează pe Odobescu și Solomon și numește o locotenență domnească dintre reacționari.

Poporul din București însă iese din nou în stradă, alungă locotenența reacționară și formează un guvern interimar. Sub presiunea acestor evenimente, guvernul provizoriu se reîntoarce dela Târgoviște și mitropolitul Neofit retractează în genunchi, în fața mulțimii, trădarea sa, dar rămâne mai departe președintele guvernului provizoriu.

Poziția guvernului provizoriu părea așa dar consolidată. Mai ales că se dovedise că svonul că armate streine au intrat în țară a fost fals.

Trebuia așa dar trecut la realizări.

Dar tocmai aici își arată slăbiciunea sa guvernul provizoriu. Au început puternice frământări printre fruntașii revoluției, frământări care cristalizau cele două curențe principale pe care aceștia le reprezentau.

În ziua de 12 Iulie se anunță convocarea unei constituante pentru 18 Septembrie. Curentul de dreapta condus de Eliade, Tell, etc. cerea ca votul pentru alegerea constituantei să fie pe bază censitară. În timp ce curentul consecvent revoluționar, condus de Nicolae Bălcescu, cerea ca aceste alegeri să se facă pe baza votului universal.

Era, după cum se vede, un început de călcare a proclamației dela Islaz, din partea grupului condus de Eliade și dorința de aplicare în viață a principiilor expuse la Islaz, de către N. Bălcescu.

O a doua divergență se manifestă în curând în legătură cu una din problemele fundamentale pe care trebuia să le rezolve revoluția: problema agrară.

În proclamația dela Islaz se prevedea, la punctul 13, că țăranii trebuie eliberați de iobăgie și împroprietăriți. Or, și în această problemă, grupul condus de Eliade insista pentru amânarea împroprietării, în timp ce N. Bălcescu, susținut de Al. G. Golescu, cerea împroprietărirea imediată a țăranilor.

Această problemă reprezenta piatra unghiulară a revoluției. Eliberarea țăranilor și împroprietărirea lor însemna, în același timp, legarea țăranilor de revoluție, lărgirea bazei de masă a acestora și crearea condițiilor pentru a putea apăra revoluția, atât împotriva reacțiunii moșierești interne, cât și împotriva unei intervențiuni din afară.

Dar acest lucru nu se întâmplă. În ziua de 9 Iulie s'a constituit printr'un decret o comisie a proprietății, compusă dintr'un delegat țăran și un boier de fiecare județ, cu misiunea de a întocmi un proiect de lege ce urma abia a fi supus adunării constituante.

O altă comisiune a fost instituită în legătură cu alcătuirea unui proiect pentru desființarea robiei, ce mai exista în parte în Principatele dunărene.

Comisia de împroprietărare și-a început lucrările în ziua de 9 August. Ea a însemnat de fapt o victorie a grupului de dreapta, condus de Eliade, care căuta să amâne această problemă. Aceasta a reeșit mai clar la sfârșitul unei luni August, când Eliade disolvă această comisiune, promițând rezolvarea acestei probleme prin Constituantă.

N. Bălcescu, care acceptă și el creierea comisiei — și aici întânim una din slăbiciunile lui — fu trimis în misiune oficială la Constantinopol, lipsa în acest timp din București și nu s'a găsit acea forță care să conducă țărănimea pentru rezolvarea acestei probleme.

Ca urmare, țărănimea — care cu atâta însuflețire sprijinise revoluția — pierde încrederea în guvernul provizoriu și se desprinde de revoluție, slăbind-o astfel de puternicul ei sprijin.

Reacțiunea din țară văzându-și micșorate posibilitățile de a-și vedea stabilită puterea prin propriile ei forțe, recurse la puterile din afară.

În fruntea acestor uneltiri, stătea însuși mitropolitul Neofit, care se adresă atât consulilor reacționari cu cererea de a primi ajutor pentru a nu pieri

« schingiuiți de o revoluție comunistă, care proclamă ruina familiei și a proprietății, uneltită de o bandă de nebuni care au pus mâna pe cârmuire ».

Turcia trimise o armată de 20.000 oameni în Valahia, în frunte cu Soliman Pașa, care cerea numirea unui caimacam în locul lui Bibescu. Aici apar din nou divergențe între cele două principale curente politice.

N. Bălcescu, C. A. Rosetti, etc. erau pentru o împotrivire armată față de intervenția otomană. Eliade însă căuta să facă « revoluția » în înțelegere cu Imperiul Otoman.

Cum în guvernul provizoriu, grupul lui Eliade avea majoritatea, acesta demisionează în ziua de 23 Iulie și în ziua de 9 August se alcătuește locotenența domnească, compusă din I. Eliade, N. Golescu și Tell. Aceștia primesc pe Soliman Pașa cu onoruri și-l roagă să intervină pe lângă Sultan ca să accepte Constituția.

Aceasta arată noua călcare pe care o face grupul condus de Eliade — în ciuda protestului lui Bălcescu — față de Proclamația dela Islaz, care prevedea la punctul I, « neamestecul niciunei puteri din afară în cele dinăuntru ».

Această cedare a grupului condus de Eliade a dus până la urmă la completa înlăturare a locotenenței domnești, în urma trimiterii de către Imperiul Otoman a lui Fuad Efendi, care a înlocuit pe Soliman. Acesta înlătură cu forța armată locotenența și toate măsurile luate de către guvernul provizoriu, înfrânge ușor rezistența armată a pompierilor din ziua de 13 Septembrie; trupele lui jefuesc Bucureștii, arestează capii revoluției, printre care și pe N. Bălcescu, reîntors dela Constantinopol, Cezar Boliac, C. Aristia, C. A. Rosetti, Ion Ionescu, etc. Un boier reacționar e numit caimacam și reacțiunea începe să-și serbeze victoria.

Generalul Gh. Magheru — retras în Oltenia cu o mică oaste încearcă să cheme poporul, printr'o proclamație, la apărarea libertăților. Oastea turcească care înainta cu repeziciune împotriva lui, nu i-a dat răgazul să organizeze rezistența, ceea ce-l determină să se retragă în Transilvania.

« *Revoluția din Iunie — zice Bălcescu — nu a fost fabricată, nici născocită, nici de mine, nici de Eliade, nici de alt revoluționar. Ea este numai desvoltarea acelei lucrări neobosite și providențiale începute în societatea noastră, ca în celelalte societăți, dela origina ei.* »

În aprecierea cauzei căderii revoluției, N. Bălcescu sublinia că « *trebuia ca revoluția să nu transige cu dușmanii ei* ». De asemeni în cele trei luni de republică din Valahia « *un guvern de acțiune, cu resursele de care putea dispune guvernul nostru dela 1848, ar fi putut revoluționa toată țara* », dar aceasta « *după ce ar fi împropietărit pe săteni și ar fi proclamat votul universal direct, spre a-i face astfel a se interesa toți de moșia cea mare, prin moșia cea mică* » (C. D. Aricescu, *Capii revoluției române dela 1848*, p. 55).

Astfel s'a sfârșit Revoluția burghezo-democrată din Valahia.

1848 în Transilvania

Evenimentele care s'au desfășurat în Transilvania în anii 1848—1849 sunt legate cu revoluția din Ungaria.

Revoluția din Ungaria — ultimul ecou al revoluțiilor europene din 1848 — a ajuns la apogeul în 1849.

La începutul toamnei anului 1848 manifestul împăratului Austriei care anihila cuceririle democratice ale Ungurilor obținute în urma evenimentelor din Imperiu, care au început în Martie 1848, provoacă războiul între Austria și Ungaria. În acest războiu, mase largi populare din Ungaria au luptat în iarna anului 1848—1849 împotriva Austriei. Astfel, izbânzile revoluției din Ungaria din 1849, care au loc după înfrângerea revoluției din Franța, Germania, Valahia, Italia etc., puteau reaprinde flacăra revoluției în Europa.

În Transilvania deși iobăgia fusese formal desființată după răscoala condusă de Horia (1784—1785), țăranii de fapt nu puteau să se mute de pe o moșie pe alta și trebuiau să muncească grofului 156 zile pe an cu vitele și cu brațele.

Intr'o serie de orașe — mai ales în cele săsești — Românii nu aveau dreptul să practice meseria sau negoțul — Sașii fiind un sprijin puternic al imperiului Habsburgic, se bucurau de privilegii deosebite. Boierii de origine română se maghiarizaseră de mult, iar burghezia românească, care se închegase după concesiunile făcute papii, erau relativ puțin puternică și lipsită de drepturi politice. În repetate rânduri, această burghezie românească din Transilvania a încercat, dar fără succes, să-și introducă reprezentanții în Dieta Transilvaniei, adică să capete drepturi politice.

După cum afirmă istoricul român A. D. Xenopol, printre Românii din Transilvania nu s'a impus un conducător de frunte, cum s'a întâmplat în alte părți.

Când în Transilvania au sosit știri despre începutul revoluției dela Viena, se alcătuiseră în Ungaria o constituție care prevedea că Transilvania face parte din Ungaria, admitând pe baza vechilor legi, ca deputați, să poată trimite numai Maghiarii, Secuții și Sașii.

Românii, Slovaci, Sârbii și Croații au fost, așa dar lipsiți de drepturi politice, ceea ce a determinat o mare frământare în sânul acestora. Prima și cea mai de seamă revendicare pe care au susținut-o exponenții burgheziei românești din Ardeal Simeon Bărnăuțiu și Avram Iancu, a fost aceea ca Românii să fie recunoscuți ca a 4-a națiune din Transilvania. Deasemeni, se cerea ca problema unirii Transilvaniei cu Ungaria, ridicată în noua constituție, să nu fie discutată și rezolvată decât după ce Românii vor fi recunoscuți ca a 4-a națiune din Transilvania.

S'a luat inițiativa convocării unei adunări la Blaj pentru Dumineca Tomei. Cum autoritățile nu au permis ținerea acestei adunări decât pentru ziua de 3/15 Mai, cei adunați în Dumineca Tomei au luat măsuri de organizare pentru această zi.

În ziua de 2 Mai, la catedrala din Blaj s'a ținut o adunare care trebuia să pregătească manifestația de a doua zi. La această adunare au luat parte și fruntașii mișcării revoluționare din Moldova, unii reprezentanți din București și din Brașov. Simeon Bărnuțiu ținu un discurs în care sublinia că nu poate accepta federația cu Ungaria până ce Românii nu sunt recunoscuți ca națiune liberă.

Prof. N. Iorga, citând pe Papiu-Ilarian, subliniază că delegații din Moldova, în frunte cu Al. Ion Cuza au subliniat că Românii transilvăneni nu trebuie să pună condiții Ungurilor pentru a colabora la lupta pentru libertate. Delegații moldoveni erau pentru libertate «fie chiar sub drapelul Ungariei revoluționare».

A doua zi, la 3/15 Mai se ținu la Blaj pe câmpia numită de atunci Câmpia Libertății o mare adunare. Ca o expresie a spiritului revoluționar, din rândurile țărănimii au participat la această adunare, spre surprinderea chiar a organizatorilor, peste 40.000 țărani și meseriași. Participarea acestei mulțimi a determinat caracterul social al mișcării. Aceasta s'a oglindit atunci când S. Bărnuțiu a propus o rezoluție ce a fost desvoltată în ziua de 4 Mai. Această rezoluție conținea o serie de probleme, care se pot împărți în două părți.

O parte din aceste probleme prevăd o serie de principii sociale și naționale care exprimau năzuințele progresite ale vremii. Se cerea înlăturarea iobăgiei și a dijmelor fără despăgubiri, înlăturarea tuturor privilegiilor, reprezentare proporțională în Dietă, justiție și armată, folosirea limbii române în toate domeniile, crearea de școli elementare în sate, școli secundare în centrele mai importante și o universitate românească. Erau principii antif feudale, progresiste care fac cinste mișcării revoluționare, ce a știut să mobilizeze zeci de mii de țărani români în jurul adunării dela Blaj.

Dar rezoluția mai conținea o a doua parte, care scoate în evidență tendința acelor conducători care erau legați prin interese economice și politice cu interesele curții dela Viena. Unul din exponenții mai categorici a acestora a fost Andrei Șaguna. De aceea rezoluția prevede că «nația română se declară că are să rămână statornic credincioasă înălțatului împărat al Austriei și augustei case austriace», adică acelei împărății care ținea sub jugul imperiului absolutist habsburgic atâtea națiuni, printre care atât națiunea maghiară cât și cea română.

Numărul mare al grofilor unguri și ura țăranilor împotriva acestora a ușurat antrenarea de țărani români alături de imperiul habsburgic, țărani români confundând deseori revoluția maghiară cu grofii unguri.

Această greșeală va fi folosită cu abilitate de împăratul dela Viena. Aceasta sancționează de o parte unirea Transilvaniei cu Ungaria și de altă parte luă pe Români sub protectoratul lui, făcându-le promisiuni deșarte, pentru a-i folosi în acțiunea militară inițiată împotriva Ungariei revoluționare. Kossuth, conducătorul revoluției burgheze maghiare, deși nu s'a ridicat la înălțimea lui Petöfi, are într'o anumită etapă a luptei un rol progresist. Dar burghezia revoluționară maghiară n'a aplicat o politică consecvent revoluționară în problema națională. Neînțelegând — așa cum înțelegeau Petöfi și Bălcescu — nece-

sitatea unirii cu Românii, pentru a lupta în comun împotriva imperiului austriac, Kossuth, nu tinde să înlăture ciocnirile care au avut loc între Români și Maghiari și care în fond au fost folosite de către Imperiul Habsburgic. El se angajează în aceste ciocniri și îndeamnă pe Secui să pornească împotriva Românilor. Baronul Plüchner, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, folosește această stare și însărcină la 18 Oct. Comitetul Revoluționar Român să ia măsuri pentru dezarmarea Ungurilor revoltați, ce luptau împotriva Împăratului. « *Astfel — spune N. Bălcescu în lucrarea sa « Mișcarea Românilor din Ardeal » — am văzut însu-mi roșindu-mă de rușine că Românii se luptară pentru libertate sub steagul celui mai mârșav, mai învechit mai cumplit despotism; este adevărat că Românii se lăsară a fi înșelați de Austriaci, care exploatară eroismul și jertfele lor... ».*

Generalul Bem, revoluționarul polonez care participase la revoluția dela Viena și care apoi a luptat în Ungaria revoluționară, veni cu armată în Transilvania, învinse la Ciucea pe Austro-Românii ce erau sprijiniți activ de Sași, care erau în permanență în slujba despotismului imperial habsburgic. Trupele revoluționare maghiare conduse de Bem ocupă Clujul și făcu joncțiunea cu Secuii.

Aproape toată Transilvania era cuprinsă astfel de Ungaria revoluționară. Bem organizează o armată de 30.000 oameni, printre care erau și Români.

Au fost încercări, în Aprilie 1849, de a concilia pe acea parte din Români ce sprijinea pe Habsburgi, cu Ungaria revoluționară. Aceste tratative au fost duse de delegații lui Kossuth cu Avram Iancu. Dar niciunul dintre aceștia n'a renunțat la greșelile lor, la excesivul naționalism român și la excesivul naționalism maghiar, din care cauză n'au putut ajunge la înțelegere.

N. Bălcescu, înțelegând această mare tragedie pe care o trăiau atunci Românii și Ungurii din Ardeal, veni în Transilvania și, prin Bem, avu o întrevedere cu Kossuth, fără a ajunge totuși la rezultate.

Poziția ideologică a lui Bălcescu o găsim exprimată într'o scrisoare a lui către Ghica, în care spune: « *iubesc pe Români și mi-ar părea rău să se stingă, dar simt nevoia ca toți cei ce iubesc libertatea, să susțină pe unguri, care sunt singurul popor înarmat care luptă contra despoților ».*

Deaceea, el reînoi eforturile sale, în luna Iulie 1849 la Budapesta și determină chiar pe Kossuth să facă o serie de concesiuni mai serioase Românilor, iar **toți** Românii să lupte alături de Unguri contra trupelor reacționare.

Dar era prea târziu. Împăratul Franz Iosef chemă în ajutor pe țarul Nicolae I, care trimise trupe sub conducerea lui Paschivici, cu sarcina precisă de a înăbuși revoluția.

Dar nici armata țaristă nu era unitară. Rusia populară lupta și ea pentru libertate. Mulți soldați și ofițeri ruși au trecut de partea Ungariei revoluționare, susținând « *că nu vor să-și murdărească mâinile cu sângele luptătorilor pentru libertate ».*

Curtea Marțială țaristă, care a trimis pe mulți din aceștia în închisoare îl va condamna mai târziu la moarte pe ofițerul Ralicovski Cazimir, pentru acea-

stă atitudine a sa. El va avea puțința s'o facă, deoarece forțele reacționare s'au dovedit mai puternice și au reușit să înăbușe mișcarea revoluționară din Transilvania și Ungaria.

Puțin după aceasta, Românii și-au dat seama că promisiunile împăratului habsburgic erau numai vorbe deșarte. Au mai trebuit să treacă mulți ani ca Românii să poată să-și cucerească libertățile naționale în Ardeal.

După mulți ani și după multe suferințe, s'a dovedit în realitate ceea ce Bălcescu, cu atâta clarviziune a știut să exprime, trăgând învățămintele marii tragedii din Transilvania anului 1848, când a spus:

« Vedem curat că același despotism ne copleșește pe toți, Românii dimpreună cu Ungurii... că este invederat pentru tot Românul cu minte și inimă că libertatea naționalităților nu poate veni dela curțile împărătești și din mila împăraților și despoților, ci numai dintr'o unire strânsă între toți Românii și dintr'o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate ».

Aceasta ar fi fost singura cale care ar fi putut duce la izbândă și revoluția din anul 1848 din Transilvania.

Din succinta expunere a evenimentelor din 1848 în Moldova, Valahia și Transilvania, reiese clar că în urma dezvoltării societății de pe teritoriul acestor principate și sub influența marilor transformări care au avut loc în Europa, după Marea Revoluție Burgheză din Franța și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Românii din Moldova, Muntenia și Ardeal, corespunzător păturilor sociale pe care le reprezentau tind prin luptă să-și închege un stat independent, democrat și național. 1848 în Principate nu a fost așadar o marfă de import cum pretind majoritatea istoricilor noștri.

Această luptă a avut isvorul în condițiunile istorice proprii ale dezvoltării Principatelor și și-a găsit expresia și în revoluția din 1848. Deși această revoluție nu a fost terminată în anul 1848, și deși s'au manifestat greșeli politice la unii conducători, mai ales din Transilvania, principiile expuse în proclamația dela Islaz și majoritatea punctelor din rezoluția votată la Blaj, au devenit năzuințele poporului român și puterea lui de dezvoltare spre progres.

Aceste principii și-au găsit abia acum realizarea, în regimul democrației populare, care asigură înflorirea Republicii Populare Române.

Îndeplinirea acestei mișcări istorice a revenit clasei muncitoare și partidului ei de avangardă, în fruntea întregului popor. Luându-și această misiune, clasa muncitoare și partidul ei, — a precizat în Rezoluția Congresului al V-lea al Partidului Comunist Român, ținut în ilegalitate în 1932, că o îndeplinește: *NU spre a curăți terenul pentru dezvoltarea capitalismului, ci cu scopul de a asigura forțelor revoluționare, printr'o libertate nelimitată, dezvoltarea lor ulterioară, în spre socialism, în interesele luptei pentru desrobirea definitivă, a tuturor celor ce muncesc, de orice exploatare, de orice asuprire de clasă și națională, de capitalism.*

PROBLEMELE SCRISULUI ȘI ALE SCRITORULUI IN DEMOCRAȚIA POPULARĂ ROMÂNĂ

Problema pe care ne-o punem este de a ști care sunt, în democrația populară ce se dezvoltă și se adâncește la noi, — în nouile condiții de viață ale României — obligațiile ce incumbă scriitorului și literaturii.

Răspunsul trebuie să fie bine chibzuit, căci schimbările pe care le-a înfăptuit democrația populară sunt mult prea importante. Ceea ce s'a schimbat și ceea ce continuă a fi în plină prefacere este tocmai conținutul, baza, condițiile scrisului și ale scriitorului, într'un cuvânt: realitatea. De aci o primă și fundamentală constatare: scriitorul și literatura nu pot să continue de acolo de unde s'a întrerupt firul. Căci nimic nu poate fi continuat în acest fel și mai ales nu poate fi continuată literatura așa numită a « minorității » maghiare de altădată. Azi trăim într'o altă lume, în care urmărim cu totul alte obiective. Și totuși, scrisului și scriitorului, — înțeleg, al adevăratului scris și al adevăratului scriitor, muncii de creație literară, — nu i se pot trasa limite înguste. Nu se pot, de pildă, trasa asemenea limite nenumăratelor forme pe care le îmbracă mișcarea literară. Cu toate acestea, se poate vorbi despre posibilitatea de a fixa creatorului și creației literare sau, în ultimă analiză, muncii de producție literară, o atitudine principială. Dar aceasta nu înseamnă un amestec în dialectica inspirației poetului sau scriitorului, nu înseamnă deloc dirijarea sau planificarea inspirației creatoare. Și, fiindcă veni vorba de inspirație, noi credem că maximum ce se poate cere este ca ea să fie îndrumată spre nouile forme juste de viață, cele din zilele noastre. Ceea ce înseamnă că inspirația nu trebuie să fie nici inconștientă și nici iresponsabilă. Prin scopurile ei mărețe, democrația populară cere inspirației creatoare un anumit patos moral și o anumită concepție despre lume, — ea cere literaturii împlinirea mărețelor țeluri specifice ei.

Un vechiu « literator » maghiar de acum 150 ani, de pe la sfârșitul epocii numită « secolul luminilor », fiind întrebat ce se așteaptă dela literatură, a răspuns în termeni care erau ai epocii sale: « Cerem ca literatura să ne îmbunătățească condiția noastră de cetățean și prin aceasta să ajungem la fericirea pentru care am fost creați, pe cât se poate încă în viață fiind ».

Dar se pune întrebarea: prin ce oare ne putem îmbunătăți, astăzi, condiția de cetățean? Cum vom putea noi atinge fericirea, încă în viață fiind? Răspundem: încolonându-ne în rândurile celor ce muncesc la reconstrucția țării. Atunci, se cere oare scriitorului să devină contabilul conțopist al inventarului reconstrucției? Nu. I se cer lucruri mult mai mari, mult mai importante. Sarcina lui este trasată de adevăratele exemple și tradiții ale profesiei. Ea cere scriitorului ca, prin sensibilitatea sa, să descopere și să pună în valoare, din realitatea noastră, conținutul și efortul ei continuu spre progresul omului, ea cere ca scriitorul să se inspire din măreția acestei reconstrucții a lumii, devenită, în sfârșit, o lume pentru oameni.

Să vedem mai de aproape, care sunt, deci, sarcinile ce revin scrisului și scriitorului, în această situație cu adevărat nouă.

După eliberare, organizarea și dezvoltarea în această țară a unei orânduiri de democrație populară ne-a dat posibilitatea și nouă, unguirilor, să ne însușim acele valori și condiții omenești, care până mai ieri ne fuseseră interzise. Scriitorul și scrisul lui au dobândit posibilitatea, care a lipsit până acum, de a afișa și manifesta concepții cu adevărat democratice, de a-și pune scrisul în serviciul ideilor de progres. Reluând firul celor mai bune tradiții ale noastre, democrația populară ne-a dat dreptul și posibilitatea de a contempla realitatea ca oameni liberi, de a formula și expune liber, în scrisul nostru, această realitate. Prin aceasta, democrația populară a eliberat pe scriitor și scrisul acestuia de greua ipotecă spirituală a burgheziei, de cătușele psihologiei pesimiste specific intelectuale, de contagiunea și abrutizarea manifestată printr'un stil fals. Democrația populară ne-a ajutat să îndepărtăm din conștiința și înclinările poporului nostru moștenirile rele ale trecutului, antisemitismul care se mai ascundea înlăuntrul nostru, șovinismul fascist, care mai răbufnea în pasiunile unora și infecția naționalismului prost conceput. În locul lor, democrația populară a adus cultivarea simțurilor și pasiunilor sănătoase ale omului muncitor,—cultul eroilor muncii, în locul eroilor și ideilor caricaturale din trecut, în locul eroilor groțești ai vechii societăți reacționare. Democrația populară ne-a dat mijlocul să ne debarasăm de influențele otrăvitoare ale trecutului. Eliberând poporul, democrația noastră a oferit scriitorului și operei sale, ca și culturii în genere, perspective nebănuite până acum. Literatura poate să pornească liber la reconstrucția unei lumi lăuntrice democratice a omului, o lume pe care o reconstruește din realitate și, prin aceasta, ea poate să aducă acea « îmbunătățire a condiției cetățeanului » de care vorbea scriitorul pomenit mai sus.

Dar, vorba e, ce fel de literatură? Orice fel de literatură? De sigur că nu. Ne trebuie o anumită literatură: o literatură a democrației populare. Să vedem, cum o înțelegem noi. Ce se poate constata, de exemplu, la citirea revistei de limbă maghiară ce apare la Cluj, « *Utunk* » (Drumul nostru)? În primul rând, că multe din lucrările pe care le-a publicat această revistă de vreo doi ani de când apare, nu sunt la nivelul timpurilor de astăzi.

Dar ce înțelegem noi prin acest nivel? Înțelegem oare «ceea ce este actual»? Astfel înțeleasă, noțiunea ar fi mult prea îngustă. Nota caracteristică a timpurilor este tendința de a merge în fruntea evoluției sociale. Pentru aceasta, însă, nu se cere ca literatura să exprime actualitatea în forme moderne. Se poate foarte bine, de exemplu, păși în fruntea vremurilor și cu un roman istoric.

Linia vremii duce întotdeauna steagul progresului, pe care sunt înscrise în lozinci străduințele generale ale epocii. Ce stă scris pe steagul nostru? Pe acest steag stă scrisă obligația reconstrucției în democrația populară și prin democrația populară.

Această linie a timpului n'a fost atinsă de unii scriitori și de unele lucrări publicate în revista «*Utunk*»; aceștia și acestea au rămas *sub* nivelul timpului.

Noi am îndrăznit să polemizăm cu această revistă și să publicăm acestea, pentru că atunci când am redactat statutele Societății unice a Scriitorilor din România, ne-am oprit la o unitate generală abstractă, fără ca să pătrundem până la clarificarea condițiilor concrete ale colaborării noastre, fără să adâncim conținutul și structura spirituală a literaturii noastre. Alianța noastră a fost justă și indispensabilă. A fost o alianță de trecere în revistă a forțelor noastre. Dar o armată este destinată să ducă o campanie, chiar dacă aceasta nu s'ar duce decât prin lupta pentru refacerea țării. În urma participării noastre — tot mai intense — la opera de reconstrucție, ne dăm seama astăzi că nu mai este suficientă unitatea generală abstractă de până acum. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât reconstrucția de azi constituie temelia zilelor de mâine.

Să revenim iarăși la «*Utunk*». Analizând lucrările publicate în această revistă, vom găsi unele din ele necorespunzătoare liniei vremii. Care anume lucrări? Tocmai acelea care conțin subiecte, probleme, atitudini, sentimente, idei și constatări străine de preocupările noastre de a făuri o nouă viață, menită să șteargă tot răul vechii noastre vieți. Sunt acele lucrări, care, prin sensul, dispoziția și atmosfera pe care o creează, se împotrivesc străduințelor noastre de a transforma realitatea în sensul progresului. Ele sunt lucrări desprinse de realitate și nu oglindesc freamătul vieții noastre. Iși aleg un subiect oarecare, fără să dea un răspuns problemelor ce ni se înfățișează. Sunt lucrările înșelătoare, ale căror concluzii nu le putem accepta, deoarece ele nu poartă pecetea mărețelor transformări, intervenite la noi, ci continuă de acolo de unde se întrepruseseră, înainte de începerea acestor transformări. Aceste lucrări n'au înțeles principiile noi, progresiste, născute pe linia vremurilor noastre, ci au rămas în urmă prin felul lor de a privi și de a concepe realitatea, mod care pentru noi este inacceptabil și neștiințific.

Indiferența față de linia vremurilor nu se manifestă numai în publicistică, ci, într-o măsură tot așa de mare și în epică sau lirică. Căci, nu numai că se schimbă lumea simțurilor noastre, dar, din punct de vedere istorico-social, vedem schimbându-se lirica literară însăși. Lirica practică

de ultimele pături ale burgheziei, așa numita lirică estetic-impresionistă, ca și cea artistico-individualistă, cunoscută mai ales sub numele de «existențialism», este hotărât o lirică decadentă. Factorii determinanți ai acestei lirici au dispărut, înnecați în realitatea democrației populare. Clasa socială cu ale cărei tendințe se confundă această lirică a dispărut de pe scena istoriei noastre, ocupată în întregime de o clasă cu simțuri noi, tinere, sigură în străduințele ei, fără «complexe sufletești» și care nu se prăpădește după poezia clasei dispărute. Rămasă fără baze, o lirică a complexelor sufletești nu mai are niciun scop și în locul ei se va desvolta în mod firesc o lirică nouă. Aceasta va păstra, din experiența dintre cele două războaie mondiale tot cecece, reprezentând o achiziție pozitivă și un pas înainte, corespunde implicit și concepției de democrație populară. În acest sens noi cunoaștem literatura sovietică, literatura românească progresistă, precum și lirica marilor scriitori premergători, grupați în jurul lui «Nyugat». Ea nu va fi o lirică de laborator, căci trăiește de pe-acum și la noi, și există ca materie primă în sufletele oamenilor, așteptând doar să fie formulată și exprimată.

În ceea ce privește literatura epică, nu este pe linia vremurilor o povestire care nu izvorește din realitatea noastră, largă și bogată în fapte, constructivă și înnoitoare, ci își alege drept subiecte idei, atitudini și evenimente pur convenționale, fără nicio legătură cu realitatea, bazându-se numai pe transformarea unor elemente formale, pe figuri și fragmente de concepții, care de fapt aparțin trecutului, ba chiar, uneori neintenționat, exprimă idei anti-progresiste. Kemény Zsigmond ¹⁾ nu era marxist și totuși în opera intitulată «Elet és Irodalom» (Viața și literatura), călăuzit de bunul său simț de mare scriitor, însemna următoarele: «Literatura este oglindirea vieții...», spunând, mai departe: «... cel ce refuză să cunoască faptele unei epoci... și nu întovărășește logica faptelor, înregistrează plâmuirile sale în locul faptelor existente, dorințele sale în locul posibilităților și atunci, chiar dacă are o minte clară, va exprima o ideologie inutilă, talentele sale sufletești se vor anchiloza». Concepția lui apare mai bine în lumină, când spune că literatura, adică beletristica și romanul «pe lângă delectarea estetică, trebuie să dea și un alt rezultat, care să poată fi numit ori concepție, ori idee filosofică. Să fie, ori o critică a societății, o descriere a unei epoci, ori măcar deslegarea unor probleme morale neclarificate încă, sau a unor probleme de stat. De scriitor depinde cum vor fi îndeplinite aceste cerințe».

Nouă, scriitorilor, ni se pot da multe sarcini juste. Să le examinăm, aruncând o privire critică asupra celor îndeplinite de noi până acum. Vom constata imediat că nu am isbit să ne manifestăm în mod satisfăcător nici în formă, nici în conținut. Producțiile noastre literare sunt neînsemnate,

¹⁾ Prozator clasic maghiar, din sec. XVI-lea, ale cărui scrieri prezintă un interes istoric pentru cititorul modern.

se pierd chiar, în amploarea faptelor mărețe ale epocii noastre. Epopeea grandioasă a eliberării și transformările ce i-au urmat, istoria le va califica odată drept o « revoluție ». Literatura noastră a rămas *în urma* acestei revoluții, ea n'a creat nimic corespunzător. Este adevărat că o asemenea creație nu poate lua naștere dela o zi la alta. Dar nici ceea ce s'a și înfăptuit nu corespunde curentului marilor evenimente, care au servit interesele poporului nostru. Lăsăm la o parte faptul că marii noștri scriitori nu s'au manifestat potrivit talentului lor. Crearea Societății noastre a *Scriitorilor din România*, destinată a ne reprezenta și a ne apăra interesele noastre, nu este o realizare de ordin literar. La fel, nu trebuie să atribuim o însemnătate exagerată faptului de a fi creat *Utunk*, pentru care ne-am sbătut totuși atâta, dacă nu vom reuși să facem din ea un organ practic, satisfăcător, atât în ce privește conținutul cât și influența justă, înnoitoare, pe care va trebui să o exercite. Să mărturisim însă că, până în prezent, scriitorii și publiciștii revistei n'au reușit să facă din ea o publicație eficientă, cu un scris bogat, așa cum bogată și rodnică este munca pentru reconstrucția țării, desfășurată de masele muncitoare dela noi.

În timpul războiului declanșat de fasciști am pierdut multe elemente scriitoricești antifasciste, vrednice și talentate. A rămas pe umerii unei echipe, reduse ca număr, o răspundere căreia, chiar dacă ar fi printre noi acei pe care i-a doborât fascismul, am putea să-i facem față doar prin o seamă de împrejurări avantajoase; căci fascismul nu a micșorat numai rândurile noastre și ale cititorilor noștri, ci a terfelit și credința în cuvântul scris, inundându-ne meleagurile cu barbaria lui anticulturală și antiliterară, astfel cum face astăzi — bine înțeles: unde poate, — imperialismul american. În prima perioadă de după eliberare, în perioada redeșteptării noastre, literatura părea a-și fi pierdut orice actualitate. Tot fascismul și războiul lui criminal, cu distrugerile cauzate de el, sunt responsabili de faptul că organizarea condițiilor obiective ale literaturii este atât de lentă (editură, public cititor, etc). Terenul pe care s'a pornit la lucru era, la origină, însuși terenul mizeriei produsă de fascism și de războiu. Încât am putea spune că, chiar dacă am fi avut realizări literare mărețe, cu greu ar fi putut ele să-și croiască drumul cuvenit, printre ruinele materiale și spirituale lăsate de războiu și fascism.

Este adevărat că unii scriitori tac. Putem oare să-i considerăm pe aceștia ca făcând parte din rândurile noastre? Mulți scriitori își caută calea. Chiar dacă opunem acestei laturi negative o latură pozitivă, ca de pildă romanele lui Nagy István, Asztalos István, Molter Károly și volumele de versuri ale lui Horváth Imre, Horváth István, Kis Jenő, Létay, Méliusz, Szemlér, — enumerare limitată la manuscrisele pe care le cunosc eu însumi, — față de marea problemă a unei literaturi, care să exprime o justă unitate literară și unanimitatea ei cu democrația populară — scrierile de până acum sunt prea puține.

Dar de ce ne interesează oare această problemă, când știm bine că conținutul ideologic al democrației populare determină totodată și natura unității literare, când știm că democrația populară cuprinde, ca să zicem așa, și estetica noastră literară?

Scriitorul și literatura nu pot fi un scop absolut. Nu există artă pentru artă. Scriitorii și literatura, împreună cu publicul lor, fac parte integrantă din realitatea ce îi înconjoară. Prin urmare, ei nu pot avea alte obiective decât acelea ale realității, altfel ar constitui un factor de descompunere al acesteia. Identificarea obiectivelor juste ale scrisului și scriitorului este posibilă numai atunci când aceștia cunosc și pătrund scopurile acestei realități. Or, scopul realității noastre este de a făuri omul și relațiile sale sociale și materiale într'o democrație de tip nou a întregii țări. Acest scop general, din cauza imensității lui, se desparte în realitate pe grupuri mari de sarcini. Oricât ar merge de departe această muncă uriașă a democrației populare, activitatea creatoare, munca scriitorului, literatura, sunt inseparabile de ea. La această muncă participă, prin scrisul lui, scriitorul care crează realități pe planul reconstrucției, însușindu-și ideologia clasei muncitoare, forța conducătoare a poporului întreg, în desfășurarea istorică a procesului de plămădire a societății de mâine.

Desigur, este o sarcină uriașă de a găsi un conținut și o nouă estetică literară, în nouile forme de viață ale lumii noastre în plină construcție, când această viață care se clădește este atât de nouă, încât nu se poate încadra în nici unul din vechile tipare. Imitația, epigonismul sunt dela început imposibile. Să fie oare această străduință peste puterile noastre? Putem să ne fixăm un scop atât de înalt?—Acest scop, ni-l fixează ideile înseși ale pomenitei situații noi.

Este pentru prima dată în istoria țării noastre, că orânduirea politico-socială a creat o situație, în care autor și public pot forma o *unitate* rodnică. Pentru prima dată, în literatura noastră, se cere scriitorului ca el să nu creeze pentru sine însuși sau pentru un strat subțire de cititori aleși, ci pentru cele mai largi păături sociale, pentru întreg poporul muncitor. Câți scriitori mari, aparținând unor mari epoci literare, câte străduințe nu s'au risipit din cauza acestei lipse de unitate? Ei bine!, democrația populară oferă scriitorului și literaturii o situație clară. Ea oferă scriitorului cititori, pentru că ea eliberează straturile cele mai largi a societății, cele mai averse de cultură și literatură, prin faptul că procură acestor straturi condiții omenești de viață, care le fac să aspire la o cultură generală. Pentru prima dată, scriitorul poate să simtă masele populare la spatele lui. Pentru prima dată, el poate să audă ecoul adevărat — ecoul poporului.

Scriitorul de obicei se întrebă pentru cine scrie. Prin experiența librărilor am stabilit următoarele: vechiul strat de cititori maghiari a dispărut. Așa numita clasă mijlocie, fie din motive politice, fie din alte motive, nu mai citește. Dar, până mai ieri — din cauza inflației — nu putea să citească

nici salariatul, nu citea nici profesorul, nici învățătorul: nu aveau cu ce să-și procure cărți. Muncitorul dela orașe și sate — în linii generale, încă nu citea — căci, în condițiunile lui materiale, abia acum i-a devenit cititul accesibil: astăzi muncitorul citește din ce în ce mai mult.

Ce concluzii putem trage din aceste constatări?

Tragem concluzia că literatura, care era orientată spre felul de gândire al vechei clase mijlocii, trebuie să cedeze locul literaturii orientate spre cei ce muncesc. Scriitorul trebuie să înceteze de a mai crea după concepția și gusturile clasei burgheze. Transformările sociale cer scriitorului ca el să afute muncitorului, însfârșit eliberat, să intre pe porțile culturii: să facă această intrare împreună cu el. Momentul actual așteaptă o literatură conștientă de condiția umană a maselor muncitoare eliberate; o literatură care să tâlmăcească și să exprime pe acest om nou și realitatea lui, să-l pună față în față cu condiția neumană de altă dată. Pe scurt, sarcina scriitorului este de a crea o literatură pentru masele eliberate de sub jugul claselor privilegiate. Existența și greutatea din punct de vedere literar acestor straturi nu mai este teoretică, cum era în trecut. Astăzi, aceste straturi țin în mâinile lor transformarea societății și implicit ele determină și soarta literaturii și a bunurilor culturale. Această soartă este măreață, deoarece eliberarea păturilor muncitoare a eliberat în același timp cel mai mare rezervor creator și receptor de bunuri spirituale. În ce măsură inspirația lui creatoare va fi pătrunsă de această prospețime și bogăție, iată ce depinde numai de scriitor.

Dar, afară de publicul cititor, democrația populară ne-a mai dat ceva ce depinde doar de scriitorul maghiar și de literatura maghiară de a fi utilizat. Ea ne-a dat posibilitatea de a avea o literatură indigenă autohtonă. Nu mai avem nevoie de literatură importată din apus.

Astăzi putem vorbi de noi, pentru că literaturii ca suprastructură i s'a asigurat acea temelie pe care să se poată înălța o literatură originală, dacă bine înțeles scriitorul va avea forța creatoare corespunzătoare.

Eforturile noastre literare, progresiste, dintre cele două războaie mondiale — abstracție făcând de alți factori care le-au stânjenit, precum și de faptul că noi înșine n'avem o poziție idiologică limpede, au fost ciuntite și de faptul că nu puteam vorbi deschis, despre realitățile de atunci. Nu puteam vorbi despre muncitori și pentru muncitori. Aceste eforturi literare erau stânjenite și din cauză că scriitorul nu avea legături cu publicul lui, nu reușea să stabilească un contact real cu acest public. Sursa creatoare de literatură adevărată, cunoașterea liberă și directă a societății, — nu ne era îngăduită. Cafenelele și saloanele literare burgheze sunt foarte caracteristice: ele ne ajută să ne dăm seama de ceea ce admitem și dorea să cunoască, din societate, literatura burgheză. Democrația populară a lichidat această izolare impusă scriitorului. Este unul din marile sale câștiguri. — Scriitorule, lasă la o parte «superioritatea» ta, care nu se bazează pe nimic, ieși din izolarea ta!

Intră în lumea reală a eroilor și figurilor tale și, numai după aceea, așează-te la biroul tău... Nu te refugia în formalisme, în cultul expresiei, în reverii dulcege, nu te lăsa târît de farmece străine. Ai la îndemână realitatea largă, umană-socială, prima mare condiție a tuturor artelor — cufundă-te în adâncul ei și judecă. Privește și formulează amănuntul în întregimea lui, totdeauna în legătură cu întregul, privește totul, dar să și vezi totul, și aparențele și esențialul. Judecă-le cu îndrăsneală și ochi proprii. Nu ai niciun motiv de a te refugia în curente literare importate din apus.

Situația nouă cere ca scriitorul să fie bine înrădăcinat în realitățile noastre, și-i atrage atenția asupra importurilor literare care n'au nici o rânduială la noi. Exemple de stil, sau exemple de progres general putem să luăm dela orice literatură înaintată. Conținutul necesar al scrisului nostru să fie însă exclusiv al vieții noastre de aici, din Republica Populară Română.

Farmecul exercitat și rolul jucat, în dezvoltarea noastră, de literaturile apusene erau, dealtminteri, justificate numai într'atât, întrucât exprimau acea nostalgie, cauzată de inegalitatea dezvoltării istorico-sociale și de inferioritatea calitativă a structurii noastre sociale. Democrația populară a eliminat această inegalitate de dezvoltare. Apusul nu ne mai poate servi de exemplu, atâta vreme cât nu și-a rezolvat propriile lui probleme burghezo-capitaliste; cel mult am putea să luăm exemple din tradiția lui literară progresistă și de înaltă calitate. În schimb trebuie și putem să luăm exemple de inspirație, de viziune a omului și a problemelor sale, mai ales din literatura sovietică, deoarece prin structura sa economico-socială și prin ideologia sa înaintată U. R. S. S este mult înaintea Apusului.

Originalitatea noastră va reeși din specificul nostru de trai și gândire, — iar sarcina scriitorului este, tocmai, de a transpune în literatură formele esențiale specifice de viață și de gândire. Una din formele fundamentale ale eliberării noastre este tocmai eliberarea de sub influența literaturii de import. În aceasta constă marea școală a literaturii realiste.

Realitatea — iată un termen foarte mult întrebuițat. — Ce se înțelege, în definitiv, prin realitate? — Cred că realitatea este acea unitate a vieții omenești, luată în desfășurarea sa totală, sunt toate faptele omului, cu miile lui de indeletniciri, cu multiplele lui raporturi, cu antagonismele, cu teoriile lui. E un tot complicat și puternic, este complexul conviețuirii oamenilor, este existența lor, luată în întregime. Noi trăim în această unitate, ne-am născut cu ea. Este ceea ce se chiamă realitatea concretă. Nu-i o plăsmuire a minții noastre. E există în afara noastră, este o realitate obiectivă, acolo unde trăim. De acest tot al vieții nu ne putem debarasa. Ființa noastră omenească, personalitatea noastră, individualitatea noastră nu poate să-i întoarcă spatele, fără ca ceea ce numim noi «suflet» să nu se simtă «atins», să nu sufere. Cu cât tăiem mai multe din firele ce ne leagă de realitate, cu atât se micșorează unitatea noastră de om, de cetățean. Cu cât ne leagă mai puține fire de viața colectivă, de viața publică, cu atât trăim mai puțin, cu atât înțelegem

mai puțin realitatea, cu atât vom vedea și înțelege realitățile dintr'un punct de vedere mai abstract, cu atât vom fi mai izolați de ele. Natura dependenței noastre de realități poate, cu siguranță, fi definită din punct de vedere istorico-social. Neputând izola omul de realități, neputând suprima realitatea, burghezia, prin filosofii săi, idealiști, încearcă, azi, să izoleze conștiința omului de realitate, negând pur și simplu existența acesteia, înlocuind-o cu ceva artificial: existențialistii o înlocuiesc cu neantul, alții cu izolarea sau cultul individului. Pentru acest fel de scriitori, realitatea se găsește în turnul lor de fildeș sau în rebusurile lor enigmistice. Turnul de fildeș, rebusurile enigmistice, pretinsele «experiențe» ale suprarealiștilor, etc. nu fac decât să oglindească marasmul capitalist, decăderea burgheză.

Democrația populară însă, a redat omului culturii ceea ce existase întotdeauna pentru omul muncii și anume, realitatea autentică.

Să vedem mai deaproape cum se înfățișează această realitate, însfârșit redată omului.

În această nouă realitate s'a schimbat mai întâi centrul de greutate al societății, statul. Noutatea acestui stat nu este un fapt al întâmplării; ea nu se exprimă printr'o lozincă nouă, ea constă în deosebi în structura lui nouă. Statul democrației populare nu este statul burgheziei monopoliste, ci statul muncitorilor dela orașe și dela sate. Puterea seculară, socială și politică a marilor moșieri a fost nimicită. Reformele politico-economice au schimbat în întregime specificul țării. Din punct de vedere economic realitățile noastre sunt acestea: suntem pe cale de a deveni o țară industrial-agricolă, având independența asigurată, un popor de muncitori — și nu un stat burghez. Armata, aparatul administrativ, servesc interesele poporului, iar factorii precumpănitori ai vieții noastre economice și sociale sunt cu totul alții decât în statul vechiu. Altul este scopul și rostul economiei naționale, al justiției, al învățământului public. Toate acestea sunt puse în slujba poporului muncitor. Statul cel nou, statul democrației populare reconstruește, nu numai ceea ce a fost distrus, ci prefăce mai ales întreaga lume a omului, lumea neînsuflețită ca și lumea socială. Această prefăcere pleacă dela unele elemente vechi, dar sănătoase, ale realităților noastre tradiționale, clădind pe ele elementele noi ale realității în devenire. Aceste realități în continuă prefăcere constructivă, progresivă, constituie un tot complex, în plină devenire. Sunt realități făcute din luptă, din strădania pentru realizarea și depășirea democrației populare. Lupta se dă împotriva forțelor reacțiunii, pentru a schimba realitățile găuitoare ale trecutului, transformând acest tot imens, care este societatea, și făcând-o să înainteze împotriva forțelor reacționare ce i se opun. Iată realitatea în mijlocul căreia trăim.

Orașele și satele noastre sunt într'o nemaivăzută schimbare; pretutindeni se pot observa transformări sociale, evoluție; clasele se schimbă. Totul se polarizează conform noii orientări a societății, cu toată împotrivirea acelor forțe, care ar vrea ca să țină lumea în loc. Toate aceste evenimente cons-

tituie o mare epopee, țesută din povestirile noi ale unor noi conflicte, ale unui acut proces de transformare a omului, a tuturor oamenilor. Dar decantarea și împăcarea accestor conflicte se face de data aceasta pe un plan *uman* și nu pe unul *burghez*. Adevărul și dreptatea sunt, însfârșit, pe cale de a învinge *pe* acest plan uman, și nu *cu* forța. Știința și cultura devin, însfârșit, bunul acelora, care până acum au fost ținuți departe și de știință și de cultură, ba chiar și de formele cele mai rudimentare ale civilizației. Rămășițele materiale și spirituale ale formelor de viață iobăgistă sunt lichidate. A început umanizarea vieții pe toate planurile.

Menirea scriitorului și a scrisului, în această măreață epopee, nu va putea fi aceea de a contabiliza aceste schimbări uriașe, ci el va trebui să caute a le exprima prin efortul său creator. Altfel, zadarnică va fi literatura dacă această mare epocă nu-și va găsi exprimare în copod'opere. Realitățile noastre vor fi construite odată cu literatura noastră sau fără ea. Dar, în construcția acestei realități, nu numai justiția, ci și literatura trebuie să contribuie la stărpirea forțelor reacționare. Scriitorul nu poate fi absent dela lupta constructivă, dusă de democrația populară, pentru eliberarea totală a omului, fără a-și semna el însuși un verdict de desființare; pentru a fi, într'adevăr, *scriitor al acestei epoci*, el trebuie să ia parte în *primele rânduri* la crearea și transformarea, în sensul democrației populare, și apoi a socialismului, a acestei realități.

Celebrele teze marxiste despre filosofie sunt aplicabile și literaturii. Ca și filosoful, scriitorul nu trebuie să se mulțumească să explice și să exprime realitatea, el trebuie să lupte pentru schimbarea ei. Marile țeluri ale acestei schimbări, marile idealuri ni le dă democrația populară, ni le dă lumea nouă în prefacere. Realitatea nu e o schemă geometrică abstractă, ca pătrunde în casele noastre, de ea sunt pline străzile și magazinele, fabricile și uzinele și ogoarele noastre. Ea pune în mișcare și creează iarăși și iarăși lumea noastră, lumea ce ne înconjoară, ne pătrunde și ne schimbă ființa întregă. Această realitate *ne determină* pe fiecare din noi. Mai este încă nevoie să repet că în această realitate toate sentimentele, idealurile, pasiunile noastre capătă un nou patos, un nou sens, în timp ce aprecierile noastre față de toate acestea se schimbă și ele? Că pesimismul, disperarea, moartea, neantul, cultivate altă dată de poezia lirică, nu ne mai spun nimic? Că noi simțim puternic cum nehotărârea, fatalismul, nelămurirea ideologică sunt, în spiritul nou și constructiv al realităților de azi, dușmanele omului și ale societății? Privind înapoi în istorie, vom vedea că atunci când în literatură au dominat aceste sentimente și atitudini negative, istoria a consemnat întotdeauna o distrugere a forțelor progresiste, sau o zăgăzuire a dezvoltării lor.

Democrația populară ne restituie o lirică sănătoasă, umană. Ea eliberează forțele productive și creatoare ale muncii, și ne oferă posibilitatea de a sărbători tot specificul omenesc care se găsește în munca omului, în acea muncă a omului care, de altfel și până acum a dus lumea înainte. Această schim-

bare ne-a dat posibilitatea de a prețui și stima comoara tradițiilor noastre și toată moștenirea adevăratei noastre culturi.

Aceasta e concepția noastră despre realitate și această realitate constituie materia primă a scriitorului. Cine ține la această realitate, cine-și însușește eforturile și scopurile ei acela ține la democrația populară. Acela, căruia acest material îi este indiferent, străin, acela care-i întoarce spatele, își întoarce spatele și dela progresul societății. E străin de noi, vorbește altă limbă, e pierdut pentru noi.

Astfel prezentată această perspectivă unitară a literaturii, înseamnă ea oare o imixtiune în viața individuală a creatorului de artă?

Nicidecum.

Poezia, din cuvântul grec *poesis*, însemna la origine prefacere, amestec de materie, modelare.

*

Am vorbit până acum numai de ceea ce trebuie să se transforme în conștiința scriitorului. Am atras atenția numai asupra sarcinilor care revin literaturii. Am spus că nu poate exista literatură înafară de popor, propovăduind neputința, indiferența, individualismul și reacțiunea.

Celor încă nesiguri de postulatele scrisului, deduse din principiile democrației populare, le aduc aminte că în așa numitul « focar » al clasicismului național maghiar stă tocmai acel Petőfi, a cărui întregă genială carieră poetică, a cărui întregă operă poetică, este strâns legată de realitatea maghiară a epocii sale, începând cu epoca reformelor și culminând în lupta revoluționară pentru libertate. Să ne aducem aminte, că înflorirea literaturii maghiare la începutul secolului al XVI-lea, nu este altceva decât transpunerea în literatură a mișcării generale a protestantismului și a reformei popular-revoluționare, iar renașterea literaturii contemporane a fost determinată de revoluția burgheză, când un scriitor maghiar al epocii identifică pe poet cu un « liberator de popoare ».

Aceste epoci au cerut literaturii creații conforme aspirației lor progresiste, scoase din condițiile anilor acelora. La scriitorii progresiști maghiari e o tradiție de a servi realitatea.

Secolul al XX-lea începe, pentru literatura lor, cu o grandioasă mișcare realistă, grupată în jurul revistei « Nyugat ». Această mișcare se făcea sub semnul democratizării burgheze a țării, rămasă în urmă față de realități, stăpânită mereu de forțele filosofico-politice înapoiate.

Având asemenea tradiții, ne mai putem întreba, oare, dacă imperativele noastre sunt juste din punct de vedere principial și practic?

De altfel, dintre toate artele, prin spontaneitatea sa, literatura este predestinată a fi cel mai bun instrument de formare a omului și colectivității. Natura însăși a limbii determină acest fapt. Prin viu graiu, ne putem face înțeleși numai atunci când ceea ce exprimăm corespunde realității. Dacă limba în sine servește societatea, atunci cum n'ar putea-o servi, oare, literatura? Dar,

pentru aceasta, realismul este singurul stil, pentru că numai realismul este pătruns de acea onestitate care constituie fundamentul moral al servirii realității.

Forța captivantă a nesfârșitei realități sociale înconjurătoare, marile figuri eroice, figurile grotesci, luptă dramatică între forțele binelui și acele ale răului, chestiunile esențiale ale vieții noastre, lupta uriașă pentru reconstrucție — în toate acestea se poate manifesta stilul realist al scriitorului care se inspiră din viață. Orice alt stil duce la impasuri, nefiind în stare să dea răspuns întrebărilor esențiale, să ia poziție față de aceste întrebări. Orice alt stil este perfid și mincinos, este stilul echivoc al celor care « nu fac politică », care au ales « calea de mijloc ».

În ce privește principiul și practica realismului în literatura noastră, încă din secolul al XVII-lea, Bethlen Miklós cere: « Învață mai întâi a cuprinde munca, realitatea, ca să ai mai apoi din ce și cu ce scrie versuri și cuvântări ». De sigur, realismul are condițiunile și limitele lui proprii, care decurg din istoria socială. În societatea în care trăia un Kemény Zsigmond, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, realismul nu se putea impune, decât în cazuri izolate. Nu putea să fie stilul comun al întregii literaturi. Kemény spunea: « Acolo unde lăncezește viața publică, acolo unde e împiedecată intrarea în lume omului, acolo unde un scriitor este prea sărac ca să iasă în lume și unde, chiar cu mult spirit de observație, el poate să strângă foarte puține date despre diferitele relații și pasiuni ale oamenilor, despre obiceiurile și mecravurile lor, despre lucruri generale și particulare, acolo încep să zăpăcă tot felul de rețete fantastice, acolo se vorbește despre sentimente și pasiuni cu cunoștințe luate numai din inspirație, dar... fără nicio legătură cu societatea... ». Toate aceste bariere s'au prăbușit astăzi.

Dar, pe lângă condițiile cerute de Kemény, mai e nevoie de încă ceva pentru a scrie în stil cu adevărat realist. Mai trebuie cea dibăcie, de care vorbește Lenin: « Artistul — spune Lenin — e realist, nu atunci când redă realitatea crudă, realismul de toate zilele, ci atunci când exprimă în operele sale drama unei epoci întregi, toate aspirațiunile societății ».

Ceea ce așteaptă democrația populară dela scriitor și dela literatură, nu este un obiectivism gol. Nu i se cere o muncă mărunță de naturalist, etichetarea realității, ci, aplicată tuturor evenimentelor, adâncirea studiului care cuprinde întregul. Aceasta nu doar pentru că m sta în fața unei societăți mai complicată decât aceea cunoscută de realiștii Tolnai sau Petelei ¹⁾. Cu cât ar fi fost mai deplin realismul acestora, dacă ei ar fi înțeles mai bine societatea contemporană lor în toată complexitatea relațiilor ei? De sigur, ei ar fi putut exprima mult mai bine toate revendicările, care și-au găsit o expresie uscată în nemulțumirile lor. Ajungem astfel la concluzia, că scriitorul nu se poate apleca asupra lumii decât prin însușirea unei metode, și această

¹⁾ Prozatori din jurul anului 1900. În scrierile lor se zugrăvește viața orașului de provincie.

metodă nu poate fi alta decât dialectica; viața, realitatea, nu pot fi redată în artă, decât prin prisma dialecticeii, aplicată societății.

Se știe că au existat și în trecut creatori de artă, care au pus în practică aceste principii; aceasta ne arată că realismul nu e în contradicție cu ceea ce numim noi «geniul creator». Dimpotrivă, el este însăși descrierea științifică a acestuia. Și nici nu poate fi altfel. Dacă realitatea e așa de complexă cum am văzut-o, atunci și cultura scriitorului, privitoare la această realitate, trebuie să fie la fel de completă, de desăvârșită și de dialectică, pentru ca el să o poată exprima. De aceea, pe lângă cunoașterea «meșteșugului literar», în toate sensurile și cu toate implicațiile lui, scriitorul mai trebuie să-și însușească și o cultură dialectică aplicată economiei politice, filosofiei, etc., căci numai așa va putea să cuprindă totul, numai așa va putea înțelege aspirațiile acestui tot. Numai acel care și-a însușit această cultură complexă merită pe drept numele de scriitor. Într'adevăr, scriitorii care au avut această viziune a realității și au știut să o exprime, fie că se inspirau din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat — scriitori ca Romain Rolland sau Maxim Gorki, — au fost asemenea oameni «întregi». Oameni întregi au fost, dintre maghiari, Petöfi, Ady, Jozsef Attila, bătrânul Moritz Zsigmond ¹⁾. Toți aceștia au fost la fel de înțelegători ai epocii lor. Ei au reprezentat cu adevărat aspirațiile poporului, formulând în operele lor problemele lui fundamentale.

Ajungem astfel la problema literaturii cu tendință, a artei cu tendință.

Din literatură trebuie înlăturată numai acea tendință, care nu derivă din materia și formele noastre de viață, ci este importată dinafară, nu ni se potrivește și nu derivă în mod organic și necesar din conținutul realităților noastre.

Engels ne-a explicat în mod fundamental cum trebuie să ia scriitorul o atitudine de luptător în focul bătăliei istorico-sociale: ne-mai-exprimând *subiectiv* sentimentele lui proprii, ci devenind purtătorul de cuvânt al însăși realității istorico-sociale. Tendința va fi subiectivă de câte ori scriitorul va lasă la o parte conținutul cel mai adânc al materialității vieții, adică tocmai ceea ce dă acesteia caracterul ei obiectiv, adevărat. Astfel văzute, toate capod'operele literaturii mondiale sunt cu tendință.

*

Toate acestea sunt foarte bune, se gândește cititorul, dar nu avem o viață literară, nu avem editori. Editorii existenți, abia dacă au tipărit câteva cărți: în anii precedenți producția a fost foarte redusă. Publicațiile noastre

¹⁾ Cel mai mare prozator rea listmaghiar. Se ocupă mai mult cu viața țăranilor, dar, în numeroase scrieri, zugrăvește și decăderea nobilimii sau viața burgheziei provinciale. În câteva nuvele, el a încercat să se apropie și de sufletul muncitorilor dela oraș, dar cu mai puțin succes.

sunt lipsite de pretenția unui stil înalț ridicat. Singură « *Utunk* » ar avea asemenea veleități, dar ea este abia o revistă bilunară. În ultimul an s'a remarcat doar activitatea noastră teatrală; comparată cu ceea ce aveam în trecut, când eram o « minoritate », aceasta este mult superioară. Viața literară maghiară este încă destul de restrânsă.

În sensul strict al cuvântului noi am avut, desigur, o viață literară, în epoca « reformelor » premergătoare revoluției din 1848 sau în jurul revistei « *Nyugat* », la începutul acestui secol. Fiecare din aceste curente avea specificul lui, corespunzător momentului istoric în care se desvolta, dar ceea ce le-a fost comun amândorora constă în faptul că nu erau izolate de viața de toate zilele, ci făceau parte, în mod *funcțional*, din viața publică. Între aspirațiile economice, exprimate în versurile lui Petöfi, și cele ale grupului « *Védegylet* »¹⁾ nu era nici o contradicție spirituală. Literatura și viața, literatura și realitatea acestei epoci nu numai că se legau între ele, ci se și contopeau.

În acest sens, — al unei puternice mișcări literare de limbă maghiară — trebuie să ne întrebăm dacă avem noi, astăzi, o viață literară. Răspunsul e simplu: nu avem; dar depinde numai de noi ca să avem una. Cât am fost o « minoritate » aceasta nu era cu puțință, ori cât am fi vrut. Democrația populară, nu numai că ne îngăduie, însă, o asemenea viață literară, dar ea ne îndeamnă, ne cere să o îndeplinim. Ea ne oferă deplina libertate a cuvântului, ne oferă posibilități nemărginite de a propaga cultura în mijlocul poporului, de a aduce poporului gândirea și știința noastră, devenite libere. Scriitorii noștri au și profitat și vor profita și mai mult, de acum înainte, de aceste posibilități. Dar mobilizarea lor va trebui să se facă mai conștient, decât s'a făcut până acum și mai ales după un plan bine organizat și studiat, în concordanță cu specificul cultural-politic al naționalității noastre. Nu e cazul să-l examinăm aici cu deamănuntul; reținem doar că putem avea o viață literară proprie, bine definită. O viață literară adevărată, și nu una limitată la câțiva esteti de salon, la unul sau două saloane literare ermetice. O viață literară, care să pulseze împreună cu tot poporul nostru eliberat și ridicat la o viață publică democratică. *Și această viață literară maghiară de aici, din această țară, va dobândi un conținut nou și puternic numai în măsura în care se va împleti cu viața publică și literară a poporului român.* Această împletire, această conviețuire derivă și ea, în mod natural, din marile prefaceri prin care am trecut. Această conviețuire este o situație cu totul nouă. Atât de nouă, încât oricât am fi vorbit despre ea, împreună, laolaltă, românii și ungurii, încă tot n'am reușit să-i stabilim conținutul deplin. Și ea face parte din concepții și realizări al căror sens adevărat reiese din natura democrației noastre populare, care se adâncește și se dezvoltă zi cu zi.

¹⁾ « *Védegylet* »: « Uniunea pentru protecția industriei », al cărei leader era revoluționarul liberal-burghez Szecseny, și care cerea emanciparea Ungariei de sub exploatarea economică a Austriei habsburgice, prin crearea unei industrii naționale, protejată împotriva invaziei produselor austriace.

Mai concret, — cum se va manifesta, în literatură, această nouă realitate a conviețuirii? Prin traduceri reciproce, conjugând eforturile noastre literare, ținând conferințe și ședințe, comune sau paralele, rămânând în strânsă legătură, în ceea ce privește problemele noastre, în așa fel încât ceea ce se discută la București să se discute imediat și la Cluj? — Da, desigur, toate acestea sunt bune; dar nu e mai puțin adevărat că ele nu sunt decât manifestări cu caracter de paralelism, de juxtapunere, de pătrundere reciprocă, ne constituind încă o sudare. Avem deaface cu o concepție nouă a conviețuirii. Adevărata conviețuire este însă ceva dialectic, — ea constă într'o continuă influențare reciprocă, în schimburi continue, într'o unificare dusă până la identificare. Adevărata conviețuire ne va face să avem aceleași realități, viața noastră să dobândească același conținut, scrierile noastre același țel, descrierea reciprocă a conviețuirii noastre să fie animată de aceleași idealuri. Ce subiect formidabil pentru educația popoarelor noastre! Și cât de mare e nevoia acestei educări! Pe acest tărâm se deschid literaturii noastre perspective noi, i se oferă cea mai nobilă menire, din câte au fost date vreodată omului: aceea de a servi principiilor și practicelor democrației populare, exprimate prin buna înțelegere între popoare. Pe acest tărâm, literatura română și maghiară dela noi pot da exemple nebănuite celorlalte popoare, dinafara granițelor noastre. Faptul că modelul acestei literaturi ne e dat de literatura sovietică, nu micșorează întru nimic — ci dimpotrivă, sporește uriașele noastre posibilități în acest domeniu. Astfel trasată linia vieții noastre literare, se pune problema: care trebuie să fie relațiile acesteia cu literatura din Ungaria?

S'o luăm dela început. Cu mulți ani înainte, într'un volum masiv, o seamă de scriitori și literați, dealtfel dintre cei mai însemnați își puneau întrebarea: — «Ce este maghiar?». La această întrebare se dădeau diferite răspunsuri, în bună parte sugerate de întrebarea însăși, ca și când noțiunea de maghiar ar fi fost ceva general și universal, neschimbat nici în timp, nici în spațiu. Știm că așa e ceva fals. Maghiarul este unul sau altul, după clasa căreia aparține, ba chiar, înlăuntrul aceleiași clase sunt diferiți maghiari, așa cum i-a făcut evoluția noastră istorico-socială. Astfel încât la întrebarea: «ce este maghiar», noi vom răspunde: — Limba noastră e maghiară, dar conținutul nostru este întotdeauna și peste tot un conținut social. Chiar și impresioniștii simt în mod diferit, după cum e vorba de ungurii din Ardeal sau de unguri din Ungaria. I-a deosebit pe unii de alții dezvoltarea socială, care are un conținut aici și altul dincolo. Aceste deosebiri, izvorâte desigur din diviziunea de clasă, au fost atât de ascuțite, încât nu a reușit să le șteargă nici chiar dezvoltarea în acelaș cadru, în timpul îndelungatei conviețuirii în Ungaria de altă dată. Aceasta, tocmai pentru că diferențierile au fost determinate de diferența raporturilor istorico-sociale ale maghiarilor de pe diferite meleaguri. Pe baza legăturilor de limbă s'a clădit totuși o unitate literară, cu toate că și în Ardeal limba diferă dela o clasă la alta.

Pazsmány ¹⁾ din Bihor și Berzsény ²⁾ din Zala sau atâți alți scriitori care sunt departe unul de altul atât prin limba lor cât și prin genurile lor literare, sunt legați totuși între ei prin meșteșugul lor scriitoricesc.

Numai prin limbă, literatura maghiară din Ardeal face parte din ansamblul literaturii maghiare.

În lumina acestor considerente, raporturile noastre cu literatura din Ungaria ar putea fi definite în felul următor: literatura noastră este oglindirea vieții reale din România, a oamenilor de diferite limbi, dar mai cu seamă maghiari, trăind în Transilvania. Desigur, s'ar putea foarte bine ca legăturile cu literatura și cultura maghiară să nu se limiteze la limbă sau la forme de expresie literară. S'ar putea foarte bine ca literatura și culturile respective să fie legate între ele și prin același conținut, prin același ideal, prin același stil. Aceasta înseamnă că noi mergem pe aceeași linie, nu numai prin comunitatea scrisului și a culturii noastre, dar și prin sarcinile noastre ca scriitori. Pe linia literaturii, pe linia culturii noastre avem aceeași moștenire, și, pășind alături de literatura maghiară, — în efortul nostru de creație, în cadrul democrației populare române — noi suntem îndreptățiți să revendicăm și marea moștenire progresistă, lăsată de marile nume din trecutul literaturii maghiare. Iar unitatea noastră va fi cu atât mai îndreptățită, cu cât noi nu respingem, nici moștenirea, nici legăturile noastre de rudenie cu ansamblul literaturii mondiale progresiste, a cărei istorie nu este altceva decât oglindirea istorico-literară a luptei pentru eliberarea omului muncii. În trecut, ca să iau un exemplu din istoria maghiară, tipul omului liber ar fi Csak Mate ³⁾. Evenimentele vremii însă, revoluțiile burgheze, nu au eliberat poporul muncitor. Deabia în zilele noastre s'a realizat, în sfârșit, eliberarea celor ce muncesc. Dar eliberarea muncii aduce după sine o stabilire a raporturilor între oameni pe temeiul lichidării oricărui fel de exploatare a noui raporturi între bărbat și femeie, între grupuri de oameni, între popoare. Din această eliberare va ieși și acea literatură care se va inspira din conștiința colectivă, conștientă și constructivă a indivizilor în societatea de azi, din marile sarcini culturale ale democrațiilor populare în drum spre socialism. În lupta cea mare pentru reconstrucție și pentru eliberarea omului, noi, cei de aici, ne întâlnim cu cei din Ungaria și din toate țările care merg pe drumul unei drepte așezări sociale. Astfel privite, relațiile noastre literare dobândesc un conținut just; numai astfel, ele vor avea o concepție justă și vor găsi forme de expresie juste... Intotdeauna, literatura, când a fost o emanație a unei ideologii progresiste, a găsit și forma cea mai

¹⁾ Pazsmány Peter (sec. XVII), creatorul limbii literare maghiare. Universitatea din Budapesta, al cărei fondator este, poartă numele lui.

²⁾ Berzsény Daniel, poet liric dela sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, care, în versurile sale, exaltă naționalismul maghiar.

³⁾ Nobil maghiar din sec. al XIV-lea, care a luptat împotriva regalității de origine străină, a lui Robert d'Anjou.

evoluată. Astfel se împletește prezentul cu trecutul, trasând calea viitorului.

Vorbind despre tradiția și moștenirea noastră literară, nu trebuie să pierdem din vedere că avangarda literaturii noastre a fost întotdeauna în fruntea luptei, fie că era vorba de lupta contra feudalismului, care ținea poporul în întuneric și mizerie, fie că era vorba de lupta împotriva opresiunii habsburgice și prusace, care voiau să ne tăgăduiască existența națională. Astăzi, această luptă, în înțelesul general și concret al cuvântului, se dă pe un front și mai larg și mai adânc decât până acum: împotriva lumii vechi, a forțelor reacționare, a rămășițelor acestora și a încercărilor de a le reînvia, împotriva imperialismului american, moștenitor al tezelor naziste.

Numai în acest fel, numai luptând și construind împreună cu poporul nostru muncitor, scrisul nostru va putea aduce și va putea servi la îmbunătățirea condiției cetățenești și la fericirea omului. Mai mult decât atât,— numai în acest fel își va dobândi el plenitudinea sa artistică.

Desigur, în cadrul naționalității noastre, a naționalității maghiare, în afară de scriitori, mai sunt și alții care vor trebui să-și ia angajamente și să le îndeplinească. Astfel, munca noastră va fi mult ușurată de o politică mai activă pe tărâmul culturii populare naționale, printr'o inițiativă editorială mai susținută, printr'o mai largă răspândire a presei, care va trebui să deschidă și să îndrumeze gustul literar al cititorului, prin îmbogățirea ziarelor cu articole literare. Fiecare din aceste probleme ar putea fi tratate aparte. Nu asta ne-am propus. Am vrut numai să arătăm câteva puncte de vedere asupra condițiilor indispensabile unității noastre literare. Aceste condiții asigură posibilități fără precedent inițiativei scriitoricești, inspirației imaginației lui creatoare.

Fie ca ele să călăuzească participarea noastră la efortul de reconstrucție, pentru progres, care este efortul întregii noastre democrații populare.

GÁAL GÁBOR

APARIȚIA MARXISMULUI — O RĂSTURNARE REVOLUȚIONARĂ ÎN FILOSOFIE

Marxismul este o teorie științifică măreață, o armă credincioasă a proletariatului în lupta sa pentru distrugerea regimului capitalist și pentru victoria comunismului. Lenin și Stalin au continuat în mod genial învățătura marxistă, îmbogățind și dezvoltând întregul său conținut, pe baza experienței noi a luptei de eliberare a proletariatului și a construcției socialismului în U.R.S.S. Victoria socialismului în U.R.S.S este triumful istoric al teoriei lui Marx-Engels-Lenin-Stalin, o mărturie strălucită a forței teoretice și a importanței practice a marxism-leninismului.

Intemeietorii filosofiei marxiste au produs o răsturnare revoluționară radicală a tuturor ideilor și concepțiilor filosofice și sociologice, premergătoare lor, creind o nouă concepție cu adevărat științifică, despre lume.

Rădăcinile marxismului se găsesc în mișcarea muncitorească mondială, al cărei exponent teoretic este. Ca orice teorie nouă, observă Engels, marxismul a trebuit să pornească dela materialul de idei acumulat până atunci. Lenin a indicat trei izvoare ale marxismului, corespunzătoare celor trei părți componente ale sale: filosofia, economia politică, socialismul. Examinând raporturile marxismului cu fiecare din izvoarele sale, Lenin arată că apariția marxismului marchează uriașe cuceriri ale gândirii științifice în toate aceste domenii.

Una din particularitățile fundamentale ale teoriei marxiste constă în faptul că ea se aplică nu numai trecutului, ci și prezentului și viitorului. Economia politică tindea să permanentizeze relațiile sociale burgheze și să prezinte economia capitalistă drept o ordine naturală și veșnică. Marx l-a caracterizat pe Ricardo drept « reprezentantul (exponentul) clasic al intereselor burgheziei și adversarul cel mai ferm al proletariatului » (K. Marx, F. Engels: « Scrisori alese », p. 63, ed. rusă, 1947).

Economia politică clasică era cu totul incapabilă să reflecte rezultatul social al producției burgheze. Engels scrie: « Știința socială burgheză, economia politică clasică se ocupă mai ales de acele consecințe sociale ale acțiunilor omenești, îndreptate asupra producției și schimbului, spre a căror atingere

se țintește în mod nemijlocit. Aceasta corespunde pe deplin aceluia regim social, a cărui expresie teoretică și este. Deoarece diverșii capitaliști se ocupă de producție și schimb de dragul profitului imediat, pot fi luate în considerație în primul rând numai rezultatele cele mai apropiate, cele mai directe » (« Dialectica naturii »: p. 145, ed. rusă, 1946).

Această mărginire, proprie economiei politice clasice este caracteristică și pentru celelalte domenii ale gândirii premarxiste: pentru socialismul utopic și pentru filosofie. Deși socialismul utopic cuprindea și el unele presupuneri asupra societății viitoare, totuși, așa cum se arată în « Manifestul Partidului Comunist », aceste teze exprimau numai tendința spre îndepărtarea contradicției de clasă, care abia începuse să se desvolte și era cunoscută utopiștilor numai în formă sa amorfă primitivă. « Aceste teze înseși au, de aceea, un înțeles încă curat utopic » (K. Marx și F. Engels: « Manifestul Partidului Comunist », p. 97, 1948. Ed. P.C.R., p. 53, 1945).

În domeniul filosofiei, materialismul premarxist era metafizic, antiistoric, iar dialectica, prezentată de Hegel într-o formă idealistă, n'a devenit și nu a putut deveni sub această formă o armă a cunoașterii și a prevederii științifice.

Engels arată, că pentru crearea științei sociale, în special a științei economice politice, « metoda hegeliană sub forma în care exista, era complet inaplicabilă. Ea era de fapt idealistă, iar aici se cerea dezvoltarea unei concepții care să fie mai materialistă decât cele premergătoare. Ea pleca dela gândirea pură, iar aici era nevoie să se pornească dela faptele cele mai încăpățanate. Metoda, care după propria sa recunoaștere, « a ajuns dela nimic prin nimic la nimic », era această formă cu totul ne la locul ei ».

Marx și Engels au creat o metodă dialectică direct opusă metodei dialectice a lui Hegel. Dialectica hegeliană se îndrepta numai spre trecut, iar acest trecut era reflectat în mod denaturat, ca o autodesvoltare a spiritului absolut. După cum a observat Lenin « marxismul pune probleme pe bază istorică, nu numai în sensul unei lămuriri a trecutului, ci și în sensul unei prevederi fără frică a viitorului și a unei activități practice curajoase, îndreptată spre realizarea lui . . . » (Opere, vol. XVIII, pag. 26, ed. rusă). Lenin a arătat că marxismul consideră mișcarea socială, « nu numai din punctul de vedere al trecutului ci și din punctul de vedere al viitorului . . . » (Opere, vol. XVIII, pag. 26, ed. rusă). Prin aceasta se manifestă opoziția dintre concepția despre lume a proletariatului și concepția claselor exploatare. Atașamentul slugarnic față de trecut oglindea natura de clasă a acestor teorii. Ele se îndreptau spre trecut, ca să nu atragă atenția asupra antagonismelor epocii contemporane lor.

Apariția marxismului a fost marcată prin descoperiri geniale în toate domeniile: în economie politică, în filosofie, în teoria socialismului, iar esența acestor descoperiri constă în faptul că ele au dat o cunoaștere întemeiată în mod științific a felului și a direcției în care se desvoltă evenimentele în pre-

zent și a modului în care trebuie să se desvolte în viitor. Aceasta s'a realizat prin creerea științei economiei politice, prin crearea filosofiei științifice, prin transformarea socialismului din utopie în știință.

În referatul său la discuția filosofică asupra cărții lui G. F. Alexandrov, « Istoria filosofiei occidentale », tov. Jdanov a arătat că « Marx și Engels au creat o filosofie nouă, care se deosebește calitativ de toate celelalte sisteme filosofice, chiar progresiste, din trecut », că « apariția [marxismului] a fost o adevărată descoperire, o revoluție în filosofie ».

Marxismul nu poate fi considerat ca un simplu urmaș al teoriilor progresiste premergătoare. Apariția unei concepții cu adevărat științifice despre lume nu a putut să se ivească numai în urma ameliorării, a corectării și a dezvoltării mai departe a acestor teorii.

Marxismul a produs o răsturnare revoluționară în gândirea filosofică și socială, deoarece a fost chemat să răspundă la problemele puse de lupta de eliberare a proletariatului. Tov. Stalin ne învață că marxismul « este expresia științifică a intereselor vitale ale clasei muncitoare ». Definind cuprinsul fundamental al teoriei marxist-leniniste, tov. Stalin o caracterizează ca « experiența mișcării muncitorești din toate țările, considerată în forma ei cea mai generală ». Apariția marxismului a fost oglindirea științifică și filosofică, de pe poziția proletariatului revoluționar, a antagonismelor economice și politice ale societății burgheze, oglindire pregătită în sânul acestei societăți de necesitatea obiectivă a transformării sale prin revoluție în socialism. De aici rezultă limpede că conținutul marxismului nu se poate deduce din teoriile premergătoare, care au disprețuit experiența de luptă a claselor muncitoare oprite. Tov. Stalin ne învață că marxismul este, înainte de toate, « știința dezvoltării societății, știința mișcării muncitorești, știința revoluției proletare, știința construirii societății comuniste » (« Istoria Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, Curs scurt », pag. 339, ed. rusă. Ed. P.C.R., pag. 425).

Punctul de vedere al spiritului proletar de partid a fost, pentru Marx și Engels, firul conducător în munca titanică pentru crearea unei filosofii științifice materialiste. Istoria apariției și a dezvoltării marxismului a confirmat în mod strălucit ideea lui Engels că știința concordă cu atât mai mult cu interesele clasei muncitoare, cu cât ea apare mai curajoasă, mai militantă și mai hotărâtă. Apărând și realizând în teorie și în practică interesele proletariatului, Marx și Engels au transformat filosofia într'o știință și cu aceasta au dat clasei muncitoare cea mai puternică armă de cunoaștere și transformare a lumii.

Marx și Engels au fost primii gânditori care s'au adresat cu ideile lor proletariatului din lumea întreagă. Intelectorii marxismului au văzut în proletariat ceea ce era ascuns privirilor tuturor gânditorilor anteriori. Chiar acei oameni progresiști ai trecutului, care au ridicat glasul protestului lor împotriva exploatării și a împilării poporului, îi arătau în cel mai bun caz

un sentiment de compătimire; ei n'au crezut că proletariatul se poate elibera prin sine însuși, ei n'au înțeles că eliberarea proletariatului este rezultatul definitiv al tuturor antagonismelor sociale. Având pretenția să-i învețe pe muncitori, ei nu s'au gândit să învețe ei înșiși dela aceștia, socotind că poporul este inapt pentru o activitate istorică independentă și conștientă, și că își așteaptă izbăvirea dela un oarecare «legiutor» «erou», etc. De aceea și protestul lor împotriva exploatării nu a dat nimic în afară de fraze generale, care condamnau exploatarea, dar nu explicau cauzele ei, nu dădeau «înțelegerea *desvoltării* societății care duce spre socialism», înțelegerea «*luptei de clasă*, ca forță creatoare a realizării socialismului» (Lenin, Opere, vol. V, pag. 300, ed. rusă).

Teoriile premarxiste, chiar acelea care au fost ridicate de clasele progresiste, rămăneau întotdeauna un bun al gânditorilor singuratici, sau al unui grup mic de urmași, care formau secte fără importanță. Așa a fost de exemplu, socialismul utopic din sec. XIX.

Numai teoria marxistă a realizat acea mare cucerire a gândirii științifice care servește cauza eliberării muncitorilor. Marxismul a arătat proletariatului ieșirea din robie, ieșire pe care nu au putut să o găsească clasele muncitoare din formațiunile precapitaliste. Explicând rolul maselor populare în istorie, rolul proletariatului în transformarea revoluționară, socialistă a societății, știința marxistă l-a înarmat teoretic, i-a dat cel mai puternic mijloc de eliberare. Dovenind ideologia științifică a proletariatului, teoria marxismului a încetat de a mai fi opera unui singur socialist, deși genial, al sec. XIX, spune Lenin. «Această teorie a devenit teoria milioanei și a zecilor de milioane de proletari din toată lumea, care au întrebunțat această teorie în lupta împotriva capitalismului» (Opere, vol. XXX, pag. 406, ed. rusă).

Numai teoria lui Marx a câștigat de partea ei masele de milioane ale celor ce muncesc, care au găsit în ea arma eliberării spirituale și materiale. În virtutea acestui fapt, marxismul a devenit singura teorie revoluționară capabilă de a suporta încercarea timpului, a desfășurării luptei de clasă. Fiecare epocă istorică nouă de după apariția marxismului a adus noi confirmări tezelor acestuia, a confirmat viabilitatea principiilor sale, marele rol organizator, mobilizator și transformator al ideilor sale, a atras de partea sa milioane și milioane de noi adepți. Rolul principial nou al științei marxiste l-a formulat în chip strălucit tov. Stalin:

«Înainte de toate trebuie să știm că socialismul proletar nu este numai o teorie filosofică. El este învățătura maselor proletare, steagul lor; îl respectă și în fața lui «se închină» proletarii lumii întregi. Prin urmare, Marx și Engels nu sunt numai întemeetorii unei oarecare «școli» filosofice, ei sunt conducătorii vii ai mișcării proletare vii, care crește și se întărește zi de zi» (Opere, vol. I, pag. 350, ed. rusă).

Faptul că filosofia marxistă este învățătura și drapelul milioanei de muncitori, caracterizează în mod principal noua atitudine a acestei filosofii față de viața, față de interesele vitale și față de activitatea istorică a maselor. Filosofia marxistă se caracterizează deasemeni printr'o atitudine principal nouă față de știință. Ea nu se plasează deasupra științelor, ea nu se substituie celorlalte științe, ea se dezvoltă în baza generalizării datelor științelor concrete. Aceasta înseamnă o schimbare radicală a locului filosofiei între celelalte științe, o schimbare a obiectului filosofiei.

Caracterizând particularitățile istorice ale dezvoltării gândirii filosofice, tov. Jdanov observă: « Specificul dezvoltării filosofiei constă în faptul că pe măsură ce evoluau cunoștințele despre natură și societate, științele pozitive se desprindeau una după alta de filosofie. Prin urmare, domeniul filosofiei se reducea mereu, în schimb evoluau științele pozitive (voiu observa cu această ocazie, că acest proces nu este terminat nici până în ziua de azi) și această eliberare a științelor naturii și a științelor sociale de sub egida filosofiei reprezintă un proces progresist, atât pentru științele naturii și cele sociale, cât și pentru filosofia însăși ».

Acest proces de desprindere a științelor pozitive din filosofie s'a produs deosebit de repede, începând cu sec. al XVI-lea, dela care Engels datează apariția științelor moderne ale naturii. Dezvoltarea forțelor de producție ale societății burgheze a produs o nevoie urgentă a studiului empiric al diferitelor fenomene ale naturii: mecanice, fizice, chimice, ale suprafeței pământului, ale bogățiilor subsolului, ale lumii vegetale și animale, etc. Marx spune că dacă filosofia idealistă a sec. al XVII-lea mai era încă legată de științele naturii, — ceea ce dovedește, de exemplu, teoria lui Descartes și Leibniz, — în sec. al XVIII și XIX-lea științele naturii au rupt definitiv legătura cu filosofia idealistă.

Caracterul progresist al acestei separări a științelor concrete de filosofia speculativă, mai ales idealistă, a fost desvăluit de către Lenin: « Cât timp oamenii n'au știut să întreprindă studiul faptelor, ei au inventat întotdeauna *a priori* teorii generale, care au rămas întotdeauna sterile. Chimistul metafizician, care nu știa încă să cerceteze în fapt procesele chimice, inventa teoria forței afinității chimice. Biologul metafizician își punea întrebarea: ce e viața și forța vitală? Psihologul metafizician raționa: ce este sufletul? Inuși procedeul era absurd în aceste cazuri. Nu putem emite raționamente asupra sufletului dacă nu explicăm în mod special procesele psihice: progresul trebuie să constea, în acest caz, tocmai în faptul de a părăsi teoriile generale și construcțiile filosofice asupra sufletului, pentru a plasa pe un teren științific studiul faptelor ce caracterizează diferitele procese psihice ». (Opere, vol. I, pag. 126—127, ed. rusă. — Opere alese (în două volume), Ed. P.C.R., pag. 105—106, 1946).

Nu e greu să înțelegem că această delimitare istorică (și care nu s'a încheiat nici până astăzi) între filosofie și științele pozitive, a avut o mare importanță

și pentru filosofia însăși, deoarece i-a pregătit un număr imens de date verificate prin experiență și practică, pe care filosofia e chemată să le totalizeze și să le generalizeze.

Trebue să observăm că mulți reprezentanți ai sistemelor filosofice, premergătoare marxismului, mai ales reprezentanții filosofiei idealiste, au fost potrivnicii independenței științelor pozitive.

« Creatorii sistemelor filosofice din trecut, — spune tov. Jdanov — care pretindeau la cunoașterea adevărului absolut, nu puteau, în ultima analiză, să contribuie la progresul științelor naturale, căci ei le înfățișau în schemele lor, căutând să se situeze deasupra științei; ei impuneau cunoașterii umane vii concluzii ce nu erau dictate de viața reală, ci de nevoile sistemului. În aceste condițiuni, filosofia se transforma într'un muzeu, în care erau adunate grămadă faptele cele mai variate, concluzii, ipoteze și chiar simple născociri. Filosofia, chiar dacă putea servi pentru observarea faptelor, pentru contemplare, era însă inutilizabilă ca instrument de influențare practică a lumii, ca instrument de cunoaștere a lumii ».

Filosofia idealistă, mai ales filosofia lui Hegel, socotea de datoria sa crearea unui sistem de știință absolută, atotcuprinzătoare, care trebuie dedusă nu din experiență, ci din principiile rațiunii, din axiomele gândirii « pure », pretins independentă de experiență. Tălmăcind lumea în mod idealist, ca o întruchipare a spiritului, ea a dedus din gândire legile lumii, a construit în mod arbitrar logica: acesteia-ar trebui să i se conformeze realitatea. Această tendință de a înlocui științele pozitive a lipsit filosofia de conținutul ei pozitiv, științific. Pretenția la crearea unui sistem absolut al științei a separat-o de cunoașterea vie, în continuă evoluție. « Un sistem de cunoaștere a naturii, atotcuprinzător și încheiat odată pentru totdeauna, este în contradicție cu principiile de bază ale gândirii dialectice: ceea ce nu exclude, ci, din contră, include, ca din generație în generație cunoașterea sistematică a întregii lumii exterioare să facă pași (progrese) uriașe ». (F. Engels: « Anti-Dühring », ed. rusă, pag. 24, 1945. Editura P.C.R., pag. 63).

Idealismul a opus științelor concrete ale naturii o filosofie abstractă, speculativă: filosofia naturii. Studiului societății i se opunea filosofia istoriei, filosofia dreptului, etc.

Ultimul sistem de acest fel a fost idealismul absolut al lui Hegel: acesta, după cum arată tov. Jdanov « a încercat să înalțe un edificiu filosofic, care să cuprindă toate celelalte științe, vărându-le în « patul lui Procut » al categoriilor sale și, crezând că rezolvă toate contradicțiile, s'a înfundat într'o contradicție fără de ieșire cu metoda dialectică, pe care el însuși a descoperit-o, dar pe care neînțelegând-o a aplicat-o greșit ».

Naturaliștii și-au întors fața dela o filosofie care a înlocuit studiul concret al naturii printr'o construcție logică a noțiunilor.

Separarea științelor naturii de filosofie, din cauza dominației idealismului, a căpătat forma antagonistă a rupturii dintre ele. Fără sprijinul datelor furni-

zate de științele naturii, filosofia a devenit lipsită de conținut, iar naturaliștii, renunțând nu numai la idealism ci și la filosofie în general, s'au văzut lipsiți de o metodă și de o concepție, indispensabile lor, care feresc de empirismul plat și contribuie la generalizarea teoretică justă a faptelor descoperite. Ignorând și blamând filosofia, acești oameni de știință au ajuns la o subapreciere a gândirii teoretice în general. Propagând eliberarea științei de filosofie, ei au devenit «robii celor mai rele rămășițe vulgarizate ale celor mai rele teorii filosofice» (F. Engels: «Dialectica naturii», pag. 167, ed. rusă).

Totodată, în sec. XIX, științele naturii și-au terminat perioada lor de acumulare a materialului de observații, iar știința nu se mai putea mulțumi cu metoda metafizică. Științele naturii, «s'au transformat dintr'o știință empirică într'o știință teoretică», scrie Engels, iar metoda dialectică științifică a devenit «o necesitate absolută pentru științele naturii».

Vechiul materialism premarxist nu putea ajuta pe naturaliști în acest domeniu, deoarece era un materialism metafizic, mecanicist, contemplativ. Dialectica, sub forma ei denaturată, idealistă, în care a predat-o Hegel, era absolut inaplicabilă la studiul naturii. În filosofie era necesară o răsturnare radicală, revoluționară. Această răsturnare a fost pregătită de mersul istoric al evoluției sociale, de separarea științelor pozitive de filosofie, de dezvoltarea acestor științe pozitive, de dezvoltarea filosofiei însăși. Dar ideologii burghezi nu au putut să săvârșească această răsturnare revoluționară în filosofie. Dialectica, sub forma ei rațională, științifică, contrazice interesele burgheziei, îi inspiră, după cum spune Marx, ură și groază prin caracterul ei revoluționar — critic. Numai de pe poziția clasei revoluționare — proletariatul — se poate termina cu vechea filosofie neștiințifică, opusă științelor în calitate de «știință a științelor»; numai de pe această poziție s'a putut crea o filosofie de tip nou — materialismul dialectic, ce se deosebește calitativ de toate teoriile premergătoare, inclusiv cele materialiste. Această mare cucerire științifică a fost realizată de Marx și Engels.

Deschizând noua epocă a dezvoltării filosofiei științifice, Marx și Engels au subliniat că, în general, teoria lor nu mai este o filosofie în sensul vechiu al acestui cuvânt ci «pur și simplu o concepție despre lume, care trebuie să-și găsească confirmarea și trebuie să se evedențieze, nu într'o știință a științelor oarecare, ci în științele reale».

Marea răsturnare revoluționară în filosofie, înfăptuită de Marx și Engels a însemnat totodată și o schimbare radicală a însăși obiectului filosofiei.

Filosofia premarxistă era departe de o concepție științifică a obiectului filosofiei.

Chiar dela începutul existenței sale idealismul a separat obiectul filosofiei de lumea obiectivă, luându-și drept obiect o esență spirituală, supranaturală, deosebită de cea materială, pe Dumnezeu, etc. Filosofia idealistă și-a luat ca obiect speculațiile fantastice, iar nu lumea obiectivă.

Marx și Engels au scris: « Toți idealistii, atât filosofici cât și religioși cred în inspirație, în revelația mântuitorilor, a făcătorilor de minuni, și nu depinde decât de gradul lor de cultură că această credință ia o formă grosolană, religioasă, sau una luminată, filosofică... » (Opere, vol. IV, pag. 532, ed. rusă).

Intemeietorii marxismului au arătat, înainte de toate, caracterul reacționar, steril și vicios al acelei concepții asupra obiectului filosofiei, confirmat de filosofia idealistă. Marx și Engels au dovedit că nu există o contradicție principială între obiectul filosofiei și ceea ce studiază toate celelalte științe. Natura, societatea, conștiința formează atât obiectul filosofiei cât și obiectul științelor concrete. Prin aceasta, filosofia marxistă pune capăt separării conștiinței, a gândirii care cunoaște, de lumea obiectivă, separare pe care a propovăduit-o și a înrădăcinat-o filosofia idealistă. Materialismul marxist pune capăt celui arbitrar subiectiv, pe care idealismul l-a introdus în filosofie și care a deschis drum larg născocirilor goale și absurde la care s'a ajuns prin negarea lumii materiale reale ca obiect al filosofiei. Respingând opunerea filosofiei — ca atingere a unui oarecare « absolut » — celorlalte științe, materialismul marxist leagă indisolubil filosofia de științele pozitive, îi deschide drumul spre o dezvoltare continuă, bazată pe creșterea cunoașterii atotputernice a omului.

Materialismul filosofic marxist este liber și de acele neajunsuri în concepția obiectului filosofiei, care erau proprii vechiului materialism și erau legate de limitarea sa de clasă. Materialismul premarxist era un materialism mecanicist și metafizic. Vechii materialiști reduceau toată varietatea lumii la diferitele combinații spațiale ale unor particule invariabile, indivizibile și identice prin structura lor calitativă. Aplicând conceptele mecanicii tuturor domeniilor naturii și societății, ei își asumă sarcina de a explica întreaga lume materială cu ajutorul legilor mecanicii. Scopul lor era crearea unui tablou mecanicist atotcuprinzător al lumii. În operele lor filosofice, vechii materialiști s'au străduit să realizeze acest scop. Materialismul dialectic respinge punctul de vedere al cunoașterii mecaniciste, el tratează lumea așa cum este în realitate — ca o lume a materiei, de infinită varietate calitativă, și care se află într-o stare de veșnică mișcare și evoluție. Materialismul marxist nu vrea să înlocuiască diferitele științe ale naturii și societății, nu are ca scop crearea unui atotcuprinzător « sistem al naturii ». Engels a arătat că dezvoltarea științelor despre natură ne dă posibilitatea « să demonstrăm legătura reciprocă dintre fenomenele naturale, nu numai în fiecare sferă luată în parte, dar și legătura reciprocă între aceste sfere între ele, putând astfel să expunem într-o formă sistematică aproximativă — cu ajutorul faptelor furnizate de însăși științele naturale empirice — un tablou complet a legăturilor reciproce ale naturii ». (« Ludwig Feuerbach și sfârșitul filosofiei clasice germane », pag. 35, ed. rusă, 1945. Ed. P.C.R., pag. 50). În aceste condiții, spune Engels, nu poate fi loc pentru o filosofie, care să stea deasupra celorlalte științe.

Prin ce se deosebește atunci filosofia de celelalte științe? Are filosofia un obiect specific, propriu? Marxismul a dat răspunsuri complete la aceste întrebări. Diferitele științe concrete studiază diferitele forme concrete ale mișcării materiei. Dar diferitele forme ale mișcării materiei nu există în mod izolat una de alta, ele sunt legate între ele, trec una în alta. Lumea în întregul ei, unitatea materială a lumii nu este o abstracțiune, ci o realitate obiectivă. Această lume în unitatea sa materială, în mișcarea, schimbarea și evoluția ei constituie obiectul filosofiei marxist-leniniste, care se deosebește « prin aceasta, de celelalte discipline științifice, fiind o concepție unitară despre lume, care generalizează datele tuturor științelor. Filosofia marxist-leninistă — materialismul dialectic — este știința care studiază legile cele mai generale ale dezvoltării naturii societății și gândirii.

Legile dialecticii materialiste sunt valabile pentru materie sub orice formă a existenței ei; ele nu contrazic legile studiate de științele pozitive, nu acționează independent de acestea. Legile dialecticii reprezintă ceea ce este general, ceea ce este inerent în mod obiectiv diferitelor legi ale naturii și ale societății și ceea ce apare în diferite forme în diversele domenii ale lumii obiective.

Studiul legilor dialectice ale naturii și ale societății ne înarmează cu o tratare științifică, cu o metodă științifică de cunoaștere a lumii. Aceasta este metoda dialectică marxistă. Tratarea științifică a fenomenelor naturii și societății nu poate fi arbitrară, subiectivă. Pentru a cunoaște fenomenele care ne înconjoară, trebuie să le tratăm nu după cum ni se va năzări, ci după cum o cer fenomenele însăși, în concordanță cu natura lor obiectivă. Această particularitate foarte importantă a metodei dialectice a fost formulată în mod remarcabil de către tov. Stalin: « Metoda dialectică spune că viața trebuie examinată așa cum este în realitate. Noi am văzut că viața se află într'o mișcare continuă, deci, noi trebuie să considerăm viața în mișcarea ei și să ne punem problema: încotro merge viața? Noi am văzut că viața prezintă tabloul unei distrugerii și a unei creații permanente, deci, datoria noastră este să examinăm viața în distrugerile și în creațiile sale și să ne punem problema: ce se distruge și ce se creează în viață » (Opere, vol. I, pag. 298, ed. rusă).

În timp ce filosofia premarxistă, care ținea sub egida ei gândirea teoretică socială, împiedica elaborarea concepțiilor științifice asupra istoriei, aplicarea materialismului dialectic la cunoașterea fenomenelor sociale a dus la crearea materialismului istoric: știința evoluției sociale. Crearea materialismului istoric a fost expresia cea mai importantă a acelei răsturnări istorice în filosofie, înfăptuită de Marx și Engels. Vechiul materialism era materialist numai în cunoașterea naturii. Indată ce materialiiștii premarxiști treceau la studiul vieții sociale, ei păraseau imediat baza materialismului și transformau conștiința oamenilor, motivele lor ideale, în forța principală și determinantă a procesului istoric. Tratatând în mod metafizic istoria, aplicând societății legile mecanicii, vechiul materialism premarxist nu a văzut baza materială, economică a vieții sociale și a ajuns, în mod inevitabil, la o cunoaștere idealistă a

istoriei, a ignorarea activității practice, a muncii, a activității revoluționare a poporului.

Teoriile sociale, ca și științele naturii, s'au dezvoltat mult timp sub egida filosofiei idealiste, care a înlocuit studiul concret al istoriei reale a societății prin cugetări speculative despre natura omului, despre societate în general. După separarea științelor naturii de filosofia idealistă, teoriile sociale au fost ultimul adăpost al idealismului, din care acesta a fost alungat numai mulțumită descoperirii geniale a lui Marx și Engels. Deși unele discipline sociale (istoria, economia politică, jurisprudența, statistica, etc.) se separaseră în oarecare măsură de filosofie încă înainte de apariția marxismului, ele au rămas totuși până la apariția marxismului prizonierele filosofiei idealiste a istoriei.

Caracterizând teoriile premarxiste despre societate, Lenin a scris că: « De aceea au și apărut și s'au spulberat ca niște baloane de săpun toate aceste teorii filosofico-istorice, care n'au fost în cel mai bun caz decât un simptom al ideilor și al relațiilor sociale ale timpului lor, nefăcând să progreseze nici cu o iotă măcar capacitatea omului de a înțelege, fie chiar și unele relații sociale parțiale, în schimb însă reale (și nu a acelora ce-i « corespund naturii omenești »). Giganticul pas înainte făcut de Marx în această privință a constat tocmai în faptul că el a dat de o parte toate aceste raționamente generale asupra societății și a progresului, dând în schimb analiza științifică a unei singure societăți și a unui singur progres și anume a celui capitalist » (Opere, vol. I, pag. 127—128, ed. rusă. Ed. P.C.R., 1946, pag. 107).

După cum a arătat Lenin, două vicii fundamentale sunt inerente tuturor teoriilor premarxiste despre societate. În primul rând, aceste teorii constatau, în cel mai bun caz, numai motivele ideologice, psihice ale activității oamenilor și nu vedeau cauza materială care stă la baza lor; în al doilea rând, aceste teorii nu vedeau rolul hotărâtor, determinant al maselor populare în istoria lumii. Aceste vicii reflectau limitarea de clasă a sociologiei premarxiste, care ignora importanța producției materiale, această condiție esențială a vieții societății.

« Intreaga concepție anterioară a istoriei — scriu Marx și Engels — fie că ignora pe deantregul această bază reală a istoriei, fie că o considera drept ceva secundar, neavând nici o legătură cu procesul istoric. Deaceia, istoria a trebuit să fie scrisă întotdeauna după niște criterii exterioare ei; producția reală a vieții este prezentată drept ceva preistoric, iar istoricul — drept ceva rupt de viața de toate zilele, drept ceva ce stă în afara lumii și deasupra ei. În felul acesta se exclude din istorie relația omului cu natura, creindu-se prin aceasta o opoziție între natură și istorie. Deaceia, această concepție nu putea vedea în istorie decât manifestările politice eminente și lupta religioasă, și în general teoretică, și, de fiecare dată, prezentând cutare sau cutare epocă istorică, această concepție era silită să practice la iluziile acestei epoci ». (Opere, vol. IV, pag. 29, ed. rusă).

Marx și Engels au transformat sociologia într'o știință. Ei au aruncat teoriile abstracte și apriorice ale procesului social și au construit o știință despre

societate pe baza trainică a istoriei studiată din punct de vedere materialist și dialectic. Lenin spune că marxismul «nu este un materialism care se oprește la alfabet. Marxismul merge mai departe». Marx și Engels au clădit materialismul până sus, extinzându-l asupra cunoașterii fenomenelor sociale.

Materialismul istoric studiază legile generale ale evoluției sociale, care se manifestă pe fiecare treaptă a evoluției societății ca legi istorice speciale. Astfel, obiectul materialismului istoric nu-l mai formează abstracțiunile goale și fără conținut ale «societății în general», cum a fost în sociologia veche, preștiințifică, și îl formează societatea pe o anumită treaptă a dezvoltării sale istorice, formațiunile social-economice concrete. Dând o explicație materialistă a vieții sociale, desvăluind dialectica obiectivă a procesului istoric, înarmându-se cu metoda materialistă a cunoașterii vieții sociale, materialismul istoric este teoria despre societate, ridicată pentru prima dată la rangul de știință, știința istoriei.

În opera sa genială «Despre materialismul dialectic și materialismul istoric», tov. Stalin ne arată ce răsturnare imensă și revoluționară în cunoașterea istoriei produce materialismul istoric creat de Marx și Engels. Materialismul istoric consideră istoria drept istoria mijloacelor de producție, care se succed unul altuia în decursul veacurilor; drept o istorie a însăși maselor muncitoare, producătorii bunurilor materiale. Materialismul istoric ne dă cheia înțelegerii istoriei, ne desvăluie legile evoluției societății, motivează în mod teoretic activitatea practică a partidului proletariatului, înarmându-l cu un mijloc puternic al transformării comuniste a societății.

«Prin urmare, în activitatea sa practică, partidul proletariatului nu trebuie să se lase călăuzit de oarecare motive întâmplătoare, ci de legile de dezvoltare a societății, de concluziile practice ce decurg din aceste legi.

«Prin urmare, dintr'un vis al unui viitor mai bun al omenirii socialismul devine o știință.

«Prin urmare, legătura dintre știință și activitatea practică, legătura dintre teorie și practică, unitatea lor, trebuie să devină steaua călăuzitoare a partidului proletariatului» («Istoria Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, pag. 109, Ed. P.C.R., 1946, pag. 137).

În lupta dintre materialism și idealism, care trece prin toată istoria filosofiei, numai filosofia marxistă a putut duce la o victorie deplină și definitivă a concepției științifice materialiste, numai filosofia marxistă a coborât filosofia istoriei din cer pe pământ, a descoperit singura cunoaștere justă, materialistă a istoriei.

*

Legătura indisolubilă între teoria revoluționară și practica revoluționară constituie trăsătura cea mai caracteristică a filosofiei marxiste-leniniste. Generalizând în mod teoretic practica mișcării muncitorești, luminând prin teorie lupta de eliberare a proletariatului, dând viață marilor idei ale lui Marx-En-

gels-Lenin-Stalin, marxismul întrupează unitatea superioară a teoriei și a practicei, fiind — după expresia tov. Stalin — steaua călăuzitoare a partidului proletariatului. Lenin a subliniat că unitatea teoriei și a practicii revoluționare se realizează în marxism « în teorie însăși, în mod intim și indisolubil ». Teoria marxistă servește în mod direct și nemijlocit cauza practică a revoluției și vede unul din viciile fundamentale ale întregii filosofii anterioare în faptul că aceasta considera rezolvarea problemelor fundamentale ale vieții sociale drept o « misiune pur teoretică ». (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. III, pag. 628 ed. rusă).

În timp ce socialiștii utopiști au născocit, au inventat rezolvarea problemelor sociale, au căutat răspuns la noile probleme sociale în idei și în principii abstracte, marxismul a pus problema socialismului pe o bază istorică reală, a legat socialismul de mișcarea revoluționară a proletariatului și a transformat astfel socialismul din utopie în știință.

Marxismul vede în unirea teoriei cu practica un mijloc puternic de iluminare a conștiinței masei, prin înțelegerea telurilor luptei și a căilor pentru realizarea lor. Experiența Partidului bolșevic în introducerea ideologiei socialiste în masele proletariatului dovedește că unirea socialismului cu mișcarea muncitorească înseamnă ridicarea mișcării muncitorești la nivelul luptei politice conștiente și organizate. Fără această unire a teoriei revoluționare cu practica, cu politica revoluționară, marxismul « devine brentanism, struvism și șombartism. Doctrina lui Marx a reunit teoria și practica luptei de clasă într'o unitate de nedespărțit. Și nu este marxist acela care, pentru a justifica prezentul, denaturează teoria care constată în mod lucid situația obiectivă; nu este marxist acela care dorește să se adapteze cât mai repede fiecărui insucces temporar al revoluției, debarcându-se cât mai repede de « iluziile revoluționare » și apucându-se de o migăleală « realistă » lipsită de sens ». (Opere, vol. 12, pag. 86—87, ed. rusă. Lenin, Prefața la K. Marx: Scrisori către Kugelmann, pag. 11. Ed. P.C.R. 1947).

Separarea oportunistă a teoriei lui Marx de practica luptei de clasă, înseamnă golirea marxismului de conținutul său revoluționar, transformarea marxismului într'un marxism « dogmatic » străin și ostil dialecticii marxiste. Teoria lui Marx-Engels-Lenin-Stalin este dușmană în mod organic oricărui dogmatism și spirit doctrinar care separă teoria de practica revoluționară. « Pentru el, înainte oricărei alte considerațiuni stă faptul că clasa muncitoare face istorie universală într'un mod plin de eroism, de abnegație și de inițiativă. Marx privește istoria din punctul de vedere al acelora care o fac... (Lenin, Opere, vol. 12 pag. 90; Prefață la K. Marx: Scrisori către Kugelmann, pag. 15 Ed. P.C.R.).

Marx și Engels au subliniat neîncetat că teoria lor nu este o dogmă, ci un îndreptar pentru acțiune. Pe acest plan, ei au opus teoria lor tuturor teoriilor din trecut, între care se numără și teoriile progresiste care au caracter dogmatic. Creatorii sistemelor filosofice ale trecutului au înfățișat teoriile

lor ca o cunoaștere absolut definitivă, invariabilă absolut, căreia trebuie să i se conformeze în mod servil activitatea practică a oamenilor. Ei au creat scheme logice «atocuprinzătoare», denaturând datele științei de dragul schemei dinainte acceptate, ignorând datele practicei.

Caracterizând spiritul activ și creator al marxismului, Lenin scria: «...Marx vedea întreaga valoare a teoriei sale în faptul că ea este «în însăși esența ei, o teorie critică și revoluționară». Și această din urmă calitate este într'adevăr pe deasupra și indiscutabil inerentă marxismului, pentru că această teorie își fixează direct țelul de a desvâluși toate formele antagonismului și ale exploatării în societatea contemporană, de a le urmări evoluția, de a dovedi caracterul lor trecător, caracterul inevitabil al transformării lor într'o altă formă și de a servi astfel proletariatului pentru ca acesta să poată, cât mai repede și cât mai ușor, să nimicească toate felurile de explcatare...»

«După Marx prima sarcină a științei este să dea o lozincă adevărată luptei adică să știe să prezinte în mod obiectiv această luptă ca produs al unui «sistem determinat de relații de producție, să știe să înșeleză necesitatea acestei lupte, conținutul ei, desfășurarea și condițiile dezvoltării ei». (Opere, vol. I, pag. 308).

Înțelegând în mod profund procesul evoluției social-economice, filosofia marxistă a apreciat importanța activității practice, de masă și revoluționare a oamenilor; punând-o la baza cunoașterii sale a istoriei, ea a îmbogățit materialismul cu teoria despre tactica luptei de clasă a proletariatului; Lenin a subliniat că «fără această latură a materialismului Marx îl socotea, cu bună dreptate, incomplet, unilateral, mort». (Opere, vol. XVIII, pag. 28 Ed. rusă).

Lenin și Stalin au dat în operele lor o critică nemiloasă a denaturării liberale a marxismului. Lenin a arătat că «marxiștii legali», mutilează, denaturează marxismul, care în «expunerile lor, se reduce — citește bine — la teoria că în regimul capitalist proprietatea individuală, bazată pe munca proprietarului, își săvârșește evoluția dialectică, se transformă apoi în negația sa și apoi se colectivizează». Astfel, după cum subliniază Lenin, se ignorează scopul principal al cercetării marxiste de a «descoperi toate formele de antagonism și de exploatare pentru a ajuta proletariatul să se scuture de ele».

Această trăsătură a «marxiștilor legali» a fost preluată în întregime de menșevici și s'a manifestat mai ales în aprecierea revoluției din anul 1905, când menșevicii plecând de la enalgiei istorice și ignorând conținutul de clasă al revoluției care se petrece sub ochii lor au afirmat că tocmai burghezia liberală, și nu proletariatul, este conducătoarea acestei revoluții și prin aceasta au condamnat clasa muncitoare la rolul de anexă a burgheziei.

Tov. Stalin a arătat, în repetate rânduri, că oportuniștii, revizioniștii marxismului, ignorează partea activă a filosofiei marxiste. Astfel demascând «teoria forțelor de producție» a lui K. Kautsky, tov. Stalin a observat că, justificând rolul de trădător al social-democrației, Kautsky a dat toată vina pe forțele de producție, care cică nu ar fi permis ducerea unei alte politici,

revoluționare. « Marx a spus că teoria materialistă nu se poate mărgini la explicarea lumii, ci trebuie s'o și schimbe. Inșă Kautsky et comp. nu se sinchisesc de aceasta, ci preferă să rămână la prima parte a formulei lui Marx ». (Problemele leninismului, pag. 16, ed. XI, rusă. Editura P.C.R., pag. 25).

Desvoltând și îmbogățind marxismul, Lenin și Stalin, îl aplică întotdeauna ca o teorie vie, creatoare. Caracterizând particularitățile fundamentale ale marxismului creator, tov. Stalin a subliniat că el se bazează « nu pe citate și formulări, ci pe experiența practică », că el « trece centrul de greutate al problemei dela recunoașterea exterioară a marxismului asupra înfăptuirii lui, asupra realizării sale în viață ». Tov. Stalin a arătat că marxiștii « nu se pot opri la explicarea lumii, ci trebuie să meargă mai departe, să o transforme ». (Opere, vol. IV, pag. 306, ed. rusă).

Știința marxist-leninistă este o învățătură care se dezvoltă în mod progresiv, în baza principiilor care au fost expuse cu 100 ani în urmă, dar care își păstrează importanța lor nepieritoare. Aceste principii sunt luate din viața însăși, nu din speculația filosofică abstractă și străină de viață. Facultatea de a se dezvolta și îmbogăți este un semn al profundei viabilități a teoriei marxist-leniniste.

Marxism-leninismul este singura teorie capabilă de a generaliza prezentul, de a prevedea în mod științific viitorul și de a lumina astfel partidului și clasei muncitoare drumul luptei pentru victoria comunismului.

Evadarea din prezent, caracteristică filosofiei burgheze și camuflată prin raționamente false, cum că știința « pură » trebuie să fie deasupra agitațiilor luptei pentru viață, înseamnă de fapt frică față de analiza ageră, științifică a realităților capitaliste.

Sociologia burgheză arată în mod deosebit de clar frica sa desnădăjduită față de analiza ageră și obiectivă a prezentului și se ocupă cu elaborarea a tot felul de iluzii reacționare și de planuri utopice, destinate să înșele masele populare. In acest sens, este caracteristic articolul sociologului american Queen: « Pot oare sociologii privi în față realitatea? ». La această întrebare, Queen răspunde negativ, declarând că realitatea depășește puterile « omului din zilele noastre », adică a burghezului, și cheamă spre o elaborare mai departe a iluziilor necesare burgheziei pentru întunecarea conștiinței celor ce muncesc.

In opoziție cu filosofia și sociologia claselor exploatoare, marxismul dezvoltă în mod teoretic și științific forțele motoare și sensul istoric al evenimentelor. Această particularitate a teoriei lui Marx s'a manifestat în mod evident încă din primii ani ai existenței marxismului. In condițiile complexe ale luptei de clasă din perioada revoluției din anul 1848, Marx și Engels, în articolele publicate în « Neue Rheinische Zeitung », au generalizat în mod științific experiența luptei revoluționare a proletariatului, au elaborat teoria revoluției socialiste, au formulat sarcinile clasei muncitoare într'o strânsă corespondență cu procesul istoric revoluționar ai cărui participanți vii și activi

erau. În operele lor « Revoluția și contrarevoluția în Germania », « Luptele de clasă în Franța dela 1848 până la 1850 », « 18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte », scrise curând după revoluție, pe baza unui material foarte recent, imensa experiență istorică a luptei de clasă a fost generalizată în mod teoretic, servind ca bază pentru elaborarea ulterioară a marxismului.

Numai marxismul dă această posibilitate minunată a generalizării teoretice a evenimentelor care se petrec sub ochii noștri. Înțelegem acum acele exigențe serioase în domeniul studiului și generalizării realității sovietice pe care le are partidul bolșevic, tov. Stalin, față de muncitorii frontului teoretic din țara noastră.

Partidul cere dela muncitorii frontului teoretic o generalizare științifică a experienței construcției socialiste, a luptei forțelor progresiste cu forțele reacțiunii pe arena internațională, generalizarea realizărilor științelor naturii. Numai pe această cale este posibilă dezvoltarea mai departe a teoriei marxist-leniniste.

« În țara noastră — spune tov. Jdanov — înflorește puternic economia și cultura socialistă. Ridicarea neîncetată a conștiinței sociale a masselor prezintă din ce în ce mai multe cerințe față de activitatea noastră ideologică. O ofensivă împotriva rămășițelor capitalismului se desfășoară în conștiința oamenilor. Cine, dacă nu filosofii noștri trebuie să fie în fruntea ideologilor noștri și să aplice pe deplin teoria marxistă a cunoașterii, în generalizarea experiențelor uriașe a construcției socialiste și în rezolvarea nouilor probleme ale socialismului ! ».

Principialitatea bolșevică, fățișă, sinceră și militantă este una din particularitățile calitative cele mai importante ale științei marxist-leniniste, unul din izvoarele cele mai importante ale influenței ei ideologice de neînvins. Lenin a arătat că « imparțialitatea » este o idee burgheză, iar atitudinea bolșevică de partid — o idee socialistă.

Burghezia ascunde caracterul de partid al filosofiei sale, deoarece această filosofie apără interesele unei minorități infime a omenirii, în dauna imensei majorități. Proletariatul declară deschis caracterul de partid al filosofiei sale, care apără interesele tuturor celor ce muncesc. « Imparțialitatea » burgheză, care se dă drept « obiectivism », nu are nimic comun cu tratarea cu adevărat obiectivă și științifică a vieții, deoarece adevărul nu este în interesul burgheziei.

Principialitatea proletară înseamnă o tratare obiectivă, științifică a vieții, deoarece adevărul este în interesul proletariatului. Lenin scria că « trebuie să ajungem și să urmărim cu strășnicie, din toate puterile noastre, ca principialitatea de partid să fie nu numai o *vorbă*, ci o *realitate* ». (Opere, vol. XVI, pag. 47 ed. rusă).

Toată viața lui Lenin și a lui Stalin este un exemplu măreț de principialitate bolșevică, intransigentă, în teorie și în practică. « Dacă fiecare pas în munca mea pentru ridicarea clasei muncitoare și în întărirea statului so-

cialist al acestei clase n'ar fi îndreptat spre întărirea și îmbunătățirea situației clasei muncitoare, eu aş socoti că viața mea nu are nici un rost », a spus tov. Stalin.

Principialitatea marxist-leninistă, care pătrunde toată activitatea teoretică și practică a marilor conducători ai clasei muncitoare, cere o luptă neîmpăcată, neîndurată împotriva ideologiei burgheze.

Observând, în discursul său la discuția filosofică, o insuficientă principialitate bolșevică militantă în sensul filosofilor noștri, tov. Jdanov a spus:

« Cine, dacă nu noi — țara marxismului victorios și filosofii ei — trebuie să fie în fruntea luptei împotriva ideologiei burgheze descompuse și mârșave; cine dacă nu noi, trebuie să-i dea lovitura zdrobitoare? ».

În condițiile socialismului, viața socială se clădește în concordanță cu legile științifice cunoscute ale evoluției societății. În perioada premergătoare socialismului, forțele arbitrare ale dezvoltării sociale îi stăpâneau pe oameni, relațiile sociale de producție robiseră pe muncitori, produsul muncii îl stăpânea pe producător. Oamenii nu cunoșteau și nu puteau cunoaște legile dezvoltării sociale.

Numai socialismul ne dă posibilitatea să conducem în mod conștient desfășurarea evoluției sociale.

« În economia sovietică — spune tov. Voznesenski — izvorul mișcării și al dezvoltării economiei naționale este statul socialist care planifică. El a înlocuit contradicțiile oarbe și forțele mișcării, el rezolvă și lichidează contradicțiile care apar în procesul evoluției economiei sovietice între cerințele crescânde ale societății socialiste și între nivelul atins al producției ». (« Economia de războiu a U.R.S.S în timpul Războiului pentru apărarea Patriei », pag. 150, 1947).

Statul sovietic, a cărui forță conducătoare este partidul bolșevic, este înarmat cu cea mai avansată și profundă teorie științifică a evoluției sociale, teorie care se înfăptuește acum în viață, realizând visurile de secole ale masei muncitoare.

Teoria marxist-leninistă — singura teorie care a trecut examenul unui secol întreg de evoluție socială și științifică — este confirmată prin toată experiența sa și și-a dovedit forța de neînving.

Istoria filosofiei marxist-leniniste este istoria apariției, a dezvoltării și a victoriei marelui teorii a lui Marx-Engels-Lenin-Stalin, a victoriei câștigate în lupta împotriva ideologiei burgheze sub toate formele sale.

Principiile filosofiei marxiste, caracterizate în politica partidului nostru, au devenit principiile conducătoare ale activității zecilor de milioane de oameni sovietici, care crează o viață nouă. Mișcarea imenselor mase populare, care își transformă viața în mod planificat, pe baza cunoașterii legilor realității, descoperite de filosofia marxistă, ne dă un material nemaivăzut pentru generalizare, favorizează puternica înflorire a filosofiei marxist-leniniste — marea armă a eliberării spirituale și materiale a omenirii.

Studiul filosofiei marxist-leniniste, a istoriei ei, este o școală minunată a educației și a instrucțiunii comuniste, o școală a atitudinii bolșevice, care dezvoltă în om calități noi și eminente, ale minții și ale caracterului. Teoria lui Marx și Engels, dezvoltată și îmbogățită de Lenin și Stalin, reprezintă culmea dezvoltării intelectuale a omenirii, culmea de unde se vede în mod clar, nu numai istoria trecută a omenirii, ci și viitorul strălucit, care aparține comunismului.

V. SVETLOV și T. OIZERMAN

TEORIE ȘI CRITICĂ

ELEMENTE NOUI ÎN POEZIA ROMÂNEASCĂ

Ni se pare util să trecem în revistă o sumă de aspecte noi în poezia românească. Acest lucru se impune și prin faptul că, în ciuda unui număr redus de volume apărute, în ultimii trei ani poezia este aceea care deține partea leului din întreaga producție literară. În adevăr, periodicele noastre în genere, revistele de artă în deosebi, dar chiar și cotidienele publică regulat nenumărate poezii datorite atât scriitorilor încercați, cât și unei generații întregi de tineri poeți. Putem spune fără teamă de a greși că nota dominantă o are poezia lirică. Acest fapt își are explicațiile lui și noi îl vom analiza mai jos. Menționăm acum numai faptul că în ultimii ani s'a scris poezie de patru ori mai multă și pe teme cu totul noi, în comparație cu orice perioadă a istoriei literaturii noastre. Evenimentele trăite, adâncile transformări structurale intervenite, participarea mai activă a omului de artă la viață au determinat această schimbare, care, după cum vom vedea, nu are numai un aspect cantitativ, ci și unul — subliniem — calitativ.

Poezia din preajma războiului, ca și din vremea lui, purta o puternică notă de singularizare, de fugă a scriitorilor de viață, de teamă de a ataca problemele ei. Lirica românească, ca oricare alta în fază de decadență, se manifesta în cadrul strâmt al acelor « eterne tristeți », al problemelor sufletești în cea mai mare parte reduse doar la speculații prețioase, ducând direct într'un câmp abstract prin conținut, ermetic-formalist în formă, adresându-se doar unui cerc închis, restrâns, fără nicio aderență cu poporul, cu masele, utilizând un limbaj savant, imagini forțate. Un caracter decepționist, lipsit de orice perspectivă și elan de viață se degaja din poezia măștrilor vremii, din versurile formal răscolitoare ale lui Tudor Arghezi, din poezia rece și cizelată până la mortificare a lui Mihai Codreanu, din lacrimile fascizante ale lui N. Davidescu, din abstracțiunile inumane ale lui Ion Barbu. Ruptura de popor era flagrantă. Exista, nu numai convingerea încetățenită în unele cercuri că menirea poetului rămâne de a fi trist, ci și popularizarea tezei că « inima poetului e castelul durerii universale ». Aceasta, bine înțeles, nu se referea la problema esențială a cauzelor durerii — nedreapta așezare socială — ci doar la aspectul căutării unor sentimente de tristețe izvorâte din așezarea

nenorocoasă a vieții personale, individuale a oamenilor. Domnea convingerea că nimeni nu are voie să pătrundă în «sanctuarul» poetului, să se ocupe de temeinicia ideilor din poezia lui. Inșiși poezii alimentau această ineptie, prin permanentizarea desuetului lor «turn de fildeș», iar critica promulga și ea această poziție încadrându-se perfect pe linia generală a «artei pentru artă». Intr'adevăr, dela Titu Maiorescu, la Lovinescu și apoi la d. George Călinescu (cu excepția lui C. Dobrogeanu-Gherea și G. Ibrăileanu) judecarea fenomenului poetic se făcea doar după coordonate strict formale, conținutul tematic fiind ocolit cu stăruință.

Dar acest fel de a judeca își avea tâlcul său. El oglindea monopolul exercitat asupra artistului și a operei de artă, de minoritatea exploatoare a societății în pofida marelui mare majorități, exploatate. Odată cu întreaga lume capitalistă, România intrase în faza de descompunere a capitalismului, în faza imperialistă. Ca oriunde, și la noi, acest proces s'a oglindit în decadența artei și a culturii burgheze. Ca și în alte părți, am asistat la izolarea artei, la sărăcirea tematică, la descompunerea (chiar savantă) a formelor ei. Numai că acest lucru nu însemna lipsa unei direcții ideologice în lagărul literaturii decadente. Dimpotrivă, arta burgheză, semănând neîncredere în om, în lupta pentru mai bine, în virtute, servea în totul scopurile menținerii existenței, pline de miasme, a unei orânduiri șubreze din temelii, dar apărându-și cu disperare pozițiile.

Prin aceasta, la noi ca și aiurea, arta a părăsit marile idealuri ale lui 1848. Ideile generoase ale pașoptiștilor, oglindite în poezia avântată, revoluționară a vremii, au fost date uitării. Colbul se așează și peste marii realiști Creangă, Caragiale, Coșbuc sau Slavici. Mai mult, maeștrii literaturii noastre erau prezentați într'o lumină injustă, critica lor socială ascuțită, îndreptată împotriva orânduiri burghezo-moșierești, fiind interpretată cu vădită rea credință drept reacționarism, iar valoarea intrinsecă a operei ca «valabilă numai pentru acele timpuri». Numai eliberarea din cătușele dictaturii fasciste și construirea democrației populare în țara noastră dau posibilitatea proiectării unei lumini obiective asupra trecutului nostru literar, făcând posibilă cercetarea tezaurului moștenit, în lumina unei învățături bazate pe știință. Critica literară de astăzi caută a se inspira, și trebuie să se inspire, din singura teorie științifică, din concepția asupra lumii a clasei muncitoare: dialectica materialistă.

Lenin spunea:

«Marxismul și-a cucerit însemnătatea istorică universală ca ideologie a proletariatului revoluționar prin aceea că el, marxismul, nu a înlăturat cătuși de puțin cele mai prețioase cuceriri ale epocii burgheze, ci dimpotrivă, și le-a însușit și a prelucrat tot ce era mai de preț în dezvoltarea de mai bine de două mii de ani a gândirii și a culturii umane. Numai munca ce va urma pe această bază și în aceeași direcție, însuflețită de experiența (practică) a dictaturii proletariatului... poate fi recunoscută drept dezvoltare a unei culturi cu adevărat proletare» (*Opere*, vol. XXV, ed. rusă).

Înarmat cu teoria marxist-leninistă, criticul de artă, omul de artă capătă uimitoare posibilități de cunoaștere, de adâncire și analiză a fenomenelor, a faptelor, el poate prevedea evoluția lor.

« Studiind legile dezvoltării societății omenesti, Marx a înțeles că este inevitabilă dezvoltarea capitalismului care duce la comunism și, fapt principal, el a dovedit aceasta pe baza celei mai precise, celei mai detaliate, celei mai aprofundate cercetări a acestei societăți capitaliste, cu ajutorul însușirii depline a tot ceea ce ne-a dat știința anterioară ». (Lenin, vol. *Opere*, XXX).

Felul de lucru a lui K. Marx este însă critic. Iată cum ni-l înfățișează V. I. Lenin :

« El (Marx) a prelucrat în mod critic tot ce a fost creat de societatea omenescă, nelăsând să scape atenției sale niciun punct. El a prelucrat, a supus criticei, a verificat prin mișcarea muncitorească tot ce a fost creat de gândirea omului și a tras concluziile ce nu le puteau trage oamenii îngrediți de limitele burgheze, sau legați de prejudecățile burgheze » (Ibidem).

Călăuziți de această teorie, trebuie să verificăm întregul nostru patrimoniu literar, iar analiza fenomenului artistic actual trebuie făcută pe temelia solidă marxist-leninistă, spre binele omului de artă, a operei sale și, în ultimă socoteală — și acesta e esențialul — spre bine poporului. Căci :

« Arta aparține poporului. Prin rădăcinile ei cele mai adânci ea trebuie să pătrundă în însăși grosul maselor largi muncitoare. Ea trebuie să fie pe înțelesul acestor mase și iubită de ele. Ea trebuie să unească simțirea, gândirea și voința acestor mase, să le ridice. Ea trebuie să ridice artiști din sânul ei și să-i dezvolte ». (Cuvintele lui Lenin, adresate Clarei Zetkin).

Acesta e rolul activ în societate, pe care trebuie să-l aibă arta și oamenii ei. Lucrurile se referă deci în primul rând la literatură.

S'a spus de multe ori că arta e ideologie, adică sistem de vederi finite cu privire la diferitele fenomene ale vieții. În analiza poeziei ultimilor trei ani ne vom călăuzi de acest principiu, după cum îl vom aplica și în cercetarea lirice și epice mai vechi. Cert este că poezia românească de până acum trei ani a exprimat cu precădere ideologia claselor exploatatoare, fie că avea sau nu colorit fascist, fie că ea se datora condeiului lui Radu Gyr sau inspirației lui Lucian Blaga. Este adevărat că și în trecut au răsunat voci împotriva claselor dominante. Versurile lui Neculuță, ale lui A. Toma, poeziile scrise în închisorile moșierimii românești chemau la luptă. Poeții mai tineri antifasciști au ridicat deasemeni glasul lor protestatar (M. R. Parascchivescu, A. Baranga, etc.). Dar ei însăși veneau din sânul lumii burgheze și, vrând nevrând, poezia lor purta amprenta decadentismului, dând naștere unei poezii bogată în abstracțiuni, formalistă și egocentrică în fond.

Și cu aceasta ne întorcem la temă. Spuneam că nota dominantă a poeziei ultimilor trei ani este lirică. Socotim că precumpănirea poeziei lirice se explică prin oglindirea subiectivă a frământărilor istorice: poetul este covârșit de eoul pe care transformarea socială îl are în însăși prefacerea personalității sale.

Scriitorii își însușesc treptat un fel nou de a privi viața. Probleme noi li se pun. Dintr'odată, strada a irupt în atelierul lor de lucru. Dintr'odată, ei descoperă un univers nou. Privesc, caută să înțeleagă. Unii fac efortul de a da totul la o parte, de a se întoarce în semiobscuritatea unei camere miroșind a mucegai. Dar stururile se ridică violent, soarele bate în geam și ulița cântă, sburdă, suduie, se încordează, luptă, *trăiește*. Poeții ascultă, nu fără uimire, cum modul lor personal de a răspunde se schimbă. Uimiți de ce văd în afară, ei sunt preocupați totuși de ecoul produs în inima lor. Ca niciodată până acum, fiecare din poeții mai vechi socoate necesar de a da un poem în care să înscrie crezul său, un fel de « ars poetica » însemnând un hat în devenirea lui.

Vom verifica toate acestea cu texte în mână. Dar, înainte de a trece la cercetarea lor, socotim necesar a semnală câteva elemente, care ne vor sluji drept călăuză. Socotim că lirica este redarea în imagini a vieții interioare a omului. Dar și liricul caută elemente de generalizare a stărilor date. Când va reda sentimente, stări, — poetul va tinde spre generalizare, va tipiza fenomenele vieții. Aceasta înseamnă că oricât s'ar vorbi de stări sufletești « personale », prin însăși faptul că, tipărită poezia oferă cetitorului tipizări, ea îl influențează într'un fel oarecare, îi transmite, odată cu emoția artistică, și ideea călăuzitoare a poemului. În acest mod poezia lirică însăși, participă și ea la formarea de opinii, la îndrumarea gândirii, la orientarea cetățenilor, a maselor. Prin urmare, poezia lirică, la fel cu oricare alt gen de poezie, transmite vederi, opinii, îndrumări oamenilor, și ca atare rolul ei e activ în societate. Deci analiza unei poezii lirice trebuie făcută « la temă », intrând în fondul stărilor sufletești înfățișate, studiind concluziile poetului, — respectiv verificând răspunsul pe care-l dă un răsunset aparent afectiv, deliberat de fapt, problemelor ce-l frământă pe poet și pe oameni. Și atunci, este clar că în analiza unui poem liric ceea ce interesează este gradul în care poetul se plasează, sau pe linia îmbrățișării marilor idealuri ale omenirii, a ideilor generoase eliberatoare, sau dimpotrivă, vărsând lacrimi sfâșietoare pe ruinele unei lumi care se duce, încearcă conștient sau nu reținerea în loc a Istoriei.

Punând astfel problema, socotim că, în cercetarea unui poem liric sunt necesare trei elemente:

a) Precizarea stării lirice a poetului, mobilul poemului, atmosfera în care a fost creat, influența mediului, etc.

b) Precizarea dimensiunilor frământării poetului, adică valoarea și adâncimea lor, natura lor, în ce măsură reflectă stări mai vaste, interesând mase numeroase, puterea emoției, etc.

c) Gradul în care poetul, prin tema dată, se leagă de viață, măsura în care, prin ideile exprimate, participă activ la desfășurarea ei, cu alte cuvinte sarcina socială pe care și-a pus-o poetul în clipa când a gândit și a realizat poemul.

Analiza poemelor cere abordarea acestor trei elemente și nu este permisă ignorarea vreuneia din ele, dacă dorim ca cercetarea să fie completă, științifică, deci obiectiv justă.

Noi spuneam că lirica e înfățișarea în imagini a vieții interioare a omului. Am subliniat însă și caracterul ei activ, felul în care ea influențează opiniile oamenilor; deci ne-am pus sarcina să determinăm, atunci când facem analiza critică, în ce fel creația cutărui sau cutărui poet ajută omul să cunoască viața în lumină adevărată, în mersul ei ascendent, în devenirile ei, în spiritul celor mai avansate idei ale timpului nostru. Să vedem, deci, în ce măsură poezia lirică actuală este factor activ în construcția lumii noi, a democrației populare.

Vorbind despre literatura sovietică, A. A. Jdanov spunea în August 1946:

« Leninismul acordă literaturii noastre o uriașă importanță în ce privește transformarea socială. Dacă literatura noastră sovietică ar fi admis micșorarea acestui mare rol educativ — asta ar echivala cu o desvoltare de-a-’ndaratele, cu întoarcerea spre « epoca de piatră ».

Este vorba, evident, de literatura sovietică, literatură care are un activ de 30 ani de existență a socialismului. Credem însă că aceste cuvinte sunt perfect valabile pentru literatura acelor țări și pentru opera acelor scriitori, care, rupând cu lumea veche, pășesc cu hotărîre pe drumul făuririi unei vieți mai bune tuturor oamenilor muncii. Socotim că asemenea țară este și România, și că mare parte din scriitorii noștri s’au angajat pe acest drum. Dar aceasta înseamnă că scriitorii noștri trebuie să se conducă și în poemele lirice de probleme puse conștient. Ei trebuie să caute a învăța pe oameni cum să privească și să aprecieze realitățile vieții, ei trebuie să caute a generaliza, a tipiza și a prinde în tipare poetice sugestive toate stările de spirit noi, frământările, elanurile și năzuințele ce încolțesc în conștiința contemporanilor lor. Dar aceasta presupune, evident, nu o aglomerare mecanică, o înscriere, o înregistrare a oricăror stări și frământări, ci o analiză și o selecționare a lor. Și atunci, dacă vorbim despre realități care se oglindesc în conștiința oamenilor, este necesar să cunoaștem realitățile, să știm a surprinde toate elementele, mugurii devenirilor, să înțelegem atitudinea omului față de ele. Cu alte cuvinte, pentru a nu greși, să ne dăm seama că realitatea nouă trebuie să se oglindească în lirica noastră printr’o nouă atitudine față de viață și de problemele ei (morală, patrie, datorie, conștiință, inițiativă, muncă, abnegație, etc.). Suntem deci martorii activi ai stabilirii unui nou sistem de judecare, de apreciere ideologic-emoțională a fenomenelor, corespunzător timpului pe care-l trăim. Este clar că un atare sistem va corespunde gândirii înaintate a părții celei mai active, mai pozitive, mai bune a societății noastre, că el va corespunde scopurilor mai apropiate și mai îndepărtate, pe care această parte a societății și le propune.

Care sunt realitățile noastre? Transformarea structurală a țării dintr’un regat burghezo-moșieresc în republică populară ale cărei temelii noi sunt

consfințite prin Constituția votată în Aprilie 1948. În domeniul politic, economic, social și cultural aceste schimbări au permis d-lui Gh. Gheorghiu-Dej, secretar general al Partidului Muncitoresc Român, să sublinieze la Congresul P.M.R din Februarie 1948:

« Republica Populară este forma de Stat prin care noi mergem spre realizarea mărețului țel: desființarea exploatării și a claselor exploatoare și instaurarea orânduirii socialiste în țara noastră ».

Acestea sunt realitățile, acestea scopurile. Rămâne să vedem în ce măsură poezia noastră le exprimă, în ce măsură elanul de luptă și muncă, avântul întrecerilor și al muncii voluntare, dragostea de țară și respectul pentru om, pentru munca și drepturile lui, sentimentul de ură față de dușmanii imperialiști și mândria pentru forța creatoare a poporului nostru, au devenit izvor de inspirație, de orientare a liricilor noștri. Rămâne de cercetat în ce măsură drumul istoric parcurs în acești trei ani, aducând atâtea schimbări în felul de a fi al oamenilor din țara noastră, s'a oglindit și în poezia lirică românească.

II

Avem în fața noastră un vast material: nenumărate poeme, scrise în trei ani și mai bine, de poeți tineri și vârstnici, consacrați unii, pășind timid în literatură — alții. Nu vom analiza separat pe cutare poet, nici cutare poem. Vom utiliza materialul în genere, pentru a trage câteva concluzii. Ceea ce se impune însă din capul locului este deosebirea între poezii de mai de mult și tinerii care intră astăzi în literatură. Primii, în luptă grea, interioară, cu moștenirea unei școli vechi, a temelor de izolare, de tăiere a firului de păr în patru, de estetizare până la scop în sine a unor fenomene fără importanță luptă împotriva prizonieratului formalist, împotriva moștenirii hermetice și suprarealiste; ceilalți, avântați cu experiența vicții și luptei, cu o cunoaștere « la cald » a realităților, veniți din masă, plini de idei, de teme noi, dar lipsiți de cunoașterea tehnicei poetice, a meșteșugului poetic dacă ne este îngăduit să ne exprimăm astfel.

Lirica primilor suferă de un egocentrism excesiv. Ți-se pare că au revenit acele vremuri când poetul, socotindu-se centrul universului, nu numai că se plasa pe sine în miezul lucrurilor, dar se cântă, se alintă în fel și chip. Fenomenul este cauzat de rămășițele mentalității ce domina vechea poezie românească, în care hipertrofia eului era maladiu cultivată. Lucrurile au mers până acolo încât, între 1936—1939 a putut apărea revista intitulată « Eu și Europa », marcând astfel, nu atât o valoare, cât o mentalitate.

Astăzi îl regăsim încă pe Miron R. Paraschivescu publicând în « Contemporanul » din Noemvrie 1947 următoarele versuri:

*In toată lumea numai eu mă întorc,
Numai eu rămân mereu neschimbat.*

Și mai jos:

*Eu sunt singur mereu acelaș
Și sânt oricând,
În orice loc,
În acelaș loc,
de două, de trei, de o sută de ori.*

In altă parte

*Privesc în toate părțile: sunt singur...
Singur ca Dumnezeu.*

Toate acestea contrastează frapant cu încheerea poemului, în care poetul afirmă:

*Și eu sunt un cântăreț adevărat,
Eu nu cânt ca să mă amuz,
Eu am răspunderea acestor cântece,
după cum am răspunderea tuturor cântecelor lumii.*

Același lucru se desprinde din poemul « Vacanța » de Nina Cassian (« Contemporanul », August 1947). Aurel Baranga, în poemul închinat lui Gh. Dimitroff vorbește de sine, până la penibila impresie că a utilizat tema doar ca pretext, iar în poemul antiimperialist « Vocea Americii » (« Revista Literară », Noemvrie 1947), începe cu o introducere de 46 versuri, în care se prezintă pe sine, încheind candid:

*O, nu vă mirați de această lungă biografie
Mi-se pare neapărat necesară...*

și, în consecință, continuă a vorbi despre sine, fără ca să fi fost nevoie pentru temă, pentru poem și, în fel, pentru realizarea tehnică a poemului.

Depart de noi gândul de a propovădui scoaterea poetului ca atare din poem. Constatăm doar rezidul exagerării acestui lucru, în așa măsură încât e pe cale de a diforma ideea cea mai bună, cauza cea mai generoasă. Cert este însă că poeții fac serioase eforturi pentru a rupe cătușele magice ale acestei metehne. Cum vom vedea, mulți dintre acești poeți au și realizat lucruri remarcabile, iar Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu, Mihai Beniuc, etc., au pășit hotărît pe linia ruperii unei tradiții bolnăvicioase. E greu, fără îndoială, să rupă rădăcinile adânc împlântate de o școală, de o mentalitate, de un mediu anumit, dar rămâne cert că fără o eliberare de trecutul apropiat, când în formația poezilor noștri domneau Barbu, Arghezi și Bacovia, nu se va putea trece la atacarea frontală a nouilor teme, atac care cere și arme noi, potrivite sarcinei asumate.

De altfel, confuzia, temele ceptoase, profilate în umbră, tristețile nelămurite n'au părăsit încă paginile revistelor. Găsim astfel în « Pădurea cu sombre » (Febr. 1947) a lui M. R. Paraschivescu versuri ca acestea :

Mai umblu uneori prin pădurea de ceață . . .

sau

Ecoul morții rece mai stărue în gol . . .

sau

*Vă spun eu, cântăreț prin toate călător
Ce știu cerești oceane ori subterane lumi . . .*

Și chiar când vrea să redea viața și victoria ei, în același poem recurge la versuri ca :

*Iar uneori când vântul pe piscul meu nu suie
Aud cum crește mușchiul pe doi îndrăgostiți
Imbrățișați în noapte, eterni, ca o statuă ».*

Aceleași observații se pot face poemului lui Radu Boureanu, « Eram 7 » — (« Contemporanul », 20 Sept. 1946), în care tema este tratată în așa fel, încât cetitorul mijlociu se întreabă care a fost ideea, ce vrea să spună autorul ?

Veronica Porumbacu semnează, în Dec. 1946, următorul poem :

*Pe trotuare stâlpii aleargă hai-hui.
Strada-și împreună colmă brațele.
Omul aleargă în căutarea nu știu cui.
Drept la mijloc, țin colocviu, rațele.
Poșta vântură vești și povești.
Orizontul mângâie timid, pupilele.
Omul foarfecă drumul cuiva : spune, tu ești?
Din fereastră răd pe juriș zambilele.*

Iți vine să spui: drăguț ! Dar în fond, în afară de un instantaneu oarecare, ce spune acest poem ? Atât a văzut autoarea în sufletul oamenilor, la încrucișare de drum ? În 1946 ?

Ori, poemul acesta nu e întâmplător. Căci iat-o pe V. Porumbacu, buna traducătoare a lui Aragon, semnând în Febr. 1948, în « Flacăra », sub titlul « Nocturna » :

*Scârșăie osiile Carului Mare,
Pe plaiul cu pietre albastre
Gonind armăsarii stelei polare
Incalecă nopțile caste.*

— *Iși hurducă 'n drum coviltirile cerul,
Povârniș unde n'au mai fost pași
Și cad în căldările în care a strâns gerul
Odată ghețari jăgărași.
Când vuetul roșilor sparte 'n cădere
Alungă ecou în pământ,
Cu capul pe spate, îmbrățiș cât cere,
Ca arbore-al vieții, ca vânt.*

Ce vrea să spună poeta? Să ne dea impresia unui cer de noapte pe care-l admiră în drum? Și pe urmă? Să ne sugereze viața, mișcarea? De ce îmbrăcarea acestora într'o formă semi-hermetică? Sau, poate, tocmai pentru că însăși autoarea ne-a arătat în poeme clare, sonore și valoroase că, atunci când își pune o temă precisă, știe să scrie frumos.

Lipsa de perspectivă, șovăiala și desaxarea ideologică au făcut-o pe Nina Cassian, de pildă, să semneze în « Contemporanul » (Ian. 1947), sub titlul « An secetos », versurile sumbre:

*Groaza cu ochii de apă
S'a deghizat într'o fată
Cine o vede odată
De sărutare nu scapă.*

*Muma cu șapte feciori
Nu-i lasă seara pe drum
Groaza cu ochi mîncători
Trece și flueră fum*

*Laptele scade 'n hîrdău
Pâinea în mâini se fărîmă
Cel mai sălbatec flăcău
Poarta de lemn o dărîmă*

*Colo 'n culcuș de urzici
Șade frumoasa pe brânci
Nara nu-i roșie nici
Pe cât sunt ochii de-adânci*

*Cînd sărutarea-i în toi
Toaca pornește a bate
Sîngele fuge 'napoi
Frînte călcăie 'mpușcate*

*Haite de frunze îi latră
Vîntul — pieziș — să-i despartă
Crunt pîrjolită în vatră
Pasărea inimii-moartă*

*Muma bocește 'n urcior
Zece cu zece cât șac?
Cel mai nevîrstnic fecior
S'a spînzurat de copac*

Și asta, în vremea când bătălia împotriva urmărilor nefaste ale secetei era în toi, când de nicăieri nu putea veni ajutorul, decât din efortul conștient al poporului nostru, înfruntînd curajos greutățile. Nu acest efort, nu marea sprijin sovietic a cântat atunci Nina Cassian, ci jalea, demoralizarea, lacrimile, groaza. De ce? Pentru că pîrjolul îi sugera mai mult, pentru că nu e înțeles încă omul și nici că el e mai puternic, cînd vrea, și poate orice, cînd e conștient.

Versuri de tip vechi, pe temă sentimentală, închisă, schimonosită, într'o formă quasi-hermetică a tipărit și Aurel Baranga în Decembrie 1946 («*Contenporanul*»). Iată două mostre:

NOCTURNA

*Au trecut umbrele ca ochii de fată
Îți amintești povestea neterminată?*

*Pianul a închis în întuneric o taină
Fotoliile vechi amintiri
Liliecii aninași de haină
Perechi înlănțuite în alle priviri
Și vocile pădurii în care n'ai umblat niciodată.*

*Noșii jurișate prin lungi coridoare
Aici a sucombat un lord de podagră
Flaconul dospește o veche otravă
Fugim, fugim peste câmpuri
Mi-ești dragă.*

VALS TRIST

*Nu, să nu te 'ntorci să privești
Apele negre de păcură moarte
Salonul cu șapte oglinzi
Să nu te apleci să cuprinzi
Apele negre să nu te poarte
(Măinile să nu le 'ntinzi)
Viața e aici lângă tine
Ca o carte.*

*Știu, vom trece și noi, vom pluti
În marea rotire a fructelor coapte
Valsul acesta îl dansăm — cine o fi
Dominoul cu gluga de noapte?*

*Nu, să nu te 'ntorci să privești
Trec umbrele, trec umbrele repezi
Odihnim visele sub zăpezi
(Numai viața s'o mângâi, s'o crezi)
Valsul e aici, e departe
Sunt mereu lângă tine
Ca o carte.*

În acel Decembrie viforos, de victorie și de început de luptă nouă, asta a văzut și a scris un poet, angajat prin munca sa, prin convingerea sa, încă abstractă, în dreptatea cauzei clasei muncitoare. Teme vechi, vers închis. Cui se adresează autorul, cui se tânguie? Și ce soartă au aceste poeme în drumul furtunos, înainte, al vieții?

Nu v'ați pus întrebarea: de ce oare multe poezii, scrise cu vizibil talent, se uită curând, nu se mai citesc, nu se memorizează? Unii poeți sunt gata a da imediat vina pe cetitori. Alții se mint pe ei, în mod naiv: «nu-i înțelege lumea și doar peste zeci de ani vor reveni». Practic însă, lucrurile stau altfel. În țările unde puterea se află realmente în mâna poporului și nu unde există ostracizarea poeziei și a poetului pentru ideile înaintate, progresiste, pe care le exprimă, aceste poeme sunt uitate fiindcă nu corespund cerințelor maselor, nu răspund năzuințelor lor. Când citești asemenea versuri ai impresia că s'a deschis un scrin vechi, și că au ieșit la iveală niște hârtii gălbejite de vreme, că cine știe ce bunică uscată pomenește lucruri trecute, neinteresante. Dar de ce nu ai asemenea stare când ascuți versurile lui Pușchin, Heine sau Byron? Pentru că ele rămân vii, legate de marile probleme și năzuinți omenești, pentru că libertatea, omul și viața sunt prinse în linii uriașe, eterne. Nu e motiv de mirare că unele poezii (și cât de multe!) trec neobservate sau se uită repede, dacă nu sunt legate viu de ziua de azi, de ziua de mâine. Se știe, în schimb, câtă circulație au avut, cum se cântă și azi poemele scrise de antifasciști în închisori, iar poezia tânără, constructivă, a zilelor noastre, cunoaște cetitori și ascultători, trece din gură în gură, cum nu s'a mai întâmplat vreodată în această țară.

III

Poate tocmai de aceea, mulți dintre poeți au crezut necesar de a-și preciza poziția lor față de viață, de vremurile noi. Unii au făcut-o public, în declarații, cuvântări, articole de gazetă. Alții, în poeme. E caracteristic însă felul în care au scris. Cei mai în vârstă, veniți din lumea tradiției decadaente, în semn de ruptură cu ea, cei tineri sub formă de manifest, chemând «armata poezilor» să-și însușească poziția lor, a tinerilor, poziție de luptă, de viață.

Pentru prima categorie, cităm «Testament», de Radu Boureanu («Contemporanul», Oct. 1946):

*• Intorși lângă albastrul chin,
Spârgând umbritele ferestre*

*Unde mai geme timpul gros
al nesimțirilor terestre*

Intoarceți-vă cu soldații pe care li ascunde norul

cu scorpia și cu săgetorul

Și deschizând în cer ferestre ce eu la anii douăzeci

Strigați să plece de sub streșini vâscosul sbor de lilieci.

Sau iată-l pe Virgil Gheorghiu, semnând, la 9 Febr. 1948, poemul «Arta poetică» pe care-l încheie astfel:

*• Sădind gândire vie în țara desrobotă,
Condei și arătură aduc rodul de mâine*

Sleag roșu se 'mplântă 'n vinuri ca drojdia de pâine.

Te-aștept, cântare nouă, și fii bine venită!

Incisiv, concret, sub titlul « Artă poetică », Marcel Breslașu, semnează, în Septembrie 1946, versurile:

Motto: « Mult e dulce . . . »

*Nu e dulce, nici frumoasă
limba care-o scriu,
limba-aceea armonioasă
nu mai vreau s'o știu!*

*Limba galeșă, lăldie
scrisă până-acum
cu aceea să rămâie
cei de peste drum . . .*

*Că-i făcută ca s'adoarmă
inimă și gând,
viersul nou izbește, șarmă,
stavilele 'n rând*

*Aspră, dură, dărză, ruptă
este vorba mea:
tace inima 'ntreruptă
când cuvântă ea.*

*A mulțimilor durere
trebuie s'o cânt
și pe buze-aduce fiere
fiece cuvânt.*

*Graiul cu aspru gust de coarnă
mers'am să culeg,
ca să fie steag și goarnă
neamului întreg.*

*Graiul din graiul suferinții
celor « proști dar mulți » . . .
Strânge pumnii, strânge dinții
frate, când l-ascuți!*

*Peste fluvii de mânie,
peste munți de dor,
zvârl sămânța așa vie.
vouă tuturor.*

Și mai lămurit este Aurel Baranga, în sugestivul « Poem de brigadă » (« Scânteia », Febr. 1948), cu următorul final:

*« Și atunci — la naiba tângueli muierești!
E timpul ca poeții să vadă
Nu lumea din dosul închisei șerești
Ci lumea cea nouă ce naște 'n brigadă.*

*E timpul să cântăm brigadierii eroi
Fiindcă timpul, tovarăși, sunt ei, suntem noi.*

Aci sună un angajament, o etapă de drum. Este clar că poetul a hotărât, a ales. Și nu simplu cerebral, ci adânc, organic, prin și pentru poezia lui.

Interesant aspectul aceleași probleme la poezii generației mai tinere. De pildă, Victor Tulbure, semnând în « Flacăra », Februarie 1948, poemul « Vioara Roșie », încheie astfel:

*« In spre zori, către zori, zarea e roșie
Pașii mei se vor pierde prin lume.
Port în mâini o vioară roșie.
Cântecul meu nimeni n'o să-l sugrume » .*

Acelaș, e încă mai clar în « Manifest către poeți » (Flacăra, Martie 1948):

*Să cântăm tovarăși poeți pentru azi
și vor râde pruncii cu soare 'n obraz
și va crește din fărini bucurie și pâine,
și 'n toate grădinile ramuri de pace.
Pruncii să sburde și să se joace . . .
Vom strânge în suflet toate hambarele !
Vor râde 'n lumină toate privdoarele !
Vor crește 'n caiele păduri de cuvinte
Republica noastră va merge 'nainte.
Aburesc în fereastră noui dimineți.
Spre soare ! Spre soare tovarăși poeți !*

La rândul său Cristian Sârbu (« Cuvinte noi », Flacăra, Februarie 1948), scrie în același sens:

*« Cuvinte de flori, de fluturi, de sălcii,
N'avem ce face cu ele.
Ne trebuiesc cuvinte mai înalte, mai grele —
Cuvinte de stejari
Să ne vorbească despre fapte mari,
Despre pionierii voinici ai muncii
Plecați la drum
Să curețe cărările timpului
De fantazme, de spini și de fum » .*

Cu toate stângăciile formale, cu toate că limba e săracă, greoaie, ideea apare clară: imagini noi, poezie nouă, pentru viață nouă.

În aceeași lună, tânărul poet ploștean Noe Smirnov semnează în « Flacăra » un « Manifest pentru întâmpinarea primăverii »:

*Hei școlare — îmi spun —
Timpul e bun
de citit
de socolit
de muncit ;*

*hei, poete
 pregătește-le ;
 fratele cel mic și-a ascuțit-condeul
 Și 'n joaca lui mustește
 primăvara cea nouă ;
 ascultă prin dimineață
 cântecul pavajului
 sub parii schimbului dela șase ;
 vestea sirenelor îmbrățișând cartierul ;
 la prânz vei mânca împreună
 cu părinții și fratele cel mic,
 în amurg te așteaptă
 o fată simplă cu ochi albaștri ;
 hei, poete
 viața clocotește, clocotește ;
 se căsnește
 să-i smulgi cântecul cel mai frumos.*

Accente asemănătoare găsim în « Cântec de înfrățit » al tânărului Dan Deșliu, în « Nu ne așteaptă vremea » al lui Gh. Zaharia, în « Indemn către poeți » al lui Ștefan Careja, în « Poemul pentru azi și mâine » al lui Nicolae Nasta, în « Steaua Roșie, inima mea » al lui George Dan, etc. Se desprinde din aceste citate prezența tineretului în viață, sudura cu ea și îndemnul pentru oglindirea realității în cântec. Pentru tineri nu se pune problema lichidării balastului formalist (cu toate că aici-colo există nu numai influențe, dar și serioase greșeli) ci a felului mai plin, mai sugestiv al reprezentării acelor frământări cărora le sunt nu martori ci participanții, activ angajați. Drumul lor însă nu e simplu, căci plini de idei și de imagini ei se lovesc de alte piedici: superficialitatea, lipsa de cultură, retorismul, etc. Dar asupra acestora vom reveni.

IV

Poeții noștri au făcut o serioasă cotitură spre viață, către realitate. Această constatare se desprinde din inventarierea temelor, realitatea constituind sursa de inspirație a celor mai mulți dintre ei. Dacă în anii dictaturii și în primul an după 23 August tema esențială era cea a libertății (Beniuc, Corbea, Cicerone Theodorescu, E. Jebeleanu, M. R. Paraschivescu, etc.), acum tema esențială e *munca*, munca conștientă, constructivă, deschizătoare de drum. Voluntariatul, întrecerea, șantierul, brigada, sunt îndrăgite de poeții noștri. Alături de aceasta însă, găsim poemele eroice consacrate luptei clasei muncitoare, poporului, frunțașilor acestei lupte, celor căzuți pentru pace și democrație; luminoasei figuri a lui Lenin sunt consacrate multe poeme. Republica e cântată în nenumărate poeme, ca și dragostea pentru omul simplu, muncitor. În același timp, întâlnim poezii antiimperialiste, cu ascuțișul critic, de demascare, îndreptat împotriva falsei democrații occidentale, ascunzătoare a neofascismului și a poftelor imperialiste.

Este vădită *tendința*, dacă nu și ancorarea precisă în realitate. Avem în față un maldăr de poeme închinare voluntarilor, muncii de pe șantiere. O mlădiță nouă în devenirile țării noastre, un fapt fără precedent, leagăn al zilei de mâine, loc de făurire a omului nou. O realitate, departe însă de a se fi generalizat în așa măsură, încât să devină o permanență în conștiința tuturor. Unii poeți au sesizat just rolul șantierelor, viitorul brigăzilor, însemnătatea lor. Iată pe Eugen Jebeleanu semnând poemul «Pe dealul vânturilor» (Flacăra, Febr. 1948).

Extragem:

*Cei vechi au rămas în vale,
 Departe. În Valea regilor.
 Vă știm, vă cunoaștem.
 Voi sunteți guzganii de aur.
 Dar noi, aici la mii de metri depărtare,
 Noi naștem
 Sub schelele albastre ale cerului
 Lumea cea nouă...*

și în încheiere:

*Departe, 'n vale,
 La sute de văzduhuri depărtare,
 Lumea bătrână 'și numără, murind
 Solzii de aur și solzii de argint.
 Incolăcită moare și 'ncearcă
 Să-și lăinuiască moartea sub un nor
 Dar sus pe deal aud
 Cum aștrii viitorului
 Zornăie 'n pumnii brigadierilor.*

Același simț de înnoire regăsim în «Poemul de brigadă» a lui Aurel Baranga.

Cităm:

*Hei, oprește-ți limpule telegarii, armăsarii
 Să cânt în baladă României, Maghiarii
 Să cânt în noua mea baladă
 Munca vlountară de brigadă*

Și apoi:

*Fiindcă de acolo
 Din șanțurile ce ocolesc mărunte dealuri
 Din șantieretele ce indiguie neprielnice maluri
 Din schela ce înalță orașe, grădini,
 Cu o nouă temelie și alle lumini
 Din brigăzile de muncă voluntară
 Simț cum naște lumea a doua oară.*

Dar nu toți poeții au înțeles acest lucru. În al său « Ritm de muncă pe dealul vânturilor » (Contemporanul, Febr. 1948) Nina Cassian notează:

*Munca bună, voluntară
Pune suflet peste țară.
Munca nu-i pentru boieri,
Azi e astăzi, nu e ieri.*

În ritm de cântec popular, idealizând munca și nu scopul ei, luând cu ușurință efortul depus, autoarea — cu toată aparența de voioșie și antren — nu adâncește fenomenul. Găsim totuși locuri frumoase și încercări de umanizare, în contrast cu poemele altora, abstractizând munca până la efort mecanic.

De altfel, se poate observa că poezia încă nu a atins nivelul necesar pentru a reda ideea de brigadă și muncă voluntară. Nina Cassian o recunoaște franc în « Cântec pentru Agnita-Botorca »:

*Dați-mi aripi albe să sbor ca
Păsările, cântecele, flămurile,
Să pot ajunge trunchiul și toate ramurile
Omeneștii minuni dela Agnita-Botorca.*

Autoarea simte dintr'un început că nu va putea reda toată măreția realizării omenești. În poezie însă, nu poți împrumuta . . . ori cât ai cere, aripi. Trebuie să ți le făurești. Lipsă de talent, deci? Nu. Necunoașterea încă amănunțită, la fața locului, adică, a realității în toată grandoarea ei.

Și aci voiam să ajungem. Sunt poeme de valoare reală, sunt unele de frumusețe remarcabilă. Dar ceea ce se desprinde categoric e faptul că poemele sunt în majoritate abstracte. Se cântă munca și efortul adesea mecanic, se cântă *ideea de om*, nu omul viu, concret. Acest lucru îl vom observa la Jebeleanu, la Nina Cassian, la M. Breslașu (« Cântec pentru azi »), la Baranga, la Sebastian Agnezia (« Castelul brigadierilor ») și, parcă sugestionat de ei, Corneliu Russu va sintetiza aceasta în versurile poemului « De la Ceanul-Mare » (Scân-teia, 1 Martie 1948):

*Țară, cunoaște-mă și tu,
N'am nume, n'am avere, n'am nimic,
poate sunt mare sau mic,
poate sunt crescut în grajd sau aiurea,
de aceea n'am nume pentru tine.
N'am nume pentru că sunt al mulțimilor,
sunt frate cu toți oamenii,
cu munții, cu văile, cu codrii, cu soarele
Tălpile mele s'au ros de atâta umblet
căci am căutat dreplate . . .*

Dar acei care au căutat dreptate n'au fost impersonali. Doar ilegalitatea îi făcea să-și ascundă identitatea. Brigadierii n'au nume? Dimpotrivă, ei au nume, față, viață și biografie. Ei au un trecut, un prezent, un viitor mai ales, sunt fiecare în parte un om conștient, un ziditor, cu munca sa, cu inteligența

sa, în cadrul marei realizări. A depersonaliza voluntarii, înseamnă a nu înțelege nimic din marea schimbare care se petrece, făuritoare de oameni noi. Până aci însă n'au ajuns poeții noștri. Pentru ei, deocamdată, efortul rămâne colectiv, doar fructul unei mase cenușii. Și cu toate că ei vorbesc de omul nou, încă n'a apărut *eroul*, tipul, sintetizat în poem, al brigadierului.

Cum să ne explicăm această abstractizare? În primul rând prin origina însăși a poezilor, care, în majoritate, provin din intelectualitatea mic-burgheză. Ei nu cunosc cum se cuvine masele, ei nu știu cum este muncitorul la lucru, la odihnă, la necaz, la bucurie, în avânt, în efort. Și chiar dacă au fost « pe teren », n'au apucat să vadă decât aspectul general al muncii, fără a fi pătruns, nu numai în amănuntele ei, dar și în sufletul fiecărui brigadier. De aci și lipsa eroului, a tipului sintetizat. Apoi, scriitorii de proveniență mic-burgheză menționați, chiar dacă sunt avântați, încălziti, se arată mai de grabă dispuși a idealiza tocmai ceea ce nu este scop. Astfel, îi vedem parcă înclinați să divinizeze munca, trecând prea ușor peste greutatele acestei munci, peste eroismul pe care-l cere, fără a arăta oboseala cumplită, pericolele, piedicele, etc. De aci și o prezentare diformată, cu aspecte de carnaval, împiedcând practic pe cetitor să-și dea seama exact de valoarea fenomenului ca atare. Și idealizând, nereușind și nevoind adesea să prezinte întreaga greutate a muncii, acești poeți, de fapt micșorează valoarea efortului săvârșit. Munca mecanică, versificată, desumanizată, nu mai e pârgă care mișcă lumea înainte, fiindcă e golită de conținutul ei conștient.

E de remarcat și faptul că adeziunea majorității poezilor la viața de azi e mai mult cerebrală. Generozitatea, dragostea și avântul poetic se îndreaptă mai mult spre omul cenușiu — masă, lipsindu-l de individualitate, de trăsăturile lui proprii. Vina este evident a poezilor, care n'au frământat suficient problemele și au scăpat din vedere faptul că *omul* rămâne și mai departe — ca să zicem așa — materia lor primă. Există desigur și o circumstanță în sprijinul lor: timpul scurt, faptul că la scrierea poemelor mlădițele noi existente nu erau încă suficiente pentru generalizare, pentru tipizare. Iată însă valul întrecerii rostogolindu-se ca o furtună de-a-lungul și de-a-latul țării. Și noi așteptăm cu încredere alte poeme lirice, în care eroul va apărea viguros, personal, tipic, iar poetul va ști să-l analizeze, să ni-l redea cu putere nouă, sugerând drumul de urmat. Pentru că transformările structurale din țară au și dus la serioase schimbări în mentalitatea oamenilor.

V

Dar și alte teme îl chiamă pe poet. Astfel Veronica Porumbacu tipărind un frumos și sugestiv poem, închinat « Constituției noi » (intitulat « Poveste dintr'un nou abecedar »). Cităm:

*Nu știu când anume s'a spart mugurele zorilor,
In mahalaua căreia nimeni nu i-a dat până ieri un nume.*

*Aici, în clasă, credeam cu copiii împreună
că poate fiindcă suntem atât de departe de lume
nu mai răzbate soarele până la noi, prin plușul norilor,
în ulișa uitată de tramvaie, de restul orașului și de muma
vreme bătrână.*

Pentru a termina:

*Nu știu când anume s'a spart mugurele zorilor,
dar, când ne-am ridicat ochii din abecedare,
ni s'a năzărit deodată, prin spartul covor al norilor,
la gâtul plopului, mărțișor — un galben zimțat:
noul soare.*

În vers nou, colțuros, direct, adesea lovind parcă cu biciul, Victor Tulse amintește durerea poporului, asuprirea, munca de vită, bunul plac al regilor:

*Ascultă pădure de oameni, ascultă,
cum geme revolta amară și multă...*

Iar din poemul « Bobâlna »:

*Pentru ciomegele frânte pe spate,
pentru amarul zilelor toate,
pentru cătușele grele de rob,
pentru sudoarea de slugi și « neghiobi »,
cu fruntea 'n șărănă conacele cad,
să crească în glie noul răsad.
Pe dealul Bobâlna, urcându-și luminile,
două noroade 'nșrărite-și dau mâinile.
Sus! Sus!, opincă! Sosită e ora
Să joace ceardașul alături cu hora.*

E vorba de un tânăr talent real. Îl handicapează însă lipsa de răbdare, prea marea încredere în sine, neadâncirea emoției.

Ura împotriva asupritorilor și rezolvarea justă a problemelor sociale și naționale revine în poemele altor poeți. În « 1907 » al lui Nicolae Nasta, în « 17 Martie » al lui P. Câmpeanu, în « Partizanul » lui Horia Corvin. Împotriva imperialismului american s'au ridicat în poeme Baranga, Petre Solomon, Dan Deșliu, dar mai cu seamă, în noul volum de poeme, « Sângele popoarelor », Radu Boureanu.

Aceste părți pozitive însă adesea sunt handicapate de serioase lipsuri tehnice și adesea de însăși concepția poetului. Viziunea omului nou, ca întrupare a realității noi, este difuză. Sașa Pană ne demonstrează perfect această afirmare în « Revista Literară » (15 Iunie 1947), într'un poem intitulat cu cuvintele lui Gorki « Ce frumos cuvânt: oameni! ». Aceeași observație cu privire la poezia lui M. Bătrânu, « Noul Prometeu: *Omul* » (Rev. Lit., Septembrie 1947) și « *Omul* » de Al. Tudor Miu din aceeași revistă.

Multe poeme sunt practic nerealizate. Cad în retorism, aleg efectele ieftine, diluând astfel emoția artistică. Prozaismele sunt plaga celor tineri, dar nu numai al lor. Se resimte în aceeași vreme neadâncirea temelor, lipsește *efortul* necesar pentru studierea frământării, ca obiect poetic. Tinerii mai ales, lucrează în grabă, neglijent, fără a ține seamă de faptul că cizelarea versului, grija pentru frumusețea lui este absolut necesară și caracterizează o poezie și un poet. S'ar putea cita exemple nenumerate. Luăm un poem de Maria Banuș, « Ana ». Ce mult ar fi câștigat, dacă era mai scurt, curățat de tot ce e ziaristică simplă, lăsând poezia adevărată. Și cât de frumos ar suna atunci ansamblul, ca și încheierea atât de sugestivă, emoționând și spunând într'o singură imagine mai mult decât în cele două coloane dela început:

*Munca e 'n toi.
Macii svâcnesc în holdele țării.
Tinerii cântă.
Fluerul apelor vii
Chiamă la viață
Ana!
Cine răspunde?
Cine aleargă?
Cine îmi vine,
pe strada 'nsorită
râzând și săllându-și
ghiozdanul pe umăr?
Fetițe cu macii,
Fetițe cu fundele roșii ca macii,
cu părul strâns împletit în codițe,
fetițe de școală,
femei care mîdine,
vor naște, vor crește,
oameni puternici și liberi
ca Ana.*

Sau Nina Cassian care în « Medalie pentru Republica Jugoslavă », într'un poem cald totuși, scrie:

*Un chiot sparge munții, răspund din vale mulții,
Nechez cu trei ecouri și svâcnel sub oblânc.
Omul pornește carul marelui Reconstrucții!
Sonoră energie e 'n țara jugoslavă,
Atinge cu lumină pe acel ce a privit-o...*

Versurile sunt vizibil nerealizate, munții cu mulții, ecouri au nechezat și svâcnel « sub oblânc », « privit-o » pentru a rima cu Tito — tot atâtea artificii dovedind neîngrijire și superficialitate.

Sau la A. Baranga, în « Vocea Americii », găsim strofe ca:

*Port în mine o mare misiune
Și sunt neconștient
De această înaltă însărcinare...*

Intr'un poem ideologicește just, avântat, cu multe frumuseți, acestea sunt rânduri demne de un conțopist de pe vremea lui Caragiale.

Noe Smirnov, tânăr poet, subtil și totodată impetuos, ne dăruiește totuși platitudini ca:

*Fată dragă
în fiecare amurg
stolurile de fapte diverse ale orașului sosesc
în sângele nostru să se scalde.*

Slăbiciuni asemănătoare are « Cântecul » lui Câmpeanu, « Reportaj » de N. Tăutu, « Vasile Roaită », neînchegat artisticește de G. Dan, etc.

De unde vin aceste lipsuri?

V. I. Lenin spunea:

« Când un autor își închină povestirile unei teme pe care nu o cunoaște, iese un lucru neartistic » (*Opere*, vol. XXVII).

Ceea ce îi handicapează pe poeții noștri, este insuficienta cunoaștere a realităților, neadâncirea lor. Cunoscând bine faptele, poeții n'ar cădea în falsificări, în surogate. Mai mult, experiența vieții, legătura cu masele îmbogățindu-le enorm impresiile, bagajul de imagini, i-ar face să și scrie pe înțelesul oamenilor mulți. Falsul ar fi atunci imposibil, pentru că poetul s'ar asculta pe sine cu urechea celor mulți, cărora le adresează poemul.

Concluzia care se degajă de aci este necesitatea impetuoasă de a păși mai departe; nu numai de a se întoarce cu fața spre viața nouă, nu numai de a o accepta cerebral, abstract, ci de a se cufunda în ea, cu toate antenele, cu toată simțirea de a face una cu viața, cu oamenii, cu devenirile.

Realitatea. Dar ce înseamnă această realitate? Realitate e și o ceartă între două vecine. Realitate e și un accident de tramvai. Spuneam mai sus că, în îngrămădirea faptelor, trebuie căutat esențialul vremii, ceea ce constituie nota dominantă a devenirii sociale și omenești. La rădăcina celor mai multe slăbiciuni din lirica noastră actuală găsim *sărăcia ideologică*. Aceasta este cauza capitală a sărăciei poetice. Unii dintre poeți au trăit (alții au înregistrat doar) transformările, luptele și victoriile din patria noastră. Întrebarea este în ce măsură și cum au oglindit ei felul nou în care masele gândesc, interpretarea noțiunilor de patrie, independență, reconstrucție, luptă, etc. Esențialul vremii, problemele centrale care frământă poporul, devenit-au ele oare principale pentru poet și a căutat el să le exprime în ceea ce îi este cu cea mai mare profuzime propriu, sincer, adânc — adică în simțirea lui, transpusă în poezie? Sărăcia ideologică duce la empirism artistic, la trecerea dela un detaliu liric la celălalt fără a ataca esențialul, antrenând incapacitatea făurir tipului de om al vremii noastre, așa cum este el, cu tarele dar și cu măreția lui. Spunea odată Maiacovschi:

*Vă voi povesti
despre vreme
și despre mine...*

Aceasta de fapt este și sarcina poetului. Liricii noștri, consacrați și tineri, n'au reușit s'o facă până astăzi. Și aceasta nu datorită lipsei de talent, ci pur și simplu pentru că ei, în intimitatea lor, nu și-au pus această problemă. Și a sunat ceasul ca poeții noștri să înțeleagă că poetul este omul prin frământările căruia, prin emoțiile căruia, cetitorul descoperă lumea înconjurătoare și propria sa personalitate. Ideea în artă este concretă. Sărăcia de idei arată sărăcia oglinzirii realității în conștiința poetului. Ea demonstrează cât de limitat este câmpul cunoștințelor lui cu privire la lumea înconjurătoare, ea dovedește incapacitatea poetului de a înfățișa clar poziția sa față de diferitele fenomene, stări, fapte din lume.

Niciun poet nu scrie pentru ca versurile lui să rămână în mapă. Chiar atunci când le păstrează netipărite, gândul lui este că odată și odată ele vor ajunge în mâna oamenilor. Poetul scrie fiindcă crede că are ceva de spus. El are de exprimat plastic părerile lui asupra vieții, asupra lumii. El le exprimă în imagini. Dar ideea în artă este activă. Poetul scrie fiindcă dorește ca părerile lui să fie acceptate, el luptă în felul său pentru realizarea acestor idei. El vrea lumea transformată pe temeiul vederilor lui. Prin urmare, într'un fel sau altul, el dăruiește o lume, și construiește o alta. Poeții noștri, angajați pe drumul clasei muncitoare, al poporului nostru, trebuie să devină în mod activ constructorii vieții noi. Se construiesc căi ferate, conducte, uzine, fabrici. Se ridică orașe. Și oamenii cresc. Despre poeți se spune că sunt ingineri ai sufletului omenesc. Cu alte cuvinte, în lumina și pe temeiul realităților noi, poeții trebuie să construiască sufletele, adică să vindece durerile, rănile, să îndrepte, să îndrumeze. Sarcina poetului liric prin urmare nu este doar de a se analiza, de a își cunoaște și înțelege sufletul propriu, ci de a contribui efectiv la formarea spirituală a semenilor săi. Răspunderea poetului e mare. În clipa când pornește la drum, el trebuie să înțeleagă că *eul* său liric nu e numai « une chose à lui », ci trebuie în aceeași vreme să cuprindă trei elemente diverse: autorul, eroul și cititorul. Sarcina e mare și grea. Ea presupune, cu adevărat, cunoașterea amănunțită a realității. În această privință însă M. Gorki spunea:

« Trebuie să cunoaștem nu numai cele două realități: cea trecută și cea prezentă, adică acea realitate, la înfăptuirea căreia noi participăm concret. Noi trebuie să cunoaștem și a treia realitate, adică aceea a viitorului... Această realitate, noi trebuie s'o includem într'un fel în practica noastră și trebuie s'o înfățișăm ».

Cum așa, își vor pune mulți întrebarea: să înfățișezi o realitate, care încă nu este? Noi am mai vorbit despre mlădițele de viață nouă, care au apărut în țara noastră. Am discutat în repetate rânduri cum se vor dezvolta ele, devenind ziua noastră de mâine. Oglindirea lor, prin urmare, nu trebuie să însemne recurgerea la imagini literare fictive, pentru obținerea unor emoții artistice rupte de viață, ci ancorarea, priceperea și adâncirea evoluției istorice, recurgerea la un vis care te îndeamnă la acțiune, ajutându-te să de-

vansezi evenimentele, să le urmărești și să contribui la prefacerea realităților. Aci este rădăcina romantismului progresist, care nu vrea să se rupă de viață, dar care dă aripi pentru cunoașterea zilei de mâine. Liricei noastre îi lipsește încă îmbinarea concretă a elementelor «vis» și «realitate».

Sărăcie ideologică. Este o problemă de fond. Cunoașterea lumii, cunoașterea legilor ei de dezvoltare este una din sarcinile fundamentale. Poetul va construi castele în Spania, care se vor nărui la prima adiere de vânt, dacă nu va avea acea cheie care să-i deschidă drumul, să-l ajute a privi în adâncul viitorului, să-i deschidă larg perspective, viziunea lumii de mâine. A cunoaște cele trei realități: ce a fost (și cât de urât a fost, cât de urât mai este în lumea capitalistă), a cunoaște lupta care determină trecerea conștiință dela această lume la democrația populară, la socialism, adică realitatea prezentă deci și evoluția ei, înfățișat a cunoaște unde ne duce în mod logic lupta liberatoare și cum va arăta lumea viitoare (societatea fără exploatarea omului de către om), iată adevăruri care nu se pot afla decât pe baza unei științe temeinice. Această știință e numai învățătura marxist-leninistă. Talentului lor, poezii ca și toți creatorii de frumos din țara noastră trebuie să adauge studiul și cunoașterea socialismului științific. Aplicat, concretizat, el le va da aripi în muncă, va îmbogăți capacitatea lor de pătrundere, îi va îndemna să adâncească viața și oamenii, îi va ajuta să aleagă ceea ce este esențialul vremii lor. Astfel, îmbogățiți ideologiceste, poezii vor ataca pieptis viața și problemele ei, vor veni și mai activi — constructori ai lumii noi — alături de popor, de mase. Nu în cuvinte vagi, frumoase, ci în creații, care vor deveni călăuză sufletească pentru om, întocmai cum marxismul-leninismul e călăuză în acțiune.

VI

Câte avem de făcut! Câte Agnita-Botorca, Ceanul Mare, Lunca Frutului, Bumbesti-Livezeni, mai trebuie, vor mai trebui pentru ca țara noastră, înapoiată din punct de vedere economic și cultural să devină înaintată, ridicată din toate punctele de vedere. N'avem de primit lecții din occident. Avem, însă de învățat copios dela vecini și, mai cu seamă, din uriașa experiență multilaterală a celui mai înaintat stat din lume — Uniunea Sovietică. Să ridicăm țara — acest lucru înseamnă industrializare, mecanizarea agriculturii, ridicarea masivă a nivelului de trai. Ridicarea țării înseamnă lichidarea analfabetismului, școli nenumărate, universități; tehnicieni și ingineri, o intelectualitate de tip nou. În țara noastră s'a și pus, nu simpla problemă a reconstrucției, ci aceea a construcției. Ea presupune însă un drum nou și temelii noi. Victoriile au creat aceste temelii. Ele s'au înscris temeinic în noua Constituție a țării. Drumul de viitor depinde de realizarea unei mărețe revoluții culturale. Ea este urmarea și totodată condiția victoriilor democrației populare.

Sarcina poeților noștri lirici este uriașă. A fi artist cetățean, adică îndrumător pentru semenii tăi, se poate ceva mai măreț, mai generos?! Explicabil că ultimul vers din poemul « Un cântec pentru azi », al lui M. Breslașu:

*« Voi, cei din Petrila, din Petroșani, din Ploești
Să luați aminte:
Brigada poeziei românești,
Se pregătește să v'o ia 'nainte!*

a trezit bucurie și ecou.

Dar, până una alta, să țină pas cu vremea. Și, când poetul, cu toate fibrele ființei sale va vibra la cauza lumii, când va fi pătruns de faptul că poezia sa e o armă și glasul său o trâmbiță, în clipa când poetul, cetățean activ și artist animat de idealurile înaintate ale timpului său, va căuta să pătrundă viitorul, va adânci problemele, va ține seamă de năzuințele cetitorilor săi, poemule lui vor rodi ca pomii în toamnă fructele minunate ale poeziei, care vor închide în miezul lor ziua de astăzi cu cea de mâine laolaltă. Și atunci, niciun fenomen din afară nu va fi prilej de abstractizare, de rupere de viață și viitor. Ci, dimpotrivă, gândurile filsofice sau trandafirul îmbobocit, munca în brigadă sau dragostea de țară, toate vor servi pentru desvoltarea și exprimarea gândului îndreptat mereu spre viitor.

Să băgăm deci de seamă: nu suntem contra florilor, cum nu suntem contra vieții. Nu suntem contra stelelor în poezie, cum nu alungăm nici metaforele, natura și sentimentele cele mai subtile. Păzim numai liricii noștri de pericolul de a nu vedea în floare decât conturul, și în viață doar o așezare plăcută sub semnul întâmplării. Să înțelegem lumea ca o împletire de fenomene, care se condiționează, să înțelegem mersul ei înainte, să fim gata a contribui « În gura mare » la desrobirea umanității și vom găsi în toate frumuseți nebanuite, teme nesecate și posibilități înnoitoare de expresiune artistică deosebită.

După trecerea în revistă a poeziei celor trei ani din urmă, putem spune, împreună cu imensa majoritate a cetitorilor, că nu putem fi mulțumiți. S'a făcut mult, incontestabil. Dar « vremea nu ne așteaptă », cum spunea maestrul M. Sadoveanu. Ar fi, dimpotrivă, necesar ca poeții să-i dea timpului zor. La capătul unui bilanț, totuși activ, socotim că scriitorii noștri au abia să-și spună cuvântul.

N. MORARU

SEMNIIFICAȚIILE EXPERIENȚEI LUI CARAGIALE

În ziua de 14 Aprilie 1891, Academia Română ținea ședință pentru a decide asupra decernării premiului «Eliade Rădulescu»: candidau, printre alții, Caragiale și Dobrogeanu-Gherea . . . ¹⁾). Se cuvine să reținem desbaterile acelei zile: ele sunt caracteristice pentru reacția oficialității culturale a vremii și semnificative de asemeni, dar printr'o oglindire răsturnată, pentru înțelesul adânc al operei lui Caragiale . . .

Hasdeu, ca raportor, și G. Sion vorbiseră defavorabil dramaturgului. Cuvântul decisiv pentru orientarea ședinței fusese însă al lui Dim. Sturdza, — și el definea mentalitatea oligarhilor. «*Caragiale vine de ne arată societatea românească, ca tipul unei societăți corupte*», constata el cu naivă consternare . . . Și, după ce îl acuză pe Caragiale de a fi «înnegrit tabloul», încheie, formulând un intransigent program de clasă: «*Academia are datoria de a nu deprinde pe scriitorii noștri să meargă pe această cale (. . .) Domnul Caragiale să învețe a respecta națiunea sa, iar nu să-și bată joc de ea*» ²⁾).

Nu-i vorbă: opera lui Caragiale nu batjocorește chiar toată națiunea, căci acolo nu se găsește niciun singur țaran ridicol, niciun «moftangiu» nu e muncitor; dar «națiunea» căreia se adresa beizadea Mitiță pricepuse ce vrea să spună și . . . Academia, unindu-se cu solemnitate încheierilor rechizitoriului, respinge cu 20 voturi contra 3 premiera volumului de «Teatru».

În zadar protestase Iacob Negruzzi în numele bunului simț, punând în valoare primirea ce «națiunea», cea adevărată, o făcuse operei amicului său; în zadar amintise că «*una din piesele sale a obținut pe scenă cel mai mare succes pe care l-a obținut o piesă românească*». Glasul lui Negruzzi răsuna straniu când își exhorta colegii: «*Academia nu trebuie să se țină departe de spiritul public*» . . . ³⁾).

¹⁾ Cf. darea de seamă a ședinței în *Analele Academiei Române. Partea ad-tivă și desbaterile*, seria II-a, t. XIII, p. 135 și urm.

²⁾ *Loc. cit.*, p. 139—140.

³⁾ *Ibidem*, p. 138.

Academia, dimpotrivă, preferase «Teatrului» lui Caragiale o vagă încercare de drept constituțional de G. G. Meitani: «Studii asupra Constituției Românilor din 1866». Era un comentariu mediocru, lipsit de interes științific, despre care Tocilescu afirmase la desbateri că e bun pentru cine «nu voiește să se instruiască, ci să petreacă»¹⁾. De altfel Gh. Barițiu însuși, asupra raportului căruia se decide această premieră, nu găsisese alt argument mai nimerit în favoarea lucrării decât încheierile ei plat apologetice la adresa regimului social-politic în care trăia România pe atunci: «Aflai cu adevărată satisfacțiune că autorul (. . .) se află în deplin acord cu vederile și cu voința corporilor legislative-constituante»²⁾.

Nu se putea o mai lămurită precizare a îndemnului de care ascultaseră academicienii cu prilejul votului lor din 14 Aprilie 1891. În «Teatrul» lui Caragiale ei presimțiseră o critică ce lovea întreaga lor așezare de clasă, — și îl condamnaseră ca atare . . .

*

În opinia critică românească, verdictul Academiei s'a prelungit, cu toate subînțelesurile lui, în confirmarea ce i-a dat-o Lovinescu: «*Teatrul lui Caragiale e un izvor de apă tulbure, în care joacă o pulbere de necurățenie*»³⁾. De unde concluzia asupra întregii opere: «*lipsită de adâncime, de orice ideologie, de orice suflare generoasă*» . . .⁴⁾.

Această poziție, însă, nu putea rămâne dominantă fără să expună critica la grave neajunsuri: apărarea de clasă a culturii noastre oficiale a folosit de aceea o altă variantă, banală în procedeele ei, servind cu sau fără voie aceleași intenții fundamentale. Încă din 1885, Maiorescu luase apărarea lui Caragiale recunoscându-i deosebite merite artistice dar încercând în același timp să-l facă inoventiv⁵⁾. Se contestau «Scrisorii pierdute» orice tendințe politice sau morale și spectatorii, inclusiv criticii literari, erau vehement invitați la lepădarea oricărei asocieri de idei ce putea pune în cauză temeiurile alcătuirii sociale: «*cine la o piesă de teatru nu-și poate uita grijile sale personale, sau legăturile sale de partid politic, sau catehismul său de morală convențională, acela să nu se mai amestece în ale artei*»⁶⁾.

Maiorescu, probabil, dăduse curs aci, pur și simplu, solidarității sale de «clopotniță literară» și crezuse că-l va putea domestici pe Caragiale pentru prețul, la urma urmelor destul de ieftin, al unei condescendente protecțiuni. Mai târziu, această atitudine s'a dovedit cea mai comodă și —, cu ajutorul

¹⁾ *Loc. cit.*, p. 135.

²⁾ *Ibidem*, p. 357.

³⁾ E. Lovinescu, *Critice*, t. VI, p. 27.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 31.

⁵⁾ Cf. studiul *Comediile d-lui Caragiale* (retipărit în T. Maiorescu, *Critice*, t. III, p. 41 și urm.).

⁶⁾ *Loc. cit.*, p. 55.

pe care l-au dat inconsecvențele lui Caragiale însuși, — ea a fost adoptată în aplicațiuni diverse de o foarte cuprinzătoare categorie de comentatori. În urmă, școalele secundare și publicistica mărunță au popularizat ca dinadins aspectele cele mai puțin semnificative pentru orientarea progresistă a creației caragialiene, stăruind de pildă asupra acelor « *Momente* » sau « *Schițe* » în care mica-burghezie credea că își regăsește un prieten.

De fapt, în 1907, când Caragiale formulează un răsunător act de acuzare împotriva oligarhiei române și a clienților ei ¹⁾, el înțelegea să dea întregii sale opere o încheiere lipsită de echivoc. O spune el însuși, răspicat, în scrisoarea către dr. Urechii, cel care supraveghia tipărirea broșurii: « *Intrarea în viața publică mi-a fost până acuma închisă de boierii și de ciocoi noștri pe simpla bănuială instinctivă că n'aș fi amantul destul de fidel al sacrei noastre Constituțiuni. De ce adică, astăzi să nu le dau dreptate oamenilor (. . .) de ce să nu arăt lumii cum am văzut eu împrejurările sociale și politice la care am asistat, — și ca istoric nu numai ca simplu comediant?* » ²⁾.

S'ar părea că este lămurit. Și totuși în opinia comună au predominat diversele variante ale interpretării maioresciene, sprijinite de exegeza unei critice purist-estetizante. Rari excepții au continuat după Gherea să sublinieze înțelesul de luptă progresistă pe care-l cuprinde opera lui Caragiale, — șovăind însă de obicei în fața dificultăților sau simplificând din topor o realitate foarte complexă.

Pentru a ne descurca în desișul contradicțiilor lăuntrice ale acestei opere, nimic nu este mai necesar decât o fermă orientare metodologică; și ea a lipsit în mare măsură cercetătorilor istoriei noastre literare. Așa se face că o sumedenie de observații de detaliu, uneori deosebit de adânci, au putut fi formulate de critici cărora le-a scăpat totuși esența fenomenului ce studiau: Ibrăileanu e prototipul acestei confuzii, în analiza operei lui Caragiale.

Ne trebuie un fir conducător, capabil să dea seama despre desfășurarea interioară a creației caragialiene. Și vom găsi acest fir numai dacă analizăm reacțiile scriitorului în raport cu jocul forțelor sociale obiective ce compuneau pe atunci istoria; dacă analizăm, cu alte cuvinte, semnificațiile experienței lui Caragiale.

I

« *Societatea coruptă* » pe care cu atâta surprindere o vedea Dim. Sturdza zăgrăvită în opera lui Caragiale, era oglinda fidelă a claselor stăpânitoare din România de atunci.

¹⁾ Broșura: 1907. *Din primăvară până în toamnă*, retipărită în *Opere*, t. V, p. 167 și urm.

²⁾ *Opere*, t. VII, p. 456.

În toate păturile sociale se repeta, cu mai mult sau mai puțină resemnare, în felul prefectului Tipătescu din « Scrisoarea Pierdută »: « *Ce lume! . . . Ce lume! . . .* ».

Acest fenomen avea rădăcini istorice adânc înfipte în împrejurările dezvoltării societății românești ¹⁾. Ajunge să amintim că, în anii la care ne referim și în care se formează personalitatea lui Caragiale, se încheia faza ascendentă a capitalismului în România, ca și, dealtfel, pe plan mondial. La noi, însă, faza nouă de decadentism întrerupea o creștere, pe care burghezia nici pe departe nu izbutise să o ducă până la capătul ciclului ei istoric. În adevăr, în România, clasa stăpânitoare întâlnește această întorsătură pe o treaptă relativ scoborită de dezvoltare capitalistă. Așa se face că procesul de diferențiere socială între boierime și burghezie nici nu apucase încă să se desăvârșească, în momentul în care împrejurări noi amână fără soroc răfuiala dintre dânsule. Țărănimea și elementele proletariatului în dezvoltare formulau hotărâte revendicări economice și politice. În fața lor se constituie astfel *monstruoasa coaliție* politică a claselor posedante, pe baza economică a unei originale împletiri de interese burghezo-moșierești ²⁾. Capitalismul apucase « *calea prusacă* » în agricultură și se resemna în general la o creștere anevoioasă, stingherită de concesiile repetate în favoarea economiei și a politicii iobăgiste.

În aceste condițiuni nu mai putea fi vorba decât de înmormântarea mai mult sau mai puțin fățișă a pașoptismului revoluționar. Și într'adevăr, formele de viață socială care se dezvoltă acum poartă, mai toate, blestemul trădării săvârșite de burghezia română împotriva propriului ei destin istoric. Instituțiile « liberale » o mărturiseau prin funcționarea lor zilnică: un viciu ascuns la temelie lor se manifesta când în comic, când în tragic, denunțându-și nelămurit prezența în fața conștiinței contemporanilor.

Trebue subliniat acest fapt care, singur, explică succesul « junimismului »: mentalitatea socială era îmbibată de un scepticism vag cu atât mai apăsător cu cât speranțe de îndreptare a răului nu păreau nicicum să poată fi întemeiate pe vreo realitate socială românească. Încă și mult mai târziu, Gherea însuși va subaprecia elementele născânde ale proletariatului român și posibilitățile unei fecunde alianțe politice între acesta și țărănime ³⁾.

Se deschide astfel în cultura română, în jurul anilor 1865—70, o eră de « criticism » în care se manifestă, confuză, reacția celor mai divers-întemeiate nemulțumiri. La ședințele « Junimii » se vor întâlni resentimente, — *contradictorii prin motivările lor* — comuniind totuși în același dispreț pentru înfăptuirile istoriei recente. Formulele maioresciene erau un element important al

¹⁾ Cf. *Istoria României*, de un comitet sub conducerea d-lui M. Roller, ed. III-a (București, 1947), p. 488 și urm.

²⁾ *Op. cit.*, p. 495—496, *passim*.

³⁾ M. Roller, *28 ani dela moartea lui Gherea*, (în *Studii*, no. II, 1948, — p. 58 și urm.)

acestei atmosfere, și anume un element de voită confuzie; ele promovau o semi-obscuritate ideologică la adăpostul căreia puteau fi reținute laolaltă atitudini atât de strigător opuse ca acelea ale lui Creangă și Alecsandri bunăoară, — sau ca ale lui P. P. Carp și Caragiale.

În ceața acestei psihologii sociale se pot totuși recunoaște, net diferențiate, reacțiile specifice de clasă; Caragiale le-a zugrăvit el însuși în cuprinsul operei sale.

Gesturile Ancăi din « Năpasta » reproduc cu oarecare naivitate, pe planul unei drame casnice, comportările desordonate ale întregului ei grup social în fața cauzelor presup useale suferințelor sale; aci « critica socială » nu este un exercițiu teoretic, ci izbucnește în svâcniri de mânie anarhică și pustiitoare, rătăcind adesea calea, dar satisfăcând până la urmă o justificată sete de răzbunare: « *pentru faptă răsplată și năpastă pentru năpastă!* . . .

La celălalt capăt al societății, în lumea « proprietarilor », nemulțumirile se formulează curent dar fără asprime; oricât de puțin limpede le apare și acestora izvorul relelor de care se plâng, la fel de nedumeriți de jocul social, ei presimt totuși în resorturile misteriosului mecanism un aliat care lucrează în favoarea lor. Nenea Trahanache o nimerise odată bine când spusese: « *Intr'o soțietate fără moral și fără prințip . . . trebuie să ai . . . puținică răbdare!* » . . .

Între aceste atitudini opuse, critica lui Caragiale își înscrie locul ei specific: creația lui s'a hrănit din aceeași atmosferă a junimismului, dar ea a fost pusă în mișcare de cu totul alte năzuinți decât cele care l-au îndrumat pe Maiorescu.

*

Opera lui Caragiale s'a născut în lupta omului împotriva traficului de vorbe goale cu care se amăgeau aspirațiile celor mai mulți contemporani.

Compromisul de clasă sacrificase substanța pașoptismului, dar păstrase deprinderile verbale ale primilor liberali în recuzita demagogiei electorale. Mai existau în societatea românească destule elemente credincioase crezului vechiu, — și discursurile umflute de retorică egalitară și libertară serveau la menținerea lor în marginile ordinii sociale. *În mijlocul acestor oameni a făcut Caragiale ucenicia vieții.*

Ploieștii, orașul copilăriei și tinereții lui, reprezentau încă de mult un focar de viață politică înaintată. Lucrul era explicabil prin concentrarea puternică a elementelor celor mai dinamice și mai organic legate de idealurile liberalismului. Meșteșugari și muncitori, în cea mai densă aglomerare din țară, sprijineau o negustorie înstărită și independentă de boierime ca și de

Budget ¹⁾; și ei aveau o tradiție de luptă glorioasă care îndemna la noui isprăvi revoluționare.

În 1870 Caragiale avea 18 ani și se căznea, copist la Tribunalul Prahova, să-și sprijine părinții și sora în nevoie. Participarea lui la mișcarea republicană a lui Candiano Popescu îi prilejuește o primă și crudă experiență: la 8 August în acel an, o ridicare generoasă a masselor dornice de libertate a fost exploatată și compromisă de niște intriganți de operetă, improvizați în rolul de conducători populari ²⁾. Caragiale avea să treacă în schița « Boborul » resentimentul acelei înfrângerii, pe amintirea căreia se răzbuună cu vervă excesivă.

S'a stăruit însă de geaba asupra sarcasmului facil al schiței: 37 ani mai târziu îi scria lui Zarifopol dela Berlin, semnalându-i aniversarea întâmplării cu o nostalgie care nu înșeală: era în vara răscoalelor țărănești! « *O! scumpa mea republică! Par'că n'ai mai fost de când lumea! . . .* ³⁾ ». În sufletul lui Caragiale se păstrase intactă dragostea pentru cei care se lăsaseră odată amăgiți; ea era mai departe susținută de ura împotriva amăgitorilor, aceiași ca în 1870.

Niciodată nu a confundat Caragiale în satira lui adevăratul popor cu profitorii demagogiei politicianiste. În 1893 el lămurea expresiv această atitudine: « *Nu ne batem joc de România și de Românism, vorbe care se pronunță și se scriu cu un singur r, ci de Rromânism și de Rromânia cu trei rrr; nu de popor, vai de capul lui! rād destul atâția de el! ci de poppor, ba câte-odată și bobbor, când e rromânul « supărat » și răgușit de supărare* » ⁴⁾.

Înțelesul pe care îl are anul 1870 în opera lui Caragiale este de prea mare importanță pentru a tolera aci o umbră: iluzii juvenile se risipeau într'adevăr, dar fără a altera fondul democratismului său. În fapt, aventura ploestească șubrezește nu încrederea lui Caragiale în popor, ci încrederea în conducătorii nedemni pe care acesta îi primise.

Fusese o primă lecție. În anii următori, el întâlnește experiența decisivă a vieții sale în gazetăria liberală: între 1873—77, el are prilejul să cunoască acolo disprețul pentru intelectuali pe care-l profesau foștii săi idoli și pe calea aceasta va pătrunde curând înțelesul adevărat al « liberalismului » românesc. Vom reveni asupra acestei împrejurări de multiple semnificații; reținem aci că ura pe care a purtat-o Caragiale partidului lui Brătianu, se adresa minciunii politicianiste și nicidecum principiilor pașoptismului. Când, desgustat de spectacolul acesta, va trece la conservatori și va scrie în redacția « Tim-pului », Caragiale îl va ataca de acolo pe Brătianu *pentru vinile acestuia ca trădător al liberalismului* și nu sub raportul criteriilor politice conservatoare.

¹⁾ *Op. cit.*, p. 72 și p. 654—655, *passim*.

²⁾ *Op. cit.*, pe larg, p. 53 și urm.

³⁾ *Opere*, t. VII, p. 74.

⁴⁾ *Opere*, t. III, p. 205.

Intr'un articol din 1878 în «Timpul», Caragiale scria: «*I. C. Brătianu și C. A. Rosetti numai la umbra unor nume adorate (ale pașoptiștilor, n. n.) au putut să-și facă meseria lor de samsari politici. Liberalii de azi au luat însă o moștenire la care nu au niciun drept*»¹⁾. Altădată, în ziarul «Epoca», tot conservator, Caragiale scria sub titlul «*Toxin și Toxice*» un adevărat poem liric închinat generației dela 1848: «*Adevărați apostoli, ei își părăsiră familiile, căminurile, dragostile: un scop unic îi mișca — triumful cauzei libertății*». Lor, acestor premergători cărora le reînnoește prinosul de recunoștință, el le opune «*haitele catilinare de politicieni liberali, de diplomați de mahala, de vânzători de slujbe și de mici ghișeftari*», — strânsură caracterizată prin «*lipsă de liberalitate, de generozitate, de orice avânt nobil*»²⁾.

Iată deci limpede, izvorul așa-zisului «anti-liberalism» al lui Caragiale. El se întemeia pe aceeași constatare pe care o făcea și Maiorescu, cu greutatea autorității sale, când declara: «*Ioan Brătianu cu experiența (!) a șapte ani de guvernare începuse a deveni foarte conservator, Dim. A. Sturdza nu fusese niciodată liberal*» . . .³⁾. Numai că ceea ce la Maiorescu suna a politețe dacă nu a elogiu, — pentru Caragiale era un motiv de neîmpăcată dușmănie.

În această împrejurare stă explicația soartei lui Caragiale la «Junimea», a prezenței lui nepotrivite acolo, — cât și a motivelor care l'au silit apoi să plece. Intrase la «Junimea» ca atâția alții, atras de spiritul critic care domnea acolo și care se potrivea cu dispoziția lui de după primele desamăgiri; a rămas o vreme, bucuros de societatea unor intelectuali cu atât superiori celor din cercurile liberale. Dar neînțelegerea avea să iasă la lumină odată: conservatorii nu puteau răbda infinit neastâmpărul acestui «radical» pripășit în casa lor și care de acolo îi reproșa lui Brătianu că *nu e deajuns de liberal!*

Caragiale, însuși, avea motivele lui să înceteze a mai răbda; căci îndurase multe.

Se cuvine aci subliniată o împrejurare prea puțin cunoscută. Prima versiune a piesei «Conul Leonida», așa cum se înfățișează într'un caiet-manuscris⁴⁾ orientase satira în cu totul altă direcție! Ciorna lui Caragiale poartă ca indicații: «*Un boer bătrân și o cocoană reacționari. . . (le este) teamă de revoluție*»⁵⁾. . . Față de versiunea publicată în «Convorbiri Literare» (și rămasă definitivă), manuscrisul vădește așadar o deosebire importantă: se ridiculizau aci poltroneria și ignoranța *boierimii*, ca dreaptă răsplată pentru săgețile împărțite nouii burghezii în reprezentanții ei din «Noaptea Furtunoasă».

În adevăr, potrivit cu indicațiile arătate, Leonida este numit în toată piesa «boer» de către «consoarta dumisale» coana Efimița și el se și manifestă

¹⁾ *Opere*, t. V, p. 10.

²⁾ *Opere*, t. V, p.

³⁾ T. Maiorescu, *Istoria contemporană a României* (București, 1925), p. 215.

⁴⁾ Publicat în «*Opere*», t. VI, p. 530 și urm.

⁵⁾ *Op. cit.*, p. 531.

ca atare, incapabil să înțeleagă prefacerile istorice pentru că se teme, instinctiv, de înnoiri; lipsesc, bineînțeles, din prima variantă profesiile de credință « republicane » și liberale, adăugate în versiunea bine-cunoscută și de atâtea ori jucată în teatrele noastre ¹⁾. O întrebare se impune: *ce (sau cine) îl va fi determinat pe dramaturg să renunțe la concepția inițială?* — În lumina acestei întrebări, credem, capătă un înțeles nou articolele pe care le-a scris Caragiale în amintirea lui Eminescu ²⁾. El acuzase acolo pe Maiorescu de « profanare », dând în vileag constrângerile morale exercitate asupra poetului la Junimea: s'au folosit acolo tot felul de mijloace pentru a se obține din parte-i modificarea unor versuri socotite « prea de tot » violente în protestul lor, osânditor pentru așezările vremii; trebuia « *să se toarne în veninul lui nativ și sincer puțină apă de trandafir* » spune Caragiale ³⁾, — și el ne pare aci a vorbi ca despre sine! Unele violențe de limbaj în aceste articole au surprins pe comentatori și, într'adevăr, ele depășesc obișnuințele stilistice ale lui Caragiale; dar ele s'ar explica perfect dacă am admite că la dorința de a salva, neștirbit, tezaurul eminescian, — Caragiale adăuga aci intenția de a-și răsbuna suferințe personale de aceeași natură. . .

Ni se impune așadar ipoteza că trecerea lui « Conul Leonida... » prin ședințele de lectură ale « Junimii » va fi adus ciuntirea operei și devierea intenției ei critice, după stăruința interesată a stăpânilor casei. . . Este o ipoteză cu atât mai verosimilă cu cât e vădit că și altădată a pățit Caragiale asemenea lucruri sub ospitalierul acoperiș al conservatorilor! Un exemplu deosebit de expresiv îl oferă excelenta schiță « *Karcaleki* » ⁴⁾ în care sunt batjocorite tocmai acele moravuri datorită cărora gazetăria slujea, supusă, oligarhiei române. Prima dată, însă, această schiță a fost publicată în oficiul conservator « Epoca » și avea acolo o încheiere bizară care servea propaganda partidului, dar care nu se potrivea câtuși de puțin cu cuprinsul ei: era « luat în primire » Dim. Sturza, șeful de atunci al liberalilor, ale cărui relații cu regele Carol erau asemuite fără nicio noimă cu mizerabila condiție a ziariștilor români. Republicând mai târziu schița pe cont propriu, Caragiale restabilește ceea ce fusese și aci versiunea inițială, — și lăsându-l în pace pe Sturza, poartă toată greutatea satirei asupra servituților la care oligarhia română supunea pe meseriașii scrisului ⁵⁾.

Indreptarea ni se pare simbolică. Ea ne dă a înțelege tot ce s'a ascuns, ca experiență amară, sub cuvintele prin care, în 1910, Caragiale răspundea întrebării lui Vlahuță despre puțința scriitorului « de a-și spune gândul întreg »: « *bietului muritor. . . această fericire îi este dat numai să o dorească* » ⁶⁾.

¹⁾ Compară *op. cit.*, p. 67—69, cu versiunea p. 5361

²⁾ « *Opere* », t. III, p. 6 și urm.

³⁾ « *Opere* », t. III, p. 12.

⁴⁾ « *Opere* », t. III, p. 123 și urm.

⁵⁾ Compară în « *Opere* », t. III, p. 125 cu varianta p. 3341

⁶⁾ « *Opere* », t. IV, p. 238.

De altminteri, problema libertății scrisului a fost o adevărată obsesie a publicisticeii lui Caragiale. El a denunțat mereu și prin toate mijloacele, îngrădirile pe care le puneau scrisului său convențiile mai mult sau mai puțin tacite ale societății românești; a făcut-o încă dela debutul său literar, în 1874 ¹⁾, — a făcut-o apoi de-a-lungul întregii sale cariere: în 1878 ²⁾, — în 1893 ³⁾, — în 1899 ⁴⁾, — în 1900 ⁵⁾, ș. a. m. d. Printre aceste proteste, el a găsit odată prilejul să formuleze, programatic, o largă profesie de credință democratică; și e semnificativ faptul că a încredințat publicarea acelu text revistei socialiste «România Muncitoare». Întâmplarea merită povestită: scriitorul fusese invitat să vorbească la un Congres al studenților ieșeni, în 1907, an în care, mai înverșunate ca de obicei, huliganismele universitare se deslănțuiseră asupra presei de stânga și de centru. Caragiale, refuzând invitația, își explică gestul printr'o scrisoare deschisă în care se declară ostentativ «om din popor, fără nume de naștere, fără avere», arătând că nu poate avea ca atare «alt protector decât libertatea tiparului». De unde concluzia, căreia coloanele revistei muncitorești îi confereau o deosebită solemnitate: «Credincios acestui singur și bun protector, n'aș putea vreodată trece în tabăra cui crede că trebuie să-l lovească ⁶⁾».

Am zăbovit asupra acestei paranteze pentru că ne apare aci, reliefat, un *Caragiale nou*, având de luptat împotriva tuturor cenzurilor pentru exprimarea liberă a simțirii sale.

Ne oprim, însă, numai la ceea ce luminează peregrinările lui prin diferitele biserici literare și politice ale vremii; și este esențial din acest punct de vedere să reținem faptul că el a trebuit să ducă aceeași luptă în cadrul relațiilor sale cu conservatorii. Căci greutatea pe care le-a întâmpinat și aci creația lui Caragiale sunt semnificative pentru tot ce îl deosebea pe el de Maiorescu și caracterizează notele specifice ale propriei sale «direcții» critice.

Există o pagină exemplară, printre «textele uitate» ale lui Caragiale, unde sunt puse și soluționate de el-însuși toate aceste probleme. E vorba despre un articol, «Grămățici și măscărici» ⁷⁾, scris tocmai împotriva boierilor care voiseră, la Junimea, să-i impună limitele «criticismului» lor artificial și sterp. Trăsăturile vădit autobiografice ale acestei bucăți explică pătimirile lui «Karcaleki» și ale lui «Conul Leonida» și lămuresc condițiile ce i-au fost făcute lui Caragiale în mijlocul conservatorilor. Ele confirmă, prin aceasta, semnificația adâncă a rupturii, în sensul pe care-l indicau din capul locului

¹⁾ «Opere», t. IV, p. 292.

²⁾ T. V, p. 245.

³⁾ T. III, p. 276.

⁴⁾ T. V, p. 307 și urm.

⁵⁾ T. IV, p. 56—57.

⁶⁾ «Opere», t. V, p. 467.

⁷⁾ «Opere», t. III, p. 220 și urm.

divergențele lor fundamentale față de liberalism. Intre boieri și autorul lui « *D'ale Carnavalului* » s'a ținut o prietenie mincinoasă, întemeiată pe o gravă confuzie de tendințe, care, dacă ar fi durat, amenința să aservească opera acestuia în slujba unor interese politice cărora le era, de fapt, potrivit. În acest sens, ruptura de Maiorescu depășea mult importanța unei chestiuni personale: gestul cuprindea *încheierea unor clarificări ideologice* care i-au îngăduit lui Caragiale să recunoască, valabil, prieteniiile și dușmăniile potrivite orientării sale.

Cândva, el avea să adreseze lui P. Missir o scrisoare ¹⁾, în care, vorbind despre Junimea, va aminti « *ura și persecuția acestor mișei* », îndreptată statornic împotriva-i. Credem că am arătat de ce asemenea afirmație nu mai poate surprinde. Caragiale punea concluziile esențiale ale experienței pe care o trăise, când declara despre politicienii junimiști: « *pe aceștia nu pot decât să-i urăsc (...)* ca pe niște vrăjmași ce mi-au fost și-mi sunt ».

*

După despărțirea de conservatori, Caragiale a mai peregrinat destul prin diferite cluburi politice, gonit mereu de noi decepții. Nu e nevoie să-i urmărim însă pașii mai departe, căci, oricâte oscilări va mai descrie, experiența lui este *dată*, în toate aspectele ei esențiale, în cuprinsul primului periplu. Este cu atât mai semnificativ, de aceea, faptul că prima satiră îndreptată împotriva conservatorilor folosește aceleași arme ca și vechea șarjă a pseudo liberalismului.

Intr'adevăr, el neagă conservatorilor dreptul de a se compara cu partidele de același titlu din țările străine, căci acelea, spre deosebire de ediția românească, « *reprezintă agregățiuni de interese sociale, economice și politice, adunate în jurul unui sâmbure puternic, aristocrația* » ²⁾. Și își bate joc, în continuare, de ideea pe care și-o fac conservatorii români despre rostul lor în societate, când vor să apară drept apărători ai unui principiu de clasă; le opunea cu sarcasm, realitățile dezonorante ale compromisului burghezo-moșieresc. Este aci o simetrie care trebuie reținută. Venind după acuzația adusă brătienismului, că a trădat interesele de clasă pe care le reprezentau vechii liberali, această formulare de acuzații complimentare subliniază, în peregrinările lui Caragiale, un element constant, prețios pentru critică. Este vădit că numai aci poate fi surprinsă adevărata lui personalitate; să recapitulăm deci, prin raportare la acest caracter statornic, momentele principale ale atitudinii lui.

Am văzut că în mentalitatea timpului stăpâna un criticism vag, care deplora, fără să-l explice, proasta funcționare a mecanismului social. În această ceață, Caragiale căuta un drum pentru satisfacerea aspirațiilor sale, crescute

¹⁾ « *Opere* », t. VII, p. 543.

²⁾ « *Opere* », t. V, p. 400.

în mediul popular ploștean: a străbătut toate partidele, dela liberali la conservatori, constatând aceleași nepotriviri între realități și așteptările lui. Și astfel, însuflețirea juvenilă pentru năzuințele progresiste ale ploștenilor s'a desvoltat, transformată, în sufletul lui matur, manifestându-se în lupta împotriva tuturor falsificărilor democrației. Dar aspectul pozitiv al idealului lui este cu mult mai greu de definit decât obiectul criticii sale. Și de aci pornesc toate dificultățile pe care le întâmpină interpretarea operei ca și a experienței sale trăite.

De altfel această realitate se oglindește, sub o altă înfățișare, în absența unui *sistem* conștient și clar ordonat de concepții politice: directorul « Moftului Român » afecta o totală indiferență pentru largile construcții doctrinare. Putem în schimb recunoaște în comportările lui unele *implicații* ideologice, și ele vor lămuri, odată cu poziția lui reală, motivele pentru care aceasta i-a apărut atât de confuz lui - însuși. În acest sens, însăși vehemența cu care respingea orice « doctrină preconcepută » este o prețioasă mărturie în dosarul judecății sale.

De fapt Caragiale se ferea de « sisteme » cu teama instinctivă a omului slab care se lăsase odată mistificat, pe nesimțite. Adoptase de atunci, fără discernământ, față de toți doctrinarii, o rezervă prudentă menită să-l apere de noi amăgiri; s'a obișnuit astfel să pândească un eventual impostor în orice exponent al forțelor sociale contimporane, neașteptându-se la posibilitatea unei prietenii frățești. Aci este fondul chestiunii: *lui Caragiale nu i-a fost dat să dobândească sentimentul solidarității cu o clasă socială*, și el nu avea puterea să refacă singur, tot cuprinsul teoretic al unei experiențe colective.

În condițiile societății românești de atunci era de sigur greu de înțeles destinul istoric al proletariatului; iar celelalte clase nu puteau satisface democratismul adânc al lui Caragiale. Acestea au fost împrejurările care l-au condamnat să rătăcească în toate colțurile, alergând încotro spera să întâlnească un aliat, revenind uneori scârbit de unde plecase, în neștire. Rămânea constant numai prin opoziție, căci de fiecare dată se găsea în luptă împotriva profitorilor imediați ai puterii politice; și astfel, a trecut prin toate partidele românești, dar nu s'a aflat niciodată alături de unul care stătea la guvern. Acesta e adevărul pe care-l putem recunoaște sub trăsăturile auto-portretului lui: « *în politică, lipsă totală de principii, totuși o extremă consecvență: votează regulat cu opoziția, deși îi este totdeauna antipatică* »¹⁾). Gluma, aici, ascunde o realitate adâncă, și care nu stârnește de loc veselia.

Lipsa unei concepții generale despre lume, în măsură să-i explice înfățișările și să-i prevadă desvoltarea, apare în mod just aci solidară cu un caracter negativist al întregii sale structuri spirituale. De fapt, și una și alta, izvorăsc cum am mai spus, din incapacitatea lui de a-și identifica soarta cu destinul istoric al unei clase. Este soarta tuturor oamenilor singuri, și cu atât mai

¹⁾ « Opere », t. IV, p. 373.

mult a celor lipsiți de sprijinul culturii, de a nu găsi pentru năzuințele lor acea expresie clară și cuprinzătoare care este idealul; și de a nu-și putea integra impresiile într'o concepție « sistematică », larg coordonatoare. Caracterul limitat al unei experiențe personale, hotărâște, de asemeni, limitele reprezentării teoretice la care ea va ajunge.

Dar aceasta nu ne poate face să uităm orientarea fundamental progresistă a personalității lui Caragiale, ci ne explică numai măsura în care ea avea să rămână inconsecventă. S'a vorbit de pildă, și chiar de către Gherea, despre « lipsa oricărui ideal » în opera lui. Este o apreciere sumară care trebuie în întregime revizuită în lumina celor discutate aci.

Caracterul confuz al idealului lui Caragiale este incontestabil și am arătat de ce nici nu se putea altfel. Dar acest ideal există și el se găsește *implicat* sub forma lui negativă în critica socială pe care o cuprinde întreaga operă. Intr'adevăr, *numai dacă scriitorul ar fi criticat* orice, fără nicio deosebire, *i s'ar fi putut aduce o asemenea acuzare*; am văzut însă că, în realitate, nu acesta este cazul, și am identificat un criteriu statornic de selecție al împrejurărilor care fac obiectul criticii sale; chiar dacă acest criteriu nu i-ar fi fost clar, conștient, *prezența lui revelă totuși un element organizator al reacțiilor lui sociale, adică un ideal*. Am văzut că în fiecare partid politic pe care-l părăsea, Caragiale acuza, limpede, un participant la aceeași realitate odioasă: împletirea de interese burghezo-moșierești, ca principală stăvilă a progresului. Critica lui corespundea astfel unui ideal democratic, vag firește în enunțurile lui pozitive, destul de vigilent însă pentru a ști să recunoască de fiecare dată că ceea ce-i făcea obstacol, aci și dincolo, era câte un aspect al compromisului de clasă.

Să nu uităm, de altfel, că în edificarea operei sale literare Caragiale a avut de dus o luptă tenace împotriva cenzurii morale și materiale a « puterilor » pe care le denunța satirei. Pe de o parte, liberalii și conservatorii îi confirmau, prin aceasta, ostilitatea lor comună și egal-îndreptățită. Pe de altă parte împrejurarea pune în evidență că eșecul sau biruința trebuiesc deduse din bilanțul întregii lupte, și nu din fragmente izolate: căci dacă prietenii de o zi serveau lupta împotriva dușmanului de totdeauna, ele obligau în același timp pe Caragiale la o satiră « în detaliu », limitată, după oportunitatea clipei. Este vădit că în asemenea condițiuni, fragmentele operei pot fi înțelese numai prin reintegrarea lor într'un înțeles dominant al creației caragialiene: și pe *acest înțeles dominant* ne-am străduit să-l descoperim în experiența lui literară și politică.

*

Cazul lui Balzac a pus clasicilor marxismului o problemă care ne interesează îndeaproape aci: un conservator legitimist și catolic a dat o operă realistă, ale cărei concluzii se îndreptau, nestăpânite, împotriva premizelor

teoretice reacționare ale autorului lor. Astfel, spre cunoașterea adevărului, autorul « Comediei Umane » înaintase mult mai departe pe căile analizei literare, decât o putuse face pe căile analizei filosofice și politice. Marx și Engels, analizând această împrejurare, au avut și aci prilejul să arate că materialismul dialectic nu lucrează cu scheme de lemn. Ei au recunoscut contradicția și au explicat-o în raport cu condițiile obiective ale societății de atunci; dar apoi, după cum a arătat recent în publicistica noastră d. N. Moraru¹⁾, ei au mărturisit admirația lor întreagă pentru Balzac, ca literat, ba chiar și ca « doctor în științele sociale » (Marx).

Secretul puterii lui Balzac « de a cuprinde viața în trăsăturile ei esențiale »²⁾ a covârșit așa dar incapacitățile lui filosofice, sfârșind prin a-i crea, pe alte căi, o valoare « sociologică » superioară propriei sale gândiri teoretice. Și acest secret stă, evident, în cunoașterea sufletului omenesc. Din acest punct de vedere, Caragiale prezintă, cu deosebire determinate de momentul lui istoric și cultural, un caz românesc analog lui Balzac.

În adevăr, Caragiale percepe realitatea socială în măsura în care ea transformă psihologia omenească. El însuși a declarat odată: « dintre toate fenomenele acele ce ne interesează mai mult sunt mișcările sufletești ale omului »³⁾. El a respectat acest enunț programatic, stăruind asupra diformărilor morale pe care le producea sistemul: nu e greu să urmărim în opera lui o adevărată degradare a sentimentelor celor mai adânc umane, progresând potrivit cu situațiile politice și sociale în care acele stări de suflet se manifestă. E de ajuns să comparăm viața de familie a lui Trahanache și a țăranilor din « Năpasta », — lașitatea lui Venturiano sau a lui Farfuridi și curajul moral al figurilor din « Păcat », — ba chiar felul în care știu să petreacă, în « Momente », oamenii simpli și « aristocrații », — pentru a ne da seama că, peste tot, comportarea omului se « colorează » diferit, după prisma vieții sociale. De aceea, în opera lui Caragiale, regăsim o « Comedie Umană » la fel de exactă, sociologic, ca și marele ei model.

Semnificațiile experienței lui au scos în relief, în ciuda tuturor inconștențelor, unitatea fundamentală anăzuințelor lui Caragiale. Iar nesiguranța acestora, isvorită din singurătatea morală a scriitorului, nu afectează opera decât în mod foarte superficial. Căci, pe drumul pe care a mers și Balzac, autorul « Scrisorii Pierdute » a pătruns în sufletul omenesc și a descoperit acolo, cu mijloace literare, realități sociale și politice ce i-au rămas necunoscute pe planul cunoașterii filosofice.

Caragiale își cunoștea prietenii cu mult mai prost decât pe dușmani, — și de aci au pornit toate șovăirile lui, în viață. Dar pe dușmani i-a cunoscut

¹⁾ v. N. Moraru: *Balzac: « Iluzii pierdute »* (în « Flacăra », no. 6, — 8 Febr. 1949).

²⁾ *loc. cit.*

³⁾ « Opere », t. III, p. 67.

atât de bine, și le-a zugrăvit trăsăturile morale atât de pătrunzător, în operă, — încât, prin jocul spontan al solidarității sociale, prietenii se regăsesc singuri și dându-și mâna, îi celebrează astăzi memoria cu recunoștință. Cu înțelesuri noi, potrivite noilor noastre criterii de viață, noi reluăm astăzi asocierea acelor două nume, *al lui Gherea și al lui Caragiale*, respinși solidar dela premiile oficialității culturale, în 1891, prin reacția instinctivă de clasă a conțimporanilor lor.

BARBU CÂMPINA

LITERATURA OCCIDENTALĂ VAZUTĂ PRIN PRIZMA CRITICII ȘTIINȚIFICE

Literatura occidentală preocupă din ce în ce mai intens critica sovietică de astăzi. Aceasta din urmă, admirabil informată, încearcă să stabilească un inventar cât mai complet al producțiilor apusene contemporane. Materialul supus bisturului critic este enorm și pare de o diversitate caleidoscopică. Această diversitate caleidoscopică a constituit întodeauna un titlu de glorie al literaturii societății capitaliste. În realitate, această diversitate era cu totul aparentă. Pentru orice critic care ocupă o poziție științifică, sau mai precis singura poziție științifică, aceea a materialismului dialectic, imensitatea și diversitatea devin reductibile, cu atât mai mult cu cât are avantajul de a fi înzestrat cu o metodă critică prin excelență, cu o metodă de o rară justețe, aptă să depisteze întotdeauna patologicul și să reveleze fenomenele care, încă embrionare, se vor desvolta mai târziu cu o furie impresionantă.

Iată de ce, urmând însăși calea criticilor științifici și, în consecință, în primul rând sovietici, noi suntem îndreptățiți să prezentăm o vedere de ansamblu și să nu ne pierdem în detalii amăgitoare.

Am ales această cale, nu numai pentru că ea ne dădea posibilitatea coordonării materialului și operării de sinteze, ci și pentru că ea putea desvălui raționamentul criticului științific, în marile lui linii de forță și concluziile aproape practice la care acesta din urmă ajungea.

Nu putem pleca dela o altă premisă decât dela aceea a materialismului dialectic, după care arta este un produs social și este ca atare expresia societății în mijlocul căreia apare. Această afirmație, care pare astăzi foarte banală și unora chiar simplistă, ascunde însă posibilitatea dezvoltării unei puzderii de implicații, care răstoarnă total punctele de vedere ale esteticii clasice. Din necesități născute din dorința păstrării unui plan în expunere, nu vom aminti deocamdată decât de două din ele.

Estetica clasică, mai cu seamă în perioada care se deschide cu critica judecății a lui Immanuel Kant și care în cadrele societății capitaliste nu s'a încheiat încă nici astăzi, este centrată pe autonomia valorii estetice. Procesul

de autonomizare a valorilor nu trebuie privit întotdeauna favorabil. Dacă e drept că, pe anumite segmente, el a fost traducerea și oglindirea procesului de eliberare a științei, filosofiei, artei, din sclavia religiei, teologiei, filosofiei mistice și moralei de tip religios, este tot atât de adevărat că, pe segmentele următoare, adică dela o anumită epocă încoace, el a tradus, a oglindit, relativizarea, anarhismul, haosul axiologic care caracterizează gândirea societății burgheze în faza ei de descompunere. Dacă este adevărat că uneori afirmarea autonomiei esteticului a respins în aparență imixtiunea în artă a reprezentanților unei morale fățarnice și interesate, e tot atât de adevărat că astăzi ea a dus la desumanizarea și moartea artei burgheze. Ca orice critică materialist-dialectică, cea științifică pornește dela respingerea totală a autonomiei valorilor și deci și a autonomiei valorii estetice. O operă de artă nu mai vehiculează în felul acesta numai valori estetice și în consecință ea trebuie să răspundă unor obligațiuni mai numeroase decât până acum.

Dar această problemă a obligațiilor artei aduce după ea o alta, care nu este decât una din acele implicații pomenite mai sus. Intr-o viziune materialist-istorică arta trebuie să fie *operantă*, adică să fie generatoare de schimbări în viața omului și a societății.

În fapt, cel care susține că arta este expresia societății în sânul căreia apare, stabilește o corelație, niciodată abolită, între viață și artă. Viața constituie izvoarele artei și în același timp arta trebuie să servească viața. Cel ce crede așa, afirmă implicit că arta nu poate fi gândită fără om, nici ca apariție și nici ca posibilitate de viațuire independentă. Artă trebuie să servească viața omului. O carte care te lasă indiferent, care e lipsită de prelungiri și de ecouri în viața ta, este o carte moartă, pe care viitorul o va uita și istoricii literari nu o vor putea consemna niciodată. Tocmai pentru că totul pornește dela viață, exprimă viața și are obligația să o servească, amplificându-i dimensiunile și plenitudinea, nimeni nu poate afirma o autonomie a esteticului, care structurează opere detașate de viață, opere care se întorc împotriva vieții și a artei însăși. Și tot de aceea arta trebuie să fie operantă, adică să declanșeze transformări individuale de un atare coeficient statistic, încât ele să devină sinonime cu adevărate prefaceri sociale. În felul acesta, critica științifică restabilește, mai înainte de a desvolta, câteva din pozițiile fundamentale în problema artistică, câteva din pozițiile de pe care s'a gândit întotdeauna în epocile de înflorire a societății, dar la care s'a renunțat în epocile de decadență, când clasa stăpânitoare, încleștată în spasmurile agoniei, își dădea seama de primjdia iminentă și de sfârșitul de neînălțurat.

În felul acesta, servindu-ne doar de pornirea a două din tezele ce se pot desprinde din prima premisă, putem dovedi, cum critica științifică ocupându-se de un fenomen tranzitoriu, ca acela al artei din ultimii ani ai societății capitaliste, construiește simultan bazele unei noi estetici, a unei estetici marxiste, capabilă să influențeze în bine întreaga dezvoltare artistică și să creeze o artă sănătoasă, o artă majoră.

«Burghezia» a fost cândva o forță progresistă. În acea epocă arta burgheză nu prezenta, decât embrionar fenomenele pe care le prezintă astăzi. În acea epocă se putea vorbi despre existența unui realism, cu rezerva făcută, de Maxim Gorki, că «realismul celor mai bune literaturi apusene, este totuși un realism limitat». Dar în momentul în care capitalismul parazitar a intrat în descompunere, adică în epoca ale cărei legi de dezvoltare au fost pentru prima oară prezentate de Lenin, lucrurile s'au schimbat total și arta a oglindit, sub diverse aspecte, acest proces de putrefacție. Cu alte cuvinte, începuturile decadenței artei occidentale trebuiesc căutate cu mult mai în urmă. Dacă Lenin a fost primul care s'a ocupat de capitalismul privit în faza lui imperialistă, Maxim Gorki a fost unul dintre primii care au depistat manifestarea, în cadrul artei, a unor simptome de descompunere similară. V. Kemenov repetă cuvintele spuse de Lenin încă din 1913 și le comentează, în aceste rânduri:

«Pentru Europa civilizată și avansată, mândră de tehnica ei strălucită și dezvoltată, de cultura și alcătuirea ei bogată și multilaterală, a sosit un moment istoric, când burghezia aflată la comandă, de teama proletariatului ce crește și se întărește, sprijină tot ce e înapoiat, muribund și medieval. Burghezia agonizândă se asociază cu toate forțele perimate și pe cale de a se perima, pentru a menține sclavajul salariat, care se clatină. A fost o vreme când, în lupta împotriva feudalismului, burghezia juca un rol progresist. Lupta aceasta s'a oglindit în ideile democrației burgheze și ale umanismului burghez, deși chiar și aceste idei erau cuprinse în limite înguste, istorice și de clasă, deși ele înșile erau pătrunse de inconsecvență, de caracterul formal al democrației burgheze, de eterna contradicție, ce există pentru ideologia burgheză între interesele particulare și cele generale, etc. Atât în procesul de pregătire al revoluțiilor burgheze, cât și în domeniul lor, și chiar îndată după desăvârșirea lor, toate aceste contradicții s'au vădit în arta burgheză din secolul XVIII—XIX. Ele s'au oglindit în caracterul limitat și unilateral al curentelor artistice: realismul burghez, clasicismul burghez, și romantismul burghez, precum și în lupta ce s'a dat între ele. În decursul acestei lupte se evidențiau neîncetat inconsecvența și caracterul limitat al democrației burgheze și al umanismului burghez, cât și prăpastia dintre programele și ideile proclamate și acea parodie jalnică în care se transforma înfăptuirea lor în viața de toate zilele a societății burgheze.

«Ajunsă la putere și consolidată, burghezia avea nevoie de altfel de ideologi decât aceia care pregătiseră doborârea feudalismului; atât în politică cât și în artă, ea avea nevoie de oameni care să supună ideile democrației burgheze și ale artei burgheze progresiste, unei critici «dinspre dreapta» reacționară prin însăși natura ei, îmbrăcată într'o formă demagogică, cerea pentru individ libertatea «deplină» față de orișice normă a moralei și față de toată datoria omului în societate, socotindu-le prejudecăți mic burgheze, care îngrădesc personalitatea, etc. De fapt, însă, ea apăra cele mai rele și mai reacționare idei burgheze.

« Logica faptelor și legile realității obiective sunt îndreptate împotriva burgheziei. Iată cauza pentru care, în epoca imperialismului, burghezia reacționară privește cu groază viața reală, începând, cu ura celui ce se simte condamnat, să conteste toate legile obiective. Iată scopul urmărit de ideologia decadentă a burgheziei, atât în domeniul științei cât și în cel al artei ». Cât privește pe Maxim Gorki, acesta poate fi considerat ca primul critic literar de tip nou. El pleacă dela o obligație elementară: aceea a vigilenței critice. Vigilența e un cuvânt pe care marxisto-leniniștii îl aud mereu și care reflectează întotdeauna conștiința faptului că ei sunt responsabili față de popor. Gorki se simțea responsabil să denunțe semnele precursorare ale decadenței, ivite în interiorul literaturii occidentale, dominată de atunci de simbolismul amurgind, în special de Maeterlinck, cât și în acela al literaturii fără conținut din anii reacțiunii țariste, al literaturii lui Leonid Andreev, Arțibașev, Sologub, în parte a lui Alexandru Blok, etc. Deși Gorki poate fi considerat, așa cum subliniază criticul sovietic A. Isbah, drept un umanist al adevărului, care se opune umanismului milei, totuși el nu cedează tentației de a publica în culegerile « Znamia » bucăți pesimiste. Astfel el nu urmează linia lui Andreev, Arțibașev sau Solobug și declară într-o scrisoare, adresată în Aprilie 1908, fostului colaborator al culegerilor « Znamia » D. I. Aisman și reprodusă de criticul sovietic V. Desnițki, următoarele: « Intrucât depinde de voința mea, nu voi publica în culegerile « Znamia », bucăți pesimiste. Eu sunt de părere că nu am dreptul să ofer cititorului ceea ce după părerea mea e vătămător pentru el, micșorându-i rezistența morală ». Încă din aceste prime pagini de critică ale lui Gorki se pot întrevădea caracteristicile criticii sovietice. Impresionismul i-a făcut pe critici să se desintereseze de problema omologării afirmațiilor lor de către alții și să se lepede de orice obligație morală față de cititori. În procesul de despărțire al creatorilor de mase și de divizare a publicului consumator, criticii și creatorii scriau pentru un public de « specialiști ». Sub influența impresionismului, critica devenea o operă de artă, un domeniu paralel cu cel al artei și criticii își prezentau unii altora, interpretările lor, în care nu-i preocupau adevărul, ci pe care le considerau echivalente din punctul de vedere al adevărului și icrarhizabile doar din punctul de vedere al formelor artistice. Gorki primul, pe temeiul învățaturii leniniste se gândește din nou la faptul că arta are o funcțiune operantă asupra vieții maselor, că ea poate să îi ajute în lupta lor, sau, demoralizându-i, să îi facă să abandoneze partida și se simte responsabil față de dânșii. Scriind articolele « Paul Verlaine și decadenței », « De partea cui sunteți, meșteri ai culturii? » și multe altele, el reda criticei funcțiunea ei de analiză și adâncire care restabilește adevărul. El primul, întrevăde în literatura lui Andreev, Arțibașev și Sologub, primele manifestări ale anarhismului valorilor și ale noului tip de huligan pe care îl propune literatura burgheză. Literatura romancierilor citați este o literatură de oameni nemulțumiți de lumea în care trăiesc, dar o literatură lipsită de orice vocație combativă. Eroii prezintă ma-

rasmele în care se sbat și se tângue. Gorki vede în această atitudine, o atitudine demoralizantă și demobilizatoare. Patruzeci de ani după aceea, un critic american de stânga, James T. Farrell, făcând procesul eroului pus în circulație de literatura americană contemporană, avea să privească revolta lui din aceeași poziție critică ocupată de Gorki. Criticul american consideră că ne aflăm în fața unui spirit care este doar aparent revoluționar, al unui spirit care amăgește, reduce revolta și o suprimă. El reia tezele lui Gorki, arătând că, dacă Tolstoi, prezentând clasa dominantă a Rusiei țariste și zugrăvind astfel cu claritate raportul de forțe existând la acea dată și relațiile dintre diversele clase sociale, declanșa o luare de poziție hotărâtă și o atitudine de luptă împotriva acestei clase dominante, scriitorii citați și de Gorki, mutând criza în om, adică de pe planul socialismului pe un plan metafizic, împiedicau această luare de poziție hotărâtă, zăpăceau și demobilizau. Ca și Gorki, Farrell atrage atenția asupra faptului că huliganul de tip Sanin, astăzi atât de frecvent în literatura americană, departe de a fi purtătorul unei conștiințe revoluționare, poate fi acuzat de o dublă nocivitate. Pe deoparte el apare în momentul în care romancierii încetând de a mai pune problemele social, le pun metafizic și escamotează astfel urgența rezolvării problemelor sociale, desiluzionând, abolind nădejtile și îndemnând la abandonare, iar, pe de altă parte, suprimă în individ orice tablă de valori și lipsește viața acestuia de orice îndreptar. În fond, aceste două aspecte sunt corelate dialectic. Cu alte cuvinte, individul care abandonează, cantonându-se în abulia metafizicului, nu poate menține în el nici o tablă de valori, dat fiind că etica nu se verifică imaginar, ci doar practic, la fel cum se verifică și oamenii.

Dintrodată se schițează, încă din epoca primelor articole ale lui Gorki, felul în care trebuie pusă, chiar în cadrul literaturii unei societăți de clasă, problema tristeții și a tragicului. Leninistul nu va cere o literatură iluzionistă, literatura trandafirică propovăduită de diverșii exponenți ai burgezicii, aparținând congregațiilor religioase sau ligilor morale. Prezentarea atrocităților viețuirii într'un cadru de societate divizată în clase, nu trebuie să dea impresia că se iubește pe sine însuși. Pentru aceasta trebuie ca în ea să se audă neîcetat glasul nădejzii care susține lupta. Într'un anumit sens, nu numai că se refuză acea literatură care se complace în elogierea tristeții și descompunerii și pe care Jean Schlumberger a numit-o mizerabilism, dar se demonstrează posibilitatea pe care o are literatura de a se dispensa de categoria tragicului. Pentru un marxist viața nu se desfășoară într'o lume sub clopot, nu se desfășoară într'o fundătură. Marxistul e un făurar al viitorului și ca atare cineva pentru care tragicul este o categorie istorică, adică ceva care moare. Nu este un fel de a vedea utopic acela care susține ca eroului celui mai vitregit să i se acorde nădejdea și în felul acesta dimensiunile luptătorului. Dar fenomenele semnalate de primul mare critic sovietic aveau să se accentueze cu timpul și să ajungă astfel la forme exacerbate și spasmodice, pe care nu numai critica din Uniunea Sovietică, ci critica progresistă din întreaga

lume avea să le consemneze și să le combată și să le urmărească în toată desfășurarea lor patologică. Căci trebuie să subliniez dela început că această critică sovietică nu e singură în fixarea acestei patologii a artei contemporane. Pentru a demonstra cu texte afirmația noastră, preferăm să ne servim, pentru descrierea liniamentelor generale ale acestei patologii, mai întâi de textul unui critic american, Isidor Schneider, care a publicat în *New Masses*, o paralelă între cultura americană din faza imperialismului și cultura sovietică. E cu atât mai nimerit cu cât observăm fenomenele în punctele lor de înaltă tensiune, în centrul cicloului. Care sunt caracterele culturii americane? Cultura americană este cultura unei societăți împărțite în clase antagoniste, astfel încât se poate vorbi în aceleași grade geografice, nu de o cultură, ci de mai multe. În primul rând, e vorba de o cultură ca problemă a unei minorități, total detașată de mase. Această minoritate se desinteresează complet de acestea din urmă și, desinteresându-se de oameni, pierde contactul cu viața. Ea se desvoltă «en vase clos», fără nici o posibilitate de primenire și în acelaș timp biciuită de dorința originalității. Exponenții acestei arte pretind că ei sunt creatorii unor forme cu totul revoluționare, că au adus în tehnică inovații capitale, revoluționare, etc. Nu rareori ei se prezintă ca adevărații revoluționari. În realitate marxismo-leninismul ne-a învățat că nu există forme fără fond. Conținuturi reacționare nu pot găsi drumul unor autentice forme de expresie revoluționară. Conținuturile ideologice pe care le vehiculează aceste opere, sunt de o rară sărăcie, sunt specifice voinței de a menține masele în întuneric, în ignoranță și frizează astfel ignoranța, ajungând progresiv să se confunde cu dânsa. Iată de ce cultura ca problemă a unei minorități se anemiează și moare. În interiorul ei, până și problema consumatorilor se schimbă. «J'écris pour cinque amis» (scriu pentru cinci prieteni), spunea un poet simbolsit, Gustave Kahn. În realitate, acești cinci prieteni sunt tot creatori de artă detașată de viață. Cei șase prieteni nu pot, în felul acesta, să schimbe între ei altceva decât niște experiențe tehnice și, lipsiți astfel de consumatori, de contemplatori ei merg astfel, cu pași repezi spre sterilitatea cea mai atroce.

Dar se mai vorbește de cultură, oridecâteori vreun statistician publică cifre despre analfabetismul american. Se indică atunci tirajul câtorva gazete, reviste și cărți. Despre această cultură a vorbit de curând Étiemble, un critic francez reacționar. Este cultura lui «Basic English» care dă ediții din operele lui Shakespeare, în această limbă simplificată ca vocabular și structură a frazei, este cultura lui «Readers Digest» a celui «abetisseur de poche» (îndobitocitor de buzunar) care a creat moda și industria Digestului, adică a povestirii pe scurt și a dus astfel la publicarea sub formă de «digest» a unor opere ca *Don Quichotte de la Mancha*, sau *Divina Comedia*, este cultura unor best sellers-uri ca «Forever Amber» a romanelor «negre», a romanelor polițiste a filmelor care prezintă schizofrenici, maniaci și asasini și a ziarelor compuse în exclusivitate din acele desene numite «comics». Această cul-

tură a operelor comercializate este servită majorității americane și stă în funcție de factorul «cassă». Așa cum arată I. Schneider «ea cuprinde ceva mai mult decât profitul, fiindcă prima linie de coloniali a unui imperialism capitalist o constituie propriile sale mase» și fiindcă cultura pe care le-o servește mai mult sau mai puțin conștient acestora, ajută la perpetuarea exploatării.

Concomitent cu fenomenul de fascizare pe plan politic se poate observa și în arta americană fenomenul aceleiași creșteri a șovinismului. Toate aceste caractere mențin divizarea culturii naționale, într'o cultură minoritară hiperindividualizată și o cultură majoritară hiperstandardizată. Cultura americană e agitată, astfel, de tendințe cu totul opuse celor care stau la baza culturii sovietice, care se dezvoltă tocmai printr'o suprimare treptată a acestor diviziuni specifice societății împărțită în clase. Diferența dintre tendințe provine din deosebirea totală de viziune. În viziunea marxistă cultura și odată cu ea arta, sunt concepute ca metode de instrumentare a realității și deci de eliberare a omului. Unul din efectele comunismului este, așa cum ne reamintește Stalin, eliminarea deosebirii dintre munca intelectuală și cea manuală, lucru care nu este posibil atâta vreme cât există o cultură cu niveluri stratificate. (Și în acelaș timp se poate afirma, invers, adică dialectic, că deosebirile pe plan cultural există din cauza deosebirii dintre munca manuală și cea intelectuală). Ocupându-ne astfel de liniamentele generale ale culturii occidentale considerată în punctul maxim al crizei, am prezentat și câteva din obiectivele criticii marxiste și sovietice. Dar să continuăm cu prezentarea aspectelor de criză propriu zisă.

Arta occidentală se dezvoltă astăzi pendulând între două influențe: cea franceză și cea americană. Fiecare din ele a încorporat experiențe din istoria decadentismului trecut, autohton sau străin. Aspectele diverse ale producției artistice occidentale nu sunt decât modalități diferite prin care se luptă împotriva ideologiei marxisto-leniniste și a artei corespunzătoare a popoarelor care, instaurând un regim de dreptate socială, pășesc astăzi pe calea unei vieți noi. Scopul este împiedicarea luptei popoarelor din occident pentru eliberarea socială, literatura americană căutând a semăna neîncrederea în om, în viitorul lui, în puterea sa creatoare. În felul acesta haosul de forme se poate reduce și ordona, așa cum a făcut-o Kemenov, care, ocupându-se doar de domeniul plasticului, a stabilit șase caractere ale artei occidentale decadente, valabile însă nu numai pentru domeniul plasticului, ci și pentru celelalte domenii: antirealismul, antiumanismul, iraționalismul, individualismul, naționalismul și pesimismul.

Vom începe prin a ne ocupa de domeniul francez.

Pe scena literaturii franceze s'au perindat în ultimele decenii o mulțime de școli și curente. Simbolismul a sfârșit fie în poezia pură, fie în misticism. El a furnizat prin Nerval, Baudelaire, Rimbaud și Contele de Lautréamont, pe primii precursori ai suprarealismului. Guillaume Apollinaire a pus bazele cubismului în literatură. A urmat apoi, în timpul insurecției dela Zürich,

Dadaismul, care epuizându-se, a făcut, în 1924, loc suprarealismului; acesta, la rândul lui, a născut, în virtutea sistemului de supralicităție specific societății capitaliste, Letrismul, și așa mai departe. Paralel cu această linie poetică, urmașul lui Poë și al lui Mallarmé, Paul Valéry, migălea la o poezie pură, iar catolicismul își trimetea reprezentanții lui prin Péguy, Paul Claudel, Max Jacob și alții.

În proză, André Gide introducea temele evadării, disponibilității interioare, trăirii în stare de perpetuu dialog interior, actului gratuit și amoralismului, Marcel Proust introducea tema discontinuității interioare, a omului pulverizat într'o serie de reacții incongruente, a evadării în trecut și a complacerii în absențele etice, Montherlant, reluând gustul nietzschean pentru viețuirea în sfera primejdiei, propovăduia aventura lipsită de obiective precise, gratuită și refuzând responsabilitatea, Malraux, reducea revoluția la o simplă aventură și pe revoluționar la un om dornic de experiențe, pe cale de a se transforma treptat într'un individ desnădăjduit, Julien Green, plecând dela teze catolice, sfârșea în mistică și fantastic, etc., etc. Incoronarea avea însă să fie făcută de școlile ideologice și artistice ale desnădăjduitei burghezii contemporane, de Jean Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Albert Camus, Maurice Blanchot, etc. Literatura franceză producea paralel curente care se opuneau aparent primelor: un anumit realism și acea mișcare cunoscută sub numele de populism. Dar, realismul acesta nu ieșea din cadrele cele vechi și sfârșea de cele mai multe ori într'un naturalism în care accentul cădea pe biologicul pur, iar populismul îmbrăca zcele forme ale tânguelii lipsite de virilitate și de combativitate, pe care le-am numit mizerabilism și care prin absența oricărui dinamism mobilizator, transformau această mișcare într'un exotism al periferiei. Dar în același timp existau și reacții zdevărate și prezențe care indicau posibilitatea altor orizonturi și a altor aurore. Era în primul rând prezența unui Roger Martin du Gard, fericită îmbinare de epic masiv și de lirism creator de atmosfere, singurul scriitor francez care a putut duce mai departe lecția unor înaintași ca Balzac și Tolstoi, reușind să impună caractere care nu vor fi șterse din memorie. Era în același timp Romain Roland, care nu uita obligația artistului de a promova fraternitatea umană și de a lupta pentru drepturile persoanei umane. Au fost apoi toți scriitorii căliți în lupta de rezistență împotriva germanilor, poeții Aragon, Eluard, Pierre Emmanuel, Robert Desnos, Loys Masson, Jean Cassou, etc. și prozații Jean Richard Bloch, André Chamson, Elsa Triolet și atâția alții.

Cei din prima categorie au făcut o literatură care poate primi caracterizările enumerate de Kemenov. O primă problemă este aceea a individualismului. Susținătorii literaturii decadente opun această continuă elogiere a unui individualism exacerbat, literaturii progresiste din Uniunea Sovietică și de aiurea. Acest individualism este prezentat ca o formă și ca o garanție a libertății. Concomitent cu această poziție, în literatura occidentală se mai poate întâlni o alta, care izvorită din aceleași rădăcini, pare să fie totuși de

sens contrar: e aceea care consideră omul ca un element infinitezimal, lipsit de orice valoare și de orice posibilitate a unei acțiuni eficiente și createare. Ambele poziții, fructe ale contradicțiilor capitalismului, sunt absente într-o literatură structurată pe o ideologie marxistă. Marxismul a arătat că individul nu este liber și nu poate să fie liber decât luptând pentru realizarea societății socialiste. Deși antiindividualist, marxismul luminează lupta pentru eliberarea individului și pentru asigurarea unui nou statut al persoanei umane. Singură victoria proletariatului poate asigura un nou «habeas corpus» și numai societatea instaurată prin această victorie, poate acorda ființei umane locul pe care îl merită în chip firesc în societate. Pe de altă parte, doar definiția comunistă a libertății, ca o înțelegere a necesității, poate asigura odată stabilite condițiile de dezvoltare normală a societății, echilibrul psihic și etic al individului, care altfel, în cadrele societății capitaliste și sub influența mentalității ei, alunecă spre nihilism și spre dezagregarea interioară, care contrar a tot ce se crede, este începutul depersonalizării. În legătură cu această problemă este aceea a responsabilității. Așa cum au arătat criticii sovietici care au vorbit despre Sartre, Frid și Pessis, omul nu se conturează fugind de realitate, de responsabilități și de luptă, adică evadând, ci dimpotrivă, asumându-și în chip continuu responsabilitățile maxime pe care le aduce cu sine angajarea totală. Evadarea în imaginar depersonalizează. Ființa umană își pierde consistența și regresează spre nevertebrate. Tocmai pentru că scriitorii occidentului contemporan refuzau lupta, puteau ajunge la concluzii psihologice eronate. Un Aldous Huxley, afirmă în «Pacea Adâncurilor», că psihicul uman este asemenea unui album de fotografii, adică o colecție de stări fără legături între ele, lipsite de continuitate și de orice posibilitate de însumare. Relativismul în materie de psihologie, duce astfel la pulverizare și la suprimarea oricărui suport psihologic apt să susțină o etică. Ca și ecoul, cititorul care îi urmărește existența, se desechilibrează, refuză eforturile, abandonează lupta, spre încântarea capitalismului. Mai mult încă, acest caracter al psihicului uman suprimă orice posibilitate de sincronizare, adică de acordare cu ceilalți, de comunicare cu ceilalți. Și omul rămâne astfel stinger într'un univers potrivit. Căci, ideologii și artiștii capitalismului decadent caută să demonstreze, nu numai metafizic, ci și psihologic teza singurătății fără de apel a omului, teză falsă, menită să saboteze orice colaborare în vederea dinamitării societății capitaliste.

În același timp, omul este singur, incapabil să se apropie de alții, izolat într'o lume absolută. Tezele acestea aveau să fie îmbrățișate de școlile des-nădejdiei.

Criticii sovietici, Frid și Pessis, în articolele lor despre Jean-Paul Sartre, au stabilit cu justețe filiația acestor școli. Nietzsche și Kierkegaard pot fi considerați părinții tuturor formelor moderne de filosofie tragică. La aceasta se adaugă, pe de o parte filosofia germană care, dela Simmel încoace a început să cultive temele desnădejdiei și ale morții, ajungând să culmineze cu

filosofia lui Heidegger și Jaspers. Linia fenomenologiei germane moderne, adică a școlii întemeiată de Husserl, este de asemenea continuată de filosofia lui Heidegger, fostul lui elev. Tot în Germania, gândirea lui Kierkegaard avea să dea noua școală de teologie dialectică a lui Turneysen, Matthiesen și Gogarten, care aveau să pună aceleași teme ale desnădejdei, neliniștii și morții. La acestea aveau să se adauge influențele teologilor și filosofilor mistici ieșiți din rândurile rușilor albi, Berdiaev și Chestov, ca și filosofia lirică și mistică a spaniolului Miguel de Unamuno. Toți aceștia aveau să dea diferiți alți urmași în interiorul existențialismului francez. În Franța, cu mult înainte de Sartre, a existat un existențialism creștin, reprezentat de către Gabriel Marcel, Maurice Blondel și Jean Wahl. Jean-Paul Sartre avea să încerce a opera o sinteză, care până în cele din urmă s'a dovedit a fi un hibrid, dar care grație spiritului comercial al lui Sartre și nevoilor burgheziei decadente, s'a bucurat de un succes care l-a depășit pe al tuturor celorlalte ramuri ale existențialismului. O parte din filosofii citați, Nietzsche, Kierkegaard, Chestov, sunt filosofi nesistematici, gânditori care au iubit și propovăduit fragmentul. Alții, ca Husserl și Heidegger, au tins spre construcția sistematică. Erau foarte greu de împăcat aceste două tipuri de gândire, dar burghezia cerea o doctrină capabilă să se opună metodei fără știrbitură a marxismului și câinii de pază au încercat să se execute. Jean-Paul Sartre, cu toată disperarea de a crea un sistem, nu a reușit să dea altceva decât un hibrid, menit să mărească haosul ideologic, să nu se poată adapta schimbărilor istorice, adică să nu poată răspunde adversarului și să nu rodească în niciun chip, adică să fie incapabil de a genera o etică, o politică și o estetică. Totuși, el a făcut școală și Simone de Beauvoir, Merleau-Ponty sau Astruc au încercat și ei să pună umărul la înlăturarea ultimelor zăgazuri care opreau mărirea haosului ideologic al burgheziei. Paralel, se năștea o altă școală, foarte apropiată de ceea ce germanii numeau *Lebensphilosophie*, dând astfel o etichetă cu totul nepotrivită unei mediații în care nu era vorba de viață ci de desnădejde și moarte, școală reprezentată în primul rând de Albert Camus.

Nu vom descrie conținutul acestor filosofii, ci vom încerca mai curând a arăta felul în care ele au încercat să servească interesele unei clase în plin proces de desagregare. Omul e singur și existența este absurdă. Nimic nu are valoare și nu merită lupta. Totul este echivalent, așa cum spune Camus în piesa sa, « Caligula ». Universul fiind gol și neexistând posibilitatea niciunei table de valori, fiecare poate face ce vrea. Teza Dostoievskiană din *Pose-dații*, teza exprimată de Kirilov a fost reluată și amplificată în cel mai pur spirit fascist. Toți acești gânditori burghezi nu au încercat să dea un sens lumii, ci au propovăduit acel huliganism al omului care face ce vrea, în pofida drepturilor celorlalți. Niciodată universul nu a fost mai pulverizat, într'o infinitate de dictatori, de oameni nesatisfăcuți, care încearcă să chinuiescă pe ceilalți, decât în aceste filosofii. Iată cum gânditorii burghezi au încercat

să ascundă criza societății burgheze și să împiedice lupta împotriva ei. Căci, dacă problema este mutată pe planul metafizic, ea este ipso facto scoasă din istorie, în virtutea antiistorismului declarat al gândirii decadente, adică a tendinței de a nu considera problemele omului ca istorie, ci ca eterne și sustrate istoriei, și de a afirma că criza se află în om, ca un dat original și nu în societatea unei precise epoci istorice. Leniniștii sunt împotriva oricărei metafizici, pentru că ea e menită să amâne lupta de preschimbare a societății. Considerăm că nu se poate vorbi despre condiția umană, decât ca despre ceva istoric, că ea nu se poate schimba decât odată cu înnoirea societății. Credem, pe de altă parte, că nu se poate vorbi de om în general și că dacă burghezia trăiește clipele marasmului final, neputând oferi niciun exemplu de om nou, muncitorimea poate zămisli acest om dorit.

Un Pessim, un Frid sau un Leites, resping astăzi felul occidental de complacere în tezele decadente ale singurătății și desnădejdiei omului și ale lipsei lui de valoare și semnificație. Acest fals realism al literaturii occidentale, care reduce totul la un naturalism al cărui pivot este biologicul, sub formele lui cele mai putride sau mai bestiale, nu respectă posibilitățile oamenilor unei clase tinere și în ascendență, demoralizează intenționat și demobilizează. Cu mulți ani înainte, un critic italian Emilio Cecchi, care nu poate fi dat ca exemplu de gândire progresistă, arăta cum, încercând să fie realiști, scriitorii americani, creatori ai « literaturii negre », întrecându-se în prezentarea atrocității, eșeau din realism în fantastic și într'un baroc al oribilului, cum nu a mai cunoscut literatura mondială, decât poate în secolul al XVIII-lea, în timpul acelor « memorialiști ai răului », ca Marchizul de Sade, Restif de la Bretonne și Matheiu. Este de fapt linia pe care se mișcă astăzi literații francezi, americani, englezi și germani. Omul însingurat și desnădăjduit, pentru care totul este echivalent, nu mai poate să-și găsească alte exemple, decât în Caligula și Sade. El crede că puterea se poate verifica prin cruzime rafinată și nicidecum prin construcție, cum credem noi. Preluarea tezelor Marchizului de Sade, ale « divinului Marchiz », cum îl numesc astăzi adoratorii lui, a fost făcută pentru prima dată de către suprarealism și continuată apoi, nu numai de scriitori fasciști ca Ernst Junger, ci chiar de exponenți ai catolicismului, cum e Pierre Klossovski, care reușește să-l cano-nizeze pe Sade în cel mai pur spirit benedictin. Iată cum se ajunge la des-agregare pe toată linia, la împiedecarea oricărei fraternizări umane, la sabotarea oricărei încercări de a transforma lumea. Din punct de vedere artistic, așa cum arată critica sovietică, o asemenea literatură pășește spre neantul artistic. Arta presupune formă și sufletele desăgregate nu pot structura în sensul acesta oamenii. Totul se transformă, în pofida tuturor camuflajelor, în răget. Arta presupune ansamblu, armonie și aici nu se aude decât lătratul de șacal al pregătitorilor noului fascism, al nouilor fasciști. Literatura aceasta de circulație, constituie unul dintre produsele de export cele mai nocive ale Occidentului și poate fi asemănată cu țigarele cu marijuana, care au

desechilibrat tineretul american, sporind numărul violurilor și crimelor din statisticile d-lui Edgar J. Hoover.

Suprarealismul a militat și el pentru teze asemănătoare, propunând prin Salvador Dali, acea punere în stare de manie acută, pe care cel ce a primit porecla de « Avida dollar », anagrama numelui său, o desemna drept metoda paranoi-critică. Concomitent, el milita pentru un fantastic care excludea completamente omul, cu toate pretențiile lui contrare. Ca și poezia, plastica suprarealistă prezintă o lume de viscere și obiecte în descompunere, oglindirea, așa cum a arătat Kemenov, a descompunerii societății și mentalității burgheze. Suprarealismul nu a putut salva poezia și arta, ci le-a dus în infundătură, spre pierzanie. El a simplificat ființa umană, reducând-o la o regiune a inconștientului agresiv și incapabil de creație, adică de formă și la o alta a abstractizării sterilizante și artificiale, incapabilă de orice incizie asupra realului. Suprarealismul a sfârșit astfel în haos și în uscăciune, într'un fel de infern al mediocrității. Nici poezia pură, formalismul dus la ultimele lui consecințe, nu a putut umple omul de un conținut sănătos și arta de un conținut viabil. În păienjenişul de jocuri secundare, poezia s'a emăsculat, și-a pierdut clorofila și anemia pernicioasă a răpus-o.

Dacă trecem acum la domeniul american, pe care l-a prospectat cu atât de mare grije pentru detalii, cu atâta scrupulozitate și cu atâta exactitate criticul sovietic M. Mendelsohn, observăm aceleași simptome. Întâlnim și aici jocurile verbale ale Gertrudei Stein și ale lui Ezra Pound, cel care avea să sfârșească în serviciul lui Mussolini și întâlnim lumea lemuriană din cărțile lui Faulkner, Steinbeck, Henry Miller și atâția alții, lume de idiști, erotomani, criminali sadici, etc. Aceleași caractere ca și în noua literatură franceză, exacerbare până la extrem în produsele literaturii « negre », a unui Chase, sau Chandler. Același antirealism, același antiumanism, același iraționalism potențat, toate menite să fure energii revoluției și progresului.

Mendelsohn a închinat un articol întreg problemei discriminărilor rasiale în U.S.A. și a felului în care se oglindesc ele în literatura țării linșajului, a țării în care, potrivit unei fraze a scriitorului american Horace Mc Coy, fiecare guvernator departamental este un mic Hitler. Chiar atunci când scriitorul american vrea să ajungă la concluzii optimiste, el nu reușește, după ce, ca William Saroyan, a prezentat cortegiul de nenorociri, să propovăduiască altceva decât resemnarea și acceptarea unei societăți injuste și agonice. Galeria eroilor literaturii americane este o suită de variante a două tipuri principale, tipul oamenilor de paie, a posesorilor unui splendid neant interior, al celor pe care i-a cântat de atâtea ori T.S. Eliot, și tipul celui amestec de cretinism și bestialitate, care își are strămoșul într'o altă expresie a artei americane, în King Kong.

Critica sovietică prospectează și celelalte literaturi: cea germană și austriacă, în care mai domnesc încă și astăzi Franz Kafka și Ernst Junger, — primul urmaș al lui Kierkegaard, existențialist « avant la lettre », apologet al

absurdului și singurătății, desnădăjduit fără salvare și al doilea apologet al războiului nazist, al cruzimii și sadismului; cea engleză, a lui Huxley, care dela psihologismul relativist a trecut la un misticism foarte încâlcit, al lui Charles Morgan (un fel de Gabriele d'Annunzio), a unui Graham Greene, amestec de jansenism și literatură polițistă și a atâtor alții, mai mult sau mai puțin mistici, teosofi sau criminaliști. Ca orice critică științifică, cea sovietică doarește o literatură în slujba poporului, a omului și a vieții, o literatură care să ajute viața umană și, secundând lupta omului împotriva unei societăți nedrepte și împotriva naturii, să opereze transformarea lui. Ea încearcă să redea astfel criticei valoarea ei de propulsoare a unei arte majore și să pună premisele unei arte sustrasă anemierii și morții, redându-i valoarea și rolul pe care le-a avut întotdeauna în epocile de înflorire a societății. Critica sovietică militează pentru o artă care ajută viața, pentru o artă plenară, care schimbă perspectivele și dimensiunile existenței noastre. Ea nu e singură. Are de partea ei literatura progresistă din țările democrațiilor populare, Jugoslavia, România, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia și Ungaria, apoi literatura din Franța, America, Anglia și Italia, pe un Aragon sau Eluard, pe un Caldwell sau Howard Fast, pe un Vittorini și așa mai departe, precum și pe criticii progresiști din aceste țări, de pildă pe cei dela « Lettres Françaises », « Europe », sau « Pensée », pe cei dela « Main Stream », sau dela « Il Politecnico ». Dar are mai înainte de toate exemplul luminos al *literaturii și artei sovietice*, a acelei arte care impune cititorului sau spectatorului să ia atitudine, să se transforme, să se depășească. Cel mai puțin cultivat spectator vede în umanitatea croilor cărților și filmelor sovietice ocazia oferită pentru transformarea vieții sale, cotitura cea mare din existența lui proprie.

Când fața societății se schimbă, când popoarele luptă împotriva imperialismului și fascismului, când Estul Europei e un vast șantier de reconstrucție și de refacere a omului și când la noi se aude cântecul voios al primelor brigăzi de voluntari pentru reconstruirea țării, literații din slujba imperialiștilor nu pot vesti falimentul omului. Ei vestesc însă pe bună dreptate agonia fără nădejde a capitalismului.

EUGEN SCHILERU

PROBLEMELE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ARTISTIC

În dezvoltarea condițiilor menite să creeze o artă și o cultură, ideologic just orientată, în slujba ridicării întregului popor, învățământul artistic constituie una din problemele de bază, întru cât creatorii de artă trebuie să fie înarmați, în activitatea lor, cu o serioasă metodă științifică. Pregătirea și adâncirea cunoștințelor de specialitate ale tuturor categoriilor de artiști și, paralel cu aceasta, însușirea unei culturi generale, necesară în exercitarea acestor specialități, presupune un întreg program de lucru, realizabil în primul rând în cadrul învățământului artistic.

Atunci când arta și cultura românească au făcut cotitura spre încadrarea lor în lupta ideologică pentru crearea unui nou tip de stat, atunci când teatrul, muzica și plastica au devenit în țara noastră un bun al întregului popor, problema învățământului artistic a devenit una din cele mai însemnate probleme ale dezvoltării și adâncirii drumului pe care arta a pornit, în democrația noastră populară.

De când guvernul Dr. Petru Groza a fost adus la conducerea țării prin voința maselor populare, o bună parte din intelectualitate a luptat neconținut și ea pentru crearea unei culturi progresiste, în concordanță cu transformările politice și sociale care au avut loc până astăzi. În cadrul acestei intelectualități progresiste, artiști de toate categoriile, ridicați din clasa muncitoare, din țărănime, sau de origine mic burgheză, dar deslipiți prin concepțiile lor asupra vieții de această clasă, au pășit la o creație și interpretare în care pătrundea din ce în ce mai mult concepția materialismului istoric.

În acești ani s'au frământat multe probleme de creație, s'au desbătut critic felurite metode de interpretare ale artiștilor noștri, și rezultatele au fost în bună măsură o ridicare cantitativă și calitativă a artei.

În această creștere firească a muncii și realizărilor din câmpul artei românești, învățământul artistic trebuia să pregătească cel mai însemnat rezervor pentru mersul înainte al manifestărilor artistice, pentru crearea unor condițiuni cât mai favorabile de însănătoșire și întărire a instituțiilor de artă: tineretul.

În această direcție nu puține au fost eforturile care s'au depus pentru ca diferitele școli de artă să intre pe un făgaș pozitiv în pregătirea miilor de studenți creatori și interpreți. S'au ridicat, isvorite din setea de cultură a maselor muncitoare, nenumărate școli de artă sindicale, având în frunte un Conservator muncitoresc, îndrumat și inițiat de Confederația Generală a Muncii. Aceste școli sindicale cu caracter amator, au dat la iveală sute de talente muncitorești, talente care altădată n'au putut pătrunde în Conservatoarele de Stat. De asemeni, s'au creat, aproape în fiecare întreprindere, echipe culturale, la care tineretul avea o largă participare și care s'au dezvoltat mereu devenind ansambluri de artă muncitorească: « Flacăra » din Timișoara sau « Ansamblul Confederației Generale a Muncii ». Pe de-altă parte, în cadrul teatrelor de Stat, în care s'a introdus o conducere progresistă, îmbunătățirea repertoriului și adâncirea metodelor de interpretare scenică au concordat și cu o ridicare calitativă și ideologică a tineretului acestor instituții,

tineret care, negăsindu-și sursa principală de învățământ în Conservatoarele de Stat, și-a îmbogățit cunoștințele și s'a perfecționat în cadrul instituțiilor de artă respective.

În învățământul artistic de Stat însă, până în primăvara acestui an, nu s'au putut crea transformări esențiale care să meargă paralel cu celelalte prefaceri survenite în artă și cultură. Din această cauză, promoțiile din ultimii ani ai Conservatoarelor de Stat au ieșit — cu rare excepții individuale — lipsite de o specializare științifică și de o cultură generală corespunzătoare creșterii ideologice a artei românești. În munca lor, în cadrul diferitelor instituții de artă, absolvenții respectivi au întâmpinat dificultăți serioase de creație sau interpretare, neavând la bază cunoștințele necesare pentru dezvoltarea talentului lor și fiind încă victimele unor confuzii din cele mai flagrante asupra rostului artei lor în tânăra noastră democrație populară.

Vom căuta să analizăm pe rând, în linii generale, cauzele actualei stări de lucruri în cadrul Conservatoarelor de Stat, care este aspectul învățământului artistic de astăzi și pe ce drum căutăm să ne îndreptăm, pentru ca el să răspundă obligației de a forma artiștii de mâine, creatori și interpreți înarmați cu o cultură științifică, producători de artă sănătoasă.

*

În organizarea prezentă a școlilor oficiale de artă există Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din București și Conservatoarele din Cluj, Iași și Timișoara, precum și școlile de Belle-Arte din orașele respective. Învățământul teatral se face împreună cu cel muzical, în cadrul aceluiași instituții, cu o conducere și organizare comună. Îmbinarea între teatru și muzică fiind prea complexă și creind slăbiciuni organizatorice în viața ambelor discipline, Conservatoarele nu și-au putut dezvolta o îmbunătățire a specialităților respective. De asemenea, la Belle-Arte, arta decorativă a fost tratată ca auxiliar, înăbușită de cursurile de pictură și sculptură.

Școlile de artă au dezvoltat mai mult cursurile individuale decât pe cele colective, precum și materiile practice, în dauna studiilor teoretice. Din această cauză artiștii au ieșit din cadrul acestor școli, pregătiți individualist, fără o concepție comună asupra artei lor, iar puținele cunoștințe de specialitate pe care le-au dobândit au fost lipsite aproape în întregime de baza teoretică indispensabilă. Ca urmare a acestui fenomen, majoritatea elementelor provenite din școlile de Stat intrau în câmpul muncii mai mult în virtutea talentului lor înălțal, serviți de intuiția lor artistică, ne mai având posibilitatea să dezvolte aceste însușiri naturale. De aceea majoritatea, lipsită de o vocație excepțională, devenea o pătură mediocră de creatori și interpreți, din care se recrutau ani de-a rândul șomeuri și declasați. Numai cei înzestrați cu calități excepționale pătrundeau în instituțiile de artă, înlocuind lipsa de specializare și de cultură generală cu însușirile artistice înnăscute. De asemenea reușeau să se manifesteze activ în câmpul artei, acei absolvenți ai școlilor de Stat, care aveau rude, prieteni sau legături de tot felul cu pătura conducătoare a statului burghez. Multe talente intrate în școli și doritoare de a se dezvolta ajungeau la ratăre din cauza condițiilor de studiu și a desinteresului conducerii acestor școli pentru ele. Elementele talentate, dar isvorite din clasa muncitoare sau din țăranime nu puteau pătrunde în aceste școli din cauza taxelor și a greutăților materiale. Școlile de artă rămăneau deschise pentru marea și mica burghezie, precum și pentru chiburimea satelor, iar absolvenții păstrau neștirbite concepțiile clasei din care veneau, concepții individualiste ale unei arte menită să distreze pătura socială suprapusă.

Adresându-se unei minorități, arta devenea un lux și școlile de artă creau pe viitorii producători de lux: vedete, artiști boemi, izolați în turnul lor de fildeș, pătrunși de o înfumurare exagerată în fața maselor largi, de care rămăneau streini și de o sclavie totală în fața minorității rafinate care-i plătea cu arginți. În goana după îmbogățire și celebritate, tinerii studenți ai Conservatoarelor plecau din școli fără nicio pregătire

artistică temeinică, recurgând la orice compromis moral sau material pentru a deveni la rândul lor vedete, la dispoziția plătitorului.

Nu se putea vorbi în aceste împrejurări de existența unei specializări serioase, a unei culturi generale sau a unei metode pedagogice menite să creeze adevărați artiști.

Moștenind această situație, Conservatoarele de Stat au întâmpinat serioase dificultăți când s'a pus problema transformării lor în școli de artă pentru masele largi. Lipsite de îndrumare ideologică, școlile de artă și-au păstrat până anul acesta aproape în întregime balastul nenorocit al metodelor vechi și al concepțiilor care dirijau aceste școli. De aceea, ele nici n'au putut proceda la o cotitură organizatorică serioasă. Dacă au fost rare cazuri în care s'au produs câteva salturi pozitive, aceasta se datorește elementelor izolate din corpul profesoral sau acțiunilor diferite ale organizațiilor democratice studențești. Aceste salturi au constat în îmbunătățirea unor metode de predare, într'un neînsemnat ajutor dat condițiilor materiale ale studenților și în alte câteva măsuri neprincipiale, care n'au putut să schimbe organic viața Conservatoarelor de tip burghez.

Metodele pedagogice au rămas în bună parte aceleași. Profesorii n'au adâncit contactul cu noile metode științifice de predare, în care toate fenomenele întâlnite de student în creșterea lui sunt explicate prin cauza lor reală. Foarte adesea se întrebuițează spiritul imitativ, profesorul căutând să facă din student o copie fidelă a personalității lui, nedând posibilitatea studenților să se desvolte pe linia însușirilor lor personale. Cursurile au caracterul unei continue presiuni asupra personalității elevului: profesorii școlilor de artă nu admit discuții critice între ei și studenți. Departe de a cunoaște sau de a căuta să înțeleagă personalitatea în formare a studenților, profesorii întrebuițează metode uniforme și program de predare stereotipic, considerând clasa ca un tot absolut, neținând cont de pregătirea variată a studenților și de varietatea de însușiri și slăbiciuni cu care sosesc în școli.

Programele analitice sunt confuze, lipsite de o justă ordonare cronologică a materiei de studiu: adesea, la clasa de muzică instrumentală a unui profesor întâlnim, în anul VI, un anumit program, care la alt profesor, de aceeași specialitate, se află în anul II sau III.

La cursurile de teatru se observă aceeași confuzie în organizarea metodelor de studiu. Întrebuițarea sistemului imitativ innăbușe, în bună parte posibilitățile de creștere ale studenților. Lipsa unei critici obiective și analitice a muncii crează, adesea o rămânere pe loc a studenților. Studenții termină aceste școli, cu foarte puține cunoștințe de specialitate. Ei nu-și dezvoltă la maximum calitățile lor firești, care adesea se viciază și nu își curăță diferitele defecte, lăsate în părăsire de-a-lungul anilor de studii. Așa se explică că avem mulți actori tineri cu dicțiune complet defectuoasă, cu mișcări și ticuri desordonate, precum și o lipsă de dimensiune cantitativă și calitativă în întrebuițarea vocii. Nu mai vorbim de analiza tematică a pieselor sau a concepțiilor de interpretare, care în școlile de artă joacă rolul unor manifestări cu totul secundare.

La cursurile instrumentale se pune accentul pe îndeletnicirea tehnică și prea puțin pe găsirea căilor de sensibilizare a studentului în fața operei de artă. Dacă nu este dotat cu un talent excepțional, studentul devine un meseriaș mijlociu, acceptabil, dar în niciun caz un artist. Același lucru se petrece și la clasele de dirijant, compoziție și canto, unde sistemul imitativ înlocuiește justa dezvoltare a calităților și însușirilor specifice ale studenților.

Trecând la problema cursurilor teoretice, alcătuirea lor denotă o totală ignorare a drumului culturii noastre spre popor. La cursurile de dramă, elementele teoretice sunt minime, viitorul actor necunoscând decât într'un mod confuz și incomplet Istoria literaturii dramatice. Predat până acum prin prisma misticismului și a concepțiilor idealiste despre viață, cursul de Istoria literaturii dramatice reprezenta o acumulare de false interpretări ale dramaturgiei universale. Se pune accentul pe dramaturgiei metafizicieni, rupți de viață și nutrinți de principiul complet opus criticii dialectice a dramei.

Nu există nici cursuri de pedagogie, nici cursuri despre teatrul românesc, nici cursuri tehnice de grimă, costum, etc. În general, secția de teatru a Conservatoarelor de Stat este complet lipsită de elementul teoretic organizat pe baze științifice.

De sigur că în aceste împrejurări, absolvenții școlilor de teatru nu cunoșteau raporturile firești între artă și viață, și prin urmare nu aveau pregătirea teoretică necesară pentru adâncirea muncii lor de interpretare și creație.

La cursurile teoretice muzicale, accentul se pune și pe cursurile teoretice de specializare. La aceste cursuri, urmate de toți studenții instrumentiști, metodele de predare se ciocneau adesea. Lipsește o perspectivă unitară a profesorilor în metoda de predare și în conținutul teoretic ce trebuie pus la dispoziția studenților. De aceea, studentul se afla în fața contradicțiilor survenite între predarea cursului instrumental și a cursurilor teoretice, precum și în fața deosebirilor de vederi între profesorii de studii teoretice. Și în această privință, personalitatea specifică a fiecărui student în parte, nu se urmărește suficient, și se întrebuițează, de obicei, procedee mecanice, nefolositoare. Și aici, la cursurile teoretice muzicale, sunt absente o serie de discipline menite să ridice cultura generală a studentului și să-i dea o orientare largită asupra rostului artei în viața poporului nostru.

În aceste împrejurări, opera de pregătire a studenților în școlile de arte nu a putut, până astăzi, să se îmbogățească nici printr-o specializare mai temeinică și nici prin introducerea sistemului științific de predare. Pregătirea ideologică a fost aproape inexistentă și din cauză că, în marea lor majoritate profesorii școlilor de artă nu au adâncit ei înșiși suficient cunoștințele ideologice și nu au fost pătrunși de o concepție sănătoasă pe linia materialismului istoric.

Studenții școlilor de artă sunt în mare parte încă și astăzi proveniți din mediul mic burghez sau chiabur, și păstrează toată mentalitatea nesănătoasă a originii lor sociale. Există o acțiune destul de puternică, și în creștere, a studenților isvorți din mijlocul poporului, care se străduiesc să însănătoșească atmosfera vieții acestor școli. S'au creat cercuri de studii, cămine, cantine, burse, ședințe și seminarii de lucru, după cum s'au adus și alte îmbunătățiri muncii profesionale și culturale a studenților, prin acțiunea întreprinsă de organizația democratică U.N.S.R. S'au pavoazat localurile școlilor, s'au făcut ziare de perete, s'au desbătut probleme de cultură generală și profesională isvorite din munca studenților — în bună parte rezultat al Congreselor studențești, ca acel din primăvara aceasta dela Iași. De sigur că ceea ce s'a făcut este cu totul insuficient. Căminul studenților de arte din București, are numai 140 de locuri, iar cantina poate hrăni un număr foarte mic de studenți: 200. Asistența medicală este insuficientă și mai mult curativă decât preventivă. Nu se urmărește o metodă organizată pentru asigurarea unei sănătăți fizice a studenților, ci se rezolvă cu totul superficial îngrijirea medicală de care au nevoie studenții bolnavi, — destul de numeroși din cauza condițiilor grele de existență. Bursele sunt cu totul insuficiente, dacă ținem seama de faptul că mulți dintre studenții înscriși în ultimul an provin din rândurile clasei muncitoare.

Studenții nu au avut posibilitatea să viziteze spectacolele de teatru și cele muzicale decât în anumite instituții — ca de exemplu Teatrul Național — unde conducerea a luat o asemenea măsură. Bibliotecile școlilor de artă sunt lăsate în părăsire, conținând un material insuficient de studiu precum și un material teoretic complet învechit: lipsesc cu desăvârșire opere de cultură generală, precum și lucrările ideologice apărute în ultimii ani. Aceeași situație o au discotecile școlilor de artă. Din această cauză, studenții frecventează foarte rar bibliotecile respective, ele păstrând mai curând un caracter de muzeu.

Orchestrale și corurile școlilor de arte sunt nefrecventate de studenți, din cauză că domnește în clasele respective o carență de organizare și de îndrumare. Nu este întâm-

plător faptul că se menține. În programa analitică a claselor de cor, un repertoriu învechit, în timp ce corurile țîșnite din lupta poporului pentru libertate nu le sunt cunoscute.

Conservatoarele particulare cunosc și ele același sistem de organizare al învățămîntului artistic. Lipsite de o concepție științifică și de o orientare ideologică sănătoasă, aceste școli particulare crează și ele studenți nepregătiți, inadptabili și care nu-și pot găsi o încadrare temeinică în câmpul muncii.

Însăși noțiunea de învățămînt particular pentru arte este lipsită de sens real din moment ce nici alte discipline științifice, ca medicina, politehnica, etc. nu există sub formă de școală particulară. În afară de învățămîntul de stat, au rost să ființeze doar școlile sindicale cu caracter amator, menit să creeze oamenilor muncii de toate categoriile posibilitatea unei activități culturale de cât mai bună calitate artistică și ideologică.

De sigur că în programul de lucru al Ministerului Artelor și Informațiilor a intrat ca una din problemele cele mai importante, reorganizarea structurală a învățămîntului artistic. Prin această reorganizare, care va trebui să cuprindă problema în întreg ansamblul ei, se va urmări ca școlile de artă de Stat să devină școli sănătoase, pregătitoare de creatori și interpreți dotați cu o specializare temeinică și cu o cultură științifică corespunzătoare. Prin această transformare promoțiile viitoarelor școli de arte vor intra activ în câmpul muncii profesionale a artei românești.

•

Prima transformare însemnată în organizarea școlilor de arte trebuie să urmărească aspectele esențiale ale viitorului învățămînt artistic în ceea ce privește ridicarea acestuia, bazată pe o concepție științifică corespunzătoare evoluției istorice a vieții poporului nostru. În raport cu transformările structurale produse în țara noastră dela 23 August și până la drumul ascendent al Republicii Populare Române în plină reconstrucție, multe și variate sunt aspectele creșterii paralele și a întăririi ideologice în domeniul artei și culturii. Pornind dela premiza că într'o democrație populară, arta și cultura sunt factori esențiali în ridicarea vieții generale a poporului nostru și că deci, artiștii și oamenii de cultură vor trebui să întrebuițeze capacitatea lor de muncă și creație în slujba poporului și a mobilizării lui pentru construcție, este clar că învățămîntul artistic trebuie transformat organic, pe baze principiale.

În primul rînd temelia care trebuie să stea la baza viitorului învățămînt artistic, trebuie să fie o concepție materialistă asupra muncii de creație, o linie ideologică corespunzătoare acestei concepții în organizarea disciplinelor științifice din cadrul învățămîntului respectiv. În acest sens programa analitică, metoda de predare, imbinarea cunoștințelor de specialitate cu cultura generală, sudura necesară între activitatea teoretică și aplicarea practică, concretă, a cunoștințelor dobândite, trebuie să ducă la o perspectivă sănătoasă asupra vieții și a rostului artei pusă în slujba ei în cadrul viitoarelor școli de arte. Pe de o parte învățămîntul artistic bazat pe o concepție materialistă a vieții va putea deci să desprindă rîstul viitorilor artiști în cadrul evoluției generale a societății printr'o bună îndrumare teoretică și ideologică, pe de altă parte viitorul învățămînt va trebui să găsească cele mai bune metode de concretizare prin laboratorii, ateliere, seminarii de studiu și alte mijloace de producție artistică pentru a transforma cunoștințele teoretice dobândite într'o experiență practică încă înainte de intrarea viitorului artist în câmpul muncii.

În al doilea rînd, toate aceste probleme trebuie încheigate într'o haină organizatorică nouă, care să adîncească specializarea diferitelor ramuri de producție artistică și deopotrivă să lărgească orizontul general al cunoașterii tuturor fenomenelor științifice și evoluției istorice care dau naștere la procesul artei ideologice, artei care să reflecte viața în tot ce are ea mai bun și luminos.

Viitorii artiști, tineri studenți ai diferitelor academii de arte, vor trebui prin munca depusă în cadrul învățământului artistic să cunoască viața, s'o înțeleagă și să desprindă sursele de inspirație pe care aspectul critic al vieții de azi și perspectiva luminoasă a vieții de mâine le oferă în viitoarea lor creație și interpretare. Dacă până astăzi în bună parte școlile de arte izolau tineretul de problemele de viață care se deschideau în fața lor și făceau din studenți ratați ai vieții, oameni ruși de drumul întregului popor, ruși de o gândire sănătoasă asupra rostului lor în viață, școlile de mâine vor trebui să ancoreze acest tineret în miezul problemelor vieții și să mobilizeze munca lor în slujba artei și a culturii nu ca un mijloc de traiu sau de parvenire personală ci ca un mijloc de îmbogățire a sufletului întregului popor. Luptând contra rămășițelor decadente ale artei burgheze, contra formalismului, a spiritului mecanic, contra inducerii în eroare a poporului prin misticism și alte forme de expresie artistică rupte de viață, învățământul artistic trebuie să se desvolte într'o strânsă legătură cu viața și setea de cultură a maselor largi, pentru a scoate cadre de artiști meniți să cercete o artă sănătoasă, eliberată de ignoranță, pusă în slujba omului și a luptei lui pentru un trai mai bun și fericit.

Pe aceste criterii principale, așa cum ne-au învățat dascălii noștri marxist-leniniști, trebuie să vedem care sunt metodele de concretizare și cum trebuie structurat învățământul artistic de mâine.

Organizarea școlilor de arte trebuie să urmărească secționarea acestor școli pe specialități. Aceasta pentru a da posibilitate studenților să se pregătească cât mai temeinic, adâncind studiul respectiv atât în laturile teoretice cât și în disciplinele tehnice corespunzătoare. Este necesară, pe baza acestui principiu, despărțirea dintre studiul teatrului și al muzicii, urmând să se creeze două academii distincte: Academia de teatru și Academia de muzică.

La Academia de teatru, despărțirea studiului de dramă și comedie trebuie separat de studiul regiei, care tinde să devină o secție specială, cu un program vast prin cantitatea de discipline și calitatea de pregătire teoretică ce implică. La cursul de Dramă-Comedie (artă dramatică propriu zisă) se va studia în mod special recitarea și dicțiunea. Cursul de recitare este necesar, pentru că expunerea gândului omenesc într'o formă poetică este un domeniu încă nestudiat la noi. Mulți actori recită orice poezie într'un cadru de lirism și melancolie sau de retorism pompos, fără să adâncească conținutul organic al poeziei respective și fără să caute expresia cea mai autentică pentru acest conținut. Studiul dicțiunii este atât de necesar astăzi când cunoaștem multe realități nefericite ale vieții noastre teatrale în care mulți actori de talent din teatrele noastre sunt împiedecați în expresia lor artistică de serioase defecțiuni în frazare și în exprimarea cuvântului din lipsă de dicțiune.

Studiul gestului, atitudinii și mimicii devine o disciplină de primă importanță pentru întrebuințarea cea mai justă a corpului, a feței și a întregului aparat fizic al actorului, pentru ca acesta să poată găsi cu ușurință expresia corespunzătoare conținutului de gândire și de emoție artistică a unui text. Pentru dezvoltarea corpului și a mijloacelor sale plastice sunt necesare cursuri speciale de gimnastică, dans și cunoștințe generale asupra scriimei. De asemeni, unele cursuri auxiliare muzicale, cum ar fi de exemplu canto și teorie și solfegiu, dau posibilitatea actorului să-și găsească cea mai justă întrebuințare a vocii și să-și desvolte posibilitățile de pozare ale timbrului său personal. Tot pentru specializarea viitorului actor, cursul de ritmică este unul din cursurile auxiliare de deosebită însemnătate pentru a cunoaște în expresia dramatică, variația de ritm, al textului și chiar al gestului, variație nu întâmplătoare sau fantezistă, așa cum o are astăzi la unii dintre actorii noștri din cei mai buni, ci corespunzătoare ritmului interior degajat din conținutul și ideea tematică a textului respectiv.

Tot în cadrul studiilor de specializare, secția regie trebuie să cunoască în plus o serie de discipline menite să pregătească mai temeinic pe viitorii noștri regisori. Technica scenei

În toate compartimentele respective, trebuie să-i dea viitorului regisor cunoștința mai perfectă asupra spațiului în care crează spectacolul respectiv. Cursurile de machetă și desen, de grimă și costum (ultimele, valabile și pentru cei de la Artă dramatică) completează de asemeni o parte din cunoștințele necesare în munca practică a clădirii spectacolelor de teatru.

În cece privește organizarea cursurilor de specialitate teoretice, la amândouă secțiile Academiei de teatru, va trebui lărgit câmpul cunoștințelor prin Istoria teatrului, Istoria literaturii dramatice, Istoria artelor, Istoria muzicii, Istoria costumelor, Istoria dansului, Istoria grimei și a perucilor, etc. Aceste cursuri urmăresc să prezinte evoluția diverselor aspecte ale artei în general și ale teatrului în special, văzute prin perspectiva evoluției istorice generale a omenirii. Urmărind condițiile sociale și economice care au dat naștere drumului istoric pe care viața omenirii l-a parcurs din antichitate și până azi, putem înțelege evoluția istorică a diverselor fenomene de artă și cultură legate de legile dezvoltării istorice generale.

Studiul pedagogiei și al psihologiei teoretice și experimentale pregătește pe viitorii artiști și regisori să cunoască mai bine sufletul omenesc și metoda de a dezvolta diversele aspecte ale acestui suflet în munca de creație și interpretate. Pedagogia trebuie să-și înnoiască sistemul de aplicare prin urmărirea specificului fiecărui grup social sau colectiv de muncă după specialitatea respectivă, precum și dezvoltarea specifică a personalității creatoare a fiecărui student în parte. Vom vorbi despre aceasta la metodele de predare chiar în cadrul învățământului artistic, metode de predare care trebuie să devină, la rândul lor, metode de îndrumare și creație ale viitorilor studenți, atunci când vor intra în cadrul muncii de producție artistică.

Multe din cursurile Academiei de teatru vor avea seminare și laboratorii de lucru practic, care vor da posibilitatea ca învățământul teatral din ambele secțiuni să nu rămână într-o formă abstractă, ruptă de activitatea practică, ci cunoștințele dobândite să fie concretizate printr-o muncă activă a studenților.

Desigur că este necesară în lumina dezvoltării artei și culturii. În tânăra noastră democrație populară, înființarea unei Academii cinematografice, care inițial s'ar putea crea ca o secție cinematografică pe lângă Academia de teatru cu specializarea actorilor și regisorilor de cinematograf. Chiar dacă principal o parte din anii de curs ar fi comună pentru cei care urmează studiul teatrului sau cinematografului, la un moment dat trebuie secționat studiul cinematografic în studierea specifică a creației și interpretării artei cinematografice. În această specializare trebuie să intre cunoștințe cu privire la lucrul scenariului, lucrul cu actorul, lucrul cu masele, cadru și montaj, colaborarea cu operatorul, decoratorul și inginerul de sunete, compozitorul și cu costumierii, toate acestea pentru viitorul regisor cinematografic. De asemeni, tot pentru regia cinematografică, cunoașterea tehnicii, a mașinilor și instrumentelor și folosirea lor precum și cunoștințele generale despre optică, lumină, perspectivă, electricitate, etc. Pentru viitorul actor de cinematograf este necesar un studiu special diferențiat de studiul actorului de teatru, prin o serie de aplicări specifice filmului ca de exemplu spontaneitatea dramatică, întrebuițarea specială a vocii, etc. Pentru viitorul cinematografului de sigur că întrebuițarea reliefului și colorii presupune deasemeni, studii speciale. Ar trebui să existe și o serie de cursuri pentru artiștii plastici, scenariștii și monteurii din cadrul muncii tehnice, cinematografice. Bineînțeles că latura cursurilor teoretice trebuie păstrată integral și în cadrul învățământului cinematografic.

Academia de muzică, în transformările structurale pe care trebuie să le cuprindă, urmărește o accentuare a specializării studentului respectiv, printr-o serie de cursuri menite să-i îmbogățească cunoștințele tehnice și deopotrivă o îmbrățișare mai largă a problemelor teoretice și de cultură generală necesară învățământului muzical. În primul rând una din necesitățile imediate ale Academiei de muzică este unificarea și transformarea

programei analitice. Astăzi sunt cursuri în care anumite laturi din program se află la unii profesori în primii ani și la alții în ultimii ani. Una din marile însușiri ale învățămîntului muzical sovietic este aceea că în toate Conservatoarele de muzică din Uniunea Sovietică, păstrându-se și dezvoltându-se chiar personalitatea profesorului și a studenților, se lucrează pe o programă analitică unitară, creșterea viitorilor muzicieni fiind supusă aceluiaș program analitic. Deasemeni, cursurile instrumentale și de specialitate muzicală trebuie să lupte în contra schematismului de formare a viitorilor muzicieni și să urmărească cu mare atenție dezvoltarea însușirilor specifice, proprii fiecărui talent. Se vor înmulți numărul catedrelor, desfăcându-se anumite catedre instrumentale care astăzi sunt conexe, ca de exemplu la suflători. La clasa de Canto se va urmări diferența dintre cântăreții de operă și cei de lied, precum și la problema ridicării calitative și ideologice a operei trebuie să se pună o deosebită atenție în organizarea viitorilor regisori de operă pregătiți printr'un studiu special, în care disciplinele muzicale joacă un rol tot atât de important ca și disciplinele teatrale.

Restrângerea numărului de elevi pe clase apare ca o necesitate imediată pentru ca profesorii să poată urmări în deaproape dezvoltarea personalității elevilor și lupta cu slăbiciunile și lipsurile apărute în creșterea viitorilor muzicieni. Sistemul de a lucra de două ori pe săptămână, câte 10—15 minute cu un elev, nu poate asigura o supraveghere permanentă a dezvoltării de specialitate sau teoretică a studenților, profesorul trebuind să fie o călăuză permanentă a fiecărui student în parte.

Întărirea claselor de ansamblu, cor, orchestră, muzică de cameră — apare ca o sarcină principală a viitoarei Academii de muzică, întru cât dezvoltarea firească a activității muzicale dela noi din țară, presupune o continuă creștere a rolului muzicii de ansamblu. Clasele de ansamblu trebuie să-și găsească o pregătire tehnică și teoretică specială întru cât elementele componente ale acestor clase provin din diferite cursuri de studiu individual și armonizarea lor este o misiune deosebit de dificilă și deosebit de însemnată pentru viitorul învățămînt muzical.

O problemă importantă în viitorul învățămînt muzical o constituie studiul folklorului muzicii populare, sursă de inspirație din cele mai bogate pentru muzicienii noștri. Folklorul, în măsura în care va fi studiat într'un mod analitic, va da studentului viitoarei academii de muzică o cunoaștere adâncită a legăturilor între problemele de viață ale poporului nostru și expresia artistică în care poporul îmbracă aceste probleme.

Ca și la Academia de teatru, disciplinele teoretice și de cultură generală sunt menite să limpezească procesul de creație și de interpretare muzicală pe o linie ideologică justă. Atât istoria muzicii privită în cadrul general de dezvoltare istorică a vieții cât și estetica muzicală și alte discipline teoretice vor fi privite prin prisma studierii științifice a dezvoltării artei desprinsă din viață și pusă în slujba ei.

Seminarele speciale, conduse de asistenți și conferențieri, precum și laboratoarele de aplicație practică a principiilor dobândite în studiu, vor dezvolta capacitatea de concretizare prin muncă activă a studenților muzicieni.

În luptă contra decadentismului muzical, contra formalismului, schematismului și mecanismului în studiu și creație, alături de instituțiile muzicale din țara noastră, Academia de muzică va urmări ridicarea nivelului ideologic al studenților pentru creerea unei muzici corespunzătoare năzuințelor și setei de cultură muzicală a maselor largi populare.

Pe lângă Academia de muzică, ar fi necesar să se creeze într'o formă inițială o secție de coregrafie care în dezvoltarea ei ulterioară ar deveni o academie de sine stătătoare.

Învățămîntul coregrafic nu a cunoscut, până acum, la noi în țară, un cadru organizat. Profesori diverși, recrutați dintre profesioniști au aplicat cunoștințele lor aproximative, talentul și intuiția lor, precum și experiența pe care au dobândit-o în cursuri particulare, lipsite de o programă analitică științifică precum și de o concepție sănătoasă în

pregătirea viitorilor dansatori. Ar fi prima oară când în cadrul învățământului artistic de Stat s'ar crea o școală menită să pregătească temeinic elementele cele mai talentate din domeniul coregrafic și să desvolte un studiu științific pentru pregătirea lor. Astăzi, sub influența puternică a decadentismului artei coregrafice burgheze, dansatorii noștri fac în bună parte o coregrafie rece, cu tendințe expresioniste, formale, lipsite de viață și de umanizare. Plastica dansului, mișcarea, gestul și expresia feței nu sunt organice, n'au vitalitate și dansurile respective sugerează, în forme abstracte, laturile animalice ale omului și nu aspectele omului în creație, în munca și viața de toate zilele. Rupt de realitate, dansul acestora nu poate fi înțeles, nici prin conținutul decadent și nici prin forma-i abstractă, de oamenii mulți și simpli care așteaptă o nouă artă coregrafică în țara noastră, legată de realitățile vieții. Viitorul învățământ de specialitate trebuie să lupte contra decadentismului și să pună bazele unei coregrafii sănătoase, cu o concepție tematică corespunzătoare vieții în marș a poporului nostru și într'o formă directă, simplă și artistică.

Pentru aceasta, accentul trebuie pus pe studiul dansului clasic, fundamentul specialității respective. De asemeni, trebuie studiat dansul de caracter prin reprezentarea scenică a omului în toate trăsăturile lui esențiale în cadrul participării lui la munca și lupta pentru viață. În sfârșit, studiul dansurilor istorice dau posibilitatea cunoașterii evoluției dansului, corespunzător drumului parcurs de societate pe tărâmul politic, social și economic. De cea mai mare importanță este însă cunoașterea dansului popular dela noi din țară și din cât mai multe țări. Dansul popular, echivalent cu muzica folkloristică deslușește însușirile naturale artistice ale poporului și corespunde, ca tematică, frământărilor și bucuriilor de viață ale poporului, tematică îmbrăcată în haina simplă și armonioasă a formei directe de comunicare între artist și public. Nimic artificial, nimic formal, niciun gest care să nu semnifice o realitate de viață și totuși câtă plasticitate, câtă armonie, câtă concretizare emotivă, artistică, a vieții țaranului nostru! În învățământul coregrafic, alături de dansul clasic, studiul dansului popular, constituie una din disciplinele de bază.

Împărțit pe specialități în afară de studiul tehnic, învățământul coregrafic trebuie să cuprindă o latură teoretică dezvoltată în care să se învețe istoria teatrului, istoria dansului, istoria muzicii, machiaj, grimă, cursuri teoretice și practice de scrimă, elemente de plastică (desen, sculptură), anatomie, etc. De asemeni, o latură specială viitorilor dansatori este studiul muzical teoretic, cu aplicări practice pentru dezvoltarea ritmului și a legăturii firești între muzică și dans, strict necesară viitorilor profesioniști.

Școala de coregrafie trebuie să dureze 8—9 ani, urmând a intra în școală, pe baza unei selecționări serioase, copiii de 7—8, maximum 9 ani, supuși atât programului de specializare, cât și unui program de cultură generală echivalent cu liceul. Selecționarea lor se poate face în cadrul organizațiilor de copii, școli primare, orfelinate, etc. Desigur că ar fi necesar ca, în mod provizoriu, paralel cu învățământul coregrafic de Stat, să se înființeze o școală de 3 ani pentru specializarea temeinică și pregătirea teoretică și ideologică a dansatorilor existenți, mai cu seamă din cadrul tineretului. Acest curs de 3 ani ar urma să sintetizeze cursurile de specialitate și teoretice organizate în adâncime, în cadrul învățământului coregrafic.

Ajungem la ultimul capitol al studiului școlilor de arte la Academii de artă plastică. În această direcție, un caracter esențial îl are dezvoltarea artei decorative corespunzătoare nevoilor largi de manifestări plastice, decorative, ale democrației populare. De aceia, este necesară împărțirea academiei de Belle Arte în două școli diferite: o academie de pictură, sculptură și gravură și una de arte decorative.

În vremea creșterii ideologice, apar mereu mai necesare, desenul, ilustrația pe cărți, afișuri, decorația scenică și multe alte aspecte, care se vor studia în cadrul academiei de artă decorativă. De asemeni, tot în acest cadru, arta populară capătă o influență

puternică prin studiul olăriei, ceramicii, țesăturilor, execuției covoarelor, precum și studiul creației de panouri murale pentru pavoazările orașelor și instituțiilor.

Academia de arte decorative va urmări în cadrul unui program, analitic organizat, îndrumarea științifică a elementelor talentate, spre diverse specialități practice, necesare în producție.

Academia de pictură, sculptură și gravură trebuie să-și transforme structural concepțiile care-i stau la bază. În primul rând sursele de inspirație trebuie să devină viața în mișcare, omul ca factor de construcție al vieții, în locul vieții statice. Modelului nud, — natură moartă sau poziție rigidă — trebuie să-i fie substituită viața reală în aspectele ei esențiale, în mersul ei înainte. Surprinderea vieții în raport cu concepția materialistă a condițiilor de dezvoltare istorică trebuie să fie sursa de inspirație pentru viitorii pictori. Învățământul plastic va trebui să dea posibilitatea studenților să cunoască viața în aspectele ei esențiale și să știe să exprime conținutul real al problemelor vieții într-o formă simplă, organică, corespunzătoare. Metoda de predare trebuie să treacă dela corectura personală a lucrului făcut de student — de către profesor — prin întrebarea unor metode de corectură colectivă, la care să ia parte, critic și autocritic, toți studenții din clasă. Eliminarea dogmatismului și dezvoltarea personalității proprii a fiecărui student trebuie realizată printr-o colaborare activă între profesori și studenți. Trebuie adâncită cunoașterea materialelor tehnice, precum și organizarea muncii colective în ateliere. O preocupare de bază a învățământului plastic este ridicarea nivelului ideologic al studenților prin lămurirea legăturilor firești între evoluția vieții și a artei și deci prin combaterea efectivă și analitică a influenței artei decadente. Lupta contra formalismului, contra naturalismului (observația pasivă a vieții), contra diferitelor forme reci, mecanice, desumanizate ale picturii, combaterea suprarealismului, dezvoltarea legăturilor cu arta populară trebuie să fie o permanentă grijă în organizarea diferitelor discipline ale Academiei de pictură și sculptură. Studiul colorilor, laboratoarele de muncă practică, ateliere speciale pentru pictori și de tăiat în piatră, participarea studenților la activitatea practică, sub supravegherea profesorilor, în ținuturi agricole și industriale trebuie să fie câteva din aspectele studiului în viitorul învățământ plastic. Inmulțirea disciplinelor teoretice privite prin prisma materialismului istoric vor aduce o lărgire a orizontului viitorilor artiști plastici de toate categoriile.

După această analiză, repartizată pe academii, trebuie să subliniem necesitatea organizării unor cursuri teoretice generale, valabile pentru toate academiile de artă. Toți studenții academiilor de arte trebuie să studieze Istoria culturii și a Civilizației universale. Cunoașterea dezvoltării culturii în raport cu dezvoltarea istorică, socială și economică a întregii umanități, va da posibilitatea înțelegerii rostului pe care cultura îl are în mersul înainte al omenirii, în accelerarea procesului de dezvoltare a societății. Studiul economiei politice va desluși studenților academiilor de arte evoluția raportului între mijloacele și forțele de producție și va da posibilitatea înțelegerii legăturii între dezvoltarea legilor economice și dezvoltarea istorică a concepției științifice asupra artei și culturii. Studiul economiei politice leagă strâns, de realitățile organice ale vieții în mersul ei înainte, arta și perspectivele ei de viitor.

Studiul esteticii va găsi mijloace noi de înțelegere a fenomenului estetic, în care frumosul este condiționat de adevăr, în care valoarea operei de artă se află în funcție de justetea conținutului tematic al acestei opere și de găsirea formei de expresie reale, corespunzătoare conținutului respectiv.

Aceste studii de cultură generală necesare tuturor Academiilor de arte vor pune la baza pregătirii teoretice a studenților o concepție științifică fundamentală în munca lor în cadrul producției, concepția marxist-leninistă asupra vieții.

În această perspectivă, expusă aici cu totul principial, putem înțelege că școlile de arte vor avea un program vast de activitate, în care studentul se va pregăti zi de zi și

an de an pentru a intra direct, la capătul muncii lui, în activitatea profesională. Dacă ne gândim la faptul că mulți din studenții noștri de astăzi nu frecventează cursurile din cauză că activează în diferite instituții de artă, socotind că pot lucra ca artiști, neglijând învățământul artistic, aceasta apare în lumina transformărilor în pregătire ca o imposibilitate pentru viitor. Studentul de mâine va avea necesitatea de a-și concentra întreaga lui existență materială și intelectuală pentru dezvoltarea lui științifică. Selecționarea studenților se va face pe criterii în care talentul, sănătatea fizică și morală, necesitatea în producție și capacitatea de asimilare teoretică vor fi esențiale. Se vor putea organiza concursuri județene și regionale pentru selecționarea studenților și apoi, în cadrul învățământului artistic, întreceri între școli și între clase de studiu. Este necesară organizarea unor localuri spațioase, confortabile, înzestrate cu cele mai bune mijloace tehnice pentru ținerea cursurilor. De asemenea, existența unor cămine și cantine care să asigure studenților un trai cât mai bine organizat și o alimentație cât mai substanțială. Organizarea pe scară largă a bibliotecilor și discotecilor precum și a laboratorilor bine înzestrate vor da posibilitatea creșterii teoretice și practice a studiului.

Dezvoltarea spiritului de pregătire științifică se va face printr'o continuă emulație între studenți, printr'o continuă mobilizare a profesorilor, printr'o ridicare mereu mai activă pe plan ideologic, printr'un spirit viu, critic și autocritic, una din armele cele mai puternice pentru dezvoltarea personalității viitorilor profesioniști ai artei românești.

Nolle academii de artă care vor începe să funcționeze odată cu modificarea legii învățământului artistic, vor trebui să scoată la iveală talente reale din sânul întregului popor care înarmate cu o cultură științifică și cu o pregătire tehnică cât mai perfectă să constituie rezervorul de creatori și interpreți ai artei noastre de mâine, expresie luminoasă a vieții poporului nostru și făclie în drumul lui spre un trai mai bun și mai fericit, în tânăra noastră Republică Populară.

DINU NEGREANU

}

IURIE KRĂMOV

Viața lui Krămov, pe adevăratul lui nume Iurie Beklemișev, nu este fără strânsă legătură cu tot ce a scris el, și pentru aceea, o cât de sumară cunoaștere a ei ne poate servi mult la înțelegerea concepției pe care acest autor și-o făcuse despre om și despre lume.

S'a născut în 1908 la Petersburg. — Leningradul de astăzi. Copilăria i s'a scurs în vârtoarea revoluției. Cele mai neșterse și mai puternice impresii i le-a lăsat însă perioada constructivă care a urmat uriașei sguduiri, construcție la care și el a pus umărul alături de milioanele de muncitori și țărani ai Uniunii Sovietice.

După ce a absolvit facultatea de științe fizico-matematice din Moscova, a trecut mai departe la o specializare temeinică în domeniul construcțiilor de radio. Inginerul acesta tenace, despre care profesorii cu care a lucrat nu aveau decât cuvinte de laudă, își dădea seama de măreția operei la care contribuia. Înțelegea care este datoria sa față de patrie, și punea în slujba idealurilor care trebuiau împlinite întreaga-i înflăcărare tinerească. Existența i-a fost o luptă, pentru un scop scump inimii lui, căruia i-a dăruit totul, gânduri și muncă. Fruntaș al întrecerilor socialiste și stahanoviste, inginerul lua parte la împlinirea planurilor cincinale, în vreme ce scriitorul găsea în el mijloacele necesare unor creații literare viroase și durabile. Era o forță care se cerea eliberată prin scris, prin eroism, prin sacrificiu. A salvat odată pe niște pescari

al căror vas luase foc în larg, și se citează cu acest prilej abnegația și sângele rece de care a dat dovadă. Pentru niște necunoscuți nu s'a înspăimântat de foc și de valuri. Făcuse aceasta fiindcă dragostea lui mergea către toți oamenii, sufletul lui era deschis tuturor, sângele lui gata să se verse pentru toți cel primejduiți. El era omul nou; inima lui nu avea de ce să fie întunecată de vreo șovăială.

De altfel, în toate lucrările lui ne întâlnim cu aceiași eroi perseverenți și îndrăsneți, cu solidaritatea umană care sfidează toate piedicile, ori care ar fi ele. Este și cazul aviatorului Costea Berzin din « O faptă eroică », nuvelă cu care a debutat Krămov: « Costea se jertfește, împreună cu avionul său, fiindcă acesta era singurul mijloc de a-și salva tovarășii dela o catastrofă ». Dacă luăm în considerație și celelalte, puține, opere ale lui Krămov: « Inginerul », « Disperatul », « Podul peste Alaci », precum și « Tancul petrolier Derbent », pricepem că Iurie vedea în jurul său frumusețea strădaniei și că trăia într'o lume care era însuflețită de eroismul modest al muncii, eroism care era gata oricând ar fi fost nevoie, să se transforme în efortul grandios al sacrificiului suprem.

Acest tânăr iubea cu pasiune viața. O privea cu încredere, așa cum privesc cei care știu și cred, și o dorea pentru toți frumoasă și simplă. A murit pentru aceleași lucruri pentru care trăise. Poate părea ciudat unora, dar Iurie Krămov a murit pentru viață. La câteva zile după ce armata germană invadea teritoriul Uniunii

Sovietice, Krâmov pleca pe front. A căzut la 19 Septembrie 1941. Nu știu unde și cum. Dar, mi-l închipui cu obrazul liniștit, undeva în imensitatea stepelor sau în nesfârșirea pădurilor. Imagine de neuitat. soldat, pierdut între pământ și cer.

În cele câteva luni de război pe care le-a trăit, a trimis câteva scrisori soției și prietenilor săi. Din ele nu se desprinde nicio îngrijoare cu privire la soarta războiului, nicio frică de moarte. Se aud numai cuvinte de optimism, se simt gânduri înălțătoare. Totul era atât de clar. Munca milioanei de tovarăși ai săi era amenințată. Tot ce clădiseră putea să fie nimic. Dușmanul venea să le fure pământul și apele, vroia să sdrobească și să ucidă. Viața prietenilor săi, a oamenilor de pe întreg pământul era în pericol. Iurie Krâmov și-a dat-o pe a lui în schimbul altora, nenumărate, pe care le-a păstrat pentru lumină. Ca el au făcut atâția și atâția eroi.

« Petrolierul Derbent », cea mai însemnată operă a lui, este azi mai mult ca altădată un îndemn. E în același timp cartea din care se desprinde în chipul cel mai deplin concepția lui Krâmov despre viața pe care vom încerca să o înțelegem la lumina gândurilor și faptelor, — precum și concepția sa despre literatură și realizarea ei artistică.

Planul pe care este clădit romanul nu este nou și nici original, rămânând totuși interesant, atrăgător. Bruscu se proiectează asupra unei întâmplări pe mare, un fuor de lumină. Deodată ne apar în fața oamenilor și lucruri. Nu pricepem nimic din sensul profund al evenimentelor; cele ce s'au petrecut sunt parcă simple fapte diverse fără cauze și fără efecte. Nelămurit, ne dăm seama că între sufletele oamenilor din larg și cei de pe uscat e o legătură, cufundată încă în ceață.

Strălucirea bruscă se stinge, vremea se întoarce îndărăt, și fiecare erou, fiecare personaj e studiat în parte, mai înainte de a se fi încadrat în întâmplarea care ne-a izbit la începutul cărții. Apoi, acțiunea începe să curgă, figurile se adună de pretutindeni, trăiesc și luptă împreună. Într'o

creștere treptată se desfășoară fapte, ies la iveală calități și defecte, se ciocnesc voințe și caractere. Cercul s'a închis, acțiunea a ajuns la evenimentele începutului. Cât de limpede este însă acum totul.

Procedul, vechi, are încă marele dar de a reține pe cetitor, de a-i ațâța pasiunea, sugerându-i în același timp interpretări posibile ale epilogului. Fiecare fapt cotidian, mărunț, ia proporții epice, capătă semnificații în explicarea transformărilor finale.

Oamenii de pe « Derbent » au avut îndrăzneala să-și salveze tovarășii de pe alt vas petrolier, aprins ca o torță în mijlocul mării. N'au dat înapoi, deși fapta lor îi putea pune în primejdie și pe ei înșiși. Cum de au făcut-o, după ce mai întâi șovăiseră parcă? Iată cum sunt azi, iată cum au fost ieri. Cum s'au schimbat într'atât, când au străbătut acest drum? Întrebarea, se pune de la primele pagini ale romanului. Te neliniștește, te captivează, aștepți, cauți răspunsul în fiecare filă. Plutești pe vasul « Derbent » alături de marinari și mecanici, spinteci cu ei valurile verzi ale Caspiciei, simți în nări mirosul aromat al petrolului.

Totul începe să ți se pară ceva foarte natural, fiindcă Iurie Krâmov a trăit alături de oamenii aceștia, fiindcă, el însuși, inginer de radio, a simțit îngrijorarea telegrafistului, pentru că el însuși a simțit palpând pulsul petrolului.

Ce impresionează în tema acestui roman este simplitatea ei; ceea ce place în tratarea lui e atmosfera de sinceritate desprinsă din vorbele spuse fără înflorituri, tăria și adevărul sentimentelor. Totul se petrece în jurul curselor făcute de un tanc petrolier, « Derbentul », totul se rezolvă pe puntea sau în pânțele vasului. Oamenii de pe el sunt legați fără să vrea unii de alții, și nu se mai pot despărți. Fire nevăzute îi leagă cu cei îndepărtați. Cei de pe « Derbent » nu mai pot fi înțeleși fără existența tancului lor și a mașinilor lui uriașe.

Cartea lui Krâmov se ocupă în primul rând de ființa umană: omul în mijlocul naturii pe care o stăpânește prin muncă,

omul în fața semenilor săi. E aceeași puritate de preocupări, care caracterizează întreaga literatură constructivă sovietică, și îi dă o structură unitară. Diversitatea fecundă a talentelor, personalitatea fiecărui autor sovietic, varietatea subiectelor nu pot servi cătuși de puțin ca argumente împotriva unității organice pe care o afirmăm. Noi nu uităm că toți scriitorii Uniunii Sovietice s'au amestecat printre lucrători, în uzine și în fabrici. Iurie Krămov e unul din multele exemple de felul acesta; întâmplările pe care le povestește sunt acelea pe care le cunoaște și care s'au petrecut cu adevărat, eroii lui sunt oamenii alături de care a muncit. Scriitorul nou e mai apropiat de cei care iau parte la făurirea unei noi patrii; e un luptător neobosit, așa cum a devedit-o. Este de prisos să semnalăm aici puternicul răsunset pe care această literatură a luptei și a izbânzii muncii l-a avut în Soviete.

*

Literatura rusă a primit în decursul dezvoltării sale influențe fecunde ale celorlalte literaturi europene. La rândul ei, le-a influențat puternic, contribuind nu odată la deschiderea de orizonturi. Bătrâna literatură a apusului a primit mai multă sevă, mai multă îndrăzneală și sensibilitate.

În vremuri mai apropiate de noi, s'a ivit în Rusia țaristă o întreagă literatură prerevoluționară. Trebuiau dărâmate tirania socială și politică, sufletele trebuiau eliberate de necunoscut, superstiție, metafizică. Mai mult. Primejdia unei existențe rutiniere, lipsite de sens și scop trebuia să fie relevantă. Dacă n'am pomeni decât pe Cehov, acest uriaș, și încă ar fi deajuns. Câți dintre eroii lui nu-și prăpădesc viața și nu-și pierd dragostea pentru că vor să trăiască numai pentru ei, fără să știe că astfel irosesc totul, iremediabil și zadarnic! Fiindcă adevărul este în muncă, în bucurie, în sacrificiu pentru ceilalți. Dacă strădania și gândurile tale sunt necesare tovarășilor tăi, dăruiește-le. Așa te vei câștiga pe tine însuși, așa vei trăi cu adevărat. Lucrurile acestea sunt spuse cu

voce tare astăzi, sunt alirmate de literatura sovietică.

«Tancul petrolier Derbent» este poate unul din romanele caracteristice vremurilor noi care au început, în deosebi când ne referim la atitudinea individului și a colectivității în fața problemelor care frământă lumea. Pentru Krămov aceste întrebări și probleme au nevoie de o sintetizare, o simplificare care să le reducă la esențial. El ne va spune cum privește omul nou munca, în ce fel înțelege să se poarte cu tovarășii săi, — deci rolul lui social, — ce înscamnă dragostea lui. Nu cu multe cuvinte, nu cu fraze sforăitoare. Vorbesc faptele, cu câtă forță însă.

De sigur, oamenii sunt buni și răi, biete rămășițe ale trecutului sau ființe călitate în focul înnoitor. Autorul o știe. Romanul e rupt din viață, personajele sunt vii; multe au existat aieva. Iurie Krămov crede însă în bunătate, în posibilitățile de reeducare. Afirmă că mulți, majoritatea celor care greșesc, pot fi îndrumați pe calea cea bună. Le lipsește exemplul și îndemnul. Câțiva, pierduți pentru lumea nouă, au să fie depășiți și înlăturați. Adevărații lui eroi nu descurajează niciodată.

Figura centrală a mecanicului șef Basov se desprinde dintre toate celelalte, turnată parcă în bronz. E tipul celui care poate să-i însuflețească și să-i împingă înainte pe ai săi, e muncitorul perfect conștient de rolul său în grandiosul proces de producție. Se trudește să schimbe metodele de lucru acolo unde s'au învechit și să rupă cu tradițiile care împiedică progresul. Unii, puțin, îl iubesc; alții îl privesc cu îndoială și neîncredere. Un om ciudat, zic ei, pentru că îl simt mai puternic și mai temerar. Alături de el, silueta grațioasă a Musiei, femeia pe care o iubește, soția lui. Pe Basov nu-l urăște aproape nimeni. Ura e un sentiment care aparține numai cătorva, căci e o formă a slăbiciunii și a neputinței. Cei din jurul lui, dela uzină, nu-l înțeleg și îl înlătură din cale cum ai înlătura un gând supărător. E trimis pe bordul vasului «Derbent». Nicio înfrângere nu-l poate opri sau întârzia. Oricât de puțin, oamenii ca Basov vor învinge. În jurul lui se gru-

pează mereu alții. Fețe infierbântate și murdare de păcură, ale mecanicilor, marinarii bronzăți, radiotelegrafiști cu ochi scânteietori și vii. Iată-l alături pe Bredis, comisarul politic al vasului cu obraji aprinși de febră și boală, cu zâmbet de îndemn; iată-l pe tătarul Husein amestecat printre mecanici. Se simt și umbrele membrilor din colectivul tancului. Ei nu știu prea bine ce vor, sunt gata să bombăne sau să privească sceptici, dar pot fi entuziasmați și hotărâți să-și adune forțele și să ajute la clădirea patriei. Marea, tăcuta bătălie se dă cu ei, pentru câștigarea lor. Trebuie scuturi din somn, și să li se arate ce au de făcut. Care va fi rezultatul, a cui victoria?

Mai departe, solidar, grupul celor vechi. Cu ei e trecutul, sunt zile sumbre de plictiseală și de lipsă de entuziasm. Cine știe ce amintiri apăsătoare, ce trădări sau ce umilințe îi leagă strâns unii de alții...

Bătrânul căpitan Kutasov e fricos, slab, nehotărît și nesigur. Stă în bătaia tuturor vânturilor și încearcă să se strecoare, temător de răspundere și grijuliu pentru liniștea lui personală. El, întruchiparea egoismului ascuns, a rămas tot același suflet vechi, învățat să asculte, incapabil de inițiativă sau de altruism.

Lângă el, silueta încă elegantă a lui Kasațki, primul secund, cu părul argintiu. Acesta e mult mai primejdios, mai disimulat, gata să încerce o eschivare îndemănatecă la cea mai mică alarmă. Dorința de a fi amabil cu toți tănuiește întocmai ca o mască veninul pe care îl strânge în inimă.

În spatele căpitanului și al secundului se ivește neînsemnatul Hrulev, marinarul grăbit să bârfească și să împoaște cu noroi. Nu-l place, pare-se, curajul, nu-i place sinceritatea și demnitatea.

Dela început, conflictul există în stare latentă. Izbucnirea lui este inevitabilă și salutară.

*

Vorbeam mai sus despre schimbarea ce s'a produs în sufletul echipajului de pe « Derbent ». Sensul ei depășește cadrul

strămt al romanului. În acea vreme — și astăzi încă — are loc o uriașă metamorfoză, începută mai de mult, și care astăzi devine tot mai energetică. În urma revoluției, vechiul înțeles al noțiunilor era înlocuit cu altul, și milioane de ființe se trezeau la viață. Evident, asemenea transformări se datoresc unei lustruiri mai lungi, unei înnoiri treptate; adesea este însă nevoie de o lovitură neașteptată care să sfărâme crusta.

Pentru cei de pe « Derbent » izbitura care i-a pus față în față cu ei înșiși a fost incendiul vasului « Uzbekistan », catastrofă din mijlocul căreia și-au salvat camarazii. Acesta a fost punctul culminant al metamorfozei, pe care influența binefăcătoare a muncii în comun o declanșase. Dacă a putut să ajungă la asemenea rezultate — și acum trecem mai departe de întâmplările cărții — este fiindcă și ea a suferit o modificare esențială. Nu mai este truda istovitoare și înnebunitoare a sclavilor care învârteau roata morii, nu mai e chinul șirurilor nesfârșite de robi ce târau blocuri uriașe pentru morminte regești și temple. Azi, fiecare lucrător, cât de modest, își dă seama că el pune temelii unei lumi, că dacă toți își fac datoria, scopul final va fi atins: clădirea unei patrii mai bune și mai frumoase.

Și Stahanov, minierul care a depășit cu mult norma de extragere a cărbunilor devine un simbol și un animator. Lucrătorul se interesează de munca sa, o îmbunătățește, se gândește la ea zi și noapte fiindcă este direct interesat în mărirea producției. La o parte cu neglijența și nepăsarea. În lături desinteresarea. Astăzi munca nu mai este un blestem.

Nu trebuie să socotim fără însemnătate faptul că inginerul Iurie Krâmov a fost și el stahanovist și părtaş la întrecerile socialiste. Așa se explică cum a putut să prindă și să strecoare în paginile sale suflul antrenant al competițiilor, talentul cu care prezintă efervescența produsă de noua metodă de lucru inițiată de Stahanov.

Da, munca s'a schimbat enorm. Rezultatele sunt aici, în « Petrolierul Derbent »,

dar sunt chiar mai aproape de noi, în victoria Uniunii Sovietice.

Un proces mai subtil s'a petrecut în om. Posibilitățile morale și intelectuale latente au fost puse în mișcare. Echipajul « Derbent » s'a transformat dintr'o « adunătură » într'o colectivitate trainică. S'a făurit un nou spirit care parcă nu existase. Oamenii pe care destinul îi aruncase pe aceeași punte, au înțeles cât este de util să muncească împreună la aceeași construcție. Li s'au deschis ochii: văd unde au greșit, încearcă să se îndrepte, pășesc pe un drum greu dar care duce la țință. Aceasta e atitudinea oamenilor noi în domeniul muncii. Cei vechi nu o înțeleg. Au rămas dispuși să fugă de osteneală, să se lase fie ce clipă trândăviei. Iși îndeplinesc serviciul în felul lui Kutasov, fiindcă nu au chef de bătaie de cap, sau în felul lui Hrulev.

Lovitura perfidă vine dela Kasațki. Nu numai că încearcă să acopere greșelile prin vorbe goale și scuze mincinoase. El pune problemele fals și găsește răspunsuri dezolante: « Bine, dar asta nu i-a împiedicat să putrezească! Și pentru ce s'au chinuit? Au fericit pe cineva, au adus pacea în sufletul cuiva, au fost cel puțin fericiți? Gogoși! ». Omul trecutului reduce totul la neant, cuvântează în numele zădărniciilor și al morții. Nu poate face altfel și își dă seama de ce: « Spune-mi, te rog, n'ai uneori impresia că ești bătrân, bătrân de tot? Nu zic ramolit, nu. Dar bătrân, bătrân ca o piatră acoperită de mușchi, ca o piatră a zidului persan din orașul nostru? Sub ochii tăi au trăit și au murit zeci și zeci de generații, și tu ai trecut împreună cu ele prin toate greșelile, prin toate prostiile lor. S'au descoperit continente, s'au construit piramide, s'au făcut legi. Și iată că pământul este populat și cultivat, turiști plictisiți sgâiesc ochii la statuiele sfărîmate. Acolo unde au fost cimitire străvechi, acolo unde s'au dat cândva bătălii, s'au construit abatoare și latrine publice. Oamenii se grăbesc să-și trăiască viața ca și cum ar avea de realizat lucruri nemaivăzute . . . ».

Kasațki e prea bătrân pentru lumea tânără cu care nu se împacă și pe care o

urăște. Se simte izolat, singur. Doar de Kutasov îl leagă un lanț blestemat care-i țințuește de aceeași bancă, pe amândoi, ca pe niște ocași. « Și dumneata ai ceva de ascuns? Știam, știam! Suntem legați strâns, intim! », îi spune el căpitanului. Și altădată: « Dumneata, drăguțule, nu mă vei trăda, prea suntem legați unul de altul. De geaba dai din mâini ».

*

Pe de altă parte câtă deosebire în felul cum s'a încheiat prietenia dintre ceilalți membrii ai echipajului! Căldura efortului comun a topit răceala din inimi. Brațele s'au deschis, acum sunt toți prieteni, tovarăși de muncă și de sfaturi. E o solidaritate fecundă între toți cei ce muncesc, o prietenie generatoare și creatoare, care merge până la jertfa de sine.

Unii dintre eroii lui Iurie Krămov sunt îndrăgostiți. Iubirea lor nu e pasiune neliniștită, ci un sentiment insinuant, făcut din familiaritate și duloșie, care învăluie totul, persistent și tainic.

Autorul « Tancului petrolifer Derbent » credea despre literatură că ea trebuie să fie cât mai apropiată de viața reală. De aceea își compunea operele pe întâmplări adevărate, fără să cultive totuși romanul reportaj. Krămov încerca un gen dificil, care putea cu ușurință să cadă în platitudine sau să păcătuiască prin efecte prea căutate. Arta lui, dacă nu desăvârșită, dar conștientă, l-a ajutat să ocolească dificultățile. Ambiționa să devină cronicarul zilelor de înfrigurată construcție, cântărețul unor oameni pe umerii cărora se sprijină totul. N'a abuzat de situațiile pe care un scriitor mai puțin sobru le-ar fi exploatat. Nu s'a folosit de artificii inutile. În schimb, a făurit câteva figuri care rămân și a strecurat în paginile sale o bărbătească învățătură despre om și lume. Iurie Krămov este unul dintre cei care a înțeles de ce Gorki cerea tinerilor scriitori sovietici opere care să fie un îndreptar și un îndemn, care să elogieze munca. Peste lumea « Petrolierului Derbent » plutește o frumuseță simplă, izvorită din naturaleță.

Romanul lui Krâmov, mai mult decât orice cifre și date, ne pune înaintea ochilor izvorul forței constructive și a energiei pașnice a Uniunii Sovietelor, ne convinge că această forță și această energie sunt nemăsurate și nepieritoare, căci ele își înfig rădăcinile adânc, în sufletele oamenilor noi.

ZAHARIA STANCU

MARIN PEDA: « ÎNTÂLNIREA DIN PĂMÂNTURI »¹⁾.

Cartea d-lui Marin Preda începe prin ceea ce se numește un tur de forță. Explosiv, inactiva țărănească izbucnește din primele cuvinte, aspră, concretă, carnală, mirosind a pământ, plină de patima directă care e atât de firească și frecventă în apropierea nemijlocită a pământului:

Uitați-vă la el, sări-i-ar bolboșile ochilor. De ce tăceți din gură? Am treizeci de clăi de grâu. Ii sparg capul ăluia care s'o apropia de mine. Mecanicul mândăncă, mă duc la șira mea, o stropesc puțin și-i dau foc. Dau foc și la mașină, mă duc la fiecare șiră și o aprind, la toate târgile astea cu paie, dau foc la toată aria!

Poate că apostrofa aceasta nu e lămuritoare, asupra felului în care prima din cele nouă nuvele ale d-lui Marin Preda este, cum ziceam, un tur de forță. Iată: inactiva continuă, monologul aproape delirant al omului necăjit continuă, douăzeci și șapte de pagini nu se petrece nimic decât acest lucru uimitor: un om vorbește aproape pe nerăsuflăte, cu elocvența și frumusețea pe care i-o inspiră patima și condiția firească a graiului țărănesc.

Imi scot sufletul din piept, îmi bag s' cerea în piept și-mi scot sufletul de-acolo, afară! ».
Sau:

A fost un șarpe aici și v'ați uitat la el și tăceați din gură ».

Și din mijlocul înșuruirii aproape haotice de ima-îni verbale adunate după legi foarte simple ale memoriei asociative se desprinde, rotunjită, întregă, echilibrată, construită, o intrigă. De sigur, numai din aluzii. Autorul nu are naivitatea și buna

credință să explice încet, sfătos, ca la taifas, ce se petrece. Iși ia cititorul de chică și-l cufundă ca într'o apă adâncă, în materia vie a întâmplării. La primele rânduri, efectul e înăbușirea, pricepe despre ce e vorba, dar deodată firul roșu al întâmplării e prins și atunci cititorul este mai pe de-a'ntregul câștigat, decât prin oricare altă metodă de povestire.

Ori — în ce istorie ne afundă autorul, cu un meșteșug atât de îndemânat și de brutal? Ce se întrevede sub țesătura groasă de pasiuni, de incidente, de niveluri ale povestirii ce se întretaie (Ce se întâmplă acum, când povestește, ce s'a întâmplat la mașina de treerat, ce s'a întâmplat copilei lui Ilie)?

E vorba de un conflict de muncă; revolta momentană a unui sătean sărac: *N'am cai. N'am căruță. N'am copii. Nici jurci pentru mine și muere n'am. Nici cel puțin de mâncare pentru mecanici. Am stiiut; am zis: am două mâini...*

Omul acesta suferă cumplit, nedreptățit la arie, la treerat, de către altul, care-l ura de mult. Și acum, tot în monologul curgător, nestăvilit, se desvăluie încă un plan în timp: o întâmplare trecută în care copila săracului, dată în grije la unul chia-bur, moare fiindcă a fost hrănită cu poame crude. De atunci datează ura, și izbucnirea de acum nu e decât rodul unei dușmăanii vechi. Dedesubtul vieții mărunte de fiecare zi, a dramelor ei, se desenează schema relațiilor necruțătoare pe care le stabilesc între oameni, în aspra lume rurală, sărăcia și bogăția.

Un farmec epic, apropiat de atmosfera basmelor populare cu voinici și smei, plutește în povestirea ce se chiamă, ca și cartea întregă « *Întâlnirea din Pământuri* ». La început, doi feciori umblă călare. Într'un fel câmpenesc și străvechiu, tabloul este eroic; iată-l:

« Era în mijlocul verii. Peste întinderea câmpiei, năvăliră deodată în goană, ieșind dintre porumburile înalte și negre ca o pădure, doi călăreți, alergând fiecare câte o pereche de cai. Câtva timp, s'ar fi părut

¹⁾ *Marin Preda: « Întâlnirea din pământuri », nuvele, C. Rom., Buc., 1948.*

că cei doi se urmăreau unul pe altul sau sunt porniți să ajungă în vreun loc de primăjdie. Călăreții însă se luau la întrecere și, când ajunseră unul lângă celălalt, goana se opri și perechile o luară la pas. Erau doi flăcăi care se întorceau cu caii dela păscut ».

Povestea în sine e una de dragoste, de dragoste cucerită bărbătește, prin luptă. Tânărul care se îndrăgostește de o fată fiindcă a văzut-o scâldându-se în râu, nu e necunoscut în literatura noastră. Poate că nici duelul cu ciomegele, la care luptătorii vin călare și cu câte unul sau doi însoțitori, și care se desfășoară după reguli nescrise dar stricte, nu e unic. Ce e însă al d-lui Marin Preda și numai al d-sale, este trezirea pe nesimțite a dragostei în adolescent, transformarea la care-l supune. Pudoarea cu care se exprimă țărării d-lui Marin Preda, măsura vorbei care totuși spune tot, te face să înțelegi tot, ridică însușirile acestei proze la un nivel clasic. Poezia, atunci când este, nu e nicăeri facilă, siropoasă; se naște, aspră uneori, din specificul întâmplării, al vorbei, al locurilor zugrăvite din câteva cuvinte. Nu poate fi deslipită de întregul pe care-l alcătuiește fiecare din bucățile atât de echilibrate ale d-lui Marin Preda. (Prima, simetrică, începe și se termină cu aceeași frază).

*

Dar o poezie de un soi cu totul special pătrunde povestea scurtă intitulată *Colina*. În aceasta asistăm la nașterea (în somn), reapariția (în ceață, pe drumul ce urcă pe colină), creșterea (în întâlnirea cu un bătrân care pierie în ceață) a unui sentiment de *frică* specific mediului sătesc, sau, mai bine, specific omului care trăiește aproape de natură. Este teama pe care Grecii vechi o numeau *panică* și pe care-o găsim descrisă la d. Marin Preda pe scurt, dar aproape cu desăvârșire. În 9 pagini, autorul a făcut un eseu de psihologie descriptivă asupra complexului ciudat care-l cuprinde pe omul singur în prezența pădurii și a pământului. Este încă un tur de forță, și o bucată de antologie.

Există un fel de singurătate care poate fi la fel de tulburătoare ca și cea de mai sus: singurătatea în fața morții. Este aceea pe care-o zugrăvește d. Marin Preda în bucată *Calul*. Un țăran își scoate disdimineață calul bătrân și bolnav din ogradă, îl duce la marginea satului, într'o groapă întrebuițată de tot satul în scopul anume, îl ucide și-l jupoaie de piele. Cutremurarea omului în fața morții pe care o dă — și care, deși fiind a unei dobitoace, nu e mai puțin stingerea unei vieți — a fost simțită adânc de d. Marin Preda, și, psihologic, bucată are aceeași valoare ca și *Colina*.

*

Mai puțin intense, de un dramatism mai puțin tulburător, este șirul de povestiri *O adunare liniștită*, care pune în scenă un fel de *Decameron* sau *Heplameron*, adică o adunare de oameni care stau de vorbă și povestesc întâmplările. Povestitorul aici (dar bănuim că *O adunare liniștită* nu e decât un fragment) este Pațanghel, plin de umor și psiholog subtil — poate au de parte de autorul însuși. Elementul care ni se pare demn de toată atenția în povestirea *O adunare liniștită*, este desenarea caracterului lui « *Miai* », avid de bani și de posesiune, capabil, egoist, suferind pentru cea mai mică atingere la proprietatea lui, și cu subtilități răutăcioase care-l confundă în cea mai neagră nedumerire pe inteligentul și fals-candidul Pațanghel. Am arătat mai sus că d. Marin Preda are o înclinație cu totul clasică și humanistă către studiul complet, aproape monografic, al cazului psihologic. Trebuie să adăugăm că în « *Miai* » vedem o primă schiță, pentru un studiu adâncit al chiaburului, și care să epuizeze subiectul. De sigur, i se cere o altă întindere, o altă varietate de situații, potrivite cu importanța socială a tipului; dar justețea cu care sunt prinse liniile de forță ale caracterului, și viața pe care o respiră, ne încredințează despre o viitoare și apropiată desăvârșire a tipului « *Miai* ».

D. Marin Preda este interesat nu numai de umanitatea armonioasă, normală, care-ți încălzește inima, așa cum o vedem la Ilie Resteu, săracul revoltat, sau la feciorul din *Intâlnirea*. D-sa se apleacă cu multă — prea multă luare-aminte — asupra acelor aspecte marginale și extreme ale vieții omenești, care nu pot fi exprimate decât prin aluzie, și nicidecum împărtășite. așa cum sunt, altora; asupra aspectelor *inumane* ale omului. Există de sigur în fiecare om latura de umbră, frica irațională din *Colina*, durerea cumplită de a provoca suferință, ca în *Calul*. Există și impulsivitatea oarbă a instinctului sexual, pe care d. Marin Preda o pune în scenă în bucata *La câmp*, unde doi ciobani siluesc o fată găsită dormind pe câmp. Autorul cercetează aceste lucruri din iubire de adevăr. Ca Terențiu în prologul acelei comedii, d. Marin Preda ne declară: « *Nimic din ce e omenesc nu mi-e străin* ». Dar va mărturisi împreună cu noi că dacă *Intâlnirea din Pământuri* are un efect moral și psihologic tonic asupra cititorului, la fel cu prima, *In ceață*, celelalte, adică studiile de semiintineric psihic și moral, tulbură asemenea începutului unei boale. La fel, și într-o măsură sporită, se întâmplă cu *Inainte de moarte*, povestea unui bolnav care vrea să afle dela medicul satului ziua când va muri, și când o află, după o insistență chinuitoare, slujindu-se de șiretlicuri și minciună, izbucnește într'un acces de furie, gata să-l ucidă pe doctor. Atitudinea pare ilogică, și este, psihologic, de o consecvență matematică. Dar iarăși, aici, izbucnește în tărâmul mai luminos al conștiinței noastre normale vestirea unor regiuni subterane și neliniștitoare, unde nu mai recunoaștem omul, ci niște forțe oarbe, deslănțuite, gata să-l nimicească pe chiar acel ce le poartă în sine. Această zonă a sufletului omenesc periferică și, cufundată în umbră, merită atenția scriitorului iubitor de adevăr. Dar, să nu uităm, ea nu este esențială. Cele mai importante acțiuni ale noastre, liniile de conduită care ne călăuzesc o viață întreagă, elemente fundamentale și per-

manente ale caracterului, sunt altceva decât izbucnirile a ceea ce s'a numit « iraționalul » și se poate numi mai simplu, anormalul, în sensul că nu reprezintă *norma*, nici psihologică, nici morală. Societatea românească în sectorul ei rural, are o *normă*, are trăsături specifice. Este misiunea scriitorului realist, căutător de adevăr, să le desprindă și să le sintetizeze într'un portret credincios al realității. Vedem la d. Marin Preda plutind în atmosfera tuturor nuvelor, implicită pretutindeni, structura economică a « țării », și raporturile ei sociale; de asemenea, se desenează câteva — puține — *lipuri sociale*. Totuși, ultima nuvelă, care este, după cum ne anunță o notă, începutul unui roman, ne face să presimțim un conflict mai larg, care să cuprindă într'o vastă frământare realitatea socială și individuală a țărânimii. În sensul acesta, cartea d-lui Preda nu e decât un început, care e de ajuns spre a-l clasa pe autor ca mare meșter al povestirii, al retoricei rurale, al compunerii epice de dimensiuni reduse; de asemenea, ca scormonitor încăpățânat și îndrăzneț al sufletului omenesc. Dar totul, în cartea d-lui Marin Preda, este povestire, încercare a puterilor, puteri pe care le vedem mari, dar aplicate încă — ca la un luptător începător — în punctele care rezistă, nu în punctele de echilibru ale realității, unde apucând-o, o poți cuprinde întreagă.

PETRU DUMITRIU

JONATHAN SWIFT: CĂLĂTORIILE LUI GULLIVER ¹⁾

Ficțiunea de tip utopico-fantastic a fost de timpuriu un mijloc eficace și oarecum comod de a zugrăvi anumite realități dezolante, cărora o autoritate abuzivă și nedreaptă nu îngăduia să li se supună pe nume. Anglia veacului al 18-lea, frământată de aprige lupte politice între partidele whig și thory, caracterizată prin cărmuirea unei burghezii proaspăt imbo-

¹⁾ Biblioteca de Buzunar. Editura de Stat. Buc., 1948.

găsite și printr'o politică ce se reducea, în definitiv, la simple tranzacții comerciale, a fost și ea prielnică acestui gen de literatură, reprezentată în apogeul ei de Jonathan Swift, cu al său « Gulliver ».

E ciudată soarta acestei cărți, pe drept cuvânt numită cea mai întunecată satiră politică, în care autorul a distilat un pesimism negru — rod al unei experiențe sociale dintre cele mai tragice — și care a devenit, după multiple simplificări și alterări, cartea atâtor generații de copii. Și dacă — scrisă fiind în pragul nebuniei — « Călătoriile lui Gulliver » conține excese de mizantropie, de neîncredere față de însăși natura omenească, explicabile, cartea nu este mai puțin o oglindă credincioasă a ceea ce a fost edificiul social burghezomonarhic în Anglia secolului al 18-lea.

Născut în Irlanda — insula care a dat literaturii engleze câteva figuri de răzvrățiți — Swift este îndreptat de timpuriu spre cariera clericală. Intră apoi în serviciul nobilului Temple izbutind, în felul acesta, să privească societatea vremii sale din mai multe unghiuri. Prin origină e legat de viața micii nobilimi rurale, pe care o cunoaște și mai bine, în clipa când obține parohia din Kileroot; luptele politice dintre partidele whig și thory nelăzărind să-l prindă în vâltoarea lor, nu-i scapă nici acest aspect al vieții timpului. În sfârșit, răstimpul petrecut în casa nobilului Temple și înjosirile suferite aci îi desvăluie o nouă față a panopticolui social: cea a unei aristocrații vlăguite, ce se sbate pentru a mai apăra câteva poziții împotriva unei burghezii din ce în ce mai acaparatoare. Tot acum cunoaște viața de curte cu toate scăderile ei, viața pe care avea s'o biciuiască atât de crunt în « Gulliver ».

Dacă « Povestea Butoiului » este satira luptelor religioase dintre diferitele secte anglicane, pe care Swift le vede în toată deșertăciunea lor, iar « Bătălia Cărților » un atac împotriva mișcării literare a « anticilor și modernilor », între cari se împărțeau sufragiile scriitorilor din timpul lui, « Călătoriile lui Gulliver » poate fi pe drept cuvânt numită satira societății burgheze în

întregimea ei și, în pasagiile mai desnădăjduite, satira naturii omenești.

Diferitele etape ale călătoriei lui Gulliver (Țara Pigmeilor, Țara Giganților, Laputa) nu sunt decât perspective deosebite, prin care societatea, văzută la scări deosebite, apare, la fel de coruptă. În prima parte, « Călătoria în Lilliput », Swift ne dă o imagine credincioasă a Angliei din vremea lui. Abuzurile ministeriale — pe atunci destinele Angliei erau conduse de Walpole, ministrul negustor, — meschinăriile vieții de curte, corupția din magistratură, luptele politice (cele două partide care ocupau arena politică a Angliei sunt înfățișate în « Călătoria în Lilliput » prin « Capetele late » și « Capetele înguste », adică cei ce sunt de părere că oul se sparge la capătul lui lat și cei care sunt de părere contrarie: elocvență minimalizare a țelurilor celor două partide) sunt toate descrise atât de credincios, cât îngăduie o ficțiune de acest tip.

Tot ceea ce alcătuia aparatul administrativ al Angliei și al tuturor monarhiilor occidentale din secolul al 18-lea este astfel trecut prin ciurul satirei lui Swift. Apoi, scara se schimbă. Dela parodia grotescă pe care o trăiește în Lilliput, Gulliver trece în Brobdignag, țara oamenilor giganți. Oare acesta să fie modelul de orânduire omenească, pe care-l propune Swift? Nici de cum. Proporțiile uriașe a tot ce se află pe acest tărâm nu sunt imaginate decât pentru a scoate mai bine în relief micimea criteriilor obișnuite. Și aici începe rătăcirea lui Swift. Condiția omenească i se pare incompatibilă cu virtutea, cu armonia. Faptul că nu întrevede drumul pe care trebuie să se îndrepte societatea pentru a ieși din impasul în care se afla îl exasperază, îl face să socotească prostia și josnicia drept însușiri inerente ființei umane. Aceeași neputință îl face să se răzvrătească, împotriva mentalității lui, al cărei suprem idol era rațiunea. În « Călătoria în Laputa » toate înfăptuirile minții omenești apar ca niște nerodnice orbăcări, ale căror rezultate sunt pe cât de caraghioase pe atât de nefolositoare. Filosofia ni-o zugrăvește Swift ca pe o deșertă nebunie, științele

exacte ca pe niște divagațiuni și activitatea omenească, în general, ca pe un factor de distrugere. Și, totuși, cu toată ura lui împotriva zeiții secolului al 18-lea, Swift este un fiu al timpului său. Intreaga arhitectură a cărții este rodul unei minți, care prețuiește « luminile », iar notația amănuntului — a celui biologic mai cu seamă — vorbește în favoarea unui spirit cu orientări hotărât științifice și a acelui realism pe care l-au cultivat mulți din scriitorii englezi ai veacului al 18-lea.

Unde, atunci, putem afla o viață cât de cât suportabilă și armonioasă? Dincolo de granițele umanității, în lumea patrupelelor, răspunde Swift. Țara Cailor Înțelepți reprezintă concretizarea organizării sociale ideale, așa cum o visa Swift. Organizare himerică, fără îndoială, căci autorul lui Gulliver preconizează întoarcerea la gospodăria naturală, la viața de tip patriarhal. Cu orizontul închis de o sumedenie de contradicții aparent nesoluționabile, Swift n'a izbutit să înalțe în locul edificiului pe care-l dărima ceva viabil și convertibil în realitate. Republica patriarhală era o himeră în veacul Revoluției burgheze și înjghebarea minții lui Swift a avut destinul tuturor utopiilor din vremea lui. În contrast cu înțelepții cai, sunt Yahoo-ii, monștri cu două picioare, bestii desguștătoare, în care Swift li poștește pe privilegiatii vremii lui să se recunoască.

Ce se întâmplă cu eroul, cu Gulliver, în lungul acestor experiențe? Swift nu-și face iluzii asupra lui. Puternic și sigur de el în Lilliput, eroul devine servil, un mic animal dresat în Țara Giganților. Doar apropierea de înțelepciunea cailor li răs-tornă ierarhia valorilor. Gulliver se reîntoarce în țara lui, în chipul unui sceptic și mizantrop, care nu-și iartă păcatul de a face parte din seminția omenească.

Acest pesimism exagerat, în toial unuia secol care preconizează încrederea în « luminile » minții omenești a dat de gândit criticii literare. Au văzut just acei care l-au legat de imposibilitatea de soluționare a anumitor probleme într-o organi-

zare socială, ce implica prin însăși structura ei, aspectele dezolante înfierate de Swift. Au văzut just acei care au socotit desguștul lui Swift drept o formă paroxistică a neputinței unui om, exasperat că nu găsește în cunoștințele timpului remediul unei societăți adânc corupte.

VERA CĂLIN

ALEXEI TOLSTOI — PETRU I¹⁾

Cu acest ultim volum, Cartea Rusă încheie tipărirea operei la care Alexei Tolstoi a lucrat douăzeci de ani și pe care moartea l-a împiedicat s'o sfârșească. Din cele patru volume plănuite, scriitorul ajunsese, în Martie 1945, la jumătatea volumului al treilea. Această jumătate de volum a apărut acum în românește și e cu neputință să bănuim cum intenționa Tolstoi să-și construiască restul operei, pentru că, după cum scrie soția lui în postfață, scriitorul nu făcea niciodată planuri și schițe. Purta în el toată concepția lucrării, ca pe o imagine a întregului și nu porcedea la scrierea unui capitol nou, atât timp cât capitolul precedent nu era definitiv șlefuit.

Nu e pentru întâia oară când greutatea unei opere arată limpede zădărnicia vrenei dicuții. S'a discutat îndelung și steril asupra dreptului la viață al romanului istoric, care a fost condamnat ca gen minor, ori depășit. Dar numai ierarhizările estetice ce se ocupă de iluzoriile forme pure, pot deosebi astfel genurile în major și minore. Romanul istoric trăiește după și în baza perspectivei față de trecut. Evadarea în culoare și pitoresc, istoria rod al imaginației pure, aproape fără legături cu aptul real, și-au avut un precis sens social în fenomenul romantic — la polul opus realismului balzacian. Astăzi, acest gen de roman istoric anti-realist există numai în cadrul bine precizat al diver-

¹⁾ Al. Tolstoi: Petru I, vol. III, Ed. Cartea Rusă, Buc. 1948.

siunii literare. Se cunoaște supra-abundența de romane istorice în literatura americană de astăzi. E desigur mai comodă relatarea pentru a 3-a oară a câte unui aspect din războiul cu Mexico sau din viața în plantațiile Sudului, decât înfruntarea pieptișe a realităților luptei de clasă.

Realismul socialist privește trecutul în legătura lui dialectică cu prezentul, în continuitatea transformărilor, urmărește exactitatea faptelor, dar le sondează în adâncime, sugerând prin largi sinteze cauzele adânci, ciocnirile de forțe, dinamica socială. Tipul acesta de roman istoric este la fel de departe de evadările imaginative cât și de romanul strict documentar — înșiruirea rece și mioapă de fapte.

Toate aceste trăsături se regăsesc cu intensitate maximă în opera lui Alexei Tolstoi. Superlativele sunt totdeauna îndrăznețe, nesigure, dar dacă ar fi să alegem cel mai plin și mai viu roman istoric scris în ultimele câteva zeci de ani, « Petru I » s'ar desemna dela sine.

După propria lui mărturisire, Alexei Tolstoi a fost atras să zugrăvească epoca lui Petru, de către enorma ei complexitate, de către caracterul de epocă-cheie, în care s'a copt trecerea dela Rusia feudală la o Rusie cu comerț și meșteșuguri înfloritoare, cu schimbări sociale adânci. Pentru un romancier, complexitatea aceasta avea două tășuri. Tema putea să-l atragă, dar bogăția aspectelor cerea daruri deosebite. Era nevoie și de viziunea unui marxist și de suflul epic al lui Alexei Tolstoi. Perspectiva marxistului a știut să dea un conținut just conceptului de erou, să vadă în Petru un produs al forțelor sociale în creștere, un exponent al ridicării negofului și meseriilor rusești. Și tocmai pentru că a văzut ca un marxist, Tolstoi a știut să nu-și mecanizeze perspectiva sa literară, să redea și acțiunea lui Petru, de organizator și conducător genial. E un raport dialectic între cauzele sociale ce crează o mare personalitate și acțiunea pe care ea o poate exercita, raport exprimat în roman fără nimic simplist, artificial.

De asemeni, numai plinătatea epică, puterea de a construi simfonie puteau feri

un roman închinat epocii lui Petru de greoiul lipsit de viață al simplei erudiții literare. Reformele lui Petru au provocat reacțiuni diverse. Neguțătorii, meseriașii și cea mai mare parte a poporului l-au urmat. Dar boerimea, potrivnică noutății, speriată de amenințarea pe care o cuprindeau reformele pentru privilegiile lor feudale, s'a supus de teamă, unelind mereu și căutând să-l doboare pe țar. Iar o parte a populației, pentru care civilizatorul se confunda cu Anticristul se refugia în păduri, creând secte ciudate. Se cerea darul neîntrecut al lui Tolstoi de a crea atmosferă, — fie că e vorba de viața dela curtea lui August, fie de sălbateca existență a răscolnicilor în păduri — era nevoie de puterea de a mânui drumurile a nenumărate personaje deosebite, cu siguranță ce amintește de celălalt, de unicul Tolstoi. În romanul acesta, cu curs lent și larg de fluviu, o lume reîncepe să trăiască dela primele pagini, o lume prinsă în același timp în exactitatea amănuntului pitoresc și în adâncimea marilor ei prefaceri. Și din toată cartea se desprinde figura măreață a lui Petru, geniu aspru, generos și violent, om al epocii lui, care, transformând pe alții se transformă și pe sine.

În traducerea muncită, deși pe alocuri aridă, a d-lui R. R. Donici, Petru I constituie un dar de preț oferit cetitorului român.

SILVIAN IOSIFESCU

VLADIMIR POZNER: « STATELE NEUNITE »¹⁾

În 1935, la congresul pentru apărarea culturii, Gorki propunea scriitorilor concepția unui nou umanism și le cerea să-și unifice eforturile pentru a zugrăvi o zi din viața omului modern, sub chipurile ei felurite, în condiții și medii diverse.

Nu știm dacă vreun scriitor sovietic și-a propus anume această temă, să surprindă

¹⁾ Vladimir Pozner: « Statele neunite », Ed. de Stat, Buc., 1948.

existența omului în societatea socialistă în ziua aleasă, la congres, dar, de fapt, toată literatura sovietică caută să zugrăvească trăsăturile acestui om nou, în condițiile luptei, muncii, biruinței. Vladimir Pozner s'a ocupat de omul aservit, luptând să se elibereze. E drept că numai prologul cărții sale tinde să îmbrățișeze o zi, o singură zi din viața Americii, reconstituită din informațiile ziarelor. Iar restul volumului se întinde pe cele câteva luni ale călătoriei sale în Statele-Unite. Dar preocuparea de a cuprinde și reda tot ce e legat de om este permanent prezentă și sfatul lui Gorki ne-a dăruit unul dintre cele câteva mari reportaje ale vremii noastre.

Reportajele au în general viață scurtă. Arareori, când reporterul este și mare scriitor, el străbate dincolo de pitorescul aspectelor de suprafață și al întâmplărilor de mărginită actualitate. Astăzi, în 1948, « Statele neunite » cuprinzând fapte din vara lui 1936, pare a se ocupa totuși — deși, firește, pe alocuri incomplet — de America zilelor noastre. Lucrul se explică în două chipuri. În primul rând, Pozner a știut să aleagă, să pătrundă până la esențial și reportajul său prinde însăși structura unui stat capitalist în faza lui imperialistă. Pe de altă parte, cartea lui Pozner este astăzi deosebit de actuală; pentru că Statele Unite au avut în ultimii zece ani o evoluție cu traiectorie curbă. După efortul spre progresism al N.J.R.E.I și al întregului rooseveltism, jocul contradicțiilor imperialiste a împins politica externă americană la o agresivitate ne mai întâlnită, iar pe cea internă la o explozie de obscurantism și teroare patronală la fel de ne mai întâlnită. Este o stare de lucruri care depășește tot ce a zugrăvit până acum literatura. E deci firesc ca « Statele Neunite » să pară, din acest punct de vedere, incompletă. Cartea cuprinde totuși esența valabilă și astăzi a vieții americane, adică a unui Stat capitalist ajuns la apogeul contradicțiilor sale interioare.

Pentru a obține această esență, Pozner folosește o tehnică de reporter, care, dincolo de virtuozitatea deosebit de atrăgă-

toare este cerută de sensul operei. Realismul lui e autentic și deci nefotografic. Redarea cât mai vivace și mai bogată a vieții americane, în toată mulțimea aspectelor, în trepidația ei mecanică, inumană a impus tehnica foto-montajului. Pozner acumulează faptele: extrasele de ziare, declarații personale, anchete. Le comentează foarte rar. Chiar în carnetele de note, care alternează cu capitolele propriu-zise, faptul divers predomină. Arta superioară a reporterului apare în selectarea faptelor, în gruparea, în confruntarea lor. Precipitarea aceasta kaleidoscopică de fapte are de efect o rară plasticitate. Aspectele caracteristice ale vieții americane defilează pe dinaintea cititorului, grupate după câteva puncte principale de reper. America convențională, care întâmpină pe călător — eleganța în serie a marilor hoteluri, guvernate de cultul serviciului; negrii din Harlem; linșajul și înscenarea rasistă — procesul dela Scottsboro; formele industrializate ale artei: scriitorii-fantomă — « noi scriem, dar semnați dumneavoastră »; un exemplu de « exploatare » — minele de cărbuni din Belem, cu muncitorii răpuși pe rând de silicoză; paradoxul gangsterului — forma raționalizată a crimei: « Grădinile curbulei », care soluționează amorul prin onanie industrializată; viața și moartea; crematoriile pentru lume bună, înzestrate cu orgă Wurlitrer... Capitolele par răzlețe, produse de o vagabondare printre fapte. Dar până la urmă, imaginea vieții americane se întregeste, uimitor de expresivă.

Nu dorința de a fi până la urmă amabil, de a îndulci asprimea criticii l-a făcut pe Pozner să-și încheie cartea pe un ton de încredere. America reală, America populară există și Pozner a întâlnit-o printre cei ce păstrează spiritul Revoluției americane: printre mineri și greviști, la James Ford, negrul comunist, la atâția alții. Lucrul coincide cu ceva ce străbate astăzi din lupta poporului american până la noi. Și din acest punct de vedere, cartea lui Pozner e intens actuală.

SILVIAN IOSIFESCU

« FLACĂRA », — UN EXAMEN CRITIC

Încercând aici o sumară prezentare critică a primelor 18 numere ale « Flacării » nu avem intenția să facem o simplă apreciere asupra muncii depuse de redacție și asupra rezultatelor obținute. Rândurile de mai jos se vor strădui să aibe o semnificație mai largă.

« Flacăra » este periodicul de artă și cultură de cel mai mare tiraj, fiind destul de răspândită nu numai în lumea artistică și literară ca atare, dar și în cercuri mai largi, intelectuale și muncitorești: prin varietatea subiectelor pe care le tratează, « Flacăra » atacă, sau cel puțin se străduiește să atace întregul complex de probleme ce frământă mișcarea literară și artistică din Republica Populară Română: în sfârșit, rolul ei de organ oficial al U.S.A.S.Z., adică al celei mai largi organizații de masă a artiștilor, scriitorilor și ziarliștilor, îi determină un loc aparte în publicistica noastră. Toate aceste considerațiuni ne îndreptățesc să socotim că analizând critic efortul făcut de redacția « Flacării » dela 1 Ianuarie 1948 încoace, vom putea pune o serie de probleme principiale importante, privind de fapt nu numai « Flacăra », ci critica și publicistica noastră în general.

Vom reaminti mai întâiu sarcinile pe care și le-a pus « Flacăra » la apariție, vom urmări apoi în ce măsură ele au putut fi realizate, pentru a trasa în cele din urmă perspectivele și a putea trage, din confruntarea realizărilor o lipsurilor, concluziile ce ne interesează.

*

Hotărîrea de a scoate « Flacăra » a fost luată la cel de-al II-lea congres al U.S.A.S.Z. (18—19 Octomvrie 1947).

Ea a apărut, prin urmare, la capătul unui îndelungat și amplu proces de lămurire, care a frământat pe oamenii de artă și de litere — proces în cadrul căruia reprezentanții poziției avansate, progresiste în artă au trebuit să înfrunte rezistența purtătorilor de cuvânt ai artei burgheze, camuflați pe pozițiile « neutralității », ale « apolitismului », « crizismului », etc. Demascarea și zdrobirea acestor epigoni ai « artei pentru artă » a dus la acceptarea aproape unanimă a principiului că « arta este ideologie » și că scopul suprem al fiecărui artist trebuie să fie servirea poporului său, deci angajarea, alături de popor, în lupta politică pentru promovarea intereselor acestuia.

Aici s'au ivit însă foarte explicabile greutăți. Educația artistică burgheză primită de către artiștii noștri, școlile « moderniste » burgheze pe linia cărora au activat ei până în ultimul timp, au făcut ca în creația aproape a fiecărui artist să fie prezente, sau chiar dominante — în mai mare sau mai mică măsură — metodele respective. S'a format o contradicție flagrantă între atitudinea politică progresistă a artistului și creația lui, tributară mai departe tocmai acelor curente care reprezintă o mișcare retrogradă: decadentismul artei burgheze.

Pentru lăchidarea acestor contradicții prin angajarea totală a artistului pe linia servirii intereselor populare, trebuia continuat

procesul de lămurire în adâncime, trebuia clarificată chestiunea privitoare la conținutul și formele de expresie ale artei pe care creatorii s'au angajat s'o promoveze.

De aci, nevoia, acut simțită, a unei reviste, care să servească drept îndreptar ideologic permanent al oamenilor artei.

Astfel a apărut « Flacăra ».

Sarcinile ei au fost formulate cu precizie și claritate chiar din primul număr, atât în editorial, cât și în materialul programatic cuprins în acel număr.

Ele ar putea fi sintetizate în felul următor: « Flacăra » avea să fie un îndreptar permanent pentru oamenii artei și scrisului și toți cei ce se interesează de problemele respective, în ceea ce privește orientarea ideologică, poziția față de evenimentele politice și sociale, creația artistică și literară; ea avea ca sarcină de a ușura strângerea tot mai puternică a legăturilor dintre oamenii artei și masele populare, și de a promova și stimula noile talente ieșite din popor; de a combate fără șovăire toate rămășițele concepției burgheze în materie de artă, de a demasca încercările de a abate arta noastră de pe drumul slujirii neprecupețite a intereselor poporului; de a ajuta munca U.S.A.S.Z, de lămurire principială a masei artiștilor, scriitorilor și publiciștilor cu privire la problemele fundamentale ale noului realism progresist și de ridicare a nivelului de pregătire teoretică marxist-leninistă.

*

A reușit oare « Flacăra » să împlinescă această sarcină? Intr'o măsură relativ redusă. De altfel, și timpul scurs este prea scurt pentru a se putea pune problema realizării unei opere de atât de vaste proporții; iar ne-fiind singurul luptător pe acest tărâm, atât succesele, cât și eșecurile n'ar putea fi, în această privință, trecute în mod exclusiv în bilanțul ei. Ar fi greșit deci a se pune problema în acest fel: da sau nu? După părerea noastră, altceva trebuie urmărit și anume: a stabili care a fost, până acum, contribuția « Flăcării » în această bătălie și a căuta să vedem dacă ea ar

putea să fie mai mare, — adică dacă revista este la înălțimea angajamentelor luate?

Realizările « Flăcării » nu pot fi, de sigur, trecute cu vederea. « Flacăra » a apărut în viața noastră culturală și artistică ca un element realmente nou, dinamic, just orientat, lucru care i-a adus, dela primele numere, cea mai frumoasă răsplată la care se poate aștepta o revistă — creșterea tirajului. De aceea merită să ne oprim asupra câtorva elemente, datorită cărora « Flacăra » a devenit una din cele mai căutate reviste din România.

Este în primul rând vastitatea problemelor atacate, marea varietate de subiecte, prezența în aproape toate problemele culturalo-artistice. Este suficient a trece în revistă tematica primelor 18 numere ale « Flăcării », pentru a se vedea că, cu unele excepții, nu există problemă care să intereseze într'un fel sau altul cercurile noastre artistice și literare pe care « Flacăra » să n'o fi desbătut (în mai mare sau mai mică măsură, de sigur).

În această ordine de idei se înscrie în frunte felul cum s'au oglindit în « Flacăra » marile evenimente politice din ultimele luni — proclamarea Republicii Populare, încheierea tratatelor de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu țările democratice vecine, congresul Partidului Muncitoresc Român, alegerile pentru Marea Adunare Națională, votarea noului Constituții, 1 Mai, etc. În toate aceste prilejuri, prezența caldă și operativă a « Flăcării » a fost simțită puternic și răspicat. În nr. 1 chiar, au apărut primele poeme închinare Republicii Populare Române; în cursul campaniei pentru victoria Frontului Democrației Populare în alegeri, paginile « Flăcării » au fost închinare aproape în întregime luptei F.D.P; în « Flacăra » a apărut în extenso expunerea tov. I. Chișinevschi la întrunirea U.S.A.S.Z, etc. Publicând, la timp, material literar și artistic inspirat de marile evenimente politice, punând la dispoziția miilor de echipe artistice ale organizațiilor de masă textele de care au avut nevoie, « Flacăra » a jucat un rol activ în lupta maselor populare.

Prezența în iureșul luptei și avântului popular n'a împiedicat totuși « Flacăra » să acorde o destul de mare atenție și materialelor principiale, ideologice. În această direcție, destul de valoroase au fost contribuțiile ei la scoaterea în evidență a caracterului putred și monstruos pe care-l capătă arta în lumea burgheziei imperiale: articole cu privire la literatura, arta și presa din U.S.A., cele referitoare la monstruoasele manifestări « artistice » din Anglia, Franța, etc. În paranteză trebuie spus că această latură a activității « Flăcării » a avut și numeroase deficiențe, pe care le vom semnala la timp. Trebuie menționată și contribuția « Flăcării » și în ceea ce privește popularizarea realizărilor artistice din U.R.S.S și din țările democrației populare: ea a publicat articole serioase cu privire la diverse aspecte ale realității literare și artistice sovietice, contribuind astfel la o mai bună înarmare ideologică a cititorilor săi.

Confruntarea celor două tabere s'a urmărit și s'a făcut într'un mod susținut, atât prin rubrica sugestiv intitulată « *dela stânga . . . la dreapta* », cât și prin articole mai lungi.

În ceea ce privește materialul ideologic propriu zis, adică articole de lămurire principială a diferitelor probleme ideologice (din domeniul artei), el a fost, din păcate, mult mai sărac. În afară de câteva încercări, nu prea reușite, de altfel, nu a apărut în toate aceste numere ale « Flăcării » nimic substanțial de acest gen. Merită totuși a fi menționate articolele privitoare la poziția critică literară a d-lui G. Călinescu, care au avut darul să atace această problemă în părțile ei esențiale, și să înceapă astfel o discuție care nu va putea să nu ducă la lămurirea definitivă a problemei.

Unde însă, materialul apărut în « Flacăra » a fost cel mai bogat, e fără îndoială pe tărâmul debaterii problemelor de specialitate. Într'adevăr, nu există gen de artă, ale cărui probleme de bază să nu fi fost atinse. Teatrul, literatura, muzica, coregrafia, artele plastice, presa — toate au fost și continuă să fie pre-

zente în paginile revistei. « Flacăra » a ridicat și a contribuit la lămurirea unei serii de probleme interesante, cum ar fi, de pildă, conținutul ideologic al regiei și interpretării în teatru, problema repertoriului muzical, noua tematică a literaturii, reconsiderarea clasicilor români și străini, noua orientare a plasticei românești (numeroasele articole în legătură cu expoziția grupului « Flacăra »), diferite tendințe în baletul românesc, problema literaturii, teatrului și desenului pentru copii, deficiențele învățământului nostru artistic, conferințele dela Zagreb și Bruxelles ale ziariștilor, problema libertății presei în legătură cu conferința dela Geneva, activitatea editurilor, problema orchestrelor populare, posibilitățile de dezvoltare ale cinematografului românesc, etc, etc. În cadrul acestor preocupări au fost analizate critic și o serie de manifestări concrete, inițiate în ultimul timp — tot cu scopul ridicării nivelului ideologic al oamenilor artei și al stimulării creației — cum ar fi de pildă spectacolele cu discuții pentru artiști, cenaclurile, conferințele publice, etc. O atenție deosebită și întru totul îndreptățită a fost acordată acțiunilor de strângere a legăturilor între oamenii artei și masele celor ce muncesc. « Flacăra » a publicat, nu numai dări de seamă și reportajii despre deplasarea creatorilor de frumos în fabrici și șantiere, dar și creații inspirate direct din contactul realizat (« Pe dealul vânturilor », de Eugen Jebeleanu, reportaj dela Ceanul Mare, ilustrat de Florica Cordescu, poemele lui V. Basarabeanu, Nina Cassian, Sebastian Agnezia, Victor Tulbure, Niculae Mărgeanu, etc.). Importanța acordată acestui proces de cunoaștere de către artiști și scriitori a « mlădițelor de viață nouă » ce cresc în România, constituie unul din meritele revistei și dovedește că ea și-a înțeles în mare măsură menirea. « Flacăra » a dat un ajutor serios și muncii *organizationalice* a U.S.A.S.Z. prin articolele referitoare la diverse aspecte ale muncii în sindicatele noastre.

Dacă mai adăogăm că în numerele « Flăcării » au apărut și numeroase evocări istorice, frumosul nr. 3, închinat lui Lenin,

precum și reușitele pagini închinat lui Gorki, Romain Rolland, Maiacovski, Creangă, Coșbuc, etc., se poate face o imagine destul de fidelă a bogăției tematică a acestui săptămânal și a efortului depus pentru asigurarea acestei tematici. Aci vedem principala realizare a redacției, care — cu unele lipsuri și greșeli (destul de importante, de altfel), a reușit totuși — în linii mari — să rezolve problema prezenței în cele mai diverse aspecte ale realității literare și artistice și cea a proporționării materialului, în așa fel încât nicio latură importantă să nu fi fost desconsiderată.

O altă realizare pozitivă este contribuția la combaterea manifestărilor greșite și nesănătoase din câmpul activității artistice și publicistice. Introducerea rubricii « Critica și autocritica » a constituit, în acest sens un eveniment de seamă în viața noastră culturală, « Flacăra » inițiind, pentru prima dată la noi, desfășurarea unei largi discuții creatoare bazată pe o critică constructivă și autocritică, urmând scopul precis de a *ajuta* pe cel criticat. În cadrul acestei rubrici au fost atinse o serie de probleme principale importante, printre care și acea a *concretizării*. Atât această rubrică cât și o serie de studii și încercări critice de mai mari proporții, precum și « Baricada », dovedesc preocuparea serioasă de a folosi toate mijloacele pentru lămurirea cât mai precisă a problemelor frământate, risipind confuziile și mai ales căutând eliminarea rămășițelor de mentalități și concepții ce frânează avântul artei și literaturii noastre.

Aceeași preocupare constructivă se vede și în atenția pe care « Flacăra » o acordă principiului după care orice temă, oricât de specială și de « grea » ar fi ea, trebuie să fie tratată într'un limbaj accesibil maselor largi; în afară de sublinierea acestui principiu, se pot observa și încercări concrete de a-l aplica. Nu se poate spune, de sigur, că articolele scrise într'un stil pretențios, savant, întortocheat și folosirea exagerată a neologismelor au dispărut cu desăvârșire. Însă se poate afirma că « Flacăra » este prima revistă care a dovedit că teme « pretențioase » pot fi tratate într'un limbaj

simplic. Dovadă, — numeroasele scrisori pe care le-a primit redacția, în care cititorii (și nu numai muncitori, dar și intelectuali) îi mulțumesc că le-a dat posibilitatea să înțelcagă o serie de probleme, de care se ciocneau în alte reviste, fără a putea să le priceapă, din cauza limbajului și stilului neinteligibil în care erau tratate.

În sfârșit, bilanțul realizărilor n'ar fi complet dacă n'am aminti străduințele acestei reviste de a promova talente literare noi. La aceste eforturi meritorii s'au adăugat și acelea de a da materiale care să conțină cel puțin în germene elemente de ale realismului și romantismului revoluționar a căror sinteză (după definiția lui Gorki) duce la realismul socialist. Astfel, în unele nuvele se simte prezența unor realități de tip nou. Sunt, desigur, doar începuturi, dar care, suficient sprijinite și îndrumate, vor putea da roade mult mai bogate.

În concluzie, trecerea în revistă a primelor 18 numere ale « Flăcării » face simțită prezența unui mare efort, în general just orientat. Realizările celor 4 luni de apariție de până acum ne îndreptățesc să conchidem că ea va putea contribui pe viitor într'o măsură și mai mare la îndrumarea ideologică a creatorilor noștri de frumos, cu condiția însă ca ea să-și înțeleagă bine greșelile și lipsurile, luând toate măsurile pentru îndreptarea lor.

Realizările și succesele « Flăcării » sunt un motiv în plus de a se privi cu deosebită seriozitate greșelile și lipsurile ei. Acestea nu sunt puține. Vom încerca să scoatem în evidență pe cele principale, socotind că analiza lor aprofundată este cu atât mai utilă, cu cât ele nu reprezintă ceva incidental, specific acestei reviste, ci reflectă, toate, greșeli și deficiențe caracteristice întregii noastre mișcări literare și artistice.

Vom începe cu *insuficiența atenției acordată problemelor de ideologie și de propagare a teoriei marxist-leniniste*. Socotim că sublinierea acestei lipse este cu atât mai necesară astăzi, când « Pentru pace trainică, pentru democrație populară » a pus

sarcina «unei serioase ridicări a nivelului teoretic... și a înarmării... cu teoria marxistă-leninistă, condiție principală pentru o bună conducere a maselor». Este evident că sarcina aceasta este tot atât de valabilă și pentru cadrele artistice, căci este clar că problema avântului creator nu va putea fi rezolvată, atât timp cât artiștii nu vor ști și ei, așa cum învăța Stalin, «să prevadă mersul evenimentelor și să discerne nu numai în ce fel și în ce direcție evoluează evenimentele în momentul de față, dar și în ce fel și în ce direcție vor evolua ele mâine». Ori, această cheie nu se poate procura decât prin studierea sistematică a operelor clasicilor marxism-leninismului. Era de datoria «Flacării» să ușureze artiștilor, scriitorilor și ziaristilor, studiul respectiv, prin popularizarea acestor opere, prin explicarea principiilor lor de bază, în special în ceea ce privește problemele generale de artă și literatură, și prin folosirea largă a acestor principii în analiza și aprecierea fenomenelor literare și artistice concrete.

«Flacăra» n'a făcut-o. Căci, în afară de articolul apărut în numărul închinat lui Lenin și de alte câteva articole mai mici, ocazionale, în totalitatea numerelor de care ne ocupăm aci nu găsim niciun articol de lămurire și popularizare a operelor de bază ale clasicilor marxism-leninismului.

Nu se poate spune că încercarea n'a fost făcută. În trei articole consecutive (J. Popper) s'a încercat lămurirea problemelor fundamentale ale artei, în lumina teoriei marxist-leniniste. Totuși încercarea n'a dat roadele scontate: articolele au conținut o serie de greșeli principiale, susceptibile de a semăna confuzii. Greșelile au fost serioase. «Flacăra» însăși a fost nevoită să revie asupra lor într'o notă, în rubrica «Critica și autocritica». Lucrul acesta nu modifică însă fondul chestiunii. D. J. Popper a dovedit în articolele sale o categorică neîndemănare în mănuirea principiilor marxist-leniniste, neîndemănare ce evidențiază o pregătire teoretică cu totul insuficientă. Astfel, deși pornit dela principiul just că arta este ideologie și nu «în sensul unei ideologii» (cum afirmase d. G. Căli-

nescu) și că, în consecință, nu poate fi judecată, abstracție făcând de clasa socială pe care o servește (și a cărei ideologie o răspândește), d. J. Popper ajunge totuși la concluzia că abia atunci când se află în mâinile proletariatului «arta care a fost întotdeauna ideologie, pășește astăzi într'o nouă fază de dezvoltare, ea devine o armă de luptă ideologică, singura armă cu care artistul își va putea cuceri cu adevărat libertatea».

Adică exact contrariul a ceea ce afirmase la început, căci dacă ar fi să acceptăm ultima concluzie a d-lui J. Popper ar reeși că-filmele și romanele de gangsteri americani ca și piesele de teatru gen «Îmi amintesc de mama», care proslăvesc «raiiul capitalist» nu sunt arme de luptă ideologică. Atunci, ce rămâne din angajamentul principal al «Flacării», de a fi «un instrument de luptă pe linia mării bătălii ce se duce în clipele de față pe frontul ideologic, împotriva cercurilor imperialiste... etc»? Se vede clar cât de departe poate ajunge concluzia, atunci când principiile teoriei marxist-leniniste nu sunt aplicate cu suficientă seriozitate. Cum a putut aluneca d. J. Popper în asemenea greșeli? Desigur, din cauza unei însușiri, încă cu totul superficială, a marxism-leninismului. Lucru ce se vede, de altfel, în toate cele trei articole, unde referințele nu sunt întotdeauna cele mai potrivite, lăsând foarte des impresia că nu sunt folosite pentru întemeierea unei concluzii, ci că, dimpotrivă, textul este adus la citat — autorul utilizând, pentru argumentarea sa, nu ceea ce este mai semnificativ (pentru obiectul cercetării sale) în operele clasicilor marxism-leninismului, ci ceea ce are la îndemână, adică ceea ce, întâmplător, a asimilat mai bine. Cum s'ar putea explica altfel faptul că, din aproape două pagini de text lipsesc aproape cu desăvârșire referințe la operele lui Lenin și Stalin, atunci când este evident că astăzi nu se poate lămuri temeinic nicio problemă de artă și literatură, fără a se ține seamă de îmbogățirile ce au fost aduse și în acest domeniu, marxismului, de Lenin și Stalin. Neîndemănarea cu care aurorul mănuieste principiile teoriei marxist-leniniste,

se poate observa și dintr'un alt exemplu. Il aducem, pentru că socotim că este caracteristic și pentru mulți alții, punând o întrebare problemă ce se cere a fi rezolvată.

După cum am mai spus, cele trei articole « Artă și ideologie » sunt presărate cu citate, unele nu tocmai fericite alese. Bogăția aceasta de citate pare chiar ostentativă, lăsând impresia că nu atât necesitatea a făcut pe autor să citeze, ci un fel de obligație. (Nu se poate doar scrie ideologie, fără a cita din clasicii marxiști!). Că suntem îndreptățiți să vedem astfel lucrurile, ne-o dovedește un alt articol (tot al d-lui Popper) — « Poezia muncii, azi, la noi » (nr. 18).

Semnificativ e faptul că aici, când e vorba de analiza unui fenomen concret, d. Popper nu se simte de loc obligat de a recurge la citate din Marx și Engels, pentru a-și întemeia concluziile. Adică: de îndată ce nu există obligația formală, recurgerea la comoara teoretică a marxism-leninismului este din nou dată uitării.

Ne-am oprit mai mult asupra acestui exemplu pentru că el ilustrează un fenomen ce poate fi larg observat, atât în paginile « Flacării », cât și în alte reviste și anume: atâta timp cât scriitorii se mențin la generalități, la abstract, poți să întâlnești la ei câte un citat-două din Marx sau Lenin, de îndată însă ce li se pune în față problema aplicării acestor citate (adică a principiilor marxist-leniniste) pe concret, pregătirea lor se dovedește insuficientă. În legătură cu cele de mai sus, credem nimerit a pune aici problema citatelor, în general. În « Flacăra », ca și în majoritatea publicațiilor noastre periodice, găsim rar, extrem de rar, citate din clasicii marxism-leninismului, mai ales când este vorba de articole referitoare la realitățile din țara noastră. În această privință, este sugestivă comparația dintre articolele din presa sovietică, ce se reproduc destul de des în periodicele noastre și articolele publiciștilor români. În timp ce primele sunt întotdeauna presărate de asemenea citate, fiecare argument mai important întemeindu-se de obicei pe câte un principiu marxist-leninist (și deci *citat*), în publicistica ro-

mână majoritatea tezelor marxist-leniniste, chiar atunci când sunt just expuse, apar ca niște contribuții personale ale autorilor.

Să ne explicăm. Nu înțelegem să pledăm pentru « citate cu orice preț ». După cum am mai spus, abuz de citate strică chiar. Însă, suntem pentru « o largă propagandă a marxism-leninismului » (vezi articolul citat din « Pentru pace trainică, pentru democrație populară! »), care să popularizeze în așa chip principiile de bază ale marxism-leninismului, încât fiecărui cetățean (iar în cazul nostru fiecărui artist și scriitor) să-i devină clar, că, după termenii întrebunțați de d. N. Moraru, « *învățătura marxist-leninistă dă cheile pentru deschiderea tuturor tainișelor, pentru deslegarea tuturor ecuațiilor, pentru ridicarea artei noastre la nivelul cerului de cadența vremurilor* ».

În această materie a folosirii citatelor este cunoscut felul în care a răspuns Jdanov la invitația unor filosofi (în cadrul discuției în jurul lucrării lui C. F. Alexandrof: « Istoria filosofiei occidentale ») de a nu folosi citate:

« *Cer scuze în prealabil pentru faptul că voi recurg la citate, deși tov. Baskin ne-a pus în vedere să nu recurgem la ele. Desigur că tov. Baskin, cărmaciul iscusit și cu experiență în materie de filosofie, se poate descurca cu ușurință, pe mările și oceanele filosofiei, fără instrumente de navigație, apreciind totul după ochi, cum spun marinarii. Să-mi fie deci permis, mie, aspirant în filosofie, care pășește pentru prima oară pe vreme de furtună cumplită pe coasta nesigură a corăbiei filosofice, să folosesc citate spre a mă orienta oarecum și spre a nu mă rătăci depe traseul drept* ».

Într'o formă spirituală, Jdanov a anunțat specialiștilor în ale filosofiei un lucru, pe care credem că nu trebuie să-l piardă din vedere nimeni, atunci când se angajează în discuții teoretice, anume că « *spre a nu te rătăci de la traseul drept* », trebuie să te bazezi întotdeauna pe operele clasice (Marx-Engels-Lenin-Stalin), și deci pe citate (bine alese, desigur) din aceste opere.

Iar pentru a ilustra și mai bine problema pusă, să recurgem la încă două exemple din « Flacăra ». Revista a publicat între altele

două încercări de reconsiderare a realiștilor români: « *Despre realismul lui Ion Creangă* » de Corin Grosu (nr. 11) și « *Fașa cea adevărată a lui I. L. Caragiale* » de Paul Cornea (nr. 17). Studiul al doilea este incomparabil superior primului. D. Paul Cornea reușește, pe o pagină de revistă să demonstreze caracterul progresist al operei lui Caragiale, în timp ce d. Corin Grosu se mărginește să schițeze doar unele aspecte — și încă neesențiale, — ale realismului lui Creangă. Cauza? D. Paul Cornea folosește larg în argumentarea sa principiile de bază ale marxism-leninismului (cu citate), în timp ce d. Corin Grosu nu le folosește deloc (cel puțin nu se vede a le fi folosit).

•

Lipsa unei serioase preocupări în direcția însușirii și aplicării principiilor de bază ale marxism-leninismului se vedește și într' o altă slăbiciune, de care suferă foarte des « Flacăra »: insuficiența principialitate.

Acest lucru se observă atât în analizele obiective ale diferitelor fenomene concrete cât și, mai ales, în polemică, atât la « *Baricada* », cât și în articole polemice, limitate foarte des la invective, persiflare, ironii mai mult sau mai puțin spirituale, fără a se înțelege propriu zis de ce, în numele cărui principiu, a pornit atacul.

Nu vrem să spunem că în « Flacăra » nu au apărut note și articole polemice bune. Fără îndoială că da. Noi însă vrem să ne ocupăm de cele nereușite, pentru că prezența lor scade enorm prestigiul revistei. O polemică neprincipială nu face decât să deservască cauza. Nu pretindem că unii polemisti ar fi atacat ceva sau pe cineva, fără motiv — numai ca să-i facă mizerie. Nu. În toate cazurile în care se pornea atacul, el trebuia pornit. Aceasta nu este însă suficient. Trebuie ca, nu numai autorul, dar și cititorul să fie convins că lucrurile stau așa. Iar această operație de convingere a cititorului nu se poate efectua decât pe baze principiale. Ce se întâmplă însă? Unii polemisti dela « Flacăra » scapă din vedere acest lucru și pornesc atacul ca și cum cititorul ar fi dinainte avizat asupra cauzei lui principale.

Iată câteva exemple:

Niculae Mărgeanu se războiește cu « o categorie de versificatori încă vii » (este vorba de acei ce se mai mențin pe pozițiile « artei pentru artă » — nr. 9). Nu ni se explică motivul principal pentru care problema este adusă în discuție, iar argumentele sunt toate în genul acestuia:

« *Da, de sigur, cum ar putea să pătrundă în conștiința unor epave viața, entuziasmul pentru lupta poporului și celelalte motive de inspirație pe care și le comandă... În existența latentă, în care se complac acești versificatori ancorași pe tărâmul pustiului, faptul e înșosibil. Această atitudine a lor comportă inevitabil încă o atitudine, tot atât de gravă: are față de actuala noastră organizare politică și socială, ură de moarte... etc., etc. ».*

Adică, argumentarea vine cam așa: oamenii sunt declarați mai întâi epave, pe urmă, pentru că sunt epave, se afirmă că ei se complac în « existența latentă », apoi această « existență latentă » produce ură de moarte față de noua organizare, etc. Se poate oare descoperi, măcar un dram de principialitate în toate acestea, lăsând la o parte faptul că, în fond întreaga construcție este și ideologică greșită, întrucât, de fapt, poziția unui poet identificat cu interesele de clasă ale burgheziei pornește dela ura față de noua organizare, trece apoi, din această cauză, la « existența latentă », adică la fuga de realitate, pentru ca respectivul să se transforme, în cele din urmă, în epavă. Adică tocmai invers.

Iată un exemplu:

Al. Voinea scrie (în nr. 11) un bun articol polemic: « Să nu-mi răstălmăciți vorbele, copii... », în care atacă poziția reacționară a unui profesor de conservator. Dar nici aci atacul nu este motivat din punct de vedere principial, lăsând impresia unei chestii personale (cum l-au și interpretat, de altfel, o parte din elevi). Finalul articolului este caracteristic:

« *Dar, în asemenea condiții merită aceste rușinoase oficine să poarte denumirea de conservatoare de Artă dramatică? Credem că dispariția lor ar aduce artei dramatice și învâlmântului o dreaptă reparație ».*

Se reduce oare problema învățământului artistic la aceea a unei « drepte reparații » tru arta dramatică? Sau izvorăște ea din necesitatea de a da o justă educație ideologică tineretului nostru?

Același lucru se poate observa și în notele dela « Baricadă », mai ales atunci când este vorba de a polemiza cu o altă publicație. Sistemul este simplu. Se citează pasajul incriminat și se demonstrează, apoi — cu mai multă sau mai puțină eficiență, că este greșit sau dușmănos, etc., fără a se indica de ce, în numele cărui principiu, se impune combaterea pasajului respectiv. Astfel polemica rămâne la aspectul unei polemici de dragul de a polemiza.

Am mai putea da exemple de acest gen. Socotim însă că cele aduse sunt suficiente, demonstrând că lipsa de pregătire teoretică marxist-leninistă se trădează în caracterul neprincipial al polemicii.

De altfel, aceeași lipsă de principialitate se observă adeseori și în articole afirmative, de substanță. Un exemplu îl constituie îndoieloz lipsa aproape completă a criticii din « Flacăra ». În afară de cele câteva studii ale d-lui N. Moraru, de articolul amintit al d-lui P. Cornea și de alte câteva, semnate de d-nii P. Dimitriu și P. Georgescu, nu întâlnim în « Flacăra » aproape nicio privire critică asupra fenomenului contemporan. De ce? Tocmai din cauza neștiinței de a mânui arma criticii principiale. « Flacăra » nu publică cronici. Ca atare, despre o carte nu se mai poate scrie pur și simplu că e bună sau rea; trebuie să ridici o problemă, lucru ce nu se poate face însă decât principial — și atunci se preferă, probabil, a nu se scrie pur și simplu.

Cât de vitală este această problemă ne-o dovedește un articol serios și argumentat, (totuși insuficient de principial) al d-lui Silviu Iosifescu — « *Literatura lui Martie 1948* » (nr. 15). Autorul face aprecieri juste asupra unei serii de producții reușite, din timpul campaniei electorale, indică unele lipsuri, dar nu trage concluzia: care sunt cauzele acestor lipsuri?, — nu folosește exemplificările lui, pentru a demonstra că acele poezii și scenete s'au dovedit a fi mai realizate, care s'au bazat, în inspirație, pe o

adâncă identificare cu năzuințele poporului, și invers, că realizarea literară a fost slabă ori de câte ori aderența la lupta poporului a rămas la suprafață.

*

Lipsa unei adânci prelucrări a principiilor de bază ale marxism-leninismului, unită cu insuficienta participare la lupta și efortul maselor, s'a oglindit și într'o altă categorie de greșeli, destul de frecventă în paginile « Flacării ». Ne referim aici la următorul fenomen: absența dușmanului în unele dintre articole și note. Iată de pildă un pasaj din « Nu zăbovi » (nr. 10), de Mihai Novicov:

« — *Artistule, grăbește-te! Nu pierde vremea, nu sta pe gânduri, nu cântări lucrurile inutile, creează! Uite-te în jur, ascultă! Ce curate sunt zărilor și cât de limpezi sunt cântecele de entuziasm ale tineretului. Cât de neagră este brazda răscolită de plugul tras de tractor și cât de plină de voință și de încredere este privirea țăranului. Cât de majestos răsună șgomolul mașinilor și cât de încordat este ritmul întrecerilor în producție, cât de lipsit de griji este aslăzi răsul copiilor și cât de senini sunt ochii bătrânilor... ».*

Intr'adevăr, o idilă demnă de tabloul comunismului ce va veni, negreșit, dar cu mult mai târziu! Unde sunt greutățile pe care le înving cu atâta eroism oamenii muncii? Unde sunt ucltirile saboturilor, agenții ai trusturilor imperialiste? Unde sunt provocările ațățătorilor la războiu? Unde sunt, în sfârșit, rămășițele reacțiunii și ale fascismului, care continuă cu încercările lor de a lovi în regimul democrației populare? Nimic! Totul aparține trecutului! Oamenii pot să nu se mai gândească la ele, să-și adoarmă vigilența. Dușmanul a dispărut, la trei ani după 6 Martie 1945.

Pentru a ne putea da seama cât de greșită și de periculoasă este această atitudine, vom cita un pasaj din raportul lui I. V. Stalin, ținut la 26 Ianuarie 1934, în fața Congresului al XVII-lea al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S.:

« *Dar putem noi, oare, spune că am lichidat toate supraviețuirile capitalismului în economie? Nu, lucrul acesta nu-l putem*

spune. Cu atât mai puțin putem spune că am lichidat supraviețuirile capitalismului în conștiința oamenilor. Nu putem spune lucrul acesta, nu numai pentru că conștiința oamenilor rămâne, în dezvoltarea ei, în urmă față de situația lor economică, ci și pentru că tot mai există încă încercuirea capitalistă, care caută să reinvie și să susție rămășițele capitalismului, atât în economie cât și în conștiința oamenilor în U.R.S.S și împotriva căreia noi, bolșevicii, trebuie să fim todeauna uscat praful de pușcă ».

Adică, la 16 ani după Revoluția din Octombrie, Stalin avertiza asupra necesității de a lupta împotriva supraviețuirilor capitaliste în economia și conștiința oamenilor. Iar « Flacăra », la două luni după proclamarea Republicii Populare, face tabula rasa din toate supraviețuirile forțelor sociale dușmănoase democrației noastre populare.

Să nu se creadă că pasajul citat este unicul în acest gen. În același număr, la « Baricada », întâlnim fraze ca acestea: « In toiul luptei pe care o purtăm împotriva resturilor putrezite ale societății burgheze » (adică asta este tot ce a mai rămas la noi din societatea burgheză — resturi putrezite), sau « Reacțiunea din România, căreia în față i s'au retezat toate capetele... etc. », (subliniat de noi).

Asemenea afirmațiuni denotă, incontestabil, nu numai o absență totală din realitate, dar și o crasă necunoaștere a principiilor de bază ale marxism-leninismului, și a îmbogățirii sale prin construcția unor state de tip nou — democrațiile populare.

Este adevărat, în țara noastră dușmanul a primit lovituri zdrobitoare, a fost scos din pozițiile de conducere în Stat, nu mai are posibilitate să influențeze direct administrarea treburilor publice. Însă de aci și până la a se afirma că « i s'au retezat toate capetele » sau că din el n'au rămas de cât « resturi putrezite » este o mare distanță. Dușmanul există, continuă să uneltească, să conspire cu trusturile imperialiste din străinătate, iar în afară de aceasta mentalitatea burgheză, dușmănoasă regimului de democrație populară continuă

să supraviețuiască în capetele multor oameni până și ale celor bine intenționați. Împotriva acestui dușman, împotriva acestei mentalități trebuie luptat necruțător. Lucru pe care îl face într'un mod cu totul nesatisfăcător « Flacăra ». Pentru că aceeași lipsă de combativitate se observă, în paginile revistei, și în numeroase articole referitoare la problemele externe, chiar și în acelea în care se descriu aspectele vieții literare și artistice din occidentul imperialist.

În raportul său asupra revistelor « Zvezda » și « Leningrad », A. Jdanov spunea:

« *Oricât de frumoasă ar fi forma exterioară în care se îmbracă creația scriitorilor burghezi contemporani la modă din Europa de Vest și America, precum și a regisorilor de cinema și de teatru, ei nu vor reuși totuși să salveze și nici să ridice cultura burgheză, căci baza ei morală, e putredă și morbidă, această cultură fiind pusă în serviciul proprietății capitaliste particulare, în slujba lacomelor interese egoiste ale vârșurilor burgheze ale societății ».*

În aceste câteva rânduri este cuprinsă cauza decadenței și a tuturor manifestărilor monstruoase ale artei burgheze contemporane — faptul că ea « este pusă în serviciul proprietăților capitaliste particulare, în slujba lacomelor interese egoiste ale vârșurilor burgheze ale societății ».

Ar fi fost firesc, deci, ca articolele care prezintă artiștilor din R.P.R aspectele descompunerii artei burgheze din occident să pornească dela această realitate, dela caracterul de clasă al artei burgheze și să explice toate fenomenele artistice, ca urmări ale acestui caracter. Ori, foarte des, colaboratorii « Flăcării » — nefindoios, tot din cauza insuficienței pregătiri marxist-leniniste — omit să o facă, și ne descriu fenomenele literare și artistice burgheze, ca simpli observatori, — critici, de sigur, dar totuși simpli observatori, — care nu merg până la rădăcina lucrurilor și refuză să facă investigații, dincolo de domeniul artistic sau literar ca atare. Acest fel de a ataca arta imperialistă nu poate aduce decât servicii foarte limitate cauzei pentru care s'a angajat să lupte « Flacăra ».

În sfârșit, o altă lipsă serioasă rezidă în concretizarea cu totul insuficientă a principiilor propagate. Dacă răsfoiești cele 18 numere ale « Flacării », vezi că cele mai puține sunt acele care analizează critic, pe baza principiilor marxist-leniniste, fenomenul literar și artistic din România. Mai mult chiar, se poate observa la mulți colaboratori o predilecție cu totul ciudată pentru exemplificări luate fie din trecut, fie din alte țări, dar în niciun caz din realitatea contemporană românească. Se poate vorbi, pe drept cuvânt, de o adevărată fugă de concret¹⁾ care denotă pe de o parte o neiscusință în aplicarea teoriei marxist-leniniste, iar pe de altă parte o necunoaștere a realităților înconjurătoare, o rupere de viață, care ar putea să devină foarte periculoasă, dacă nu va fi sesizată și lichidată la timp. Se vede că « Flacăra » nu are suficiente legături cu masele de artiști, scriitorii și ziariștii, și cu masele muncitoare în general, că redactorii ei nu trăiesc în mijlocul acestor mase și că ea nu-și trage seva, tematica și argumentarea din contactul viu, permanent și creator, cu masele.

Nu întâmplător mulți dintre cititorii « Flacării » se plâng până și astăzi că nu găsesc în coloanele revistei răspunsuri la problemele care îi frământă, că « Flacăra » nu îmbină la citit, etc., — nemai vorbind de lipsa aproape totală a materialului din provincie. Cum să nu fie așa când, în lipsa temelor arzătoare, din cauza necunoașterii problemelor concrete care frământă masele, « Flacăra » recurge adesea la mijlocul facil de a-și umple paginile cu un material (interesant, pentru un cerc îngust de erudiți) absolut în afara preocupărilor esențiale ale maselor.

Iată o scurtă statistică: în 6 din cele 18 numere ale revistei au fost publicate câte patru și mai multe articole de documentare generală (reconsiderări, evocări,

probleme abstracte, etc.). Unele numere au început să capete un adevărat caracter enciclopedic, cum ar fi de pildă nr. 17, în care s'au publicat articole, și despre Cezar Boliac, și despre centenarul operei poloneze, și despre un teatru din Anglia, și despre Caragiale, și despre Robinson Crusoe, și despre La Fontaine. Nu este oare aceasta prea mult, pentru un singur număr? Nu denotă oare acest fapt, o inadmisibilă sărăcie a temelor vii, actuale?

*

Am înșirat în cele de mai sus o serie de lipsuri ale « Flacării », pe care le considerăm esențiale. Vom mai adăuga încă câteva, de asemenea destul de importante, insistând însă mai puțin asupra lor, în speranța de a putea reveni cu alt prilej. Iată-le:

În primul rând, cu privire la autocritică. Am spus că înființarea rubricii « Critica și autocritica » constituie o importanță înfăptuire a « Flacării ». Totuși, prin felul cum se face, în cele mai dese cazuri, autocritica lasă mult de dorit. Autocritica, și critica, de altfel, constă, după definiția clasică a lui Lenin din trei părți esențiale: « A recunoaște în mod deschis greșala, a scoate la iveală cauzele ei, a analiza situația care i-a dat naștere, a examina cu atenție mijloacele de îndreptare a greșelii... ».

Din aceste trei elemente constitutive, în notele autocritice din « Flacăra » este prezent de obicei unul singur: recunoașterea greșelii, pentru a se încheia cu promisiunea (vagă și nesusținută de altfel) că ea nu se va repeta. Cât de neeficientă este o atare autocritică, se poate vedea din faptul că, în ciuda promisiunilor solemne, multe din greșelile « autocriticate » s'au repetat. « Flacăra » ar trebui să-și pună ca sarcină să treacă dela autocritica formală, la una adâncă, creatoare.

În al doilea rând, « Flacăra » acordă un spațiu cu totul insuficient evenimentelor curente din lumea artistică și literară. Se știe că în această iarnă viața artistică și literară a fost bogată în evenimente: diferite acțiuni ale U.S.A.S.Z, activitatea secției de producție artistică și a comi-

¹⁾ Asupra cauzelor acestui fenomen îngrijorător am vorbit în nr. 17, chiar al « Flacării » (vezi: Mihai Novicov, « Sarcina principală, concretizarea »), așa că nu mai insist în rândurile de față.

siilor ei, organizarea de cenacluri, vizite în fabrici, pe șantiere, organizare de echipe artistice și orchestre populare, deschiderea de așezăminte de artă noui, — ne mai vorbind de vasta mișcare artistică în sânul C.G.M și a altor organizații de masă. Toate acestea s'au oglindit foarte slab în « Flacăra ». O mare parte din cele aci înșirate nici n'au fost consemnate. « Flacăra » ar trebui să devină și un *monitor* al activității noastre artistice, o oglindă, în care fiecare cititor să poată găsi tot ceea ce îl interesează. Toate aceste manifestări ar trebui să găsească în « Flacăra » o critică constructivă, care să le aprecieze realizările, să constate greșelile, să indice calea de îndreptare. Ori, până în prezent, « Flacăra » a publicat doar sporadic și sumar asemenea aprecieri critice. Cele mai elocvente exemple în acest sens sunt dările de seamă despre activitatea cenaclurilor, care sunt uscate, fade, fără aprecieri critice constructive, fără preocupări de a le sprijini. Este evident că printr'o astfel de atitudine « Flacăra » nu va putea spori simpatia cititorilor față de ea, adică simpatia acelor care așteaptă ca « Flacăra » să fie, în fiecare rând ce-l scrie, ceea ce a promis — un îndreptar și o călăuză.

În al treilea rând, trebuie semnalat că în « Flacăra » se mai publică încă articole și poezii ininteligibile pentru masele largi.

În legătură cu aceasta, socotim util să ridicăm o problemă, în aparență mărunță, dar care se referă la o mentalitate ce se cere a fi combătută. Și până astăzi se publică citate în limbi străine (mai ales în limba franceză), fără a fi traduse. Dece insistăm asupra acestui fapt? Pentru că, după părerea noastră, el este o rămășiță a acelei « prosternări în fața culturii apusene », pe care « Flacăra » s'a angajat s'o combată. Obiceiul de a lăsa netraduse citatele franțuzești își are originea în presupunerea (valabilă pentru publicul cititor de ieri, cel burghez), că cititorul le înțelege fără traducere. Acum, când publicul nou nu știe, în majoritate, franțuzește, a continua cu vechea metodă înseamnă și a desconsidera pe muncitorul cititor și a comite o

greșală politică. Pentru că a menține mai departe, netraduse, citatele franțuzești, înseamnă implicit a pretinde că fiecare ar trebui să le înțeleagă, adică să capete spoiala « culturii apusene », descompuse și putrede. Nu numai « Flacăra » dar și toate periodicele și editurile ar trebui să introducă în munca lor principiul traducerii în limba română a absolut *tuturor* citatelor din orice limbă străină.

În sfârșit, ne-a rămas să ne ocupăm de materialul artistic propriu zis — nuvele, poeme și desene. Cum însă socotim că o atare analiză ar justifica un studiu aparte și cum intenția noastră a fost să facem mai mult o analiză critică a aportului « Flăcării » în bătălia ideologică, ne vom mărgini doar la câteva constatări fugare.

Asigurarea corespondenței principiale între poziția ideologică a « Flăcării » (articole și note) și atitudinea ideologică practică (literatură și desen) șchioapătă foarte des. Multe poezii publicate nu exprimă acel suflu nou în artă, pe care îl promovează « Flacăra » sau sunt prea nerealizate artisticeste pentru a merita să fie publicate. Același lucru se poate spune, cu circumstanțe agravante, și despre desene. În « Flacăra » mai apar desene de-a-dreptul decadente. Critica justă, principială, făcute de « Scânteia » desenelor numărului de 1 Mai constituie în acest sens cea mai elocventă dovadă ¹⁾.

*

¹⁾ De altfel, redacția « Flăcării », ca și U.S.A.S.Z și redacția « Rampei », au și tras unele concluzii, necesare, din critica principială a « Scânteii ». Prelucrările care au urmat (vezi dările de seamă din « Flacăra » n-rile 19—20) au dovedit cât de puternic a fost răsunetul pe care l-a stârnit critica « Scânteii » în rândurile oamenilor de artă și de literă. Largile discuții și, mai ales, numeroasele contribuții aduse de activiștii U.S.A.S.Z pentru adâncirea problemei au demonstrat elocvent că « Scânteia » a ridicat într'adevăr *problema* esențială a progresului creației noastre literare și artistice.

Credem că nu este nevoie de insistat prea mult asupra concluziilor. Cu toate deficiențele și lipsurile sale, « Flacăra » și-a câștigat, în scurt timp, un loc de cinste în publicistica românească. Ea a umplut un gol de mult simțit și s'a achitat cu relativ succes de o seamă de sarcini dintre cele ce stăteau în fața ei. Altele au fost rezolvate în parte, altele mai așteaptă încă rezolvarea. « Flacăra » va reuși, suntem siguri, în cele din urmă, să le rezolve pe toate. Pentru aceasta, însă, ea va trebui să dea o bătălie serioasă pentru îndreptarea lipsurilor și greșelilor, urmărind în primul rând adâncirea prelucrării problemelor ideologice și o mult mai temeinică propagandă a teoriei marxist-leniniste (mai ales în aplicarea ei la problemele de artă),

iar în al doilea rând prezența mult mai activă în viață, legătura mult mai strânsă cu masele, cu realitatea, cu elementele de viață nouă, superioare, ce se dezvoltă în Republica Populară Română.

Colectivul redacțional dela « Flacăra » a dovedit, în aceste patru luni, că știe să învingă greutățile și să rezolve probleme uneori destul de complicate, când i se cere acest lucru; el va ști, de sigur, și de azi înainte, să facă față nouilor obiective. Pentru aceasta însă el va trebui să lucreze mult cu sine însuși, să ridice nivelul politic și teoretic al propriilor săi membri, și mai ales să se pătrundă cât mai adânc de sentimentul marelui și frumoasei răspunderi ce apasă pe umerii lui.

MIHAI NOVICOV